IONEL TEODOREANU

OPERE ALESE

III

Stadiu introductiv, ediție îngrijită, note și comentarii de

NICOLAE CIOBANU

LA MEDELENI 3

SCRIITORI ROMÂNI

EDITURA PENTRU LITERATURĂ

București 1968

LA MEDELENI » 3

ÎNTRE VÎNTURI

îți închin, Lily,
cele trei volume ale Medelenilor,
scrise în umbra și lumina ta.

PARTEA ÎNTÎIA

Ardeau numai luminile utile, depărtate cu preciziune unele de altele, aerian izolate, cu spații de noapte marină între licăririle lor fragile. întuneric prin umbra onctuos spintecată — spuma elicei fumega alb pe vînătul lins al apei — fără de trup, tăcut; vaporul nu era decît procesiunea somnambulă a unei constelații grupată geometric, subt tremurai captiv al constelațiilor fixe.

Nu răsuna nici un tunet spumos de talaz — salt solitar sfărmat în larguri — nici pas desculț de val nu s-auzea, împiedecîndu-se în trena lungă. Tăcere'fără cadență de frunză, iarbă, vînt sau undă: tăcerea cosmic destinsă în fluida boltire a celor patru zări. Cosite, vastele întinderi abureau seva salină a mării. Amar, amar parfum de toamnă, de parcă zeul apelor adinei strivise-n palme sucul pămîntean al frunzelor de nuc şi, cu o singură mişcare, îl imensiiicase umed pin' la stele.

Toți pasagerii dormeau în cabinele alb şi jilav mirositoare a odaie de baie, cu ferestruicile închise, înfăşurați în pături groase, căci după suavele nopți mediteramene, cu dulcea lor privire de un albastru marin subt vălurile de cadînă ale lunii, şi cu suflarea lor de floare de lămîi, migdal şi portocal, aspra noapte a Mării Negre înfricoşa ca ochii de corsar.

De aceea, coverta cabinelor de clasa I-a era pustie; *chaises-longues-mile,* goale. în curba molatecă a unora, cîte o

batistă uitată amintea viteazul strănut care alungase în cabină pe călătoarea hotărîtă, în principiu, să aştepte răsăritul lunii.

Două *chaises-longues-uri* numai erau ocupate. Unul adăpostea o umbră, somnul unei umbre; celălalt, o lumină, o iluminare căpşunie, cu intermitenţe de întuneric: ritmul luminos al pipelor pufăite. Aceasta împrăştia mirosul franc al *maryland-ului.* Fumătorul era un fanatic al *maryland*-ului, tutun a cărui aromă pornea elegiac din adolescenţa-i depărtată, cu bereta de catifea a pictorilor înclinată pe-o ureche în care viaţa din Montmartre răsuna cu zvon de sărutări, pahare sparte sau ciocnite şi argot de midinete.

La royne Blanche comme lis
Qui chantoit â voix de sevaine
Bevte au grant pie, Bietris, A lis,
Haremburgis qui tient le Mâine,
Et Jehanne la bonne Lorraine
Qu'Englois brulerent â Rouan
Ou sont-ilz, ou Vierge souvraine ?
Mais ou sont Ies neiges d'antan?

Unde era Parisul de altădată? Alt sunet aveau cafenelele, alt miros. Monedele yankee şi britanice ricanau cinic, ca şi răsfrîngerea lor în ochii midinetelor de astăzi. Odinioară, moneda franceză aruncată pe zincul bistroului era rîsul boemei calice. Nu mai răsuna. Calicia de după război se numea mizerie, şi era.

Fumul pipelor engleze şi americane, adevărat *cocktail* tabagic, fiertură de tutun cu miere, santal, smochine şi opiu, dulceag ca sarailiile orientale, echivoc, trindav şi cu cleioasă ceaţă, izgonise simplul şi bărbătescul fum de *maryland;* ori poate acesta pierise deasupra tranşeelor galice o dată cu o întreagă generaţie al cărei parfum fusese.

Jazul antropofag, urlat, scuipat, scrîşnit, orăcăit şi hîrîit de gura cacofonică a negrilor buzaţi destrăbălase zîmbetul francez, copil al şansonetei melancolice şi maliţioase. Vechiul Paris ardea pe rugul valutar, încălzind obrajii congestionaţi ai celor care arseseră odinioară pe Ioana d'Arc si ai fraţilor lor transoceanici.

Alexandru Pallă, moldovean cu străbuni de pe vremea lui vodă Ştefan, nu se mai simţea contimporan cu viaţa Parisului. îmbătrînise?

Cînd nu mai eşti contimporanul epocii în care-ţi porţi declinul vîrstei, ci numai al pietrelor amintitoare a epocii apuse, te-ai sihăstrit în trecut, ca înserarea în apa brumărie a unei vechi oglinzi, printre tăceri uscate de mătăsuri.

Alexandru Pallă nu mai trăia viaţa Parisului, şi cum pentru el a trăi însemna a picta, nu mai picta viaţa Parisului, dar nici viaţa demodată a amintirilor. Pe pînzele lui de după război curgeau apele Senei cu cenuşiuri lung ostenite spre funduri turburi de argint, dar nici o vîslă nu le turbura visarea, nici un catarg, nici un braţ de om, şi curgerea lor, ca şi a timpului, era parcă solemn împovărată de imensa trenă a propriului trecut; visau cheiurile Senei cu parapete triste şi pustii, c-un uuit de vînt parcă amuţit prin golul lor şi un vîrtej de frunze moarte, dus; cîte un pod trecea âe la un mal la altul cu paşii tăcerii prin rugina lui; se năruia un zid de casă veche cu varul măcinat ca faţa de os a leproşilor.

Domina albul în toate pînzele, dar un alb a cărui fragedă lumină se stinsese, un alb colbăit ca surul fior al aţelor de păianjeni în casele părăsite.

într-un singur peisaj, tot un parapet pe cheiul Senei, viaţa lăsase un semn. Sena curgea cu gestul halucinat al braţelor de oarbă bătrînă, călăuzind trupul prin locurile tinereţii. Pe parapet atîrna o păreche de mănuşi mici de femeie, albe. Se înecase femeia care le purtase? Poate că le uitase acolo după ce strînsese în mînile goale mînile iubitului ei. Plecase poate fericită, cu dragostea alături. Dar ani trecuseră de atunci, desigur. Mănuşile erau veştede. Parfumul delicat al mînilor care le purtase pierise. Melancolia dezumflată a albului lor mort pecetluia gestul ostenit al anilor.

Toate tablourile puteau fi intitulate: Tăceri. Tăceri ca în unele case ale epilogului romanelor lui Turghenief. întipărirea elegiacă a timpului pe decoruri ale tinereţii. Prin zgomotul barbar al epocii, „Tăcerile" lui Alexandru Pallă era un anacronism.

în apartamentul din Rue de TObservatoire, două „Tăceri" trecuseră de-a dreptul în odaia Monicăi, deşi fuseseră dăruite Olguţei, şi deşi Alexandru Pallă socotea că mai nimerit

le-ar fi fost locul în odaia pianului negru, unde asculta nocturnele lui Chopin privind corbul pletelor Olguței desfășurîndu-și aripele pe profilul solitar deasupra muzicei ca figurile săpate-n prora triremelor, decît în odaia unde Monica își lucra teza de doctorat — *Baladele lui Frangois Villon* — cu o gravitate blajină de bunică și c-un zîmbet blond de miere și de tei în cozile medievale.

Brusc, noaptea fu neagră.

Enorm răsărită în enorma încruntare, plată, grea, fără lamina, de un roș otoman — luna. Orizontul era straniu ca un zid care deodată ai simți că te pîndește c-un ochi de ciclop; ca un uriaș zid de marmură neagră care ar deveni deodată un ochi roș, fără trup, fără cap, fără pleoape, fără gene, fără pupilă, ochi opac, orb, care totuși te vede, vine, crește, se dilată, te cuprinde, te soarbe umplîndu-se de sîngele inimii tale...

Coșmarul se ridică de pe pieptul mării. Desprinsă de pe tăiușul zării, luna pluti masiv. Deasupra și în jurul ei pe cer se aprinse ca într-o mohorîre de fum gros sanghinul nimb al vulcanilor.

Vroiau parcă să înflorească maci din truda și mocnirea sîngerie.

înfloriră, roși, rubinii, profirii... se topiră în largă dîră. îngălbeniră.

Palid, nuferi galbeni tremurară.

în noaptea limpede, cu abur aiurit, plutea paloarea pură a lunii, alungată tot mai sus de groaza roșie, căzută în adîncuri, a monstruosului ochi tentacular din încleștarea căruia scăpase. Și marea era acoperită de sudoare rece.

— Nu dormi, Olguța?

Trupul din *chaise-longue* nu se mișcase. Ochii nu clipeau; mari deschiși, priveau pironiți, fără să vadă în afară, ostenind fața, fruntea; privire din acelea care lasă cearcăne subt ochi și o dungă pe frunte.

—' Olguța!

Alarma exagerată a glasului care-o chema o deșteptă.

— Am visat, Pașa... și dumneata ai visat? urmă glasul șovăitor, cu o ironie automată.

întoarse capul pe o parte. Vroia să fie singură.

— A răsărit luna!

— Da.

Se răsuci pe o coastă. Pledul îi lunecă de pe picioare. Pașa se ridică, se aplecă acoperind la loc trupul suplu. Răsufla greu, ca după un efort. Scutură cenușa pipei, o umplu, o aprinse.

Zorii lunii se ridicau pe mare de pretutindeni, ca și cum luna n-ar fi fost izvorul, ci numai semnul deșteptării lor. Albe denii în miez de noapte.

Unii oameni trăiesc în pat. Deopotrivă pentru somn și lenevirea trează, patul îi cheamă cînd iubesc, cînd cetesc, cînd visează. Viața lor e un lent și cotidian înec în pat.

Dacă și-ar face bilanțul plastic al orelor de pat și-al celorlalte, viața lor ar putea fi reprezentată printr-o vastă suprafață orizontală, într-un colț al căreia, prizărit, un mănunchi de verticale s-ar ivi ca o caravană în deșert.

Pentru Olguța, patul însemnase întotdeauna spațiul strict al somnului, și nimic mai mult. în copilărie, cînd deschidea ochii dimineața, spontan sărea din pat, resortul săriturii fiind parcă în ridicarea pleoapelor. Această elasticitate a copilăriei o păstrase agresiv de-a lungul anilor școlari și al celor următori.

Acum ședea întinsă în *chaise-longue,* trează, cu ochii deschiși, înfrîngere de corabie cu pînzele întinse, răsturnată pe ape.

Mari, gravi, neclintiți ca fluturii de noapte în lumină, ochii priveau.

îi era frig. Dar răceala venea mai ales dinlăuntru.

Trecuse iarăși prin vis gîndul acela, ca un ghețar plutitor. *„Voilâ, il est parti le petit bobo... mais s'il venait ă se repeter, il faudra l'enlever tout de suite"...*

Fraza păstra încă, intact, parfumul farmaceutic, iodat și fenicat, al hirurgilor. Cînd o auzise întăia oară, o înregistrase superficial urechea și profund sufletul. Profesorul Mass, meridional sonor ca o peșteră cu ecouri și hirsut, albise cum se zaharisește un gavanos cu dulceață de nuci: tumultul cîrlionțat al părului, musteților, sprincenelor și bărbii era

o cristalizare zaharoasă, din care două nucuşoare verzui rîdeau: ochii. Intonată de buzele lui, fraza se impregnase de bonomie jovială. Nu putea ieşi o profeție lugubră dintr-un astfel de om ilar. După cîteva luni, însă, procesul de dezagregare al cuvintelor de buzele care le rostise şi de accentul cu care răsunaseră atunci se împlinise. Fraza răsunase din* nou, aton, cu miros hirurgical, impersonală ca şi cum cuvintele care-o alcătuiau s-ar fi format de la sine din tăceri de spital.

„...mais s'il venait a se repeter"...

Olguța cînta. Monica lucra în odaia ei. Paşa îşi fuma pipa. Rupt, un acord răsunase ca un candelabru răsturnat.

O tăcere cu sîngele zvîcnind în tîmple.

Obrajii Olguței albiseră.

Apoi, capacul închis brusc răsunase lung. Pianul amuțise negru.

— Noapte bună, Paşa.

Congediat mult mai devreme ca de obicei, Paşa strînse o* mînă înghețată.

A doua zi, însă, şi în toate zilele care urmară pînă la îmbarcarea din Marsilia, pentru Monica, Paşa, pentru profesorul ei de pian şi pentru toate camaradele ei şi ale Monicăi^ Olguța fu aceeaşi Olguța de pînă atunci.

„...mais s'il venait"...

Cînd îți aminteşti cuvintele cuiva, e o mişcare în suflet^ un murmur mut, o vorbire a gîndurilor. în sufletul Olguței,. însă, nici o silabisire nu răsuna. Şi totuşi, fraza *era.* O vedea deodată, după ce o fixase lung fără s-o vadă, ca bolnavii pironiți în ghips pe spate, desemnul sau crăpătura păretelui din față, mereu privit, absorbit de ochi, orizont identic al cîmpului vizual.

începutul era un coşmar. Simțise răceala viperii şi înțepătura colților în sînul drept. Se deşteptase cu tîmplele reci şi inima-n galop. Lucidă, imediat, îşi dăduse seama câ în timpul somnului cruciulița cu lemn sfînt, pe care o purtadin copilărie la gît, atîrnată de un lănțujel lung, îi încrustase, ostil parcă, un colț în sînul drept.

Atît. Adormise iar, pe cealaltă coastă.

Peste cîteva luni, dimineața, în odaia de baie, cu o mişcare familiară din copilărie, îşi apăsa părul cu palmele, de

o parte şi de alta a cărării. Abia ieşise de subt duşul rece. Simțise o jenă, ca o haină nouă greşit tăiată, care te strînge subțioară. Făcuse mişcări cu brațele. Jena dispăruse. Reapărea însă atunci cînd ridica brațele deasupra capului. Parcă se strîmtase pielea. Descoperise cauza: o mică duritate rotundă, superficial ascunsă în sînul drept.

Ridicase din umeri şi se îmbrăcase. Cîteva zile scena matinală se repetase, fără ecou diurn. între timp, Monica plecase în Pirinei, pentru cîteva zile, la prietena lor comună Andree Bertrand. Se dusese la profesorul Mass, din cochetărie, ca să-i extragă *„cette enervante boule de graisse".*

„Extracția" luase proporții de operație, din cauza decesului şi a cloroformului numai, căci prezența profesorului Mass, 'în uniforma hirurgicală, transforma lugubrul doliu alb al sălii de operație într-un alb culinar, un alb de cofetărie în care fierbe ciocolata cu dulce clocot, aşteptată de mormanele de frişca decorativă. Olguța se aşezase pe masa de operație, în lungă cămaşă de noapte al cărei miros de sulfină aducea parfum de Medeleni, îndepărtată solicitudine a doamnei Deleanu.

Un gest neprevăzut al Olguței dăduse un ritm alegru şi .zîmbitor tăcerii preliminare în timpul căreia se pregăteşte cloroformul. Fusese invitată să-şi scoată cămaşa, care nu avea deschizătură în față. îşi scuturase pletele, şi cu o singură mişcare găsise soluția oportună. Trasă brusc, din două părți, de degetele lungi şi impetuoase, c-un fîşîit metalic, olanda se rupse net pînă subt sîni. în această atmosferă de >ea creată, Olguța îşi părăsise trupul de o puritate egipțiană, pe masa de operație.

După opt zile abia, îşi revăzuse sînul, bandajat pînă atunci, cînd profesorul Mass îi scosese firele. Puțin bosumflat, ca un obraz de copil deşteptat noaptea din somn, purta o fină semilună roză.

„...voilâ, il est parti le petit bobo.... mais s'il venait ă se repeter, il faudra Venlever tout de suite"...

Era frig şi umed pe mare. O săgeta iar cicatricea, intimidîndu-i respirația. închise ochii, ghemuindu-şi bărbia în piept. Sufletul ostenit de trup avea descurajarea luptătorului călit în lupte glorioase, cînd îşi dă seama că lama lungă,

tăioasa prelungire a braţului, care-1 purtase pînă atunci câ o firească aripă bărbată, i-a devenit deodată grea în mînă şi străină, biruindu-1 şi pe el.

Amiaza lunii ardea atît de intens, încît pleoapele somnului, opace, deveneau translucide ca boabele de poamă.

Nici albul mat al varului mănăstiresc, nici cerul sur al perlei în care un zbor de îngeri s-a împăienjenit şi agonia unei lebede a fulguit; nici dura marmură în spuma căreia pluteşte alba nuditate a statuilor; nici îngheţatul crin şi nici fosforescenţa albă a zăpezii — şi nici una din înfloririle, mîniile, gînguririle, curgerile, plutirile şi suavităţile albului pămîntesc nu putea fi asemuită cu neclintita dezlănţuire a luminii de lună.

Fuseseră parcă păduri pe mare, păduri masive. Nu mai erau. Vibrau străvezii în golul luminii care le străbătuse mistuindu-le.

Neagră, densă ca încleştarea pămîntului, marea devenise adîncă, şi clarul ei afund era al lunii: în cer, ca şi în mare. Fusese pămînt, era apă haotică după somnul metamorfozei. Dar mai era pe undeva pămînt? Mai erau munţi, dealuri, stînci, mari reliefuri aspre pe care pasul sună şi prin care cuvîntul fîlfîie-n ecouri? Dar mai erau paşi? Mai răsunau cuvinte?

Trecea un zbor halucinat prin toate cele, pulberea unei viteze albe. Tot ce era parcă fusese numai. .

Din orizont în orizont, stea, apă şi noapte, sufletul era un gol în golul fără piedică şi fără de hotar al lunii.

Minutarele cronometrului arătau două jumătate. „A stat", gîndi precipitat Monica, sărind din pat. Şi încă zăpăcită de somnul întrerupt de lună ca de un pumn de apă proaspătă-n obraz, puse mîna pe beretă, reveni, smunci cămeşa de zi şi ciorapii, scutură capul, alungîndu-şi cozile pe spate, clipi...

Tic-tacul ceasornicului o trase de ureche. Deschise ferestruica, scoase capul, văzu ziua mare, găsi luna, o privi incredulă ca pe-o farsă de-a Olguţei, zîmbi stelelor — era luna—.respiră adînc, punîndu-şi mînile pe inimă.

Cu capul înclinat pe o parte, părea că ţine-n braţe un buchet prea greu.

Prin fereastra căscată, frigul pătrunsese, rărind căldura, cutremurînd trupul Monicăi.

închise fereastra şi se aşeză pe pat, bucuroasă că erau numai două jumătate, întristată că erau abia două jumătate, **Kfericită** că va ajunge la Constanţa în zori, tristă că Iaşul nu era port la Marea Neagră în locul Constanţei, bucuroasă şi tristă de toate cele, căci bucuriile Monicăi, ca şi genele ei grele, se-nvecinau cu lacrimile.

Atîta aur îi îmbrăca părul, încît părea luminat de soare ca acele cupole ale bisericilor avîntate care mai strălucesc încă atunci cînd tot oraşul e-n amurg. Poate de asta trupul părea mai nalt decît era, culminînd în aurul aerian.

Era frumoasă? naltă? zveltă? Nu-i erau palizi obrajii, turburi ochii? Naltă ar fi vrut să fie zveltă, dulce, limpede ca dragostea pe care i-o aducea lui Dănuţ după trei ani de despărţire. Să-i.fie trupul conturul şi iluminarea dragostei, cum pare cupa de cristal conturul şi iluminarea pură a apei care-o umple.

Dănuţ! Topit în buzele ei, numele drag nu era strigăt, ci tăcere îmbrăţişată. îl iubea atît de mult, încît numai de la el primea impresia multiplă a vieţii, zvîcnirea ei caldă. Cînd se gîndea la Dănuţ, o dulce greutate i se cufunda în suflet, şi subt bătaia inimii, ultim inel deasupra unei cufundări adinei, ardeau comorile-ngropate în fluida imensitate a amintirii.

Era atît de real Dănuţ, depărtatul Dănuţ, încît toţi ceilalţi oameni pe care-i cunoştea, cu care trăia zilnic, păreau pictaţi pe pînze moarte, cu încremenită lor mişcare desuetă, cetiţi în cărţi prăfuite, cu voce tare; pentru Monica, tinereţea celorlalţi părea situată în istorie, ca tinereţea străbunilor, căci singurul contimporan al inimii ei era solitarul Dănuţ. Uşă al cărei mîner păstra întipărirea caldă a mînii lui Dănuţ, uşă prin care năvălea copilul mare cu vestea dragostei în ochi; fereastră la care privea Dănuţ, cu bărbia în mîni, cum fîlfîiau albastre dealurile Iaşului, spre depărtata Monica; pernă în care se îngropa capul lui Dănuţ, bucle şi

parfum călduț, ca un mănunchi de flori uitat de Monica pe divanul ei; carte în care ochii lui Dănuț descopereau, ca-ntr-o oglindă fumurie de-nserare, zîmbetul Monicăi aplecat spre el — sufletul Monicăi era tot ce putea fi în jurul lui Dănuț cu duioşie şi cu bunătate.

Şi, totuşi, se ducea spre Dănuț, venind de departe; vaporul mergea încet şi erau...

„A stat!", se încruntă Monica.

Nu stătuse. Tic-tacul bătea regulat. Cu domoală hărnicie de furnici urnind uriaşe greutăți, clipele mişcau trupul de lăcustă moartă a minutarului.

Erau trei fără douăzeci... şi aproape cinci minute.

Minutare! Minutare!

Ochii Monicăi se opriră pe toate minutarele familiare ei. Mergeau toate? Nu se oprise nici unul? N-a rămas nici unul în urmă?

Minutarele ceasului din bucătăria de la Iaşi mergeau. Ceas nichelat, cu pîntece de darabană, proptit gimnastic pe patru picioare, cu casca de alarmă a clopoțelului deasupra. Rămînea totdeauna în urmă.

— De ce nu-s gata puii?

— Da' i-ați poruncit pi la opt!

— Sigur. îs opt şi un sfert, invoca doamna Deleanu sfertul academic.

— Di unde, duduie, numai şăpti jumatati-i la „riveiu" nostru, pi ochii mei, parcă ci-s chioară?!

— Uf! Am să-1 dau pe foc „riveiu" vostru.

— Nichelu-i incombustibil, mamă dragă, intervenea Olguța.

Era nemuritor ceasul din bucătărie, „riveiu", cum i se spunea de servitori, „crăcănel", cum îl poreclise Olguța din pricina atitudinei de călăreț cu patru picioare, „blindatul", cum îi spunea nu mai puțin nemuritorul Neculai, inventatorul cuvintelor nobile.

Trei fără douăzeci şi trei de minute.

în bucătărie, focul stins, călduț încă. Bîzîie somnul nazal al muştelor. Subt cuptor cloceşte găina preferată a „babii". Baba... Le scrisese doamna Deleanu că baba se-mbată des, că slugile nu mai pot sta de răul ei şi că „dacă mai continuă, îi dau drumul"...

Inima Monicăi se strînse. Dacă nu mai era baba, în bucătărie nu mai era piuit de puişori rotunzi şi aurii, nu mai erau pisici, cîni... Dacă nu mai era baba, amintirile cu foc de toamnă, măsuța joasă, turtă dulce, cucoşei şi mere coapte, din bucătăria de la Medeleni, rămîneau zvîrlite-afară, ca mîțişorii lepădați.

Trei fără douăzeci şi două de minute. Minuțioasa preciziune a cronometrelor! Lumina lunii, de o intensitate solară, răspica pînă şi genele minutelor. „Cucul" din sufrageria de la Iaşi. Cadranul negru, orele albe, minutarele aurii, cutia ca o căsuță elvețiană: şi timpul e fermier în Elveția. Două fetițe cu şorțuri de şcoală, una brună cu fulgere albe de rîs şi fulgere negre de ochi, alta blondă, stînd cuminte pe scaunul grav cu perniță, roşind cu genele plecate de cîte ori se aude cuvîntul „Dănuț" oftat de doamna Deleanu, învăpăindu-se cu genele ridicate de cîte ori s-aude cuvîntul „Buftea", biciuit de Olguța.

Un zgomot de resorturi, o uşiță se deschise ca pentru o minusculă scamatorie, şi apare un cucuşor de lemn făcînd o reverență: „cu-cu", cîntă cucul şi dispare-n clămpănitul uşiței urgente.

— Unu! exclamă domnul Deleanu, sorbindu-şi cafeaua şi consultîndu-şi agenda. Şi mi-i un somn!... Paa, copii. Şi, ca şi cucul, dispare domnul Deleanu.

Cînta numai în trecut guşița cucului de lemn, căci numai amintiri veneau şi se sculau de la masa din sufragerie, scuturîndu-şi fărămiturile în cadența complimentului automat, în miros de pîne, de tutun şi de cafea prăjită.

Lugubra pendulă antică din salon. De marmură neagră, masivă şi întunecată, ca insula mortuară a lui Bocklin în draperia rigidă a chiparoşilor. Toate orele sunate de ea aveau accentul cobitor al miezului de noapte. Sunet slab, stins, ca un vaiet de buhnă subtpămînteană. Şi cadranul ei era livid în piatra sumbră, ca o fereastră de biserică pustie în lumina lunii, prin care minutarele săgetau un zbor negru.

Trîmbițile mobilizării în noaptea de august. Dănuț venise în permisie de la Şcoala militară. Tuns, slăbit, timid şi taciturn ca în copilărie, în uniforma grea de constrîngeri.

în anul acela nu plecaseră la Medeleni. Olguța era la Govora cu domnul Deleanu, Dănuț, la Şcoala de artilerie din Bucureşti. Mai apăsător ar fi fost pustiul la Medeleni decît la Iaşi.

Noaptea de august, cu privirea ei de căprioară gonită... Se plimbase cu Dănuț pe străzi lăturalnice, unde nu erau agenți de-ai comenduirei, nici coşmarul galonat, care-i dădea iui Dănuț spasmul salutului.

Rătăciseră' amîndoi în ținutul de stele şi umbrare al Sărăriei, din care pornesc străduțe laterale spre vale, ca nişte vîsle putrezind în voia apei unui port părăsit. Erau îmbrăcați aşa cum se sculaseră de la masă: Monica cu capul gol, Dănuț fără capelă şi fără sabie. Se coborîseră pe scări, trecuseră prin ogradă, ieşiseră pe stradă mînă-n mînă, ca îndrăgostiții de la țară, şi porniseră prin Iaşi ca printr-o odaie familiară, cu stelele pe cer, ca o sulfină pe dulap, cu siluetele caselor întunecate ca nişte mobile de nuc şi de stejar, cu luminile potolite şi blajine ca luciri de candelă subt iconare.

— Dănuț, să ne-ntoarcem, ne aşteaptă tante Alice...

O lăsaseră cîntînd la pianul din salon.

în preajma casei subt bolta unui castan... Cădeau şi acuma-n sufletul Monicăi stelele nopții de august, cu tot şiragul cerului desprins de cutremurul sărutării care-i răsturnase capul în imensitatea respirată cu gura şi bătută cu genele a cerului care-i lăsase pe frunte umezeala şi înălțimea.

Doamna Deleanu cînta.

— V-ați plimbat, copii?

Se roşiseră, cu gura pecetluită de aceeaşi sărutare, gravi.

— Hai să ne culcăm, e tîrziu!... Ce s-aude?

Trîmbițele. Sunetul lor spart în tăcerea laşului.

Clopotele, grele, colosale, ca potcoavele unui cal apocaliptic pe lespezi de metal.

Uralele mulțimii. Se aprindeau lumini pretutindeni. Pendula neagră bătuse de douăsprezece ori, şi se oprise, mută, fără tic-tac, cu minutarele drepte, ca şi cum moartea şi-ar fi ridicat degetul în fața vieții.

Doamna Deleanu se rezemase de pian. Monica încremenise cu mîna pe tîmplă. Şi-n tăcerea rănită din care cad

lacrimile, toată tinerețea lui Dănuț îmbătrînise într-un zîmbet şi se prăbuşise în umerii plecați.

— S-a declarat războiul, mamă...

Toate luminile-s stinse, numai fereastra odăii lui Dănuț e palidă, deşi storul e tras şi deşi lampa de la biurou **e** cu *abat-jour.*

Dănuț scrie. Iar a băut cafea neagră. Iar nu doarme. Iar lucrează cu fereastra închisă, în fum de tutun, cu mucurile de țigări morman în scrumelnița de lîngă caiet. Nu bate la uşă. Intră de-a dreptul, în halat, papuci, cu cozile pe spate.

N-o aude. Tresare. Obrajii lui sînt în mînile ei.

Doamne! Tîmplele lui Dănuț zvîcnind în mînile Monicăi, în mînile care de trei ani fac gestul rugăciunii atît de fierbinte, că parcă n-ar fi lipite una de alta de vidul lor, ci ar cuprinde tîmplele vii ale lui Dănuț.

Doamne ! Prăbuşita respirație de stele a fericirii! Trage storul, deschide fereastra şi intră-n odaie noaptea, noaptea laşului, tăcerea laşului, parfumul laşului, respirația laşului, şi Dănuț e alături, viu, în afară de Monica... şi-i tîrziu... Auzi cum bate, auzi, deasupra laşului, de patru ori, clopotul Mitropoliei, solemn, vast, cu bronzată cadență, în preajma zorilor.

— Dănuț, Dănuț, sînt patru! Eşti palid, Dănuț. Ți-s obrajii reci. Vezi!...

Zîmbesc ochi în ochi, căci Monica e rumenă, obrajii ei sînt calzi.

Şi se stinge, muzicală, ultima bătaie a clopotului Mitropoliei.

— Noapte bună, Dănuț.

...Oftă adînc prin zîmbetul feței în care se stingea ultima bătaie a clopotului ieşan.

Minutarele cronometrului arătau abia trei jumătate. Şi iar zîmbi. Lumină **de** lună **pe** genunchii ei, sufletul Monicăi era lumină de **zori** la fereastra **odăii** lui Dănuț, în care niciodată nu intrase **decît casta ei** închipuire.

¥

Cînd Juna-i plină, umbra marelor castele feudale se plimbă pe **aleile** parcurilor **pustii, pînă** departe, unde pasul

turnurilor, în ascuțită încălțăminte de cavaler în armură, descălecat, se oprește medieval, cu veacurile, printre lăncile plecate ale crenelelor.

Pe vastele și albele alei ale mării, nici bancă de piatră goală, nici joc de ape amuțit^ nici secate bazenuri, și nici umbră de castel, pornită lung.

Nimic decît aiurarea tăcerei și, deasupra, brațul de marmură al lunii, rupt din umăr: purtase-n el o dezmierdare? o poruncă? un blestem?

Plutea în înălțime gestul ciung al unei statui fără trup, și nici o umbră nu cădea pe mare.

Genele Olguței tremurară. își ținu respirația, ca să nu alunge, să nu distrame ceea ce urechile ascultaseră, în vis parcă, și ascultau... Ascultau?

Frigul se înăsprise.

Deschise ochii asupra stelelor în abur de lună.

Era trează. Asculta. Auzea. Aceeași amplă cadență. Aceeași întunecată asprime. Aceeași inflexiune mai pură decît a fluierelor, același sunet viu, dens, cînd ascuțit ca săgeata din arc pornită, cînd boltit în vibrație gravă, bronzată cupolă a propriei sonorități...

— Nu!

Vorbise singură, poruncitor. își smulse cascheta de piele, își clătină pletele, se ridică de pe *chaise-longue,* dreaptă ca vibrația unei lănci înfipte. Era o energie sălbatecă în gest și-n'trup.

Și'totuși, ochii plingeau. Plînseseră. Se deșteptase plîngînd. își trecu mîna pe față, iute, ca să-și limpezească ochii, ca să poată vedea trenul pornit prin întuneric, în prohodul armatelor rusești.

Sînt întîlniri prin ani, cu același gest al mînii, al trupului și al sufletului, atît de identice, încît ai impresia halucinantă că gestul început cu șase ani în urmă îl desăvîrșești după șase ani, de pildă, că lacrimele pornite din ochi cu șase ani în urmă, acuma le ștergi, abia plînse...

Ridicase mîna acum șase ani, pe un peron de gară, în urma unui tren pornit, să-și șteargă lacrimile, aceleași lacrimi întîlnite acum de mîna care prin ani făcea același gest.

Sufletul basculă imens, cu tot trecutul...

își trecu mîna pe frunte, nu văzu, desigur, trenul demult pornit cu anii, văzu marea, vaporul, cerul...

Și totuși... Ascultă. Nu se mai auzea nimic. Și totuși, cineva fluierase o arie din *Boris Godunov,* pe care... Nu se mai auzea nimic, nimic. Se prăbușise tot în trecut, cu bătăile inimii.

Se așeză din nou pe *chaise-longue,* singură, cu insomnia unei dureri care de șase ani, cu ochii deschiși, aștepta un zîmbet să-i usuce ochii sau o mînă să-i închidă.

Mort, îl iubea încă. Abia îl iubea. Dragoste grea, născută și zidită în tăceri și noapte, ca o buhnă cu vaiet jalnic și ochi de soare somnambul, deschiși în propria criptă de întuneric.

Vania Dumșa: acesta era mortul ei.

îl văzuse în copilărie, înainte de plecarea în America, îl uitase cum uiți o melodie închisă în tăcerea ta. îl revăzuse în anul 1914. Plecase iar în Rusia. Căutase să-1 uite. îl regăsise în sufletul ei în 1916. Și pribeagul, mort, nu mai plecase.

O lună după decretarea mobilizării. Doamna Deleanu și Monica organizaseră o cantină așezată lîngă peronul gării Iași, popas cu ceai, pîne, entuziasm și mîncări reci pentru convoiurile militare.

Olguța lucra la un spital, de unde o luau spre seară cantinierele de la gară,

într-o seară, întorcîndu-se acasă, văzuseră în antretul de din față un geamantan de mușama jupuită, mînjit, umflat în curelele care-1 încercuiau. Peste el, un palton ros, decolorat și o caschetă englezească.

Stăpînul lor nu ancora în nici o casă: trecea numai. Totuși, era la el acasă în orișice decor. Se instalase în salon, descifrînd cu o stîngăcie de urs partitura lui *Boris Godunov.*

— Neculai, să mai pui un tacîm, poruncise doamna Deleanu suind scările și trecînd de-a dreptul în etac, neglijînd să mai spuie bun venit celui care nu purta uniforma militară într-o vreme cînd numai statuile, copacii, bătrînii, copiii și ambuscații mai cutezau să fie civili.

— Treci tu dintâi, Monica, vorbise autoritar Olguța în fața uşii salonului, lăsînd clanța pe care-o apucase în prima bătaie a inimii.

Monica intrase în salon, Olguța în odaia ei.

Călătorul ajuns pe vîrful muntelui oftează: „Am ajuns?" şi se aşază pe o stîncă sau pe pămînt, respiră şi priveşte roată împrejur. Nu s-a întîmplat nici un miracol. Nu i-au crescut aripi, nici n-a început brusc un spectacol unic. Un simplu fapt: stă pe vîrful unui munte acelaşi trup care a stat pe scaunul de acasă, pe bancheta tramvaiului sau perna trăsurii. N-are senzația perpendiculară, de înălțime clădită, pe care o ai de pe acoperişul unei case.

Oare e înalt muntele? între stînca pe care stă acum şi scaunul de acasă pe care-a stat pînă acum se cască o mie, două de metri? într-adevăr?

Ce-i asta? Colb stîrnit? Nu. Pe mîna întinsă lăcrimează un nour aburos, din aceia care sînt o noiță pe albastrul cerului/văzuți de pe fereastra casei, cînd stai la îndoială dacă trebuie să iei bastonul sau umbrela.

E împăiat? Nu. Arhanghelul bălan, cu cioc şi gheare, desface aripele şi pluteşte vast, cu familiaritate. E un vultur pe care-J urmăreşti cu mîna pe ochi, păianjen desprins din bolta cerului, văzut de jos, de acolo unde cotcodăcesc găinile.

Aşa! Mîna deprinsă să ia țigara sau jurnalul de pe măsuța de noapte întîlneşte un nour, zborul unui vultur... poate şi mîna lui Dumnezeu, căci într-adevăr eşti printre stele, pe vîrful unui munte, alături de cer, în limpedele miracol al singurătății înalte.

Olguța se aşezase pe patul din odaia ei.

Venise Vania. Patul era pat, masa — masă, zidul — zid, fereastra — fereastră.

Şi închise ochii. Şi-i deschise zîmbind. Iubea. Era aşa de simplu, încît îşi pipăi mînile, îşi pipăi fața, să vadă dacă într-adevăr exista ea, Olguța — nu Vania.

Venea din Rusia. Pleca pe front. Războiul era pentru el o nouă călătorie, o inedită experiență. Avea ochi verzi, mici, rotunzi, de un verde atît de tare,uneori, că părea sonor. Era

îmbrăcat ca un trunchi de copac. Hainele păreau coaja lui robustă. Nu erau nici elegante, nici sărăcăcioase, nici clasă socială n-aveau.

îl vedeai pe el, nu hainele — care altminteri erau necălcate şi de lucrător mai degrabă, de muncitor manual.

Făcuse, în treacăt, în anii din urmă, tîmplărie. Mai fusese profesor de matematică la un liceu din Petrograd, şi deținut „pentru idei prohibite" şi profesate din întîmplare tocmai în ora de matematică.

Evadase şi venise cu geamandanul la Iaşi, să asculte puțină muzică înainte de a trece pe la cercul de recrutare să afle ce-i, unde-i şi itinerarul. Ascultase cu neclintita seriozitate — de om care respectă mîncarea — în timpul mesei, discuțiile curente asupra războiului. Mai erau invitați la masă. Mînuia furculița şi cuțitul cu delicateța oamenilor puternici, pentru brațul cărora arma cea mai grea e uşoară. Obrajii celorlalți purtau palori convalescente alături de obrajii lui, bătuți de vînt şi arşi de soare. Nu era nici frumos, nici urît: puternic. Ca tăcerea unui clopot de bronz printre cristale, făptura lui făcea, fragilă şi soprană, făptura citadină a celorlalți.

Dintre toți comesenii era singurul care pleca pe front. Părea totuşi singurul impermeabil pentru moarte. Metalic. Mîncase copios. Nu era congestionat.

La *liqueur-uri,* discuția alunecase peste Nistru, venind de la Verdun, via Ardeal. Invocarea „marei noastre aliate" stîrni un entuziasm unanim.

— Blinî, zîmbi Vania, jovial, cu o voce gravă prin timbrul ei.

Şi explicase că „blinî" e echivalentul slav al clătitelor moldoveneşti. Adică: o foaie de clătită, rotundă ca un talger de aluat, bine muiată în unt, pe care presori icre negre. Apoi îi pui capac o altă foaie, bine muiată în unt, pe care aşezi sardele. Apoi o acoperi cu o foaie identic tratată, pe care torni smîntînă; vine la rînd alta, pe care o pavezi cu mezeluri. Şi tot aşa, foaie cu foaie, treaptă cu treaptă, suie toate categoriile de mîncări imaginabile: de preferință cele mai indigeste. în sfîrşit, o ultimă foaie are rolul acoperişului pe o clădire. Peste ea torni unt proaspăt topit, mult, din belşug... Şi imediat înghiți o felie, mori, bei un pahar

de vutcă, învii, înghiți alta, mori, reînvii cu vutcă şi mori iar cu blinî.

— Rusul e nemuritor, încheiase Vania, dar „marea noastră aliată" e o mîncare indigestă pentru stomahul românesc. Şi, în protestul general, adăugase: în schimb, România pe o foaie de blinî e un ingredient apreciabil pentru stomahul rusesc.

#

Obştescul oamenilor, cînd sînt acasă, se aşază comod pe scaun, canapea sau pe divanuri, rezemîndu-se de speteze ori de păreți.

Vania şedea mereu lîngă ferestre. Se profila pe cer, ca stejarii solitari. Prezența lui nu era durabilă; într-o încăpere dădea impresia provizoratului, ca trupul paserilor de pradă cînd stau. Iminența pornirii parcă îi avînta masivitatea trupească, dîndu-i elasticitate, tăiuş şi vîrf.

Cioplit oarecum în substanța puterii, ca pietrele şi trunchiurile, voinicia lui părea involuntară şi permanentă ca a corpurilor grele. Aveai impresia că o mînă de-a lui lăsată pe umărul cuiva l-ar fi îndoit cu un gemăt; că pasul lui avea soclu, ca al statuilor. Aşa că zîmbetul acestui om era o delicată surpriză, ca prezența unei flori luminos întîmpinînd de-a dreptul din stîncă.

Zîmbea rar.

Dar zîmbise Olguței.

Natural, Olguța îi cîntase din *Boris Godunov.* Adică i-1 cîntase în întregime. Partitura o căpătase de la Vania în 1914.

Trecuse miezul nopții. Toți se culcaseră. Nici Monica nu mai era în salon. Ea ştia bine prețul unei ultime nopți, cînd unul dintre cei doi pleacă pe front. Şi mai ştia, tot atît de sigur, că Vania era „al doilea".

Vania şuiera. Nu şuiera aproximativ partitura, urmărind mai ales melodiile, cum fac în genere amatorii de şuierat, care de îndată ce un pian sau o orchestră începe, fixează o stea, un tablou sau plafonul, şi, cu aerul inspirat al unui robinet comunicînd direct cu luna şi privighetorile, îşi dau drumul în sus. Şuiera ca unii şefi de orchestră pasionați şi afoni, care exprimă prin şuier toate glasurile pădurii instrumentale ai cărei animatori sînt. Apoi, şuieratul lui Vania. nu era siropos, nici cu un singur registru. Dulceața glasului de femeie şi vîrtoşenia glasului de bărbat, devenite şuier, supleță şi vigoare, cum şarpele e deopotrivă braț de titan lovind şi trup de Salomee ondulînd, şuieratul lui Vania, izvorît din buzele cărnoase, avea intensitatea tăcerilor din catedrale, gravitatea orgei şi a violoncelului şi puritatea soprană de emisiune a guşelor cu aripi numite privighetori.

Auzise la Petrograd, pe cînd se numea Petersburg, *Boris Godunov* cu Şaliapin, cîntărețul întunecat ca o grotă marină în care vîjîitul vîntului şi elegia undei ar fi cîntecul gemut de glasul lui Satan.

îi vorbise de Şaliapin, pe care Olguța nu~l auzise, situîndu-1 față de Caruso, al cărui glas curgea prin toate pîlniile gramofoanelor, ca ploaia prin uluce. în Caruso vibra senzualitatea meridională, exprimată în literatură de d'Annunzio. Glasul lui Şaliapin, ca şi gîndul lui Ibsen, era răzvrătire şi singurătate.

Lumina electrică se stinsese la unu, înlocuită cu lumînări.

Vania explica textul, traducînd abrupt din ruseşte. Curgea parcă Nistrul între cuvintele celor două limbi, care-şi smulgeau una alteia asprimile, blestemele, durerile, ca o luptă călare, la lumini de torți, prin aprigul hotar al apei.

La începutul fiecărui act, evoca decorurile, sculptînd cu mîna scorbura neagră a unei ferestre deschise pe noaptea țarului, aruncînd acolo spaima unui candelabru cu limbile vîlvoi, dincolo clădind fastul sinistru al tronului uzurpatorului împărat. Astfel, decorurile aveau iluminarea fragmentară, dură, zvîcnitoare a luminilor de fulger.

Lîngă Vania nu puteai concepe somnul. Viața curgea prin el fluvial, ca o mulțime în mers, văzută noaptea, fragmentar în lumină, cu mii de fețe, gesturi şi glasuri, îmbulzită la poarta unei cetăți: era şi poarta, şi mulțimea.

Salonul dispăruse, ca toate odăile în care trăia el, mistuit de decorul pe care-1 impunea evocarea lui.

Boris Godunov, în noaptea aceea de septembre, murise în palatul țarilor, cu străji neclintite ca marile buhne, cu scări atît de vaste, că parcă aşteptau să le suie pasul reflu-

xului oceanic, cu acoperişuri pe care fîlfîie înfipt destinul ca un steag mortuar, deasupra întregii împărăţii de coruri, de blesteme, de biserici şi de temniţe.

*

A doua zi, dis-de-dimineaţă, dispăruse, lăsîndu-şi geamandanul şi paltonul.

Olguţa nu se mişcase de acasă toată ziua, cu ochii la fereastra dinspre poartă. Spre seară se înapoiase, în haină de recrut care izbutea să fie ridicolă fără să-1 facă şi pe el. Haină de postav verzui, rigidă ca un carton păros, cu mîneci scurte şi umeri normali de strimţi faţă de amploarea celor care-o purtau; pantaloni lungi cu şireturi, corcitură de izmene cu şalvari; bocanci mopşi, care imprimă ritm de scafandru picioarelor, dîndu-le sunetul lat al potcoavei de cal normand; şi capelă holbată-n colţuri, deşălată-n mijloc, bleagă-n cozoroc: însăşi tichia tîmpeniei cu cap de ridiche de lună în unghiul salutului de răcan.

Astfel intrase îmbrăcat de regiment împăratul inimii Olguţei.

*

„Cina cea de pe urmă" fusese veselă: Courteline ar fi putut-o iscăli, cum ar fi putut iscăli întreaga activitate din acea vreme a cercurilor de recrutare. Şi Cercul de recrutare Iaşi se mutase, cu şi prin Vania, în sofragerie.

Aşteptase la cerc de la şapte dimineaţa pînă la cinci seara; căci cercul era atît de ocupat, încît toată lumea aştepta, fără nici o excepţie, cauza preocupării fiind aglomerarea din ogradă, cauză care „sta drepţi" în ograda cercului, efectul aglomeraţiei fiind inactivitatea înfrigurată a gradaţilor, efect care sta „în repaos" faţă în faţă cu cauza.

— ...Aşa se întîmplă cînd „cauza" e recrut şi „efectul" e gradat.

Plutonierul Vulpe, de la „biuroul mobilizare!", era obligat să fie sever din pricina sprincenelor — dens stufoase — şi spiritual, din pricina musteţilor cu şmecher şfichi. Acest

dublu decor contradictoriu îl conciliase, recurgînd la injuria naţională „cruci şi dumnezei", pe care o murmura cînd nuanţa sprincenelor, faraonic, cînd nuanţa musteţilor, diabolico-săltăreţ. Pe Vania îl cinstise cu ambele nuanţe, inversîndu-le ordinea, căci numele „Vania":

— Ia taci!?. — dezlănţuise, prin neverosimilitatea lui naţională şi ostăşească, un cutremur ilar al musteţilor locutorii, iar foaia matriculă a lui Vania — nesupus la încorporare, judecat şi achitat, apoi nesupus la toate concentrările — provocase o cavernoasă privire, şi — miracol — exprimarea la singular a pomenitei locuţiuni panteice.

— Umflă-1. Bagă-1 la başca! tunase plutonierul Vulpe. Nu se mişcase nimeni, căci toţi îl ştiau „dat dracului" pe plutonier, şi de asemeni cunoşteau toţi amnistia generală din 1916, pe care de altfel o dezaprobau. Aceasta aflase Vania din interjecţionala conferinţă pe care i-o ţinuse plutonierul Vulpe despre amnistie şi închisoare. Frontul faţă de închisoare era socotit ca o vilegiatură glorioasă, nemeritată:

— Aşa-i, mă leat, românul: iertător...

— Bini, bini cu amnestie la timp di paci, da' la război mai bini fără, insinuase un negustor usturoiat, care corespundea din ochi cu ochiul, nara şi plămînii buzunarelor plutonierului. Negustorul prefera vilegiatura închisorii.

Intervenţia neaşteptată a unui locotenent precipitase serviabil actele operetei militare. Locotenentul fusese elevul lui Vania. Teroarea pe care o inspira profesorul de matematică fostului elev nu l era atît de durabilă, încît îl salutase pe Vania cu gestul alarmat al ridicării din bancă şi cu un— „vă salut, domnule profesor" — exotic în acel decor. Şi îl servise cu promptitudinea cu care odinioară ştergea de pe tabelă cu buretele nerozia lent cifrată, subt ochii verzi ai profesorului de pe catedră.

Epilogul. La plecare, plutonierul Vulpe îi strînsese mîna:

— îmi pare bine, domnule profesor,.. Cum aţi zis?

— Vania.

— Vania, oftase admirativ Vulpe. Frumos nume... Ei, bietu tatu-meu m-a botezat Ion, că m-a făcut mama de Sfîntul Ion. Ştiţi, nevoile... —

— Am onoarea, domnule plutonier.
— Zi-mi Ionică, că-i mai particoler.

*

După masă, încredințase Olguței geamandanul în care-şi avea „biblioteca" şi „garderoba civilă". Olguța-i împrumutase un geamandan al ei, mai mic, în care-şi rînduise rufele: spălate şi cîrpite de mînă de bărbat. Răspîndeau un miros tare de săpun în calup.
— Să ne vedem sănătoşi! se adresase tuturora din pragul salonului: cordiale în hotărîtul lor contur, vorbele tuturor plecărilor. Obrajii Olguței erau foarte albi şi gura încleştată.
îl însoțise pînă la poartă, dimpreună cu Monica.
încă o dată:
— Să ne vedem sănătoşi!
Şuierau locomotivele. Tremurau stelele cerului de septembre. Bocancii sunau metalic pe asfalt. Se îndepărta calm, masiv, drept, spătos. Păşind în răspărul unei ape repezi, tot aşa ar fi mers.
îl vedeai în noapte, ca printr-o mulțime care s-ar fi dat în lături în fața lui.
Trecuse pe subt lumina unui felinar. Cotise.
Tremurau stelele cerului de septembre în sufletul Olguței, aplecat deasupra nopții, căci de la nici o fereastră de-acum nu mai putea să-1 vadă.

Totuşi, îl mai văzuse chiar în acea noapte.
Curînd după plecarea lui Vania, cu spontaneitatea impetuoasă pe care o regăsise de îndată ce fusese singură, se hotărîse să-1 însoțească la gară.
Plecase fără ştirea nimănui, prin starea de asediu a oraşului. Gara era o cazarmă revărsată. Acolo noaptea mirosea a toval, ca o tăbăcărie; mai puternic decît mirosul cărbunelui, mirosul mobilizării stăpînea. Pretutindeni, pe cimentul sălii de intrare, îngrămădiți ca sacii în antrepozite, prăbuşiți ca trunchiurile în pădurile tăiate, soldații, împachetați pentru front.

Durerea cu palmele bătătorite fuma mahorcă şi scuipa amar.
Peronul era pădure scundă, prin care sticleau roş ochii de lup ai locomotivelor.
Treceau cu pieptul împletit în pielării galbene, cu scîrțîit de gemandan nou, sublocotenenți cu aer de liceeni deghizați. Unii aveau ochi de juncă şi fumau pentru întîia oară. Alții înjurau cu miros de alcool. Ordonanțele duceau lăzi de lemn cu inscripții albe, lunguiețe şi rigide ca raclele. La lumini fugare de chibrit, vedeai o mînă cu o bucată de mălai, o traistă vărgată, o raniță, un obraz de femeie înmărmurit ca la căpătîiul unui mort,
Răsunau numai ordinele militare, această brutală telegrafie verbală. Mulțimea tăcea: vorbele se înapoiaseră în sate, de la barieră, ca nişte mînji pe lîngă carele şi căruțele care se întorceau goale, cu o femeie, cu un copil, cu un bătrîn.
Cineva cînta nazal şi tînguitor dintr-un fir de iarbă. Mai exista iarbă, primăvară?
Olguța trecuse dincolo de peron, dincolo de baraca ceaiurilor, spre un tren lung, împresurat de mişcările mulțimii.
— Tu eşti, Olguța?... Pe cine cauți? vibrase deodată noaptea, bărbateste.
îşi făcuse loc, înlăturînd cu mînile două grupuri şi răsărise în fața ei.
Olguța plecase ochii şi capul. Vorbise fără lacrimi, dar în şoaptă răspicată:
— Am venit, Vania... am venit... să-ți spun... să te întorci sănătos.
O clipă, mînile Olguței fuseseră în mînile lui Vania: izvor în vad de fluviu.
Plecase. Nici o vorbă. Nici fața nu i-o văzuse, fiindcă nu îndrăznise să ridice ochii. Plecase, plecase. Apoi, ascunsă într-un ungher de gară, aşteptase, aşteptase, fereastră pustie cu noapte şi stele, pînă tîrziu, mult după miezul nopții, cînd trenul pornise.
Trecuse locomotiva, peşteră de iad cu fum, flăcări, lopeți şi negre zvîcniri, apoi vagoane, vagoane nenumărate, cu tăceri, coruri, glasuri, cai, furgoane, lumini...

în urma trenului...

Şi nu-i mai văzuse faţa.

Vania Dumşa era un simplu soldat printre sutele de mii. în tot timpul războiului, geamandanul, cascheta şi paltonul lui Vania îl aşteptaseră în odaia Olguţei.

Abia în 1919, în ajunul plecării la Paris, Olguţa umblase în geamandan. în compartimentul „garderobă" erau hainele, cam sărăcăcioase fără de forma puterii stăpînului lor.

în compartimentul bibliotecă, domneau cărţile de matematică. Puţină literatură rusească, *Les opinions de Jerome Coignard,* un volum de Kipling, *Kim,* şi *Baladele* lui Villon.

La fund tocmai găsise cele cinci caiete, care-i cutremuraseră mînile. Cinci caiete de cifre, formule şi semne matematice. Singura urmă vie a celui dus era inaccesibilă şi enigmatică pentru Olguţa, ca aurul astronomic al constelaţiilor.

Tîrziu, noaptea, Olguţa umpluse la loc geamandanul, şi după ce privise lung pe fereastră pustiul întregii lumi, aşezase în geamandan cascheta englezească şi paltonul, care pînă atunci, scuturate şi periate zilnic, stătuse afară.

Şi totuşi plecase, trăise. Viaţa ei din ultimii ani nu avea gestul crengilor rupte. îşi pierduse poate exuberanţa de odinioară. Ca obrazul adolescenţei de pescar crescută pe mare, energia ei devenise mai gravă, mai concentrată, de o amploare sobră în mişcările ei. Apoi muncise.

Ceas cu ceas, zi cu zi, ultimii trei ani petrecuţi la Paris erau ©gor arat de mînile ei, cu toată puterea braţelor şi încordarea trupului. Muncise cu severitate, despuiată de orgoliu. Sîngele de cal arab al mînilor ei se răzvrătise la început, constrîns de disciplina monotonă a gamelor şi a exerciţiilor zilnice. îl stăpînise. Deget cu deget, muşchi cu muşchi, mişcare cu mişcare, îşi refăcuse mînile.

Erau perfecte, dulci şi dure, suple şi ferbinţi, cu-ncheietura braţelor flexibilă, şi fiecare deget stăpîn pe strălucirea

lui distinctă în armonia celorlalte, ca stelele în constelaţii. Puteau scoate din claviatură sunetul pur care-i lumină-n nopţile cu lună plină şi armonie dominatoare în Beethoven; sunetul grav, care-i privire în ochiul lui Dunmezeu şi armonie solemnă în Bach, sunetul fraged, luceafăr în calea magilor din Bethleem şi radioasă armonie în Mozart, sunetul stins, care-i prelungul gol al oglinzilor istorice în muzeele pustii şi armonie mistuită în Chopin.

Putea smulge gloria, cum smulsese împăratul corsican coroana, împărătească din mînile papei. îşi pregătise mînile în umbră, şi le călise în apa vie a sufletului.

De ce?

Pentru cine?

Era singură ca perfecţiunea acalmică a mării pe care plutea. Moartea lui Vania îi cruţase viaţa, lăsîndu-i intactă energia elanurilor, răbdarea înfrumuseţării lor —. dar îi luase dragostea.

Monica îl iubea pe Dănuţ; toate camaradele ei iubeau, în toate vibra un clopot, trist sau vesel, dar vibra. în ea, nimic. îşi pierduse sonoritatea esenţială a vieţii. Nu mai putea iubi. Ş-abia acum îşi dădea seama că Vania murise. Nu crezuse pînă acum. Mintea ştia că Vania murise, cum ştii că Dumnezeu nu-i; totuşi, te închini, şi absenţa-i o prezenţă.

Nu şi-1 putuse închipui pe Vania mort. Un mort e galben, cu mînile inert încrucişate pe inima oprită. Sufletul ei nu-1 putea răsturna în moarte. Ca un clopot, care la gestul răsturnării răspunde aprig, tot mai aprig din cerul lui de bronz, mai viu îl vedea pe Vania, pe măsură ce-1 credea mort.

Se pregătise pentru el, deşi îl ştia mort. Dar îl aştepta. Muncise, se adîncise, devenise frumoasă, aprig frumoasă, ca un acord fără pedală. Pentru cine?

„Mais sHl venait ă se repeter, il faudra Venlever tout de suite"

Ştia că murise Vania, fiindcă abia acum vorbele doctorului Mass, cu prevestirea lor lugubră, se prefăcuseră în cenuşă uşoară.

Calmă, se ridică din *chaise-longue.* Alexandru Pallă adormise cu bărbia în piept. învăluit în vastă pelerină neagră, cu barba luminoasă, părul alb în ondulată răscoală

şi trăsăturile solemn frumoase, părea un mitropolit mort ascultînd coruri.

Umbra Olguței trecu lîngă el, spre marginea covertei, îşi rezemă coatele pe ea. înclină capul. Pletele-i alunecară pe tîmple, deschizînd aripele lor de corb heraldic. Adînc, adînc, privirile căzură ostenite în lumina apei.

Luna se înclinase. Fără cută, cer senin de dimineață, marea aştepta obrazul lunei.

— Bietul papa...

îl vedea, acum trei ani, pe debarcaderul portului Constanța, cu tîmplele acoperite uşor, mătăsos, de fumul alb al bătrîneții, pe care degetele ei îl dezmierdau uneori. Plin de păcatele normale tuturor bărbaților, dar ținîndu-le în vitrină, şi totuşi pur ca şi surîsul de copil pe care anii nu i-1 izgoniseră; înecat în datorii de bacara, muncind de dimineață pînă seară ca să-şi sporească noaptea datoriile la club o dată cu nesomnul; devotat tuturora, înşelat de oricine vroia, zîmbind de toate, mai ales de el; cu fruntea lui bombată ca o minge zvîrlită de un copil pe-o margine de acoperiş si cu pasiunea lui total admirativă pentru Olguța.

Venise la Constanța, smulgîndu-se de la un proces important, ca s-o mai vadă pe Olguța. Sosise cu un sfert de oră înaintea plecării vaporului. Nu găsise trăsură. Venise pe jos: în goană. Era năduşit. Părea mai îmbătrînit în lumina crudă a soarelui marin. Venise încărcat de pachete. Bomboane de mintă, ca acele pe care în copilărie le oferea Olguței din biuroul de la Medeleni, şocolată, un buchet de violete, un carton de prăjituri, o sticlă de colonie: tot ce putuse cumpăra în goana trăsurii care-1 dusese de la Palatul Justiției din Bucureşti pînă la gară. Olguța era mai naltă decît'el. îi dezmierdase tîmplele năduşite şi fruntea fără de astîmpăr. Ea era singurul lui camarad adevărat. Pleca.

— Fetița mea...

Şi-1 văzuse micşorat pe chei, din depărtare, fluturînd batista subt soarele'necruțător, cu brațul întins ca un copil care şi-a pierdut zmeul.

îi telegrafiase ziua sosirei la Bucureşti.

Scutură capul deasupra apei cu umedă suflare. Ar fi vrut să puie mîna pe fruntea tatălui ei şi să-i spuie:

— Papa, să nu fii supărat pe mine. Tu eşti bun. Dac-ai şti, şi tu mi-ai da voie.

Uită tot şi pe toți...

Respira liniştit. Şi trupul şi sufletul o ascultau.

Va face un plonjon, va înota — apa era glacială — şi se va îneca. Imaginația îşi stinse luminile pe toate zările. O preocupau detaliile mărunte: să-şi scoată paltonul, pantofii şi rochia. Voia să fie suplă, cu mişcările libere în apă. Nu putea primi *s-o înece,* s-o asasineze greutatea hainelor. Vroia să înoate lung, frumos, tăind apa pe o coastă, cu avînturi ascuțite, pînă cînd, ostenit, înghețat, la fel cu sufletul, trupul va consimți frăţeşte să se odihnească definitiv în adîncimea aceluiaşi pat' de lumină curată.

în vîrful picioarelor se îndreptă spre proră, depărtîndu-se de Alexandru Pallă. îşi descheie unul cîte unul nasturii paltonului.

Toată marea era o aureolă uşoară între zări de argint umbrit.

Fiecare mişcare, proiectată pe clarul deşert, era simplă ca în stampele biblice.

îşi deznodă fularul de la gît, fără grabă...

— ...?

îşi trecu mîna peste frunte, plecă urechea, ascultînd.

Limpede, şuierul răsuna din nou.

Maşinal, îşi înnodă la loc fularul.

Boris Godunov intră în sala tronului, îşi vede copiii. E nefericit. Stafia țareviciului ucis e în inima lui...

Cine şuiera?

Se strînse în palton, încheindu-şi nasturii cu degetele-n friguri.

Cine şuiera moartea lui Boris Godunov?

-Va...

Numele frînt în întîia silabă se rostogolise ca o tidvă, nu din buzele Olguței, ci din trecutul căscat.

Era îngrozitor de straniu şuierul mortului, cîntecul buzelor lui, suflarea lor, răsunînd după şase ani, în singurătatea mării,

Cine şuiera întocmai ca Vania?

Cine cuteza?

Sub fruntea Olguței ochii se înăspriră, deasupra lor sprincenele îşi desfăcură aripele curbe.

Şuierul venea de jos. Traversă puntea, coborî îngustimer scărilor repezi, cu şuierul în urechi, călăuzit de el, cu pumnii strînşi, cu dinţii strînşi. Vroia să-1 vadă şi să-i spuie:

—- Taci.

Cui?

Nu se mai auzea nimic.

Coverta cabinelor de clasa IlI-a mirosea a gudron, a ulei şi a cauciuc încins. Mormane de parîme, clădite ca nişte buţi de frînghie. Lăzi. Buccele. Panere.

S-auzeau maşinile duduind înfundat.

Un marinar neverosimil, de tinichea parcă, în mărime naturală, proiectat pe cer.

Şuierul...

După un morman de parîme era şuierul, omul. Nu era. Marea, luna, frînghiile, tîmplele, maşinile vaporului îi băteau în tîmple.

— Vania.

O umbră culcată într-o barcă de salvare se ridică, mult mai înaltă decît Olguţa, crescu, crescu, mult mai înaltă decît cerul, se aplecă... Un uriaş o culege în palmă, o ridică spre ochii lui verzi, minusculă în tremurul de libelulă al inimii, o lasă, o ridică, o lasă, o ridică... Ochii verzi, marea, înecul într-o privire verde... Şi o orgă, în catedrala lumii, cu toate vînturile mării, înălţă un singur acord:

— Olguţa!

Şi amuţi secată,

Tremura. Cu tot trupul şi cu dinţii. Se destrăma în ploaia unui tremur, "care-i cernea mintea, gîndurile, amintirile. Dinţii ciocniţi mărunt îi sunau ca o măzăriche de gheaţă pe sticlă. Nu putea vorbi. Nu putea zîmbi. Dezagregat în tremur ca © ninsoare, cu ondulări de vifor, sufletul îşi pierduse conturul.

Mormanul de parîme de care-şi rezema spinarea avea o duritate vînjoasă de rădăcini seculare. O învelise cU paltonul lui peste paltonul ei. Pe podele, subt ea, aşternuse un pled cu o arsură neagră: de ţigară probabil.

Ochii ei aveau intensitatea de întuneric şi mişcarea amplă a ochilor de paralitic. îi urmărea toate mişcările.

întîiul gînd se formă deodată şi răsună absurd, formidabil de absurd, în tăcerea de cataclism care-1 născuse.

— Un „primus".

Vania fierbea apa într-un ceainic de metal, la flacăra unui „primus" aşezat pe o lădiţă.

„Un primus", stărui gîndul, şi după el, a doua absurditate răsări: *„Pritnuni vivere, deinde philosophari."* Cu această maximă îşi inaugurase cursul de filozofie profesorul de la Humpel.

Poate că întîiul om, Adamul biblic — deschizînd ochii în care se năştea privirea omului cu mugurul luminii în ea şi mişcînd mîna cu care ridica lespedea veacurilor — şi-a frecat ochii, mahmur, ca orice om care se deşteaptă din somn. Dar strănepoţii au vrut ca ediţia princeps a omului, încă umedă de tiparul dumnezeirii, să fie sublimă, deşi în clipa aceea n-avea cine s-aplaude.

De aceea, deşteptarea întîiului om e reprezentată floral: crin pur ai întîii mirări desfăcîndu^se gol, mireasmă şi petală, în mîna lui Dumnezeu.

Din absurd în absurd, din glumă în glumă, din amănunt în amănunt, sufletul Olguţei se refăcea. Miliarde de păianjeni zideau din nou golul prin care statura unui uragan trecuse, lăsînd portalul dimensiunii lui. Vania existase pentru ea din clipa cînd îşi auzise numele spus de el, dar existase astronomic, nebulos: cum o planetă-i pentru altă planetă. Apoi, totalizat în contur geografic, ca un continent: Vania — ca un continent răsărit din ape — viaţa lui Vania. Exista viaţa lui Vania. Mai mult o certitudine decît o realitate.

în vaste vîrtejuri concentrice, sufletul se apropia de el. Pînă cînd, uman, ultimul cerc încremeni în zîmbetul umed al privirii care-1 cuprinse pe Vania, se topi şi, viu, căzu de pe gene de-a lungul obrajilor.

— Bea, Olguţa.

Cu o mînă îi sprijini capul, cu cealaltă îi duse ceaşca fierbinte la gură. Sorbi ceaiul, cu lacrima pe buze, şi abia atunci îşi dădu seamă că era trează.

Tremurul de frig se convertise în profundă vibraţie de căldură, cu unde repezi.

Copiii, cînd intră vara pe uşa sofrageriei, prăpădiţi de murdari şi rupţi, după ce o după-amiază întreagă au bătut mingea, au obrajii Olguţei. Aceşti obraji sînt gloria sîngelui. Dar şi ochii în negru erau la fel cu obrajii. Şi buzele, în roş, erau la fel cu ochii. Numai capul i se vedea, aprins în aroma agerii tinereţe, deasupra mormanului de stofă care-i înghiţise trupul.

Tăcea cu vioiciune. Tăcea cu absolută sinceritate a obrajilor, a ochilor şi a buzelor. Sufletul abdicase: culoare în obraji, privire în ochi, umezeală pe buze, era adînc avînt de sevă pentru faptul fraged al fericirii.

— îmi pare bine că te văd, Olguţa.

Un prietin îţi oferă la el acasă, ca aperitiv, o tartină cu icre negre. Crusta pîniţii e blondă şi sună sfîrmicios ca o cojiţă de purcel fript; miezul e o spumă de aluat pufos; untul, pur ca privirea vacii; icrele, boabă cu boabă delectabile în gură cum sînt mărgărintarele în şirag.

Minunea comestibilă e cumpărată, amănunt cu amănunt, de la brutărie, lăptărie, băcănie. La rîndul tău, cu bani identici, vei oferi prietenului o identică sinteză de delicii. Te opreşti, din întîmplare, lîngă un zidar care mănîncă pe o schelă. L-ai văzut din depărtare. îl admiri. Apetitul său franc, în decorul muncii oprite — var, cărămidă şi căldări — dă seducţiuni imperioase pînii care rîde lat, măslinii brune şi-ndrăcit sărate şi slăninii vărgate cu cioric ardeiat. Te uiţi la schelă, te uiţi la zidar, înghiţi. Se întîmplă să te vadă şi, spontan, să-ţi taie cu cuţitul o felie de pîne, una de slănină şi să ţi le ofere cordial.

Cele mai simple vorbe spuse de Vania dădeau impresia că şi le smulge dintr-o substanţă limitată, că-i împuţinează hrana lui; astfel căpătau semnificaţia preţioasă a unui dar rupt de la gură.

— îmi pare bine că te văd, Olguţa.

Să-i spuie:

— Şi mie, Vania.

Nu. Era inutil.

Dar cînd spui cuiva pe care nu l-ai văzut de şase ani, după o tăcere de şase ani, „îmi pare bine că te văd", şi cînd vorbele sînt spuse sobru, cu seriozitatea unei bucurii prea adînci ca să fie exuberantă, înseamnă că cel care se bucură văzîndu-te te-a ţinut minte, te-a regretat poate.

— Mi-e cald, Vania, ia-ţi paltonul.

— E frig. Păstrează-1.

— Tu?

— Eu beau ceai.

Niciodată Olguţa nu acceptase privilegiul creat de bărbat femeii slabe, atunci cînd e frumoasă. Adică bărbatul să tremure fiindcă paltonul său cavaleresc... Sau să primească duşul ploii torenţiale fiindcă umbrela sa ocrotitoare... E penibil să vezi un bărbat răzbit de frig, livid, cu dinţii clănţănitori, zîmbindu-ţi protector, şi e şi mai penibil să-1 vezi subt ploaie, permeabil, bleg, gutunărit, caricatură omenească a sifonului, contemplîndu-te cu ochi prometeici de pompier care-a stins focul.

Acceptă totuşi paltonul lui Vania pe umerii ei, fiindcă Vania nu tremura, şi ea, fără paltonul lui, desigur c-ar fi tremurat. Numai lîngă Vania accepta să fie femeie. Şi era într-atît, încît nu se miră nici de ea, nici de Vania,

îl vedea ca întotdeauna, profilat pe cer. îşi bea ceaiul, ruseşte, cu o bucată de zahăr în gură, sorbindu-1 clocotit dintr-o farfurie albastră, scobită adînc. Aşezat pe o lădiţă, cu genunchii desfăcuţi, aplecat deasupra farfurioarei, avea atitudinea soldaţilor în tabără cînd îşi beau supa din gamelă.

Nu se schimbase. Absorbea enorme cantităţi de ceai, la masă mînca întreit mai mult decît ceilalţi comeseni, dar fără lacomă pripire, grav şi concentrat ca cei care-şi fac semnul crucii înainte de a se aşeza la masă — şi isprăvea o dată cu toţi.

într-un muzeu cu armuri medievale, statura lui n-ar fi părut confecţionată în atelierele de croitorie ale unui veac debil. Văzîndu-1 pentru întîia oară, cuvîntul „bărbat" îţi venea pe buze cu intonaţia amplă cu care exclamai: „un munte" — cînd ochii şi gestul mînii ridicate îl văd şi îl salută.

Rasă, dură ochiului, faţa lui nu părea luminată de brici, britanic, ci rebelă părului ca stînca toridă.

Rotunzi şi foarte mici, după criteriul spaţial, ochii lui Vania erau obositori de intenşi. Două puncte verzi dilatate într-atît, încît vibraţia culorii devenea lumină. Păreau concentrarea altor ochi mai mari, ca soarele trecut prin lupă. Văzîndu-1 de profil, te frapa nasul.

Un nas straşnic, cu nări groase, curb arcuite deasupra buzelor cărnoase. însă, după ce exclamai în faţa nasului — comic în sine ca toate nasurile mari — vedeai împlîntarea masivă a frunţii scunde, late, bombată deasupra arcadei ca metalele, nu ca petalele, vedeai agerimea netă a bărbiei scăpărînd şi-ţi dădeai seama că linia întregului profil, cu proeminenţa dominantă, întrecea linia profilului normal nu după ritmul deformant al caricaturii, ci în măsura în care capul calului din frunte, suprem distins în plină viteză, întrece la potou nările calului de alături. Vedeai profilul avîntului spre viaţă, întrecîndu-1 pe-al celorlalţi, şi deveneai simplu spectator.

Acest profil — pe atunci descarnat şi famelic. —- în primăvara anului 1917, pornise din lagărul de prizonieri români, tîrînd prin noapte un trup vărgat de bătăi, se ridicase ca fumul negru şi se aplecase deasupra unei sentinele **jpu** cască prusacă, gîtuită cum storci un burete, trecuse prin toate nopţile Germaniei, ca printr-un tunel, săpat pe brînci, cu fruntea şi cu mînile, şi se înălţase subt cerul atît de suav comercial al Elveţiei, hirsut, pămîntiu şi enorm. Nu se oprise. Pornise din nou spre Germania cu armatele franceze, la pas, pe brînci, tranşee cu tranşee, în uniformă albastră; apoi, sergent în corpul expediţionar francez, plecase în Rusia. în 1921 era la Geneva, improvizat librar. Cel mai ciudat librar al Genevei. Nu accepta în librărie decît preferinţele sale, pe care le impunea clienţilor.

De pildă, clientul intra cerîndu-i *Sous Ies yeux d'Occident* de Joseph Conrad. Braţele amplului librar se ridicau şi cădeau vast dezolate.

— Stimate domn, e o carte slabă. Acest Conrad e polonez şi scrie englezeşte. Această carte scrisă în englezeşte de un polonez expatriat descrie sufletul rusesc văzut de mintea unui englez. Vedeţi ce amestec înfiorător! Dacă vi se oferă un voiaj gratuit în Japonia sau o carte de Loti despre Japonia, cred că n-o să ezitaţi şi o să alegeţi vaporul. Ei bine, stimate domn, eu vă ofer o călătorie gratuită în sufletul rusesc: toate volumele Dostoievski, Fedor Dostoievski.

Nu ezitaţi. *Sous Ies yeux d* Occident!* Dumneavoastră aveţi ochi de occidental, eu vă ofer autentica dramă slavă. Cumpăraţi un volum de Dostoievski, iată: *Fraţii Karama* zov.* Costă şi mai ieftin pe deasupra.

Clientul şovăia.

— Stimate domn, vă rog acceptaţi această carte. V-o împrumut, v-o dăruiesc. Permiteţi-mi să adaug şi *Les possedes.*

Clientul, uluit, ieşea cu două cărţi subt braţ, pentru care fantasticul librar nu acceptase bani.

Alt client cerea o carte de Paul Bourget. Se pomenea cu o carte de Mirbeau, în care fadul Bourget se topea ca un elegant borcan de briliantină la dogoarea unui foc haiducesc, la care se pîrjolesc în frigare berbeci întregi.

— V-am cerut Bourget, răspica lectorul.

— Mi-aţi cerut, stimate domn, o otravă cu care desigur v-ati intoxicat. V-am oferit antidotul.

— Dar...

— Vă rog, acceptaţi-1.

— Domnule...

— îmi veţi fi recunoscător.

O domnişoară cerea *Toi et moi* de Paul Geraldy.

— *„Ariane, ma soeur, de quelles amours blessee, vous mourutes, aux bords oii vous futes laissee?"* recita Vania, îndulcind metalica octavă a glasului său, dîndu-i pentru Racine timbrul de oboi. E frumos acest suspin, nu, domnişoară? Cumpăraţi Racine, domnişoară. E miere curată, vă asigură un urs adevărat. Geraldy e un manechin de modă. îl vedeţi în toate vitrinele, gratuit. E păcat să daţi bani...

Uneori, oferea ceai clientului incredul şi făcea lungi lecturi irezistibile. Glasul gros exalta luminozitatea netedă a frazei lui Anatole France, care apărea cărnoasă, goală, albă şi rotundă ca © nimfă ondulînd printre trunchiuri de pădure seculară. Tragedia în lumini de zîmbete şi de legume a lui Crainquebille, cînd ridică din greşeală vălul Justiţiei, care-i dă lipsă la cîntar, lui, negustorul ambulant, cu umilă şi onestă balanţă; duhul doctului şi sfîntului abate Jerâme Coignard, măsluitor la joc de cărţi, fur, asasin şi linge-blide, în cugetul căruia zîmbetul, ca şi lumina soarelui, e veşnic şi se formează din fuziunea corpurilor solide ale seriozităţii; Bergeret, savantul dascăl universitar, încornorat de nevastă subt ochii lui, şi care în loc să facă moarte de om îşi ia coarnele de pe frunte,

ooborîndu-şi-le în cugetare ca un emoţionant motiv decorativ săpat pe zidul unei peştere primitive de întîii oameni; Paphnuce, cel care-şi servea trupul de o murdărie îndîrjită, cerului, în vîrful unui stîlp, ca un aperitiv în vîrf de scobitoare, oferit lui Dumnezeu; şi toate făpturile născute din lumina păgînă şi zîmbetul lui France ieşeau din rafturile şi din paginile dughenei acestui librar care vindea viaţă sau o dăruia.

Refugiaţilor ruşi le semnala şi împrumuta recenta literatură rusească. Lirismul fioros al poemului *Celor doisprezece* de Alexandru Blok, prin glasul lui Vania, năvălise în sufletul refugiaţilor ca un vînt siberian, fosforescent de alburi şi imensităţi.

Evident, dăduse faliment.

— Comerţul nu e o instituţie filantropică, epilogase Vania.

Aflase de la nişte refugiaţi basarabeni că de curînd murise un alt Dumşa, fără urmaşi direcţi, lăsîndu-i o moşie în Basarabia, dar că Vania era considerat ca mort, şi că pe deasupra fusese condamnat la moarte în contumacie, de militari, pentru dezertare la inamic.

Se instalase la Marsilia, hamal în port, ca să-şi agonisească banii pentru repatriere. Directorul unui circ îi propusese să devie „şampionul Siberiei" la lupte franceze. Refuzase. Avea o profundă aversiune pentru aspectul sportiv al puterii, mai ales comercializat. întîrziase mult la Marsilia, deşi era bine plătit pentru excepţionalele sale merite musculare, din cauza cîtorva concerte interesante ascultate de sus la galerie, unde spatele care încărca şl descărca sacii în port se înălţase ca o colonadă înfiptă-n vîrf de munte, spre cerul de vînturi, fulgere şi luceferi al muzicei.

Pe coverta clasei a treia, adevărată mahala de naţionalităţi, curînd după îmbarcare, Vania devenise un personaj respectat cu teroare la început, cu simpatie mai apoi. Pe acelaşi vapor se îmbarcaseră la Marsilia, cu destinaţia Constantinopol* doi boxeuri negri *poids-lourds,* expulzaţi de boxul francez pentru grave abateri de la loialitatea pugilatului în ring: Sam şi Jimmy. Cu păr funinginiu şi creţ ca sîrma de parchete, cu ten de bocanci galbeni, văcsuiţi negru, cîneşte cîrni, buzaţi ca biftecul în sînge, cu rînjet

alb şi ochi de ou răscopt, hîiţi, pociţi la faţă şi la vorbă, Sam şi Jimmy păreau corcitură de bivoliţă cu un cazan de smoală.

Erau formidabili şi puerili. Teşită, fruntea matahalelor conţinea naivităţi de buratec şi zburdălnicii de limonada gazoasă. Ca munţii acefali din poveste, se băteau cap în cap, glumeţi. Prindeau muşte ca dulăii şi le mestecau c-un zîmbet gîdilit în fălcile blindate. Dimineaţa se antrenau, cu iuţeli săltăreţe de purici în gambele de smoală statuară, luîndu-şi fiecare duşul bolohănos de pumni reciproci, c-un zîmbet de săpun.

După amiază jucau cărţi, în doi, trîntiţi la pămînt, ca nişte malaci miopi cu botul într-o cutie de bomboane colorate. Se furau unul pe altul, trişînd necontenit, cu o enormă evidenţă, ceea ce egaliza jocul. Rîsul le venea ca un strănut săltat în trombă. Cîştigătorul jubila astfel.

Spre seară înghiţeau alcool, cu sticla, umăr lîngă umăr, cu braţele încrucişate, sticla lui Sam vărsîndu-se în gîtlejul lui Jimmy, sticla lui Jimmy gîlgîind în botul fără botniţă al lui Sam. Apoi, turtiţi de beţie ca o baltă africană subt soarele harapilor, cîntau pe două glasuri.

Sam bolborosea ca o broască devenită tobă mare, mîlos şi fleşcăit de duioşii subite; Jimmy horcăia nazal şi bas ca un trombon devenit contrabas prin răguşeală, şi mugetul tîmpeniei prin metempsicoză. Apoi dormeau laţi ca vărsaţi din butoaie cu nămol, şi somnul lor buzat avea nări sforăitoare de harmasar între iepe.

într-o zi, un glumeţ îi înfierbîntase cu alcool înainte de a-şi fi isprăvit jocul de cărţi. Alcoolul devenise geniu în craniul lui Sam, care observase că Jimmy trişează.

Bătaia se învîrtejise subit ca un simun, fără mănuşi de box. Marinarii cercaseră să intervie. Zburaseră ca pleava, frînţi. Atunci se întîmplase miracolul vieţii lui Sam şi a lui Jimmy, fenomen cardinal în mintea lor, cum ar fi căderea Romei pentru antichitate.

Bătaia lor era un nod vertiginos, cu dimensiuni de par. Două braţe îl deznodase subit, dublînd unicatul. Un pumn alb în ochii lui Sam, un pumn alb în ochii lui Jimmy, cu scînteile de rigoare. Aşa se prezenta fenomenul. Sam în stînga, Jimmy în dreapta; braţele lui Vania între ei. Se îmbulzeau capetele înfricoşate ale rasei albe, de jur împrejur.

Jimmy se ridicase. Sam la fel. Vania între ei, nemişcat. Ritmul vertiginos al bătăii părea suspendat o clipă pe culmea unei îndoite prăbuşiri a negrilor spre albul impostor.

Miracol! Reacţia celor doi negri fusese aceeaşi. Ca maimuţele avîntate după o insectă, care în plin elan, întîlnind o nucă de cocos, uită de insectă şi apucă nuca, Sam şi Jimmy, de o parte şi de alta a lui Vania, îi contemplau pumnii, ca pe un aerolit sfărmat în două de capetele lor. Un idol pentru Sam, altul pentru Jimmy. O porţie pentru Sam, alta pentru Jimmy.

— A-ooh! se hlizi Jimmy, ca fetişism de negru şi accent englezesc.

— A-ooh! se hlizi Sam întocmai.

Reputaţia lui Vania era stabilită. Era tratat cu deferenta datorită unui zeu, cu braţele însufleţite de mari motoare. Pînă şi bucătarul înţelegea să-i aducă ofrande, amplificîndu-i porţiile, omagiu la care Vania era foarte sensibil, căci, după cum spunea el arătîndu-şi cu dezolare întinderea trupească, avea de hrănit o familie numeroasă. Accepta totul pînă la nas. Trupul călătorea în clasa treia, dar nasul nu accepta mirosul promiscuităţii dormitorului comun. De aceea îşi alesese drept culcuş o barcă de salvare suspendată pe punte. Nimeni nu-i spunea nimic. Noaptea îşi fierbea apă pentru ceai. Nimeni nu observa. Toată noaptea, şuiera. Nimeni nu auzea. Capriciile lui erau încorporate în peisajul uman al clasei a treia, ca ale unui munte, cu norii şi zăpezile lui, în scobitura cu sate din vale.

E drept eă devenise simpatic tuturora. Pentru copiii mici care plîngeau, Vania era o jucărie cu proporţii de monument şi agilităţi de paiaţă. Rîdeau şi oamenii mari, copilăreşte, cînd, mai pe franţuzeşte, mai pe nemţeşte, mai pe româneşte, Vania deforma o povestire de Cehov pe înţelesul bucuriei acestor oameni veşnic trişti fără să ştie.

* •

— Vania, de atîtea zile călătorim împreună ! răsună dezolat glasul Olguţei.

— Tu sus, eu jos, zîmbi Vania, gesticulînd cu un deget în sus şi în jos.

— Dacă ştiam... îţi ţineam tovărăşie, urmă Olguţa cu o uşoară încordare a sprincenelor.

— Nu se poate! Tu sus, eu jos, reluă Vania, cu acelaşi gest, refrenul.

Sprincenele Olguţei se îmbinară deasupra agerimei ochilor. Nimeni, absolut nimeni şi nimic n-ar fi putut-o opri să-i ţie tovărăşie lui Vânia „jos", cum spunea el. Era atît de evidentă răzvrătirea ei, încît Vania zîmbi.

Serioasă o clipă, subt zîmbetul lui, dojenitor de serioasă, faţa i se dărui toată în culorile obrajilor şi zîmbetul ochilor. Cuvîntul „jos" îşi pierdea vertiginos semnificaţia pe care i-o dădea Vania, în glumă de altfel — „sus" căpăta o semnificaţie de surghiun, umilitoare pentru Olguţa, şi „jos" devenea inaccesibil, încîntătbr, cum e fereastra casei sărăcăcioase la care răsare, acolo şi numai acolo, obrazul fericirii.

Vania nu mai călătorea în clasa treia. Clasa treia era locul care-1 adăpostea pe Vania; clasa întîia, decorul fad şi mort prin care Vania nici nu trecuse. Vaporul îşi schimbase configuraţia obiectivă, căpătînd una lirică, aşa cum se întîmplă în oraşele în care deodată te-ai îndrăgostit de cineva. Cartierele cele mai frumoase, pe care le preferai, devin sarbede; cartierul prin care trece, sau în apropierea căruia locuieşte iubirea — cartier pe care-1 ocoleai pînă atunci — îţi pare atît de inaccesibil, chiar dacă e foarte sărăcăcios, încît cea. mai modestă casă de acolo te intimidează ca o rudă a fiinţei iubite. Şi dacă nu-s grădini pe acolo, grădină-i pentru tine-ndrăgostitul, presimţirea micei respiraţii călătoare.

Cînd ai trăit o viaţă întreagă printre lucruri şi fapte aspre, purtîndu-ţi colţii condensatei tale singurătăţi, cînd ai trăit războiul, dîndu-ţi seamă că civilizaţia e o pictură, nu un organism viu, tenul unui fard, nu al sîngelui, cînd ai simţit mereu că fiecare om, prieten ori duşman, e un copac vasal al codrului primordial, la umbra căruia, în loc de bancă, un lup aşteaptă, în crengile căruia, priveghetoare, o gorilă clipeşte lubric; cînd te-ai deprins să nu mai socoti viaţa ca un mănunchi de flori, idilic, cules de îngeri

şi prefirat din poala lui Dumnezeu, ci ca o absurdă îndîrjire milenară într-o vastă indiferenţă spaţială; şi cînd şuieri melodiile muzicei ca să nu scuipi şi-ţi apleci ochii pe file ca să-i speli de viaţă, nu ca s-o găseşti acolo — e ciudat, foarte ciudat, să simţi deodată frăgezimea unui zîmbet omenesc, hărăzit ţie !

Faţă în faţă cu zîmbetul Olguţei, Vania întoarse capul, încet de tot, ca o enormă lacată cu cheia demult pierdută, deschisă de o floare, ca o lacată dată în lături cu poarta de fier pe care o cetluise pînă atunci.

Sufletul pierduse curajul — sau nepăsarea — unei mişcări, în faţa zîmbetului Olguţei, sufletul lui Vania şedea de profil. Ciudat!... Ca şi cum în cerul pe care-l ştii deasupra capului, cu indiferenţa absolută a miliardelor de stele, s-ar întîmpla deodată ceva nu în legătură cu astronomia, ci cu tine.

Să simţi deodată că o stea — răzvrătindu-se, rupîndu-se din iegile constelaţiilor, desprinzîndu-se din algebra lumilor strălucitoare — te priveşte, se uită la tine, şi ceea ce pînă atunci era lumina ei devine un zîmbet pentru tine, s-o simţi a inimii tale, nu a cerului, şi să-ţi fie frică nu de un trăsnet, ci de o stea care te-a ales.

De şase ani sufletul pierduse libertatea unei mişcări. Un glas lăuntric edictase o lege: „Acolo n-ai să te uiţi".

„Acolo" era Olguţa. „Acolo" era o scenă pe un peron de gară: o fetiţă — nu? — venise în goană la gară, trecînd printr-un oraş' întunecat, plin de soldaţi, ca să-i spuie: „Să te întorci sănătos" cu ochii plecaţi şi mînile ei — mînile de o suverană energie deasupra clapelor pianului — subţiri, uşoare şi timide în mînile lui...

Fără voie, Vania îşi privi mînile — trecuse tot războiul asasin prin ele, cu baionete, puşti, evadare, gîtuire, granate, glod, sînge — şi găsi, neşterse, mînile subţiri, uşoare şi timide.

Oare venea într-adevăr în ţară pentru o moştenire?

„Acolo n-ai să te uiţi."

„De ce?"

Respiră adînc şi nu se uită.

Dar îi era sufletul ca un munte învăluit în violete.

Se stinsese zîmbetul şi culoarea pe obrajii Olguţei.

Abia acum îşi dădea seama că Vania se schimbase: nu mai vorbea cu ea. Şedea singur, privind marea, cu capul întors. Profilul i-l vedea numai luna.

Cu douăzeci de ani în urmă, Vania Dumşa, văr de al doilea după tată cu doamna Deleanu, sosise — sau, mai exact, căzuse la Iaşi, refugiindu-se din Rusia, unde tînărul student revoluţionar avea de ispăşit o pedeapsă de **10** ani în frigoriferul politic al Siberiei. Cu păr ceva mai lung — curînd retezase scurt acest romantism aparent — cu bluză rusească, geamandan pirpiriu, palton, şapcă şi pungă plată. De pe atunci cu geamandanul, ca Don Quichotte cu Rosinanta pe căile-lactee ale morilor de vînt.

Devenise imediat gloria facultăţii de matematici. Dar o glorie neagră, ca Lucifer printre îngerii fondanţi ai paradisului. Inaugurase ironia şi chiar sarcasmul în dialogul matematic dintre bancă şi catedră. Nivelul cugetării celorlalţi era al hîrtiei cu cifre, clădite în volum prin suprapunere, pe cînd cifrele palpitau înalt în cugetarea lui, ca stelele vii ale cerului. Pentru ceilalţi matematica era o profesie, pentru el, o aspiraţie sufletească, acelaşi elan care pe unii îi duce spre Dumnezeu, pe alţii spre pămînt.

Dar concomitent cu activitatea matematică, neîndestulat, întreprinsese diverse activităţi publice, în genul celora din Rusia, care-l făcuseră să devie scandalul universităţii şi al benignului oraş moldovenesc.

Vroia, de pildă, pămînt pentru ţărani, el, un Dumşa, fecior de boieri adevăraţi, student pe deasupra. Vroia pămînt pentru ei, fiindcă socotea că numai pămîntul posedat pe veci va fi generatorul de civilizaţie al acestei clase formidabile numeric, deci al ţării întregi, căci, spunea el, civilizaţia oraşelor nu însemna civilizarea ţării, după cum tratamentul estetic al obrazului plin de coşuri, cu pudră şi sulimeneli locale, nu înseamnă purificarea infecţiei sîngelui. Concepea de asemenea exproprierea nu ca o gratificaţie de acordat ţăranilor, ci ca o restituire.

Reacţiona în acest fel faţă de toate realităţile sociale soluţionate agreabil, pe atunci, pentru clasele dominante.

Vroiau şi alţii ceea ce vroia Vania, dar vroiau moldoveneşte, decorativ, blajin, aşa cum aspiră spre cer timidele şi molaticele dealuri ale Moldovei: gesturi de fum mai mult decît de pămînt. Aducea puţin Nistru în Moldova Prutului şi-n laşul BaMuiului.

Animator, găsise aderenţi mai mult fanatici între camarazii săi. înjghebase o revistă intitulată scurt *Nu,* care opunea un veşnic veto „da"-urilor obşteşti. Evident, nici profesorii nu erau cruţaţi de acest „nu", *„erga omnes",* cum spuneau colegii de la Drept. Revistele universitare, îndeobşte, au un public limitat, căci, în genere, n-aduc altceva'decît entuziasmul tineresc de care buzunarele părinţilor sînt blazate. Revista lui Vania însă aducea în oraşul lui Panu acel pelin al sarcasmului, pe care mulţi bătrîni îl apreciaseră în tinereţe. Aşa că *Nu* în Iaşi era preţuit esteticeşte. Ciudat: ceea ce era destinat acţiunii sociale, destructivă pentru doctrina reacţionară, era aplaudat în saloanele laşului. în sfîrşit! revista era discutată, apreciată, hulită, criticată, detestată: într-un cuvînt avea lectori. Directorul ei avea duşmani. Colaboratorii ei, prestigiu. Revista pamflet e un edificiu cu un singur paratrăsnet. *Nu* îl avea pe Vania.

Trăsnetul solicitat apăru din senin, o femeie: Ioana Pallă. Femeile mai îndrăzneţ curioase sufăr o străveche atracţie pentru oamenii reputaţi „răi": aceeaşi impulsiune, în ordinea intelectuală, ca cea care le face să prefere alimentele pipărate, muştarurile, sosurile englezeşti, în ordinea alimentară. Răutatea e „picantă". în salonul „închis" al Ioanei Pallă intrase tînărul revoluţionar transnistrian.

Cast trupeşte şi sufleteşte cum numai palizii ruşi, nu englezii cm sînge şi ten de tomată, ştiu uneori să fie, Vania reacţiona agresiv, cinic, brutal — în idei, evident, căci, profund iniţiat de propria-i delicateţă, nu confunda, româneşte, vulgaritatea cu puterea —- în faţa Ioanei Pallă, prerafaelită pe atunci, în discuţii, ca un vitraliu cu suavităţi de crini lunari şi stînjenei vesperali,

Vorbele lui Vania consumau dinamita şi vitriolul tuturor atitudinilor explozive în revoltă şi corosive în judecăţi. Brutalizată, Ioana admira în el fastul barbar al puterii bărbăteşti, şi-1 stimula, pe tărîmul discuţiilor.

Majuscula iniţială a atitudinei lui Vania — iarăşi în discuţii — faţă de fenomenul „femeie", alături de părerile curente, era acelaşi „nu" prometeic al tinereţei universitare în jurul lui grupate.

Nul Femeia nu poate fi o proprietate individuală, cît timp Adam e un plural şi Eva la fel, de cînd cu gramatica paradisului pierdut. Căsătoria monogamă: invenţia creştinismului, utilă preoţilor prin virtualitatea de noi căsătorii, şi avocaţilor prin divorţurile prealabile. Poligamia natural că e anatemizată de preoţi şi condamnată de legisti, de vreme ce le expropriază latifundiile profesionale.

Nu. Fidelitatea e crimă de les-biologie. Viaţa este proces de experienţe cît mai variate, nu de monotonii reiterate. Toţi oamenii de geniu, toate formulele proeminente ale vieţii sînt rezultatul unui adulter proxim sau depărtat. în pomicultură adulterul moralei e sfînta instituţie a altoiului. Şi însuşi pămîntul e fructul unui adulter cosmic.

Nu. Femeia să fie nesinceră, perfidă, diversă, conglomerat de sincerităţi autonome; să poată iubi mai mulţi bărbaţi deodată, cum marea primeşte în acelaşi culcuş de apă suplă, în care trupul ei e veşnic altă lumină eu alte unde, revărsarea, felurit ritmată şi colorată, a fluviilor care-i dau viaţă şi vigoare.

Iubirea platonică? Nu. Nu există. Există glande şi există frumuseţea. Varsă cincizeci de ani pe dragostea eternă a lui Romeo şi Julietei; Julieta va închide fereastra ca să nu răcească, trăgînd storul pe splendoarea lunii, care incomodează somnul; Romeo, numai la gîndul că există scări — de lemn comod, nu de mătase elegantă — va binecuvînta eternitatea plană, cu perne moi, a patului. Reia-le cei cincizeci de ani, şi fiziologic vor fi lirici în poemul lui Shakespeare.

Nul Nu! Nu!... Corsar negru în faţa flotelor imense ale da-urilor, distrugea.

într-o zi, Ioana Pallă, campioana suavităţilor în discuţii, spusese da. Şi Vania. Adică „da"-ul căzuse între ei ca un măr copt; vorba devenise fapt trupesc.

Ioana gustase cu o profundă jubilare savoarea decepţiei. Era întîia femeie a acestui padişah al haremurilor verbale. Trupul Ioanei, ca întîiul steag înfipt în Polul Nord, fîlfîia pe o împărăţie de zăpezi intacte, fără urme de galoşi, în bătaia unor vînturi nealterate de nici un iz omenesc. Epi-

îogul întîiului dialog trupesc fusese neaşteptat pentru Ioana. Vania îi ceruse să plece cu el! Unde? Oriunde. în Africa, în America, în Australia; de pe atunci avea aptitudini continentale. De ce? Nu putea să accepte ignobilul gest de a saluta şi surîde omului bătrîn care era soţul amantei sale. De ce? Prefera să bea apă din pumni sau să moară de sete decît să-şi moaie buzele după altul. De ce? Fiindcă o iubea. Ei şi?

—- Cum?

Aşa cum ar striga profetul tînăr în faţa cerului crăpat deodată, gol, fără dumnezeu: „Cum?" cu sufletul spart ca şi cerul.

— Bună seara.

— Ne vedem mîne, Vania, zîmbise Ioana Pallă, care cunoştea perfect legile gravitaţiei.

Dar nu-1 cunoştea pe Vania. A doua zi, tînărul revoluţionar plecase în America. îi era scîrbă nu numai de Iaşi, de Moldova, de România, ci de întreaga Europă. Oceanul despărţitor era de rigoare: atlantică batistă dusă la nas.

Desigur că şi Ioana Pallă ar fi plecat după el în America — gestul lui Vania bătea recordul picantului — dar între timp sosise din Franţa Alexandru Pallă, dînd o inedită savoare Europei.

De atunci — douăzeci de ani — Vania cunoscuse femeia, aşa cum mănînci din picioare, aşa cum bei din fîntîni, mereu altele, la drum lung, în scurtele popasuri.

Dincolo de trup, nici o femeie nu trecuse în mînăstirile dragostei zăvorite de blestem.

Se înclina mereu obrazul de palori al lunii pe umărul ei gol.

Pe tipsia mării, un parfum de trandafiri galbeni — era vag apusul lunii.

Pe toate zările, sălciile tăcerii, oglindindu-se în ape. Simţeai, în noapte, clipa de cufundare lăuntrică a toamnei, cînd singură îşi spune cu cea dintîi frunză căzută: Du-te.

Pe unii oameni în momentele grele ale vieţii îi persecută acelaşi motiv exterior. Un stor, de pildă, pe care l-au văzut

legănîndu-se în vînt, în clipa cînd au aflat o moarte, îl văd în faţa ochilor de cîte ori durerea, îndoiala sau melancolia îi apasă. Pe alţii, o melodie de gramofon. Pe alţii, unghia stupidă a degetului lor arătător. Pe alţii, o caterincă şi un papagal verde ca harta Irlandei.

Pe Vania, gîndul Americei. La aceeaşi fereastră sufletească, din acelaşi vîrf de turn în care rareori se suia, vedea exact acelaşi contur: America. Continentul era acolo, lipit de fereastră, ca un păianjen în aţa lui. Numele noului continent avea în sufletul lui un răsunet psihologic, nu geografic. America nu era dincolo de Atlantic, ci în creierul lui, ca un centru autonom, determinînd anumite reacţii particulare, anumite ticuri. America, un fel de epilepsie a libetăţii.

Rupse tăcerea, întorcînd capul spre Olguţa.

— Ştii că plec în America...

„Iarăşi", dădu să îngîne Olguţa, dar tăcu, fiindcă spaima îi împrejmuise vorbele.

Glasul lui Vania era liniştit şi informativ. Dar vibraţia lui aşternea pe obrajii Olguţei, ca gerul pe fereastră, abur peste abur, paloare peste paloare, alb peste alb. Şi iarăşi o impresie nouă, de o noutate stranie, pentru Vania. Dacă pămîntul pe care mergi, pe care-1 calci, fără să te gîndeşti la el — duritate încorporată în paşi ca cerul în ochi — ai simţi deodată că sufere din pricina ta, fiindcă paşii tăi sînt grei, dacă ai simţi înlăuntrul lui ca o durere fără de expresie aparentă, fiindcă îl calci — ce-ai face: ai merge înainte sau te-ai opri?

Zeflemeaua, ironia, sarcasmul, duritatea le înfipsese în oameni, cînd trebuia, ca să înainteze prin indiferenţa lor masată: prora nu despică val sau linişte, cînd pînzele-s desfăşurate?

Şi iată că, deodată, mişcările lui, capriciile libertăţii lui, pornirile nevoilor lui — limitate la trupul şi sufletul lui — porunceau durere sau bucurie în altcineva.

îşi pierdu echilibrul firii lui, ca un om educat de presiunea atmosferică a pămîntului, deşteptîndu-se într-o planetă nouă, în care pasul devine salt, braţul—aripă. Vrei să te pipăi, şi te loveşti îngrozitor cu propria ta mişcare, detractată. Lacrima-i glonţ; şoapta — bubuit.

— Am moştenit o moşie în Basarabia. O vînd şi plec... Mă vezi tu pe mine proprietar în România?

Să cauţi fraze, oarecum hazlii, în faţa unor ochi negri care te privesc cu un fel de mirare amară...

„Mă vezi tu proprietar în România"; un ecou răspicat îi repetă vorbele în craniu. Ce însemna asta? Motivarea acţiunilor lui! De ce? Pentru cine? Niciodată nu dăduse socoteală nimănui. Niciodată nu-şi anunţase, nici explicase intenţiile, necum faptele.

Era jenat, intimidat. Tot ce făcea devenise deodată forţat, nenatural. Actele lui cele mai simple aveau spontaneitatea tunetului. Stîrpise din el umbra cabotină pe care analiza o pune în jurul faptelor, concomitent cu formarea lor, atenuîndu-le vigoarea sigură. Acum le culegea şi le dădea drumu], ca unor foşti vulturi deveniţi muşte cu pretenţii.

Persevera totuşi, fiindcă prefera să fie ridicol decît să existe istovitoarea transparenţă a tăcerii între sufletul lui şi ochii negri.

— ...Mi-a revenit fobia Europei. Aş fi plecat în Rusia, dar s-a schimbat.

Capul căuta cuvinte. Nici construcţia frazelor, banal gramaticale, nu mai avea abruptul frazei lui. Culegea cuvintele din dicţionare. Nu mai aveau sînge, necum sîngele lui.

— Ruşii au devenit un popor de spioni dintr-un popor de sclavi.'Asta-i îngrozitoarea invenţie a bolşevicilor. Au etatizat mahalagismul, făcîndu-1 spionaj... Plec în America. Mă fac fermier.

America devenise un carton de jucării, în care era o fermă de lemn, cu iarbă artificială, animale cu miros de clei şi etichetă.

Căuta cuvinte cu febrilitate. Era în sufletul lui mişcarea dezordonată a picioarelor de cărăbuş întors pe dos.

Tăcerea începea.

— America...

Tăcerea se forma, limpede, de cristal dur.

Tăcu, prins in gheţar, ca un gol dc aer.

— Vania...

Ce se întîmpla?

Buzele Olguţei se chinuiau în neastîmpăr. Ştia sa vorbească. Orice gînd găsea conturul sunetului precis în buzele

ei, care nici în copilărie nu bîlbîiseră. întotdeauna viaţa îi dăduse cuvintele care devin faptă, călcînd pe buză ca pe un hotar de luptă.

Dar acum?

Era în sufletul ei o îngenunchiere, cu mînile împreunate, care cerea cerului cuvintele.

— ...eşti hotărît să pleci în America?

îşi înclină capul, prezentînd fruntea ca un scut.

— Da.

Fruntea Olguţei se plecă mai tare, şi genele.

— Vania...

Şoptise numele desprins din bătăile inimei.

— ...mă iei şi pe mine?

îşi aplecase capul de tot, cu fruntea pe lespedea destinului.

— De ce?

Aspre, cuvintele porniseră cu pumnii strînşi din gura lui Vania spre fruntea lui, nu spre Olguţa. O loviră. îl privi cu ochi în care nici o stea nu răsărise: Noaptea începutului.

— Fiindcă te iubesc.

Azvîrlise un soare în braţele unui om.

— Şi eu te iubesc.

Cine vorbise?

Olguţa ştia fiindcă ascultase: Vania nu, fiindcă vorbise.

Din nou plecată, Olguţa îşi răcorea buzele pe lespedea destinului.

-—Cînd plecăm?

Glasul Olguţei trecea pe subt umbrare cu mult soare printre frunze. Sunetele erau grave de fericire, obosite de belşugul lor.

Dacă şi-ar fi întors faţa spre Olguţa, i-ar fi răspuns: „Cînd vrei".

Dar şi-o ţinea în palme, grea. „E un copil, e un copil", cîntau coruri de glasuri în el. „Cruţ-o... las-o, e un copil", porunceau glasurile în el.

Vorbi, ţinîndu-şi capul aplecat:

— Sînt un vagabond...

— Ştiu.

— ...Sînt... unchiul tău...

Glasul se înăsprise.

— Ştiu.

— ...Sînt cu douăzeci de ani mai mare decît tine...

Cum ar spune vîntul: vin de departe, am pornit cu gheţarii, am fost amar prin brazi, crîncen pe mări, am scuturat floarea livezilor de portocali şi am venit cu rîndunelele. Sînt bătrîn.

Olguţa zîmbea. Se rumenea omătul piscurilor pe obrajii ei.

— ...Am iubit o femeie...

Ochii Olguţei se micşorară şi, fără să vrea, scutură pletele, care-i cădeau în ochi, descoperindu-şi fruntea.

— ...Acum douăzeci de ani, urmă Vania, sfărîmînd cu inima tăcerea buzelor.

Olguţa regăsi un zîmbet care clipise.

— ...Viaţa... viaţa...

Pieptul larg al lui Vania se umflă. Călca în sfîrşit pe pămîntul lui.

— ...Viaţa...

O privi pe Olguţa cu ochii care priviseră mereu viaţa în faţă, dominînd-o cu trupul bătut de toate vînturile, de toate nevoile, de toate greutăţile...

Şi întîlni un zîmbet, cu duioşie ireverenţios.

— Viaţa... e grea.

Atît găsise ca să bată medalia infernului al cărui miros ars îi palpita în nări.

— Ştiu.

Un „ştiu" de rîs topit.

Şi pe aceeaşi faţă zîmbetul se stinse, trăsăturile se ascuţiră, fruntea se ivi, copleşind şi dominînd rotunjimea copilăroasă a obrajilor.

— Ştiu, Vania...

Mînile lui Vania, pe genunchii lui încleştate, se umplură parcă de conturul obrajilor Olguţei, rămînînd tot pe genunchii lui.

— ...Te iubesc, şopti Olguţa.

Obrazul Olguţei se înclinase fraged pe viola prăfuită a vorbei vechi.

Şi iarăşi zîmbetul aprinse feerii de ger subt lună.

— Cînd plecăm?

Şedea în faţa Olguţei, aplecat spre ea, cu mirare şi fără mirare, ca o mare statuie de granit, care deodată ar vedea cu ochii ei de piatră macul privit de ochii orbi pînă atunci> în zeci de primăveri.

înlătură cu o mişcare a mînii grămezile de ani din jurul lui, şi cu un zîmbet care se resemna să fie fericit vorbi încet, cu glasul lui adînc:

— Plecăm, Olguţa.

Prin somn îi simţise toate mişcările, cum simte fundul mării umbra unui nour din cer, călătorind altfel decît umbra vietăţilor adîncului mut.

Alexandru Pallă se deşteptă neliniştit ca şi cum ar fi pierdut ceva. întoarse capul: *chaise-longue-ul* Olguţei era gol.

îl privi totuşi, şi după ce ochii constatară absenţa, nu cum te uiţi la un scaun de curînd gol, ci cum masori conturul precis al singurătăţii.

Spumoasele crengi ale lunii în declin atîrnau frînte de propriul lor belşug.

îşi umplu pipa, o aprinse. Un căscat alungă întîiul fum înainte de-a fi intrat în piept. Privirile-i alunecară pe punte, pe mare, pe cer, pe zare.

Trase un fum mai îndesat şi-i dădu drumul cu putere, oftînd.

„S-a dus în cabină."

Niciodată gîndul lui n-o desemna pe Olguţa nominal. însă pronumele care-o cuprindea avea un timbru şi o inflexiune specială. într-o carte religioasă, tipărită negru, ar fi fost majusculă cu roş chenar, pe care un fir de busuioc şi-ar fi lăsat piperul: dar o carte pe care nimeni n-ar îndrăzni s-o deschidă, închisă între scoarţe pentru vecie.

Fetele lui... Le iubea deopotrivă, adică voia să le iubească deopotrivă... Cînd se gîndea la Monica, o vedea lumină de soare uitată de trecut într-o fereastră ogivală, vestind senin cu rîndunele — şi zîmbea. Deasupra Monicăi se boltea cerul Florenţei. Presimţita şi fireasca vecinătate a acelui cer o făcea parcă atît de surîzător blondă — dimpreună cu teii —- şi atît de pur înaltă, deasupra spicului bogat. Cînd se gîndea la Olguţa... prefera să fie alături şi Monica: astfel, numai emoţia lui îndrăznea să zîmbească.

De trei ani era tovarăşul lor, camaradul lor sur, într-o măsură bunicul lor. Cuvîntul „bunic" îi inspirase statornic aversiunea pe care ţi-o dau cuvintele împăiate de literatură: lună, dor, Veneţia... Acum îl înspăimînta, mai puţin alături de Monica — faţă de care toţi oamenii vîrstnici aveau atitudini de bunici măguliţi — imperios, însă, alături de Olguţa.

De acum înainte...

îl aruncase viaţa între ele, cum ar arunca vîntul o pelerină asupra unui zbor de cocori.

Dar fără miracolul tovărăşiei unui cîrd de cocori cu o pelerină, aceasta e o sumbră bucată de postav bleg cu fald romantic şi miros de „Maryland". Şi atît. Bună de pus în cuier.

Se întorcea în ţară, fiindcă se întorceau fetele. Le însoţea pînă la capăt, cu toate că acum trei ani plecase hotărît să nu se mai întoarcă.

Plecarea de atunci!

Oroarea de atunci, în stare să răstoarne un munte, nu o inimă!

O muscă veninos şi gras lucioasă, înşurubîndu-se într-un hoit, e un spectacol hidos, firesc însă, care te dezgustă de moarte şi de heruvimii ei verzi.

Dar un frag rumen, fraged, aromat, mărgean de rouă, răsărind pur ca luceafărul dimineţelor biblice pe buzele unui hoit, te-ar dezgusta de fragi pe vecie. Aşa era înfiorătoarea copilărie a frumuseţii Adiei pe sufletul ei: frag pe buzele unui. hoit

După cinci ani de căsătorie, cînd se deştepta dimineaţa cu Adia alături, o privea cu zîmbetul nou al celui care a dormit în iarbă de primăvară şi s-a trezit în zori, om, între viorele şi rouă.

Anii treceau pe alături de ea, ca o armată în marş, care s-ar despica de la sine, călcînd flori tinere, şi-ar merge în vîrfuri, strivind miresme, ca să nu turbure somnul unei ciobănite frumoase, adormită în luncă.

El îmbătrînea, Adia rămînea tînără. îi sacrificase pictura, adică i-o hărăzise ei. Din 1914, de cînd se căsătorise cu ea, pînă în 1919, pînzele lui erau ferestrele unui mare palat, prin care se juca © infantă cu păr roşcat ca ruginile soarelui şi ochi verzi de răcoare vegetală; răsărind la o fereastră, la alta, cu alt neastîmpăr, alt zîmbet şi altă mirare răsturnată în visteria luminilor şi a culorilor.

Sufletul lui o iubea fără pauzele care sînt clipirea ochilor dragostii, o iubea cu ochii veşnic deschişi, ca ai apelor.

Cele mai mari iubiri au clipe, ore şi zile moarte — au osteneli, au saţ trecător, au reculegeri în singurătate, au discontinuităţi, intermitenţe; au, într-un cuvînt, ca şi pămîntul, anotimpuri care după exuberanţe în afară poruncesc tăceri şi înviorări subterane. El o iubise pe Adia mereu. Miliardele de clipe ale celor cinci ani fuseseră toate iubire, adorare, uriaş policandru cu toate luminile aprinse pentru ea, pentru cele mai mărunte şi neînsemnate mişcări ale ei.

Alţi oameni, cînd iubesc, nu orbesc pentru priveliştea mulţimii celorlalte femei. O iubire pentru ei e o virtualitate împlinită, dar celelalte virtualităţi rămîn disponibile şi agere. Parfumul părului altei femei decît cea iubită rămîne în nara lor lung palpitînd; rîsul unor buze mai tinere decît cele pe care le sărută le dă uneori vigoarea, alteori nostalgia muşcăturilor umede: şi şerpuirea unei coapse, dacă nu le fulgeră sîngele, le lasă spirala unei istovitoare visări.

El o iubise total. Un fluviu duce mării toate ploile şi toate apele unui vast ţinut mărginit de munţi. Acolo sînt şipote, izvoare, şi cerul oglindit de ele, şi florile, şi brazii, şi plopii, şi stejarii, şi căprioarele care s-au adăpat, şi zigzagul trăsnetului solitar în creier de munte, şi freamătul pădurilor, şi aripa cu zimţ a diavolului în miez de noapte, şi inelul de argint care s-a înfiorat pe miezul pulpei de ţărancă, şi piscul zborurilor, vulturul, şi nufărul de-o clipă al pîntecului rîndunelei, şi tăcerea zăpezilor, şi parfumul toamnei. Un fluviu aduce mării care e o adîncă oglindă a constelaţiilor tot misterul lumii topit în oglinzile lui curgătoare.

Astfel o iubise: cu toată simplicitatea sufletului şi cu întreg fastul talentului.

Natural, dorinţele şi capriciile cele mai absurde ale Adiei erau primite nu de voinţa lui, ci de dragostea lui, cu porţi împărăteşti deschise pentru ea.

Astfel, îri timpul războiului, cînd hotarele pribegiilor frumoase îi erau închise, cumpărase casă mare la Iaşi, unde nopţi de-a rîndul ofiţerii aliaţi, mai ales medicii armatelor aliate, cunoscuseră ospitalitatea unui boier moldovean trăit

la Paris, biblioteca unui român poliglot şi artist şi candoarea unui mare pictor ale cărui coarne aveau dimensiunile şi paleta unui curcubeu interaliat.

în timpul zilei Adia era soră de caritate întru Cythera şi Lesbos, dimpreună cu nedespărțita sa cumnată Ioana Pallă. El se închidea în atelierul de pictură cu pipa, trudind şi chinuind culorile, cum Dumnezeu le-a chinuit înainte de a face lumile.

Verzi erau ochii Adiei; el pribegea cu soarele în brațe prin luncile, crîngurile şi codrii verdelui, ca să găsească ochii Adiei.

Roşii erau buzele Adiei: inima lui era rană în piersici şi însîngerare în rodii ca să le presimtă.

Roz era chipul Adiei şi trupul cu obrajii sînilor: sufletul lui era nisip printre scoici şi vînt printre caişi, ca să-1 atingă.

El trăia în atelierul de pictură cu Adia, ca livezile cufundate în meditația primăverei. Cu Adia rareori era singur. Se întorcea de la spital seara tîrziu, împreună cu Ioana Pallă, purtînd pe frunte crucea sanitară, însoțite de un alai întreg de uniforme albastre, verzui etc. Mesele aveau îmbelşugare şi cadență de chef deghizat în banchet.

După'masă oaspeții dansau cu cele două amfitrioane.

El privea zîmbind, nu cum priveşte un bărbat îndrăgostit pe femeia lui frămîntată de alții, ci cum priveşte un părinte îndrăgostit pe fetița lui zburdînd printre păpuşi şi jucării.

Se culcau foarte tîrziu. Adia adormea cu o spontaneitate copilărească, răsturnînd pe pernă părul şi obrajii la care paleta şi penelul rîvniseră. O privea la lumina mică a lămpii de noapte, îi auzea respirația care-i punea un abur pe inimă, îi privea mişcările somnului înmugurind încă, o creangă înflorită — şi era fericit.

între timp, scandalul luase proporții de monument public. Spitalul la care lucrau Adia şi Ioana Pallă adăpostea mulți soldați. Foştii țărani, întorşi de pe front mutilați, aduceau o resemnare încruntată pe masa de operație, şi-n noua viață, pe lîngă picioarele sau brațele de lemn, acea mirare a sutelor de mii, în fața căreia reformele sociale trebuiau să răsară nu ca un act de generozitate, ci ca un act de prudență. Aceşti țărani din moşi-strămoşi cunoscuseră desfrîul turcilor, al fanarioților şi al boierilor corciți sau

băştinaşi — şi-1 socotiseră ca un drept boieresc. Dar acum, de cînd mîna lor mînuise prea multă vreme puşca şi sabia, ca să nu uite toată resemnarea coarnelor de plug din urma coarnelor de bou, nu mai puteau accepta ceea ce pînă atunci nici nu cutezaseră să judece. Verdictul invalizilor vîrstnici fusese drastic: izgonirea celor două infirmiere care confundau crucea roşie cu felinarul roş. Aceasta, după ce răniții mai tineri priviseră săptămîni de-a rîndul, de pe ferestruica unui closet al etajului de sus, cum într-o odăiță albă cu sofa, dosită tuturor privirilor şi ferestrelor, „două muieri scîrnăveau pămîntul lui Dumnezeu". într-o zi ferestruica closetului care făcea victorioasă concurență vorbelor şi gravurilor obscene de pe ziduri se purificase. Spartă cu cîrjele şi brațele valide, uşa se prăvălise. Adina şi Ioana Pallă, goale,' cu blănile pe ele şi desculțe în pantofi neîncheiați, trecuseră prin „huideo"-ul unor oameni prea scîrbiți ca să-şi spurce cîrjele lovind ceea ce se loveşte cu scuipatul numai.

Scena făcuse înconjurul întregii societăți ieşene înainte ca să ajungă la urechile lui Alexandru Pallă, abia atunci cînd devenise amintire picantă din vremea războiului. Lovise pe cel care-1 informase, somat să explice o glumă echivocă. Nu credea. Nu putea crede. Intrase totuşi neanunțat, pe furiş, în casa fratelui său, unde Adina îşi petrecea după-amiezele, şi văzuse tabloul familiar ferestruicii closetului de la spital. în acea clipă nu-1 îngrozise atît palpitarea nudă a celor două femei, cît zîmbetul candid de copil deşteptat din somn cu care Adia-1 privise prin fagurii revărsați ai părului.

Frag răsărit pe buzele unui hoit.

Soluția divorțului îi apăruse atunci în toată trivialitatea ei. Să pui în vitrină viața nupțială ! Nu.

Părăsise tot. Nu luase nimic din casa în care ruşinea şi scîrba urlau a pustiu. însărcinase pe prietenul său de club, avocatul Iorgu Deleanu, să-i administreze averea înjumătățindu-i venitul între el şi femeia care-i purta numele. Numai formalitățile paşaportului îl mai rețineau. Pleca la Paris, în oraşul tinereții.

Acceptase cu distrată indiferență la început, apoi cu surdă enervare, apoi cu lehamete resemnată rugămintea domnului Deleanu de a fi însoțitorul Monicăi şi Olguței, care plecau în Franța pentru studii. în schimb, nu cedase

de loc stăruințelor de-a renunța la itinerarul pe apă, alegînd trenul în locul vaporului. Şi Olguța prefera vaporul, aşa că plecaseră pe mare, fără ştirea doamnei Deleanu, cu consimțimîntul smuls domnului Deleanu şi complicitatea lui.

Acum treni ani... Aceeaşi noapte rece subt stele, ca un dar de înălțimi al munților, coborît pe mare. Aceeaşi punte goală. Aceleaşi *chaises-longues-uxi* părăsite pe rînd. Acelaşi Alexandru Pallă, învăluit în amplă pelerină, cu pipa, cu barba sură, părul alb ondulat, aceeaşi față palidă cu trăsături de o înaltă frumuseță, dar scurmată, devastată. Schimbase cu fetele încredințate lui formulele de strictă politeță, şi atît. Monica se retrăsese îndată după masă în cabină, Olguța se instalase pe punte într-un *chaise-longue.*

Plecaseră, unul cîte unul, toți admiratorii nopților, afară de Olguța. Alexandru Pallă aşteptă mult, şi din ce în ce mai ostil, plecarea ei. îl sîcîia şi tăcerea, pe care o presupunea febrilă, guralivă şi futilă, a tinerei lui tovarăşe. Şi pe deasupra, tinerețea femeiască nu-i mai apărea ca o răcoare înviorătoare pentru ochi şi suflet, ci ca o pîndă veninoasă.

Olguța nu pleca. El n-o privea. Avea impresia că se îndărătniceşte lîngă el, lîngă celebritatea lui, aşteptînd exclamația, vorba, conversația: dezvelirea monumentului ilustru.

Olguța nu pleca. El fuma pipă după pipă. De la o vreme, o uitase. Suferea ațît de mult, că uneori îi venea să ofteze şi să geamă ca țăranii cînd bolesc pe prispă. Miliardele de clipe în care ardea o iubire de cinci ani fumegau înecăcios, ca luminările de său stinse. îngrețoşarea era vastă şi profundă, ca acele crăpături care despart continente, dar o iubea încă pe Adina. O iubea, fiindcă simțea nevoia de a o lovi cu pumnii; impulsiune care tot spre trupul ei îl mîna.

Dacă marea, în loc să fie cuprins de apă sărată, af fi groapă de putrefacții, fluviul tot acolo s-ar vărsa. Dar Alexandru Pallă era om, nu fluviu, şi sufletul său alungat de aceeaşi mişcare prin acelaşi vad, se încrețea de scîrbă în preajma trupului nopți de-a rîndul vegheat şi adorat, zile de-a rîndul cîntat şi împodobit.

Cum? Tot nu plecase? întîlnise profilul Olguței proiectat pe stele, cu ochii deschişi. Tînăra lui tovarăşă nici nu dormea, nici nu vorbea, nici nu-1 iscodea. O privise de cîteva

ori de-a lungul nopții înghețate, regăsind-o cufundată în acelaşi gest spre stele.

Zorii, răsăritul soarelui. Nu exclamase nimic. Nu-i notificase priveliştea. în argint de dimineață, profilul tovarăşei lui era sever şi închis în semnificația lui, ca o literă chinezească de tuş.

— Bună dimineața, ați dormit bine, domnişoară?

— Mulțumesc. Am dormit bine.

Plecase. De ce mințise tovarăşa lui tînără, care o noapte întreagă veghease cu ochii deschişi? Iubire? La vîrsta ei iubirile au insomnii cu scurt circuit. Durere? La vîrsta ei durerile plîng şi adorm în culcuş comod, nu pe scaune, fie ele şi *chaises-longues-uri.*

Atunci?

Cîteva nopți, tăcerea lui Alexandru Pallă se mirase alături de tăcerea Olguței. Apoi o stimase. Tăcerea unei fete frumoase şi tinere, care nu doarme, alături de veghea unui bărbat, e ® perlă neagră mai prețioasă decît lumina, fumul şi sclipirea celor albe.

Astfel descoperise Alexandru Pallă tăcerea Olguței, înainte de a o descoperi pe Olguța. Se mirase din nou. Taciturna lui tovarăşă de nesomn nu era nici timidă, nici tăcută. Vorbele spuse de ea aveau îndoitul aspect al chipului ei: hotărîte şi agere, ca trăsăturile şi ochii, copilăros vesele, ca plinul obrajilor. Cu aceeaşi siguranță vorbea, glumea, tăcea şi se mişca. Nu căuta nici să placă, nici să se impuie celorlalți. în atmosfera de înfrățire specială călătoriilor pe vapor, cu fizionomia ei unanimă, datorită unor cauze identice acționînd asupra unei grupări omologate de identitatea decorului în care se mişca, Olguța trăia izolat, fără să fie ursuză, singură, fără să fie retrasă. Spre deosebire de ceilalți, care erau veseli, visători sau preocupați numai cînd şi fiindcă şi ceilalți oameni erau la fel, cum ai îmbrăca smochingul, fracul sau **Sacoul —** după cum te duci la un ceai, la un banchet sau pe stradă—,Olguța avea tăceri, veselii şi umbre ale ei, numai ale ei, de propriile-i legi ordonate, distincte de-ale celorlalți, dar intense ca ale tuturora la un loc.

Uneori toamna are nevoie de o pădure întreagă ca să-şi desfăşure şalul persan cu arabesc de crengi, colorit de frunze, căderi de franjuri. Dar sînt copaci solitari, cedrii de pildă, pe al căror trunchi nu cresc coroanele de crengi ale copaci-

lor în turmă, ci păduri. Umbra lor e un cer aşternut la picioare. Toamna e toamna lor, păunul de aur hrănit, crescut şi desfăcut în palma imensităţii lor. Prin crengile lor, nici luna, nici soarele nu trec — popas fugar pe o bancă — ci călătoresc.

Sufletul lui Alexandru Pallă cunoştea îmbelşugarea acestor singurătăţi, tumultul acestor tăceri. înainte de a cunoaşte sufletul Olguţei, îi bănuise dimensiunile.

Fetele tinere, cînd nu glumesc, au deseori cochetăria să-şi valorifice puerilitatea buzelor cărnoase şi candoarea ochilor limpezi vorbind lucruri serioase. Nici haina de doliu, din acest punct de vedere, nu le displace: frăgezeşte tenul şi întinereşte tinereţea mai bine decît fardul.

Şi femeile bătrîne au uneori predilecţie verbală pentru lucrurile serioase, îndeobşte rezervate bărbaţilor. E lugubru. Atunci seriozitatea nu mai e un aspect dur, unghiular al vieţii, ci o pulbere înecăcioasă a morţii.

Olguţa nu vorbea niciodată lucruri serioase.*Le ocolea poate. Dar seriozitatea era subt vorbele şi glumele ei ca pămîntulsubt pasul copiilor şi oamenilor mari deopotrivă.

Existenţa statornică a acestei seriozităţi — din care se desprindeau toate mişcările ei, vorbe mici, fapte mici, gesturi zilnice — îi purifica vioiciunea de acea futilitate gazoasă, apreciată uneori ca un atribut exuberant al feminităţii, care dă valută-fleac şi greutatea-fulg comportării femeilor în genere. De aceea, alături de ea un bărbat putea să rămîie bărbat, fără instantaneul „tuns, ras şi frezat" după care bărbatul ridică ochii spre femeie ca spre o oglindă menită să-1 satisfacă. Cuvîntul „camaraderie" suna cinstit şi plin alături de Olguţa.

Debarcînd la Marsilia, Olguţa îi spunea lui Alexandru Pallă „Paşa"; Alexandru Pallă îi spunea tovarăşei lui „Olguţa". Nici Olguţa nu se înălţa, nici Alexandru Pallă nu se cobora.

Cînd doi oameni s-au cunoscut, în faţa morţii, de pildă, se cunosc perfect. Dar rareori oamenii au prilejul să se cunoască aşa de bine. Unii oameni însă, foarte loaiali, despuiaţi complect de cabotinism, se pot cunoaşte foarte bine în condiţii de o banală normalitate. Mai tîrziu, se vor sătura poate unul de altul, dar decepţii nu pot avea niciodată.

.. Alexandru Pallă se împrietenise în aşa chip cu Olguţa, şi în aşa măsură preţuia prietenia Monicăi —- cînd de lampă intimă, cînd de candelă subt icoane, cînd de fereastră spre lanuri de grîu — încît devenise în tot timpul şederei la Paris oaspele familiar mesei de seară în apartamentul din Rue de TObservatoire. El locuia în ostrovul Senei, numit „La Cit£", în preajma Catedralei Notre-Dame. Acolo avea şi atelierul cu pînze înnourate de cenuşiu şi alb. O dată cu Adia aruncase şi paleta culorilor ei. O regăsise însă şi-o reluase.

Prietenele lui, Olguţa şi Monica, lucrau: Monica, la Sorbona şi la Bibliotheque Naţionale, Olguţa, la profesorul ei de pian şi acasă. Atmosfera de muncă tînără a casei lor dăduse lui Alexandru Pallă voinţa de-a ridica sceptrul culorilor, aruncat. Paleta de la Iaşi arzătoare şi fragedă de tinereţea culorilor tari, îmbătrînise ca un om: pălise, surise, albise, în împaienjeniri de zîmbet stins.

Mult alb, dar pierise soarele, şi stinse erau stelele pentru acel alb, şi doar o lună subterană ca ocnele de sare îl cărunţea cu veacurile ei.

Şi cheiurile Senei pe care le picta erau amare şi pustii, ca sufletul celui care-şi aşternea singurătatea chinuită pe pînze, izgonind-o treptat din el, *creată.*

Zilele treceau. Artistul copleşea încet cu încetul pe omul de pînă atunci, încorporînd în actul creator toate experienţele care devastaseră sufletul şi trupul omului. Alexandru Pallă se echilibra în noua viaţă. Adia, mistuită în alburi de scrum, de fum şi de cenuşă, nu mai era o amintire tragică, ci profundul ferment al unei noi configuraţii picturale. Pe cheiurile Senei îmbătrînise o dragoste; apele Senei prohodeau un trecut.

Spre seară, pe la şapte, Alexandru Pallă privea ceasornicul, cu ochi de lucrător pentru care seara e o răsplată, o vacanţă. De la el pînă la apartamentul fetelor erau vreo doi alegri kilometri parizieni, împestriţaţi de tinereţă universitară pînă la Jardin du Luxembourg, de unde Boulevard-ul Saint-Michel, oprit o clipă, bătrîneşte, în dreptul grădinii pline de copii şi de baloane colorate, pleca pacificat, se întîlnea cu amintirile de vals din faţa Balului Bulier şi, întinerit, se bifurca împrejmuind grădina Observatorului, ca

un buchet cuprins în braţe, în faţa căreia Alexandru Pallă, pieton greoi, se oprea să răsufle.

— *Vos nieces sont ă la maison,* îl anunţa inutil, cu o regularitate cronometrică, consierja imobilului, un fel de chioşc de ziare devenit femeie, cu obraji puponi, sprincene şi mustăcioară de pîslă şi glas de tenor sopranizat în gramofon.

Urca scările pe care coborau gamele pianului de sus, suna şi intra. Gamele încetau. Monica venea, blondă, cu tîmplele zburlite şi mînile studioase pătate de cerneală; Olguţa, brună, scuturîndu-şi pletele pînă atunci aplecate pe game. în clipa aceea, toţi trei intrau „în recreaţie", ca şcolarii. La Paris, Alexandru Pallă înlocuia pe domnul Deleanu. Ca şi el, sosea cu surprize: uneori stridii proaspete, alteori brînzeturi picante, faimosul *saucisson de Lyon,* o langustă, un *pate,* sau baclavale, cataif, bunătăţi cu gust de-acasă, exotic la Paris, fabricate numai într-o' cofetărie din Boulevard Saint-Michel la întretăierea cu Rue des Ecoles, în drumul lui Alexandru Pallă.

Acolo, în sofrageria solidului apartament de burghez francez, Alexandru Pallă cunoscuse un aspect întinerit al vieţii de familie, al vieţii de la Medeleni. Căci Olguţa, cînd se înveselea, era şi copilăria Olguţei, dar şi domnul Deleanu, iar Monica, rămînînd Monica, era şi doamna Deleanu. Ea conducea redusa gospodărie, urmînd dogmele de acasă, dar cu graţia tinereţii ei blînde. Monica făcea *menu-ul,* dezorganizat de surprizele, previzibile de altfel, ale lui Alexandru Pallă. Tot ea, aşezată în capul mesei, servea, veghind cu gravitate ca Olguţa să mănînce, dojenind-o la nevoie, ceea ce stabilea de îndată între ele raporturile dintre Olguţa şi doamna Deleanu.

Olguţa întinerea sclipitor în acele clipe, iar Monica se maturiza în felul fetiţelor îmbrăcate cu rochii de femeie. Tot Monica prepara, în ibric adus de acasă, cafeaua turcească: raritate la Paris. Cafeaua era destinată lui Paşa, dar Olguţa nu accepta acest privilegiu, după cum nici Monica nu accepta ca Olguţa să-şi strice somnul bînd cafea. Ceea ce însemna o acceptare, după luptă, din partea Monicăi. Luau masa într-o atmosferă de cordialitate neumbrită.

La aceste mese participau, uneori, prin vorba Olguţei, cei de acasă. Olguţa reconstituia c-un vîrf de zîmbet scenete

de la Iaşi şi Medeleni. Printr-un tacit acord, războiul era eliminat din discuţie de toţi trei. Războiul aparţinea tăcerilor izolate: vorbele îl ocoleau, ca să poată respira şi zîmbi. După masă, Monica îşi relua lucrul în odaia ei, Olguţa cînta, Paşa fuma.

Uneori plecau împreună la concerte, la operă sau la teatru, ca trei buni camarazi; apoi supau împreună.

Duminica, Paşa prezida un dejun de fete: prietene de ale Olguţei şi Monicăi. Unele frumoase, altele sluticele, dar toate tinere, toate gătite şi copilăroase în veselie, fiindcă era duminică după o săptămînă de intensă muncă. Intimidate la început de maiestatea frumuseţii lui Alexandru Pallă — mitropolit într-un pensionat de fete — şi de celebritatea lui — de mult pariziană — se familiarizaseră cu el ca hulubii Veneţiei cu statuile glorioase. Mîncau lucruri bune, preferau dulciurile — de care se îngrijea mai ales Paşa —, fumau cu o ignoranţă încîntătoare ţigarete obligatorii fiindcă băuseră cafea turcească, susţineau controverse literare, în complicarea cărora Olguţa excela drăceşte, beau şi cîte un deget de *curagao* sau o „fină" cu proporţii de degetar, avînd convingerea că au făcut o adevărată orgie, rîdeau fiindcă se credeau ameţite — în realitate erau numai îmbujorate — dansau, privind cu impertinenţă de şcolăriţă care joacă pe catedră cînd profesoara e în fundul clasei portretul domnului decorat şi demodat: bunicul proprietarului apartamentului mobilat, dansau, dansau, şi plecau tropăind ostentativ pe scări, gata să cînte *Marseillesa* şi să dărîme Bastilia; lăsînd în urma lor o dezordine atît de irezistibilă, încît Monica, în loc să se încrunte ca doamna Deleanu, rîdea ca Monica şi ca Olguţa, privindu-1 pe Paşa, care, furat şi el de revoluţie, scutura scrumul pipei pe covorul proprietarului.

Din ce în ce, Paşa participa mai adînc şi mai amănunţit la viaţa lor. Teza de doctorat a Monicăi, *Baladele lui Frangois Villon,* crescuse subt ochii lui, foaie cu foaie, tapitol cu capitol. Subiectul tezei era datorit într-o măsură Olguţei. Ea i-1 sugerase. Vagabondul slut, poltron, uscăţiv şi nemernic, care-şi ducea sufletul printre tîlhari, beţivi şi dezmăţaţi, ca o desagă de heruvimi, intrase demult în sufletul Olguţei prin glasul lui Vania, celălalt vagabond, dispărut, ca şi Villon, în fluviul pribegiilor, nu în căminul mormîntului.

Paşa, la fel cu profesorul Monicăi, se îndoise că Monica va putea duce la bun sfîrşit o lucrare care, în afară de cunoştinţe istorice şi linguistice, cerea o adîncă experienţă a vieţii, a unei vieţi care nu accepta raftul bibliotecii, ci numai arşiţa sau viscolul drumului şi popasul crîşmei. Par acea viaţă rebelă literaturii există totuşi în baladele vagabondului. Exploda în ritmul biografic al baladelor; cetindu-1 pe Villon, trăiai viaţa lui Villon. Aşa că experienţa necesară priceperii lui nu era nevoie numaidecît să fie prealabilă lecturii, căci o căpătai cetindu-1.

En ce temps que j'ay dit devant,
Sur le Noel, morte saison,
Que Ies loups se vivent de vent
Et qu'on se iient en sa maison,
Pour le frimas, pres du tison;
Me vint un vouloir de brisier
La tres amoureuse prison
Qui souloit mon coeur debrişier...

Olguţa se dilata cetind aceste versuri, care-i umflau pieptul cu nostalgii de crivăţ. „Poezia lui Villon decolorează întreg lirismul sedentar al Franţei", spunea drastic Olguţa, şi Monica împărtăşea blînd această judecată.

îmbărbătată, aparent numai de Olguţa, Monica îşi aple^case sufletul asupra odiseei villoniene. în năframa Veronicăi, abur delicat ţesut, nu se întipărise mai viu decît în piatră, lemn şi marmură chipul lui Isus?

Monica lucra cu simplicitatea pietăţii. Uitase că scrie o teză de doctorat, deşi munca informaţiunii biografice şi bibliografice şi scrupulozitatea ei studioasă îi aduceau mereu aminte de caracterul lucrării. Scria despre baladele lui Villon cu aceeaşi sinceritate cu care îi vorbea lui Dănuţ despre literatura lui. Nu rîvnea nici să fie originală — obsesie juvenilă a lucrărilor de doctorat — nici să scrie frumos — pacoste a debutanţilor.

Pentru ea Villon nu era un subiect sau un pretext> ei un om. Un om atît de om, încît în el erau mai mulţi oameni — unii răi, alţii buni, alţii şi mai răi. Din pricina asta era poet. Monica ştia că ea e o simplă fată îndrăgostita din copilărie pentru totdeauna de un Dănuţ nestatornic, felurit, uneori făţarnic, care-i ascundea multe lucruri urîte subt căi

dura vorbelor frumoase, dar că Dănuţ o iubea şi că poate iubirea lui Dănuţ era mai preţioasă decît a ei, fiindcă Dănuţ, felurítul Dănuţ/era un cor de oameni, pe cită vreme ea, Monica, era un singur glas, ştiind un singur cîntec. De cîte ori îl iertase pe Dănuţ, de cîte ori îl va ierta...

Vous portastes, digne Vierge, princesse,
Jesus regnant qui n'a ne fin, ne cesse.
Le Tout Puissant, prenant notre foiblesse,
Laissa Ies cieux et nous vint secourir,
Offrit â mort sa tres chtire jeunesse;
Notre Seigneur, tel est, tel le confesse,
En cette foy je veuil vivre et mourir.

Şi înţelegea foarte bine tînăra îndrăgostită că dacă pămîntul n-ar plămădi ticăloşi ca Villon, Fecioara Măria n-a mai avea pe cine să primească în cer, avînd pe buze zîmbetul mamei vagabondului cînd îl vedea sosind rupt, murdar, urmărit de legi şi totuşi dulcele ei copil.

Astfel, Monica se prinsese tovarăşă cu steaua zidită într-un păcătos trup de om, mînat de vînturi.

Cu tîlharii, cu popii derbedei, cu femeile care se vînd prin temniţe, prin taverne, prin gropi, pretutindeni, drumul lui Villon era pur printre păcate şi dureros printre cîntece. Viaţa lui era viaţa unui fluier căzut din cer, apropiat de toate buzele, zvîrlit din toate mînile şi cules din nou de mîna care-1 scăpase prin somn, mînjit, dar cu acelaşi sunet.

Aplecată pe biografia vagabondului, Monica niciodată nu se încruntase, niciodată nu roşise. Cu drept cuvînt Olguţa poreclise pe foasta Melizandă *„La mere de Villon"*. Stilul Monicăi avea delicată siguranţă şi meditativul calm, care călăuzesc copita calului de munte prin cele mai anevoioase poteci.

Alexandru Pallă, zi cu zi urmărind lucrarea Monicăi, era uimit de maturitatea judecăţii, de lipsa totală de pedantism scolastic, de independenţa unei gîndiri nealterate de învăţătură şi de bunătatea înţelegătoare, care se desprindeau din rîndurile aşternute de o mînă hărăzită parcă dezmierdării pe frunte. Lucrarea Monicăi era vie. Semăna cu ea. Contemporană cu Villon, aceeaşi Monică desigur că dacă l-ar fi întîlnit i-ar fi întins mînile cu bunătate, fără nici un

dezgust. în filigranul lucrării de doctorat, Alexandru Pallă vedea această scenă.

Totuşi, cu o zi înainte de susţinerea lucrării, Paşa nu-şi găsea astîmpăr. Avea obsesia „tracului". Reacţiona cum ar fi trebuit să reacţioneze Monica. Dar Monica era calmă.

Şi Paşa şi Olguţa asistaseră la examen. Olguţa, încruntată, măsurînd cu ochi caricaturizanţi soborul învăţaţilor examinatori. Paşa, fără pipă, căutînd-o mereu, frămîntîndu-şi mînile şi răscolindu-şi barba. Sala, plină de publicul parizian specializat în astfel de spectacole. De altfel, vînătoarea de gazele are un deosebit farmec pentru amatorii de emoţii crude şi fragede totodată.

Ceea ce izbise «mai întîi sala fusese sluţenia — normală de altminteri — a examinatorilor, de îndată ce Monica se izolase de public pe scaun, înaintea lor.

Ochii tuturora întîlniseră, însorit ca vitraliile cu tîmplele iluminate de cer, un profil desprins de pe vitraliul unei catedre franceze. Cu mînile încrucişate paşnic pe genunchi, Monica aştepta, sala o privea — o priveau şi savanţii dascăli, înainte de-a-i examina ştiinţa. Plutea un început de zîmbet — istoric, nu ironic — în sala Sorbonei.

Desigur că cei care-o examinau cunoşteau altfel alhimia limbei franceze, şi alt orizont aveau pentru situarea în priveliştea franceză a operei lui Villon. Era mică învăţătura candidatei în faţa specialiştilor coalizaţi din faţa ei.

Dar Monica, în colocviu cu sluţii învăţaţi, părea tînăra contemporană a lui Villon, şi ei — posteritatea lui bătrînă. Le vorbea despre Villon, răspunzîndu-le la întrebări, cu gestul recules pe care-1 are cel ce pomeneşte de un mort în preajma căruia a trăit odinioară.

Era într-o măsură, prin felul cum le vorbea, o bunică informînd cu siguranţă blajină pe savanţii ei strănepoţi despre un om pe care ei l-au *studiat,* pe cînd ea 1-a cunoscut.

Femme je suiş povrette et ancîenne,
Qui riens ne sgay: oncques lettres ne leus.

Parcă pluteau deasupra ei versurile baladei în care mama vagabondului vorbeşte cerului, adunînd îngerii spre ea, cum vin copiii la fereastră cînd ninge alb.

Se forma un zîmbet desuet pe toate buzele. întrebările prea filologice se sfiiseră. Colocviul se-ndepărta de bibliotecă, apropiindu-se de viaţă,.

Le răspundea cu un bun-simţ care dezarma dogmele ştiinţifice şi severitatea fizionomiilor interogative. Astfel, Ioana d'Arc, ţărăncuţa, avea un zîmbet rumen şi o vorbă sănătoasă, care cîştigau victorii, comandînd ştiinţei războinice a căpeteniilor militare.

Olguţa zîmbea, un zîmbet care săruta obrajii Monicăi şi chiar pe-ai dascălilor.

Rumoarea sălii, după examen, aducea vorbe insolite în acel decor rigid şi doct.

-— *Elle est cJiarmante!*

— *Delicieuse, la petite roumaine!*

— *Quelle gr ace!...*

— Parcă ieşim de la Operă, după o reprezentaţie de-a Pavlovei, rîdea Olguţa, braţ la braţ cu Pasa şi cu îmbujoratul doctor în litere, îndreptîndu-se spre poştă, de unde succesul trebuia să treacă în România.

La Paris festivitatea succesului fusese organizată de Paşa. Participase şi profesorul de litere al Monicăi, bătrîn cu ochelari maliţioşi, indicat comesean al Olguţei, care găsise momentul să-şi răzbune emoţiile încercate în timpul examenului. Zece fete şi doi bărbaţi. O veselie de douăsprezece persoane, cu şampanie şi trei sticle de Bourgogne-Musigny, de mult pregătite de Paşa. Profesorul Monicăi nu ştia dansuri moderne, pe cele vechi le uitase şi avea reumatism.

Dar răzbunarea Olguţei prelungise diabolic valsul, început cu Monica şi reluat de alte nouă fete vindicativ tinere, pînă cînd profesorul de literatură, clipind miop, suflînd precipitat, cu gulerul moale şi trupul la fel, fusese purtat de fete spre divan ca un simplu candidat cuprins de leşinul celor respinşi la examene.

Astfel trecuseră trei ani. în ajunul plecării, Paşa, printre cufere şi pachete, în dezordinea absorbită sistematic de lăzi, avea aerul nedumerit al unui obiect familiar, pe care nici un geamandan nu-1 accepta.

— Pasa, adică de ce n-ai veni cu noi în tară? exclamase Olguţa, rezumînd situaţia.

— Adică de ce să nu vin? meditase Paşa.

Şi venise cu fetele îndărăt, spre ţara pe care **o** lepădase la plecare.

Cînd ai adormit noaptea tîrziu, cu fereastra deschisă pe **o** livadă neagră, şi cînd dimineaţa **o** vezi deodată, izbucnitor de albă, dimineaţă-n dimineaţă, hohot de flori pe obrazul luminii — exclami ca un nerod:

— Primăvara!

Şi eşti ca un voievod atunci încoronat, în zalele primăverii. Te-a surprins, dar **o** aşteptai de cu noapte. Strigătul cu buzele deschise în adîncul inimii pîndea.

Dar cînd, călătorind pe aspră mare, cu luna şi cu noaptea, cu apa şi tăcerea, ai uitat că-n acea clipă pămînturile-s verzi de pasul ierbii, şi zorii zărilor, argint şi rumen, sînt floare în livezi, şi cînd deodată primăvara e asupra ta, îţi cade în braţe cu mii de trupuri calde, cu mii de aripi vii, cu mii de glasuri picurate — eşti în miracol, taci şi priveşti cerul deschis deodată ca un fluier cîntat.

Aşa căzu primăvara asupra vaporului plutind pe unda Mării Negre. Venea din cer, aripă lîngă aripă, pană sprintenă, guşă albă, zbor ascuţit, subţire glas. Ca mii de frunze revărsate-n poala vîntului de mii de crengi, ca mii de aplauze din cer venind şi ca un nebunesc veşmînt de umbre şi de ciucuri, căzut deodată la picioarele dansatoarei dezgolite în spirala opririi în vîrfuri, brunul stol de rîndunele învălui cu vînt, cu ciripit, cu freamăt şi cu inimioare vaporul de lemn şi fier.

Le vezi pe sîrmele de telegraf, albe şi brune de neastîmpăr ca ochii gitanelor cînd te privesc; le vezi dînd streşinei blajine mişcare de arcaş; le vezi subt cer zigzagul negru — dar niciodată braţul omenesc nu poate fi creangă acestor muguri de noapte şi de trăsnet, nici tovarăş.

Dar acum, domniţele cerului se-nvecinau cu palma bătătorită a omului şi cu tot ce această palmă, grosolan, clădise şi-mpletise.

Veneau de departe, din Africa toridă a palmierilor şi a nisipurilor iuţi. Degetul tînăr al primăverii întorcea o foaie de poveste din Africa, peste mări, cu cerul zugrăvit albastru şi literele risipite-n vers.

Primăvara! Simţeai alături tîmplele primăverii, aplecată asupra rîndunelelor ei.

Şi viaţa omenească a vaporului deodată se sfii, greoaie, zîmbind captiv, ţesută-n rîndunele.

* *

Sunetul mării îl găseşti simplificat în cîteva litere ale alfabetului, dacă îl cauţi acolo, în loc să-1 cauţi în coardele şi în gîtlejurile instrumentelor muzicale. îl găseşti în *s,* în /, în *ş* şi în *v.*

S* Un s, ascultat pe o imensitate. Marea e liniştită. Nici un relief de val, nici o frunză de apă nu-ţi vădeşte pădurea de adîncuri. Calm. Totuşi, urechea ascultă marea, pe care ochiul o vede mută. Ce răsună? De unde? Ce fior catifelat dezmiardă auzul? Ssssss... Astfel/şampania, după ce s-a potolit în clara cupă de cristal, musează încă pe margini. Acelaşi s, nezimţat de nici un *z,* acelaşi s şoptit de buza aerului — dar s-ul mării musează delicat într-o cupă atît de vastă, că zările abia îi pot cuprinde claritatea în mîni. E oftatul aburit al imensităţii calme.

F. Foşnet, dar ca de fum. Nimic nu se clatină pe mare.

Pe albastrul cu afunduri verzi, un sul de spumă rîde alb. *Fffff...* E lenea moale a mării. E spuma plină ca o guşă de hulub. E zborul onctuos ca al bulinelor albe în lumină de lună.

Ffffff..;. Se desprind fulgi de pe aripa uriaşă a pămîntuiui.

Ş. Fierbe spuma în clocote mari, şuierînd. *Şşşş.* E ca o gară din care toate locomotivele lumii, în aburi şi în fum, ar porni, clătinînd temeiile pămîntuiui, cu uraganul lor de fier înspumat.

V. Ochii se închid ca să nu vadă. E gura de leu a pămîntuiui, cu colţii împlîntaţi în urlet. E vîjîitul vînturilor, sfărîmat în colţii altei imensităţi. Pe nici o coardă n-a cîntat.

Dar uneori marea tace. Lîngă ea, urechea e. ca lîngă un zid de care trupul e lipit. Atunci, de pe ţărmuri, se aud numai glasurile pămîntuiui venind pe mare. Stai pe malul mării şi auzi greierii ca în livadă. Eşti lîngă Undă, şi-ţi auzi inima cu urechea pe ea. E straniu câ şi cum marea ar fide-

venit spațiul împovărat dintre gîndurile tale. Şi-n locul mării apăsate, oftezi, uşurînd-o.

De mult nu mai exista pentru ureche. Plecase. Tăcea ca o bancă de curînd goală, dar o bancă de pe care zece munți s-ar fi ridicat, lăsînd mirarea absenței lor formidabile.

Lin ca în lunecare unsă de arcuşuri, lumina se ivi pe zare.

Şi marea, dispărută din urechi, începu să existe pentru ochi atît de suav, încît îți venea să o respiri ca pe o floare atunci deschisă. Fără cută, abia înălbăstrită, avea petala de înserare a stînjeneilor viorii, pe care o clipă de soare îi decolorează. Lumina zorilor înlocuia lumina lunii, înclinînd palori. Mîni delicate în văzduh şi imensități sfiite în fața lor.

Ținînd ochii închişi, numai cu plămînii ştiai că se luminează. Şi totuşi, apusul lunii, prin lumina zorilor, şi ochii pur încercănați ai mării fără val lăsau osfîşietoare tristeță.

Simțeai că tîmplele în jurul cărora ar fi lucit această aureolă's-ar fi înclinat ca tîmplele crucificatului.

.

Zîmbise prea mult. Era luminos ostenită. în fața ei veghea Vania, ca un foc aprins pentru ea; de jur împrejur, popasul istovit al rîndunelelor. I se închideau genele, şi în tremurul lor vedea lumina alergînd desculță pe ample trepte albe, ochii verzi ai lui Vania şi capul rotund al rîndunelelor. Cînd deschidea genele, îi surîdea lui Vania ca prin somn, răcorindu-şi fruntea cu o clătinare a capului.

Ştia că e fericită, ştia că e ostenită. Somnul şi Vania — două fețe profund îmbinîndu-şi oglindirea, cu umbre şi lumini, în sufletul ei. îi era ruşine să-i spuie lui Vania: „Mi-e somn" — şi-i era atît de somn! De mult şedea încremenită pe pledul lui Vania, rezemîndu-se de mormanul de parîme —- acum turelă de rîndunele — învelită cu paltonul lui Vania peste al ei. Uitase de trup. Era numai un obraz cuprins în plete şi doi ochi care clipeau. Vorbise şi glumise mult, şi se simțise adunată şi adăpostită în tăcerea lui ca un joc de ape într-un bazin de piatră.

„îi lipseşte un nasture şi am^să i-1 cos".

— îți lipseşte un nasture ş-am să ți-1 cos, repetară buzele hotărîrea gîndului.

Somnul o făcea să vorbească aşa cum rîzi în ger. Căuta sunetul vorbelor ca să nu adoarmă de-a binelea.

Şi-ar fi culcat obrazul pe pieptul lui Vania, acolo unde-i lipsea nasturul, ca să închidă ochii fără să-i mărturisească somnul care-o cuprindea moale, dens, ca blăni de lutră, dar era prizonieră în paltoane.

— Ți-e somn, Olguța.

Tresări clipind ca la auzul bubuitului în munte. îl-mă* sură cu ochii mari, îl revăzu. Rîsul îi acoperi din nou fața cu somn, aplecîndu-i genele.

- Nu.

Şi adormi.

Vania o privea, alături de ea, aşa cum stă nisipul la marginea mării, umbrit şi luminat pe rînd de capriciul undelor. De cîte ori capul Olguței se înclina pe-o parte, cu pleoapele grele ca somnul fluturelui pe tulpină subțire, îi venea să întindă palmele lui mari, şi nu îndrăznea, c-o bătaie de inimă. Era atît de treaz în cadența adîncă a inimii, încît tot ce se întîmpla în fața şi în jurul lui devenea straniu şi prea gingaş, ca apropierea zorilor după nesomn. în fața capului cu plete negre şi obraji rotunzi, care tresărea, clipea sperios şi nu zbura — la fel cu toate rîndunelele — era ca un cioplitor, trăit numai în cariere de piatră, mînuitor de daltă şi ciocan, deprins s-audă sunetul tare al fierului intrînd în stei, deprins să ridice puterea grea a blocului colțuros, care deodată ar vedea, cu dalta împlîntată şi ciocanul ridicat, acolo unde erau stane, mărunt norod uşor de zburătoare.

Chiar adormit, semăna atît de mult cu rîndunelele capul fără trup al Olguței, înclinat în aripele lucioase ale pletelor, împrejmuit de zborul oprit al rîndunelelor, că nu îndrăznea să-i adăpostească somnul în mînile lui, cum nu îndrăzneşti să-ți apropii mîna de trupul rîndunelei care stă pe zborul ei ca o stea în cer, imens depărtată, deşi clară ochiului.

Trecuse noaptea, şi zorii luminau minunea adusă de noapte, curînd; curînd trebuiau să se deştepte oamenii. Ochii lor aveau să întîlnească, în decorul familiar privirii, capul înclinat printre rîndunele. îi venea să alunge rîndune-

lele ca să le cruțe de privirea oamenilor —şi-i era milă de istovirea lor. îi venea să deştepte capul adormit — şi nu se îndura să se despartă de el.

într-un pustiu, el singur, ca să cruțe odihna rîndunelelor şi somnul capului împrejmuit de aripi brune, arii dus vaporul în brațe, fără gemăt, cu fața sleită, năduşită şi arsă, dar cu un zîmbet fericit.

De ce nu era în pustiu cu povara de aripi în brațe?

Era printre oameni. Aveau să se deştepte din somnul care-1 izola de ei, aveau să privească, să zîmbească, aşa cum zîmbesc oamenii cînd văd alături de un bărbat chiar un cap de rîndunică adormită.

Mînia nu-i strîngea pumnii; îi micşora numai ochii, înțepător.

' Soarele era subt orizont, ca o bătaie de inimă subt platoşă.

— Olguța...

Şoptise,'încovoiat cu mii de crengi asupra ei. Rîndunelele'soprane vorbeau mai tare decît glasul gros. Poate rîdeau în aerul fraged, cum rîd subt streşini.

— Olguța...

Se ruga.

Dacă n-o trezea el, ar fi trezit-o soarele, peste o clipă, două, trei... Un tumult îmbelşuga lumina.

— Olguța...

îi puse mînile pe umeri, luîndu-i paltonul, cum desfaci un mugur.

Olguța tresări.

— Nu dorm!

— Nu dormi, dar ți-e somn, zîmbi Vania, şi uşor o ridica.

Şi o văzu în proaspăta lumină a dimineții, întreagă, trup în loc de zbor, aducîndu-i un zîmbet somnoros pe **o** înaltă tulpină, din acelea care cresc atît de sus, încît îşi înclină floarea la fereastra casei cu o lene sprintenă.

— Ce feă fac, Vania?

Clipea de somn.

— Să te culci.

Plecară cu paşi şovăitori. Umblau printre rîndunele ca printre flori atunci deschise, fără alei. Ajunseră lîngă scara îngustă şi repede. Unul lîngă altul se opriră. Olguța îşi

ridică somnul cu genele spre el. De pe orizont, întreg, cu gest de lampă ridicată de împărătească mîna, soarele îi lumina roş obrajii.

Vania crezu că a făcut un pas îndărăt, dar nu-1 făcuse decît sufleteşte. Era ca un turn neclintit, înfiorat de un fir de iarbă care creşte. Olguța îi întinse fruntea cu semnul soarelui. Vania era atît de mare, că ar fi trebuit să se aplece, şi atît de împietrit, că ar fi trebuit să se dărîme ca să ajungă fruntea întinsă lui.

Olguța aştepta, cu fruntea ca un zbor oprit plutitor; ridică genele, văzu şi, cu o alintată mişcare ocrotitoare, îşi alătură obrajii de marele piept bărbătesc. O clipă, cît soarele întrecu orizontul. Fugi pescări în sus. N-o mai văzu. îi atîrna o icoană pe piept.

Respiră larg.

Curgea parcă un zvon de izvoare subțiri printre rîndunele. Pornise zborul soarelui. C-un singur avînt, izbucniră ascuțit, săgetînd cu tuş negru, roşul de lac chinezesc al soarelui rotund. Se cufundară în văzduh, departe, mai departe, pînă cînd se şterseră pe cer, ca o inscripție măcinată de veacurile clipei cereşti.

Puntea era goală. Puteau să vie oamenii, cu viața lor de toate zilele.

în dreptul soarelui, şedea drept un om din larg clădit, ca o poartă închisă cu lacăt de veci, prin care trecuse Dumnezeu.

Vîntul dă mării bucla des lucind a huilei, dar calmul astenie nebuloase alei-lactee, țesute-n fum de perlă, în argint pufos şi alburiu ca al mugurului de salcie, în albastru suav aburit ca al guşei de stînjenei, în brumăriu de prună şi în sur de promoroacă.

Gingăşia risipelor de pe aripele fluturilor străvezii, dar pe vigoarea unei imensități adînci. Diafana fibră a zorelelor, cernută prin tremurul aripei de libelulă, sclipind pe puste de borangic.

Cădeau polenuri de cer, albăstrind lumina. Era ca o evaporare în vibrație a ponderei şi a conturului, în mărea luncă de culori neînflorite.

Gîndul se înclina, şi, fum, se topea alene.

Marea: jilavă respiraţie şi lumină de seră, cu multe violete şi înserare în vitralii largi.

Sufletul era o mişcare de voaluri prea străvezii casă existe: mănunchi aurit de adieri.

Totul era departe şi albăstriu, ca aşezat pe zări de toamnă cu nelămuriri de cer şi de zbor dus. îţi venea să priveşti cu mîna pe ochi sau printre gene, ca şi cum marea pe care pluteai ar fi fost un punct pierdut în cer, albastră dispariţie, pastel al golului şi-al vagului.

Pe hotarul dintre concret şi abstract, marea era un început sau un sfîrşit de somn al luminii, cu visul nopţii pălind între gene.

Dacă ar fi existat vorbe, ar fi avut parfumul căţuilor cu mirodenii ale basmului arab, crescînd în zmalţul tăcerilor.

*

Deşi o noapte întreagă, femeile, mai friguroase decît bărbaţii, se înveliseră cu pleduri, dorind flacăra sobei — acum, în preajma sosirii, se gătiseră cu rochii subţiri, cu imprudenţa cochetă a florilor în dimineţi de primăvară.

Dimineaţa marină le pedepsea, împlîntîndu-le fiorul verzui care încreţeşte pieliţa obrazului cu vibraţia bătrîneţii. Culorile vii, exaltate de soare, dădeau punţii înfăţişarea unei plaje de lemn. Pantofii albi hulubăreau, doi cîte doi, plini de neastîmpărul pe care-1 dă femeiei apropierea balului şi a uscatului.

Comozi, bărbaţii îşi păstraseră paltoanele pe umeri, ca la plimbarea de toamnă prin grădină. Binoclurile erau în plină activitate, cum sînt la varieteu, cînd, de departe, prin sticla măritoare, iei ca aperitiv optic piciorul dezvelit al dansatoarei. în loc de jartieră, farul Constanţei avea medalia verzuie, cu vorbe solemne şi profil domnesc. Cîteva capete se trudeau să fie coloniale, prin căştile de plută cu înveliş de pînza şi răsuflători, rude cu bostanul şi cupola. Altele copiau din răsputeri fizionomia flegmatic energică a ofiţerilor de marină, care la rîndul lor o importau din Britania si din literatura lui Claude Farrere, ale cărui volume sînt garda de onoare a bibliotecii marinarilor recenţi.

Copiii erau navigatori prin inscripţia şi panglicele beretelor, şi muşte prin întrebările cu care-şi sîcîiau mamele, muşte şi ele, la rîndul lor, pentru consortul cu privire de amiral şi nervozitate maritală.

Intimitatea de sufragerie, rău de mare, punte şi dans, care înfrăţise aproape două săptămîni familia cosmopolită a clasei întîia, se dovedea precară în faţa uscatului. Fiecare cap de familie devenea feudal între bagajele, odraslele şi nevasta lui.

Flirturi şi idile se încheiau cu vagul în privire al răului de mare şi cu gest grabnic de batistă pentru gutunarul suav al ochilor.

Obsesia indiscreţiei vamale încreţea multe frunţi, şcolăreşte, ca la apropierea orei de matematică.

Ţărmul se apropia, pierzîndu-şi vălul albastru aşternut de zări, avînd în frunte Cazinoul, care este întîiul păcat al Constanţei în faţa mării, al doilea fiind statuia lui Ovidiu, în faţa cerului şi a eternităţii Imperiului roman.

Pe punte începea înfrigurarea călătorilor de pe peron, cînd se anunţă expresul urgent, prin palpitaţia clopoţelului şi duduitul şinelor. Sentimentul plecării copleşea absurd pe cel al sosirii. Femeile erau enervate de gîndul că au uitat ceva în cabină şi o priveau recapitulativ, bărbaţii îşi pipăiau toate etajele buzunarelor şi se uitau la ceas, tic echivalent cu al femeilor cînd se uită în oglinda poşetei.

Comandantul vasului se suise la comandă, într-un fel de costum de tenis, galonat. Vaporul îşi încetini mersul, devenind parcă mai greu. începu manevra elegantă, dar mult prea migăloasă, a intrării în port. înălţate deodată ca poştele pe sfoara zmeului — pe catargul mare, pavilioanele, cu numele vaporului, fîlfîiră colorat.

Două steguleţe se ridicară: albastru pentru pilot, galben pentru vizita medicală.

Din port se desprinse un fel de gîscă, rapid plutitoare, cu gît de fum, care, apropiindu-se, deveni vaporaş cu direcţie impertinent perpendiculară pe flancul vaporului. Venea, crescînd, dar din ce în ce micşorat în contrast cu enormitatea sporită a vaporului, ca o ţigaretă serviabilă de la care o havană cu proporţii de castravete solicită focul.

Pilotul se sui pe vapor. Actul întîi se isprăvise. Aşteptai cortina şi aplauzele.

Pilotat de noul-sosit, vaporul trecu printre faruri, intrînd solemn din mare în cuşca portului, cu statura lui clădită pentru lărguri, dar demnă în exil.

între comandă, proră şi pupă începu schimb de porunci, gesturi şi urlete, ca o sfadă stacată proiectată pe cer, de la prea mare distanță ca să devie bătaie. Comanda: „Funda'* slobozi un huruit apocaliptic, ca şi cum vaporul, fără să ştie, ar fi adus în pîntecele său un cataclism. Prin nările vaporului, ancora se prăvăli ca o cruce pe un mormînt de cruciat, însoțită de cascada zornăitului de lanțuri şi fierării* ca un galop medieval.

„Bandulele" zburară festiv ca serpentinele. Parîmele vînjoase fură prinse de „babalele" cheiului, enorme boturi de fier de care sînt priponite vapoarele. Şi, nebuneşte, hîrîind delirant, ca într-un atelier de croitorie în care toate maşinile deodată trepidează, vinciurile vaporului se dezlănțuiră, aducîndu-1 inert spre chei, captiv între parîmele întinse, ca trupul unui Guliver ostatic în țara piticilor.

Cînd ai ajuns în fața peronului cu trenul, te cobori grăbit; Cînd ai ajuns cu vaporul în fața cheiului, lipit de zidul debarcaderului, stai. Stai tot pe vapor, cum fierbe apa în oală, dar stai. Ai impresia că eşti atîrnat în cuier.

Formalitățile se suiră imediat pe punte, vamale şi medicinale. O dată cu ele, şi infracțiunea, adică micul privilegiu, atît de reprezentativ pentru țara pe malul căreia vaporul acostase. Infracțiunea era încarnată de un avocat. Avocatul era domnul Deleanu. Nu era nici vameş, nici doctor, dar băuse vermut şi cu doctorul, şi cu vameşul, formînd cu ei o trinitate care păşea inseparabilă pe puntea vaporului oprit.

- Olguța!

O căuta prin mulțime, cu privirea vertiginos lucidă a jucătorului de cărți, care desparte cupa, trefla, pica şi caraua în iureşul maşinei de treier.

Avea tîmplele albe şi masca mistuită a bătrîneții, masca numai, căci ochii erau de copil la uşa pomului de Crăciun,, inima la fel şi mişcările capului şi-ale brațelor dovedeau agilități de veveriță.

— Olguța!

O avea în brațe, o strîngea, o săruta, spunindu-i numele printre sărutări, ca o veste.

— Fetita tatii I

Şi era ciudat şi înduioşător să vezi pe acest copil cu parul alb'strîngîndu-si în brațe păpuşa regăsită, spunîndu-i cu ochii părinteşti umezi: „Fetița tatii" - în timp ce „fetița mai mare decît el şi imperios tînără îi dezmierda tîmplele albe, de care curînd avea să se despartă, înălbindu-le mai tare şi mai greu decît anii.

PARTEA DOUA

înainte ca ochiul să o vadă, mult înainte, cataracta Niagarei se anunță formidabil urechii. O auzi, o simți. E vibrația surdă încă a unei drîmbe cu dimensiuni de fluviu, pe buză de uragan; apoi e vîjîitul unei coarde de contrabas de himalaică statură. în preajmă-i, întinderea unui ocean, cutremurată, s-ar încreți. Dar timpanul? Pe fondul enormității sonore, bubuitul tunetului îți pare fleac efemer, situat în ordinea liliputană a insectelor, şi explozia tunului, puşcă de soc, infantilă şagă. Fără să vadă cataracta, urechea a apreciat vastitatea ei, căpătînd un nou criteriu sonor, care pregăteşte ochiul pentru năprasnica arătare a mugetului cosmic, îmbăiat de spume.

Aşa trebuie să fie şi cu oraşele, în care viața se adună şi răsună exploziv; să existe pentru auz, cu fizionomia lor -distinctă, înainte ca ochiul să le întîlnească ziditul contur, felurita configurație. Dacă un orb care a trăit într-un oraş, revenind în el, după o lungă absență, nu-1 va recunoaşte ascultîndu-l numai cum sună şi cum tace în contratimp, oraşul acela există pe harta țării, dar viața tumultoasă a oraşelor 1-a expulzat din rîndurile ei agresive. Oraşul acela *e* mort. Dac-ar fi om, i-ai spune: „Sinucide-te".

Un astfel de oraş e capitala Moldovei. laşul nu mai are puls de oraş diurn, nici zvon de oraş nocturn.*

Ascultat cu ochii închişi, laşul e aceeaşi trepidație hodorogită de căruțe — şi trăsurile ieşene au sunet de căruță pe străzile ieşene — a tuturor oraşelor de provincie moldo-

venească, în care tăcerea spaţiază ca la sate, lătrat de cîni muget de vite şi rare accente omeneşti.

Are totuşi şi Iaşul un sunet vioi, o impetuozitate sonoră, care domină un singur moment al zilei: dimineaţa.

Acel răsunet de viaţă îl dau harabalele de gunoi ale primăriei.

Dis-de-dimineaţă, somnul ieşenilor tresare, tresaltă şi se cutremură. Bucureşteanul, care de la cinci dimineaţa doarme într-un urlet organizat, distribuit în toate ungherile capitalei cu felurite nuanţe de intensitate, ar dormi înainte, fără să-i pese de bîzîitul de bondar în grabnică traiectorie. Dar ieşeanul — răsfăţat o noapte întreagă în tăceri de undă submarină — saltă cu bătăi de inimă, indignat. Cine-i tulbură liniştea fără cută a somnului de dimineaţă care e pentru somn ceea ce caimacul e pentru cafeaua turcească? Cine-i învîrte la ureche această uriaşă huruitoare de Moşi? Cine? Harabalele primăriei. Diri dealul Sărăriei, vreo douăzeci-treizeci de harabale, la care-s înhămate cele mai jalnice gloabe, gunoi al rasei cavaline, se revarsă la vale de-a dura, în goană hurducată şi dîrdîită, fiindcă-i pantă, căci pe drum drept gloabele lehametei de-abia ar putea urni harabalele goale. Conducătorii acestor vehicule sînt tinere haimanale, veseli derbedei, cu faţa roză şi muc de ţigară în colţul gurii: sfîrc impertinent al buzei de jos, ţinînd loc de musteaţă; cu un bici care e o varga cu şfichi de sfoară putredă, ridicat spre cer cu gest imperial de sceptru; cu faţa mînjită ca a homarilor, haine peticite şi chiot haiduceşte ţuguiat.

— Hii, hiiiii... Hio, hiooooo...

Şi harabalele se prăvălesc la vale ca butoaiele deşarte, rostogolindu-se dogit, sărind la hopuri în epileptica destrăbălare a ciolanelor de lemn, una după alta, ca mătăniile şi ca sudălmile, împroşcînd vrăbiile uliţelor, viscolind colburile, răsturnînd pietroaiele, evocînd carul sfîntului Ilie beat, în dezmăţata lor fugă — chiuind, ţipînd, urlînd, cu ritm de jaz şi de orgie, cu gest de talgere şi darabane.

Gata?

Gata.

Harabalele au intrat în ograda primăriei pentru lung popas.

Iaşul reintră cardiac în somnolenţa-i de basm; dealurile albăstresc pe zări surîsuri de liliac şi stînjenei; colbul cade din nou pe uliţele sale; tăcerea se coace în soare ca pînea în cuptor, aşteptînd noaptea, care o va deschide viorie cu roza petunie a lunii.

Mult va mai ţine coşmarul harabalelor municipale? se întreabă ieşenii somnului etern. Desigur că nu. Oraşul e sărac şi, cu sau fără harabale, trăieşte în murdăria sa ca Veneţia între lagune şi ca volumul în anticărie. într-o zi, gloabele primăriei vor deceda. După război şi gloabele s-au scumpit, aşa că Iaşul va scăpa de gloabe. Harabalele vor rămînea anatomic în grajdurile din dealul Sărăriei. Atunci abia capitala Moldovei va avea liniştea caselor bătrîneşti, unde servitorii fac grijitura de dimineaţă în vîrful picioarelor desculţe, sau n-o fac de loc, ca să nu tulbure liniştea boierilor.

Ş-atunci, în sfîrşit, Iaşul va avea tăcerea de hrisov îngălbenit, uscat şi prăfuit, deschis pe pupitrul dealurilor, ca un fragment de istorie — subt privirea albastră a cerului.

Foasta odaie a Monicăi, numai cu mobile vechi de la bunica ei. Oglinda, ovală şi uşor brumată, ca lumina toamnei cînd încep funigeii. Masa de scris, rotundă, acoperită cu un şal pios cîrpit; masă pe care vezi coada de păun multicolor a unei pasienţe, ochelarii cu antene lungi şi curbe, şi chiar o pisică în care somnul are sfîrîit de samovar în odaia de alături.

Dar în foasta odaie a Monicăi locuia Dănuţ. Viaţa odăii se concentra aplecată asupra mesei. Miros de tutun fumat, şi fum de tutun în lentă erupţie. Cenuşii arabescuri, lungi temenele de cadîne în voaluri'străvezii, perdeluţe răsucite, aţe de păianjeni, poteci aeriene... Pe masă, două scrumelniţe, adevărate panoplii tabagice; creioane, un cuţitaş, cărţi, caiete, o batistă şi o lampă cu picior elastic şi glugă de metal, din care lumina îşi apleacă obrazul palid de călugăriţă pe caiet, pe carte sau pe creionul ridicat în aer interogativ, ca o cumpănă de fîntînă la răspîntii.

Faţa lui Dănuţ, chiar dacă nu-1 cunoşti, ai mai văzut-o. Unde? Cînd?... Ciudat, gîndul care vrea să-şi aducă aminte,

în loc să caute printre oameni tineri, fuge în trecut, mai în trecut, la o parte de oameni, printre tăceri, printre ziduri vechi... şi a găsit. E chipul pe care-1 întîlneşti în unele case bătrîneşti, într-un portret cu ramă de lemn negru sau de catifea roasă. E chipul tinereții imberbe, cu păr buclat şi fața îndulcită de un zîmbet sau o lumină de toamnă, a unui strămoş care a murit tînăr sau a rămas tînăr într-un portret atîrnat pe zidul unei odăi cu amintiri, ori trimis într-un pod cu vechituri. Tinerețea lui e mai blîndă decît a strănepoților, fiindcă e în trecut, şi e mai delicată, fiindcă zîmbeşte brumat într-un portret îngălbenit, cu ramă veche.

Cu aceste capete ale tinereții străbunilor anonimi semăna blîndeța obrazului lui Dănuț, în bucla castanie a părului rostogolit pe spate. Şi tenul lui avea paloarea uşor smolită a vechilor portrete. Şi surîsul lui — de altfel, obrazul purta îndulcirea ovală a unui veşnic surîs somnolent — nu părea de loc contimporan al epocii de energie care-a transformat pacea într-o tensiune de război neîndurat între conaționali. Surîs anacronic, trimis acestui obraz de o epocă în care foşneau mătăsurile valsului, luminate de candelabre, purtate de berline şi căleşti. Acest veşnic surîs cu ochi castanii şi obraz copilăresc prin curbe, grav prin frunte, făcea pe Dănuț să pară unora timid, altora ironic, altora distant, altora visător, altora adormit, altora prostuț. Acest surîs, însă, aducea ritmul altei epoci, mai blînde, mai leneşe, mai reculese şi poate mai armonioase. Tinerețea lui Dănuț se înapoiase cu acest surîs din războiul tunului şi al tranşeelor. Alții veniseră vociferînd, alții cu pumnii strînşi, alții cu pieptul plin de decorații — funcționari ai gloriei —, alții, reformatori sau profeți, alții cinici, cu apetit de viață festivă. El venise fără decorații şi fără glorie, cu acest surîs care la început părea timorat ca al copiilor crescuți de oameni bătrîni cînd intră în societate. Demobilizat din armată, se demobilizase din epocă. Din pricina aceasta numai acceptase, supunîndu-se rugăminții cu ochi umezi, păr alb şi vorbe puține a mamei lui să rămîie la Iaşi cu ea, fără de Monica şi' Olguța. Era ostenit. Profund ostenit. Parisul nu-1 mai atrăgea, ca'odinioară. Ar fi plecat şi el acolo, numai ca să nu se despartă de Monica. Altminteri, viața exterioară în formele ei cele mai încîntătoare şi fastuoase — şi Parisul pentru orice tînăr e sinteza tuturor seducțiunilor contradictorii — nu-1 mai chema. Dorea izolarea. laşul, oraşul lepădat de viață în istorie, i-o oferea ca un azil de bătrîni. Fetele plecaseră fără de el, cu toate eforturile lui Herr Direktor de a-1 trimite şi pe Dănuț. Numai Monica ştia că Dănuț, rămînînd la Iaşi, cînd ele şi aproape toți camarazii lui plecau în străinătate, nu făcea decît un singur sacrificiu: acela de-a se despărți de ea. De aceea, Monica îi scria zilnic. Fiecare foaie nouă a calendarului aducea o altă scrisoare. într-uri saltar avea manuscrisul, ordonat scos din plicuri, al celor trei ani de viață pariziană ai Monicăi. De altfel, de trei ani trăia mai cu seamă printre manuscrise. în oraşul Iaşi, unde numele Deleanu avea o notorietate obştească — de la chelneri şi birjari pînă la cei mai mizantropi pensionari — Dan Deleanu era aproape un necunoscut prin pronume. El nu exista social.

— Aa! Sînteți fiul lui conu Iorgu!

Acest refren i-1 repetau, cu mici variante, toți cei pe care se întîmpla să-i cunoască.

în India, izbucnitoare de lavă vegetală, oraşele trăiesc atîta vreme cît energia lor umană e mai puternica decît a pămîntuiui fecund pe care îşi înalță armoniile de piatră şi de marmură. Fiecare oraş e monumentul unei victorii asupra solului, al cărui belşug e virulent ca ura. Dar brațul omului zidar al clădirii care-1 va adăposti şi împodobi trebuie să vegheze ca al pilotului pornit pe mare cu corabia, căci în pămîntul biruit, cu încordări de rădăcini adînci, pîndeşte furtuna vegetală, gata să-şi arunce valul de frunze, înecînd fapta omului temerar.

Astfel, oraşele din India trăiesc atîta vreme numai cît întemeietorul ior, omul, ştie să fie şi oşteanul lor.

Dar ce frumoasă le e moartea atunci cînd omul luptelor se pierde-n vis prea lung. Fanfarele pădurilor cîntă înalt agonia vieții omeneşti. Lespezile netede, pe care fruntea făpturii drepte şi-a prosternat gîndul la picioarele zeilor, tresar ca lespedea învierii lui Hristos, şi, sfărîmate, lasă drum avîntului de rădăcini. Statuile lui Budha, solar sculptate-n aur, cu mari ochi de smarald deasupra zîmbetului de dumnezeiască miere, se-ntunecă, în noaptea vegetală a lianelor gigante.

Vezi o pădure în hoarda pădurilor indiene. Cine-ar crede că-n inima ei e o cetate înălțată de mii de oameni de-a lun-

gul veacurilor lungi! Şi totuşi, sute de cetăţi de marmură, fildeş şi aur, faguri ai roiului uman, se sting în vastele păduri, ca stelele căzute de pe boltă în nopţile de veci.

Murea şi laşul. Bietul pămînt moldovenesc nu putea spune: „Veniţi, păduri". Murea ca regele Lear, orb cerşetor, la poarta faptelor sale domneşti.

Dar în odaia Monicăi, sufletul unui tînăr întristat de viaţă şi poate-nfricoşat, pregătea laşului ceea ce pămîntul nu-i putea da: cîntecul agoniei şi moartea frumoasă.

în frămîntarea singurătăţii şi tăcerii, visul căuta elanul marelui gest vegetal al lianelor indice, trudindu-se să fie de ajuns de înalt şi de ajuns de vast, ca să culeagă în elegia braţelor moartea capitalei trecutului românesc.

Incantaţiune

Pasăre e şi buhna, pasăre e şi raţa. Dar între făptura hieratic dreaptă ca braţul ridicat din cot al faraonului pe tron, şi friptura cu trup şi puf de baletistă şi măcăit de broască răguşită, noaptea şi-a înălţat pînă la stele statura ei de mister. Bulina e în noapte, raţa în ogradă. Mănîncă-ţi raţa cu varză călită, dar lasă buhna cu vaiet antipatic superstiţiei, şi dumitale, a cărui ureche apreciază mac-macul diurn al comestibilului şi trilul bine reputat al privighetorii.

Cuvîntul poate fi şi buhnă şi raţă, acelaşi cuvînt. Raţă în ograda dumitale e buhnă în noaptea mea.

De cîte ori pe zi spui: „aur". E un cuvînt. îl ai pe buze şi eşti sărac dacă nu-I ai şi-n buzunar. Dă-mi-1. Nu-ţi trebuie. îl voi lua — îl vezi? e un cuvînt, o împărechere de silabe, o deschidere şi o închidere a buzelor, dar eu îl voi lua în mîni, şi mînile deodată-mi vor fi grele. Nu deschide ochii mari! Nu te mira ! Nu sînt boscar! Dar mînile mi-s grele de cuvîntul lepădat de buza dumitale. Le vezi. Capul iubitei cu păr blond n-a fost mai dulce povară în mînile dumitale decît acest cuvînt în pumnii mei. îl vezi! E capul despletit al iubitei mele, care-a adormit în mînile acestea. E somnul blond, cu obraji calzi. Respiră. Nu te-apropia! E un simplu cuvînt. Mîna dumitale nu va găsi nimic. Priveşte numai.

Spuneam că-i greu cuvîntul murmurat de dumneata? Nu! E uşor. Mînile mi-s grele, căci masiv trebuie să fie pocalul în care strugurii-cu boabă deasă — busuioci în dulcea respiraţie a unei toamne de demult — vor plînge busuiocă lacrimă.

Uite. Strîng mînile încet. Respiră lung. Parfum de tei? Ce blonde sînt miresmele cînd curg din faguri storşi !

Acuma închide ochii. Nu brutal. Nu-ţi încreţi faţa; ţi-o va -încreţi bătrîneţa, curînd. închide ochii uşor. Adu-ţi aminte de jocul de-a baba-oarba. Eşti băieţel mic. Ai pantaloni scurţi, genunchii zgîriaţi şi bucle. Scoate-ţi ochelarii, Descreşte-ţi sufletul. Lasă-1 uşor. Deschide oblonul şi fereastra cu miros de colb; copilăria-ţi intră prin fereastra deschisă. O simţi? E un parfum de lilieci albi. Eşti în grădină. A plouat puţin. Cerul e vioriu spre înserat. O fetiţă vine să te lege cu batista ei. Las-o. îţi tremură buzele sau zîmbeşti? O iubeşti pe fetiţă, dar nu ştii că dragostea se joacă de-a baba-oarba. Vrei să-ţi ridici şosetele răsfrîhte, dar nu îndrăzneşti. Nu mai vezi nimic. O noapte cu parfum de liliac ud, o fetiţa care pluteşte albă cu liliecii, şi rîsul ei mut e albă tăcere în parfumul liliecilor. îţi bate inima. Ai prins-o pe fetiţă. Smulgi batista. Ai strîns prea tare mîna fetiţei. Tace întristată; taci trist. Cerul e albastru, şi întîia stea, de aur subţire, tremură deasupra capetelor voastre, ca lacrima pe care nici unul n-aţi plîns-o.

Uite steaua. E în mînile mele, desprinsă din tremurul genelor copilăriei, într-o seară cu cer albastru şi liliac alb.

închide ochii. îţi poruncesc. închide-i tare, cum îţi astupi urechile în preajma sunetului năprasnic.

încoardă-te. Propteşte-ţi bine picioarele. Vor izbucni milioane de trîmbiţe. Ia seama. O pădure de aramă îşi va trimite urletul drept în făptura ta. Pregăteşte-ţi inima: să-ţi fie scut, nu spaimă.

Deschide ochii.

Soarele!

Vezi sau auzi?

Şi ochii, şi urechile, şi trupul ţi s-au cutremurat. Ţi-a trîmbiţat soarele epopeilor, soarele legendelor, fabulosul soare. Ai ascultat cîntecul gloriei.

De-acum înainte să ştii bine cine eşti cînd mergi cu umbrela subt soare şi cînd tragi storul dimineaţa, cajrasăritul să nu-ţi tulbure somnul.

...Mi-ai împrumutat un cuvînt: aur; na-ţi-1 îndărăt.

Nu uita însă atît de curînd că între buhnă şi raţă noaptea şi-a înălţat pînă-n stele statura ei de mister.

Iunie, 1915

Dănuţ şterse cu două linii titlul de atunci, *Incantaţiune,* înlocuindu-1 cu următorul: *Hocus-pocus.*

Adăugă menţiunea: „1922".

Aceste schimbări de titluri, cu adăugirea anului, se întîmplau de cîte ori Dănuţ răsfoia caiete vechi. Titlul nou era în genere expresia unei atitudini critice faţă de celălalt. De multe ori, paginele de proză aveau mai multe titluri, succesiv adăugate, fiecare sentenţîonîndu-şi mirarea, ironia sau dezgustul, pentru titlul precedent.

îşi răsfoia deseori caietele, cum alţii cercetează fotografii din tinereţă, în decorul anualelor vilegiaturi. îşi revedea etapele sufletului cu atîta preciziune, încît ar fi putut descrie gestul care însoţise cutare pagină şi toate preocupările lăturalnice.

între *Incantaţiune* şi *Hocus-pocus* trecuse războiul. Caietul de atunci avea următorul titlu: *Peşterea lui* ***AlirBaba.*** Peşteră plină de cuvinte. Era îndrăgostit de ele. Descoperea rînd pe rînd cîte un cuvînt, încorporîndu-1 în bătăile inimii lui, dîndu-i o viaţă proprie prin modulaţia adjectivului, prin ritmul verbului, fosforescenţa metaforei şi perspectivele visului.

Era obsedat de cuvinte. Cum alţii trăiesc printre femei, el trăia printre cuvinte. Le vedea în distinctul lor contur, le auzea, le respira. Nu le căuta prin dicţionare, lexice sau cronice. Nu le alegea după vechimea lor faţă de contimporaneitate, nu-1 interesa arhaismul, exotismul sau capacitatea lor poetică de pînă atunci, adică numărul plăcilor de gramofon care cîntau prin pîlnia lor înţepenită.

Pentru el, cuvîntul întîlnit începea o viaţă nouă, ca şi cum şi-ar fi pierdut memoria vieţii de pînă atunci. între el şi cuvînt se întîmplă fenomenul . numit dragoste între bărbat şi femeie, care face pe femeia îndrăgostită să devie altfel frumoasă, altfel femeie, cu nou suflet şi

proaspăt trup, pentru ultimul iubit, de nerecunoscut pentru penultimul.

Viaţa lui de atunci era o veşnică bătaie de inimă pentru un alt cuvînt. Pe acela îl întîlnea tînăr şi robust legat, ca o fată de ţară care scoate apa — cu mînecele suflecate — dintr-o fîntînă de răscruce în preajma unui codru negru, arătînd obraji răcoros roşi ca fragii şi cozi negre împletite parcă din adînc de codru. Bătăile inimii erau un galop haiducesc, ducînd de-a curmezişul şeii creanga îndoită de belşug a unui trup de fată mare.

Alt cuvînt îl privea, frăgezit de. spaimă, în graţia opririi cutremurate, ca o căprioară întîlnită la izvor. întindea mînile. Avea în mîni, ca şi izvorul, bot umed de căprioară îmblînzită.

Găsea în drumul prăfuit al tuturora cuvinte dulci ca mătasa păpuşoiului; cuvinte care păreau surceluşe moarte şi care în suflarea buzelor spuneau mirări de fluier încă necîntat; cuvinte inerte, care, atinse de căldura buzelor, deschideau ochi atît de negri, că-ţi plecai genele în faţa Tor.

Abia atunci cunoscuse bogăţia frustă a limbii româneşti, pe care literatura, departe de-a o istovi, nici n-o ostenise măcar.

Vorbit desigur de buza strămoşilor păstori şi războinici, cuvîntul românesc adăpostise şi literatura, ca un pămînt pe care-au poposit nomazi în corturi. Dar rari erau cei care l-au arat adînc.

în limba franceză, de pildă, în care Dănuţ scrisese la început —cînd limba românească îi părea inexpresivă şi săracă — fiecare vorbă e o statuie definitivă. Limba acestei ţări e o vastă galerie de statui. Cel care ar vrea din nou să sculpteze, în loc de blocuri ar trebui să sfarme vechile statui, şi-n ele să închege noua formă, să deştepte altă viaţă. Dar cine s-ar încumeta să sfarme marmura Venerei din Millo? Ce daltă şi ce mînă ar îndrăzni să tulbure şi să clintească o perfecţiune întrupată? Doară barbarul sau nebunul pentru care aşchia de marmură sfarmată şi lovitura care sfarmă sînt privelişte şi muzică mai preţioasă decît tăcerea închisă în lunara eternitate a statuii; sau nerodul care crede că, mîngîind o formă existentă, o creează din nou.

Această conştiinţă profundă a limbii naţionale îl făcuse a doua oară român, înainte de-a deveni scriitor.

Acest fenomen prealabil de naţionalizare artistică îl socotea ca un punct de plecare în evoluţia sa.

Dar ceea ce-l izbea acum, în 1922 — caietul data din 1915 — era tonul epatat, nu orgoliul, mai degrabă vanitatea care se desprindea din rîndurile *Incantaţiunii,* de pildă. Fiecare rînd al *Incantatiunii.se* fălea parcă: „Uitaţi-vă la mine ce bogat sînt! Uitaţi-vă ce pot face eu dintr-un cuvînt! Nu mă aplaudaţi, nu mă felicitaţi, dar uitaţi-vă la mine. Am nevoie de privirea voastră ca să-mi măsor mai bine puterea şi bogăţia. Un rege fără de norod nu mai e rege. Fiţi voi norodul regalităţii mele. Voi, nivelul mării; eu, muntele."

Lămurea gesturi de parvenitism literar în paginele acestui caiet, în sufletul acelei epoci hotărîtoare pentru el prin naţionalizarea sufletului, prin adînca şi personala încorporare a sunetului românesc în sonoritatea lui. Ai fi zis că nu se născuse în palatul său sufletesc, ci într-o colibă, şi că deodată devenise stăpîn într-un palat al său, dar în care nu trăise şi nu intra cu gestul firesc al stăpînului, ci cu fanfaronadă exuberantă, sau abia stăpînită, a norocosului îmbogăţit.

Literatura unor evrei din România îi dădea aceeaşi impresie de nefiresc, de ostentativ, de febril. Peştele, dac-ar deveni subit om, ar fi epatat că are mîni, picioare şi glas. în loc să se folosească de mîni, de pildă, ca de un organ cu care s-a născut, le-ar *produce,* le-ar pune în evidenţă, ca pe-o distincţie nobiliară pe care vrea s-o observe toţi. Ş-atunci fiecare gest făcut de acele mîni — oricît de natural în sine — ar deveni pretenţios şi ratat. Dacă ţi-ar oferi un chibrit, n-ai şti ce să-i spui şi ai şovăi între: „Mulţumesc pentru chibrit" şi „Da-da. Am văzut! Ai mîni. Felicitările mele." La fel cu celelalte atribute, de curînd dobîndite.

Acest gest, corcitură de utilitate şi vanitate — falşă monedă prin aceasta — îl vedea în literatura cîtorva evrei români. Cuvîntul întrebuinţat de ei, dacă era românesc, devenea prea românesc, tinzînd parcă să dovedească naţionalitatea lor neaoş românească, mai mult decît să exprime riguroasa nuanţă a unui gînd. De altfel, cei care ocoleau mai zeloşi, în literatura românească, neologismul, erau evreii scriitori. Ei importaseră arhaismul cel mai greoi; *import,* căci îl aduceau din ţara cronicelor, atît de nefiresc el, domolul cuvînt de munte sau de şes, în febrilitatea şi subtilitatea lor citadină.

Şi în ordinea lecturilor se reedita aceeaşi atitudine. Scriitorii cei mai lăudaţi de evreii literaţi sau gazetari erau Eminescu şi Creangă. Admiraţia pentru Caragiale, mai reală şi foarte explicabilă, era mai puţin sunată, căci Creangă e zvonul franc al satului românesc, clădit din lut şi baligă, iar Eminescu e cotnarul amar, cu amintiri de nuc, al celor mai pure podgorii natale.

îl mira acum această asemănare de ton între literatura lui din 1915 şi literatura unor evrei români. Se vede că pe atunci, de curînd descins din literatura franceză, era un român debutant, sau, mai exact, un român neofit, cunoscut fiind zelul excesiv al neofitului, saltul dincolo de spinarea calului, de teama lui *dincoace.*

în toate faptele, întîmplările şi creaţiunile vrîstelor crude vei găsi imperfecţiuni, vulgarităţi şi dezarmonii, pe care luciditatea sporită de experienţă şi maturizare a vîrstei din pragul căreia te judeci şi analizezi retrospectiv le poate uşor desprinde şi sublinia. Dar gestul revelator într-o măsură e admirativ, ca şi al corecţiunii părinteşti. Căci toate cusururile vrîstelor din urmă îţi arată o mai exuberantă energie, îţi dovedesc o mai impetuoasă vitalitate — într-un cuvînt, îţi amintesc viguros de o tinereţă treptat dusă prin eliminarea imperfecţiunilor care-au caracterizat momentele ei succesive, făcînd din perfecţiunea actuală, presupusă poate, o caducă încremenire.

Acest caiet din 1915, *Peştera lui Ali-Baba,* aparţinea unui Dănuţ mai tînăr, mult mai tînăr. Poate că tînăr, pur şi simplu. Căci acum, privind îndărăt prin anii războiului, regreta parcă acel accent de juvenil triumf al sufletului de atunci, deşi îi descoperise viciul.

Schimbă maşinal — adevărat tic al mînii — vechiul titlu, prefăcînd *Peştera lui Ali-Baba* în *Game,* luînd astfel caietului semnificaţia sau pretenţia de tezaur, dîndu-i-o pe aceea de exerciţii verbale.

închise caietul *Gamelor,* luînd unul mai recent, intitulat *Ceasul cucuvaielor.*

Titlul acesta i-1 pusese noaptea, o noapte de acum trei ani, curînd după plecarea Monicăi.

Casa era goală. Vechea casă Dumşa, cu două etaje masiv suprapuse şi toate odăile pustii, afară de etacul mamei lui şi de foasta odaie a Monicăi, locuită de el. Nu primise încă nici o veste. Aflase din întîmplare nebunia domnului Deleanu — aşa numea Dănuţ această slăbiciune a tatălui său — de-a consimţi ca fetele să plece pe marea plină încă de mine plutitoare. Cu o săptămînă înainte, un vapor se cufundase.

Mama lui nu ştia nimic. Domnul Deleanu era la Bucureşti.

A cincea noapte de la plecarea Monicăi; întîia, însă, cu gîndul călătoriei pe mare.

Şedea cu cotul rezemat de marginea ferestrei deschise. O nuvelă începută, intitulată *Mînile,* se vestejise fad. Sufletul o lepădase. Odaia era ostil curată. Se făcuse grijitură mare înainte ca Dănuţ să se instaleze în ea. Totul era rigid aşezat de mîna servitorilor. Mirosul de terebentină al podelelor ceruite aşternea ca o pojghiţă de gheaţă acolo unde zîmbiseră flori. Cînd întorcea capul înlăuntrul odăii, vedea pe masa Monicăi — nu devenise încă masa lui de lucru —, luminată în plin de lampa cu picior elastic şi glugă de metal, o fotografie de-a Monicăi, încadrată în lemn negru, la fel cu masa, cu lemnul fotoliului, cu poliţa dată cu baiţ şi cu „bahut"-ul bombat.

Cînd Monica era la Iaşi, făptura ei luminoasă, chiar cînd lipsea de acasă, punea o vibraţie de blond cald pe toate mobilele vechi de lemn închis. în încăperea profund locuită de ea, ca în odăile cu mari buchete de crini, era o luminozitate şi ca o prăfuire de polen.

Dar plecarea Monicăi pe mare, mirosul tare al terebentinei şi aerul împăiat al decorului orînduit de servitori restituiau lemnului negru accentul său mortuar, lăsîndu-1 să domine.

Aşa veghease în timpul războiului, în unele nopţi de acalmie. Tăcerile nopţilor de pe front erau mai stranii şi mai greu de înfruntat — căci aduceau gîndul — decît bubuitul tunului şi ţăcănitul mitralierei, care porunceau fapta. Instinctiv, toţi camarazii lui simţeau aceasta, şi dacă acţiunea îi izola pe fiecare la bateria lui, inacţiunea militară îi coaliza, ca preajma cimitirului pe cei care se plimbă noaptea la ţară. Se adunau în grup compact, ca să alunge tăcerea, s-o uite. Improvizau distracţii cît mai puerile, ca şcolarii în recreaţie. în genere, jocul de cărţi, cu ritmul său iute, cu emoţiile sale tari, — un fel de parodie a războiului, în care riscul vieţii e înlocuit prin al pungii — satisfăcea şi nevoia de uitare în comun, şi dorinţa de combativitate, de exterminare a aproapelui, fără de care distracţia îşi pierde piperul, devenind anodină, fadă. Incapabili de-a secreta veselia din ei —. aportul de glume şi anecdote adus de foştii civili se epuizase repede — o absorbeau din sticle, căutînd să respecte în acest mod de înveselire principiul vaselor comunicante. Discuţiile evocau mai ales femeia — războiul, ca subiect de discuţie, era monopolizat de societatea străină frontului. Evocau femeia cu cinism şi cu brutalitate fiziologică, aşa cum în genere e discutată femeia de grupurile bărbăteşti, care echilibrează prin trivialitatea comună sentimentalismul individual, a cărui pudoare cu ciudat aspect e trivialitatea.

Dănuţ nu putea participa la aceste desfătări —. patetice prin tăcerea împrejmuitoare. Era inapt pentru petrecerea în comun. De cînd era în liceu, încercase cheful între camarazi, fără să izbutească. Veselia unui grup omenesc îl întrista. Hohotul de rîs destrăbălat al veseliei colective, în loc să-1 asimileze săltăreţ, îl expulza, amar. Pe lîngă aceasta, nu ştia să joace cărţi şi nu putea bea alcooluri nici cît o mireasă. O cupă de şampanie pentru el era un efort, a doua, o pedeapsă, a treia, o imposibilitate. Nici glumeţ nu era între oameni, căci zîmbetul isteţ al glumei numai singurătatea i-1 stîrnea uneori, ca o sămînţă explozivă, întîmplător adusă de vînt.

Această inaptitudine nu-1 făcea mîndru cum face pe unii oameni ipocriţi sau mahmuri din pricina ficatului, care văd în izolarea de veselie sau incapacitatea de veselie semnul superiorităţii. Dimpotrivă, îi invidia blajin pe ceilalţi, cum invidiezi pe orăşanul grav cu care te plimbi la ţară cînd îl vezi dansînd alături cu ţăranii o horă, o sîrbă sau o bătută, puţin ridicol, dar superior ţie prin accesul ritmurilor alegre şi naive, în faţa cărora ironia ta e totuşi pedestră şi ignorantă.

Natural, se resemnase în singurătate, complect despersonalizat de uniformă şi de viaţa în comun.

Veghease multe nopţi la uşa unui bordei, pe prispa unei case ţărăneşti cu geamuri-sparte şi ograda pustie, pe trunchiul unui copac sfarmat de un obuz, pe scaunul rigid al unui cheson sau pe stînca de munte, subt stele mortuar apropiate de suflet.

Era ca o antrenare pentru neclintirea şi tăcerea trupului în moarte veghea lui fără cuvinte şi mişcări. Nici o revoltă. O resemnare ca a pietrelor, dacă natura le-ar fi dat conştiinţa nemişcării lor minerale, printre ritmurile vegetale, animale, umane şi astrale. îşi pierduse complect facultatea artistică de-a îşi împodobi tăcerile. O dispreţuia. Pe-atunci, literatura morţii şi a deznădejdii îi apărea cabotin făţarnică.

Cum poţi să versifici sau să exprimi frumos tristeţa, de pildă, pe care o proclami profundă şi definitivă? Expresia artistică, ritmul inerent ei conţine în ţesutul ei intrinsec un optimism, o bucurie, o activitate satisfăcută, o energie măgulitoare, care dezmint categoric autenticitatea tristeţei astfel exprimate. Mortul, în clipa cînd moartea 1-a pecetluit, nu spune: „Sînt mort. Priviţi-mă." Neputinţa definitivă de-a notifica această stare îl face să fie mort. Altminteri, ar fi un pseudomort. Dar natura nu umblă cu fleacuri, nici nu-i cabotină. Mortul nu e vanitos, nici orgolios, fiindcă-i mort în faţa celui viu alături de secretul său indescifrabil. E mort pur şi simplu. E definitivul punct. Literatura, însă, după fiecare moarte pune două puncte.

Această energie vanitoasă şi ipocrită făcea pentru el impură sinceritatea literară, îndepărtîndu-1 de lecturile care i-ar fi fost singurul refugiu accesibil împotriva singurătăţii şi tăcerii. în acele veghi, dragostea lui pentru Monica îşi pierduse strălucirea literară, fastul decorativ, înduioşările agreabile, căpătînd o amploare sobră, care domina, cu linie pură de munte pe orizont, toate văile, toate terasele sufletului, toate liniile curgătoare de ape.

Gîndul Monicăi nu-i mai trimitea măgulitor parfum de tei înflorit la fereastra lui, ci grav miros de brazi. Cuvîntul „etern" între dragoste şi moarte — amplu şi egal prezente — devenea simplu ca semnul crucii făcut de ţăran la auzul clopotului de bronz, deasupra căruia, tot clopot, e cerul.

în timpul războiului nu scrisese nici un rînd. Sufletul se simplificase în jurul Monicăi, adîncindu-se treptat subt bolţile religioase ale tăcerilor de-atunci.

Pe front, însă, moartea îl împrejmuise pe el, exaltînd lumina Monicăi în întunericul lui.

Acum presimţea moartea lîngă Monica, dureros, ca firul subţire al tăcerilor de pe front. Altăceva e să mori, şi altăceva să ţi se prăbuşească religia, cu cerul care o adăpostea, lăsîndu-ţi vidul. Pentru sufletul lui, moartea Monicăi ar fi fost un fapt minuscul şi enorm, cum ar fi dispariţia unui inel nelipsit degetului, care ar avea drept piatră, miraculos, cerul cu toate constelaţiile — pierderea lui lăsîndu-ţi dunga de vid a unei absenţe pe deget şi toată aiurirea vidului deasupra.

...De la o vreme, veghea devenise stranie. Ceasul Mitropoliei bătuse miezul nopţii deasupra tăcerii, ca o toacă de utrenie într-o mănăstire cu călugări morţi în chilii.

Avea două tîmple capul lui aplecat la fereastră. Una, cea dinspre noapte, însoţea cu zvîcnirea ei un vapor înaintînd pe mare; cealaltă, dinspre odaie, simţea privirea luminată de lampă a unei fotografii. Şi între ele — fir mai subţire decît trilul greierilor — tăcerea frontului, sufletul lui.

Ceasul Mitropoliei bătuse unu. Nu-1 auzise. Urechea lui asculta mările, mările... Pe nesimţite, tîmpla dinspre odaie se întorcea şi ea spre fereastră, intrînd în noapte, dimpreună cu cealaltă, cu înclinarea frunţii grele.

Cînd *priveşti* îndelung întunericul, sau cînd veghezi în întuneric, cu ochii deschişi, lumina deodată întîlnită, e ca o spaimă. Cu ochi de noapte, întorcîndu-se, privise brusc fotografia luminată în plin. Şi se cutremurase din creştet.

Existase Monica?

Gîndul îl străbătu cu îndoiala, o clipă de fulger numai, dar covîrşitor ca o zvîcnire de halucinaţie şi nebunie, dilatîndu-i creierul în aburi reci.

Existase Monica?

Sau se îndrăgostise, ca anahoreţii, de chipul zugrăvit al Madonei?

Exista un chip iluminat de focul nebun al privirii lui. Dar viaţa, viaţa Monicăi existase?

Şi dacă nu existase, atunci el?...

Gîndul era ca un om zidit între oglinzi, care caută ferestre şi aer.

I se prăbuşise fruntea pe braţe, cu geamătul scurmat al pieptului.

Şi noaptea, ca în miracolele vremurilor evanghelice, îi puse un pui de cucuvaie pe marginea ferestrei. Ridicase capul. întîlnise ochii rotunzi în aurire ai pasării, privindu-1. Venise să-i ţie tovărăşie pasărea nopţii. Era o prezenţă alături de fruntea lui, ca o cunună şi ca o mînă. Ochii ei de aur umed, ca două candele pogorîte din cer, îi aduceau înălţimi. Şi ce suveranitate în trupul mic, în portul capului rotund, cu peniţele de deasupra ochilor, în nimb! Mică, şi totuşi ca un pisc de munte, dreaptă, deasupra înălţimilor purtate-n trenă.

Pasărea morţii?

Nimic lugubru în tovărăşia puiului de cucuvaie. Dimpotrivă, ochii ei îl înălţau, apropiindu-1 de cer, deasupra sufletului ca deasupra norilor, în calmă armonie de senin.

Zburase.

Dănuţ luase fotografia Monicăi din odaia cu mobile negreşi o aşezase pe marginea ferestrei, în locul puiului de cucu. vaie. Adormise cu fruntea pe braţe, împrejmuit de calm ş' stele...

Ceasul cucuvaie lor

Capul ţi-e greu, ochii răi, inima amară. Aşteaptă.

Strîngi pumnii, buzele te dor în sînge, oamenii ţi-au fost haini. Aşteaptă.

Braţul Domnului e lung. Scurt ţi-e braţul. Pe mări, departe, în calea luminii tale, mîna Domnului ridică vîntul, să ţi-o stingă, crapă valul, să ţi-o înghită. Braţul ţi-e scurt, puterea lui, nemernică. Nu poţi alunga vîntul, nici ocroti lumina scumpă inimii tale. E Dumnezeu. Eşti om. Aşteaptă.

Nu te uita în viaţă. întoarce-ţi ochii de la oameni. Ascunde-le şi lacrima, şi zîmbetul. Nu te uita la cer. Intoarce-ţi ochii de la Dumnezeu. Nu cere, nu cerşi. Aşteaptă.

Să vie noaptea, să vie tăcerea, să fie pustiu pămîntul mormintelor şi-al somnului, să fii singur, părăsit de toţi, lepădat de lumină, gonit de soare, să te ardă flacăra singurătăţii. Aşteaptă. A-

pleacă-ţi capul pe fereastră. Să-ţi fie fruntea lespede călcată greu de talpa vieţii; să-ţi fie inima potir pentru cenuşă numai; să-ţi fie ochii orbi luminii, şi mînile, ca rădăcinile în piatră seacă.

Şi în adînc de noapte neagră-n tine şi-n afară — cînd vei auzi: „Cu-vau, cu-vau..." — înalţă-ţi capul prăbuşit de viaţă printre cucuvaie. Şi-aşteaptă noua zi cu fruntea dreaptă printre cucuvaie, căci toată noaptea,^ răcoarea stelelor lăsînd izvoare pe o frunte mai înaltă decît piscul munţilor, îţi va spăla de praful vieţii fruntea înălţată printre cucuvaie.

*

Dacă între sufletul creator şi societatea ambiantă s-ar stabili ad-hoc un raport geometric, sufletul reprezentînd centrul, iar societatea circomferenţa care-1 include cu o succesiune neîntreruptă de puncte, roind la egală distanţă de punctul central, activitatea literară a lui Dănuţ, din ultimii trei ani, ar putea fi caracterizată prin două mişcări: una centrifugă, alta centripetă. Avea şi înainte de război aceste două mişcări contradictorii, dar pe atunci le realiza în felul următor: pe cea dintîi, mişcarea centrifugă, trăind, adică învăţînd la şcoală, făcînd sporturi, fiind elegant în faţa oamenilor şi pentru ei, cetind literatură, iubind-o pe Adina Stephano cu toate resursele trupeşti, afirmînd asupra ei drepturi de proprietate, simţind în faţa ei grijă de proprietar ameninţat pe toate hotarele, de vicleşugul şi cupiditatea vecinilor, şi înlăuntrul proprietăţii terorizat de însăşi mişcarea terenului flotant pe care a clădit; gustînd în Sevastiţe, libertatea şi sălbăticia stepelor în care turmele fără frîul vasalităţii zburdă suverane; cunoscînd cu Rodicele porcina desfătare a lefăitului în glod gras, prin faldul căruia rîtul descoperă o cireaşă, o coajă de harbuz sau un măr, ronţăite cu zîmbet şi bale; experimentând cu Ioana Pallă opiata putere de idiotizare a unor femei din rasa mitologicei Circe...

Pe Monica o excludea din aceste categorii exterioare, nu din delicateţă, ci pentru simplul motiv că Monica, demult plămădită în substanţa lui sufletească, urma alte legi, avînd o mişcare de creştere şi descreştere în conştiinţa lui, dar rămînînd permanentă, ca o stea gemănă lui, din aceeaşi constelaţie.

Mişcarea centripetă, pe atunci, o realiza scriind.

Scrisul era un refugiu: sufletul se retrăgea în el ca anahoreţii în pustiu după ce păcătuiau, ispăşind prin singurătate păcatul vieţii.

Acele două mişcări, însă, erau succesive îndeobşte, ca două anotimpuri distincte. Epocile de viaţă exterioară declinau prin lehamite şi marasm, însoţite de nostalgii neputincioase de scris — asemănătoare cu învîrtirea elicei vaporului în vid — şi dispăreau în clipa de hotar a scrisului absorbant şi purificator.

în timpul războiului, o singură mişcare îl dominase puternic şi statornic, mişcarea centripetă. Deşi războiul fusese epoca de permanentă şi energică activitate — mai intensă decît celelalte prin caracterul altfel silnic şi altfel serios decît cel al activităţii şcolare — niciodată nu se izolase de viaţa exterioară mai complect decît în timpul războiului. Dar nu prin literatură. Se izolase alături de moarte în atitudinea de rugăciune mută a dragostii.

După război, sufletul lui Dănuţ îşi pierduse activitatea proprie. Era ostenit. Se oprise lîngă Monica, aducîndu-i docil tot sufletul, ca un mare covor persan abia început pe harfa ţesătoare care i-a sunat întîile acorduri colorate. Un an întreg se odihnise alături de Monica. Ea urma la Facultatea de litere cursurile ultimului an. O însoţea la Universitate, ascultînd uneori şi el distrat cursurile de la Litere, deşi era înscris la Drept. Seara se plimbau împreună la Copou.' Alteori făceau, împreună cu Olguţa, excursii cu automobilul spre munţii Moldovei. Astfel, un an trecuse, ca o plimbare pe subt tei înfloriţi.

Monica plecase, dezaxîndu-i singurătatea. Se mutase în odaia Monicăi. Nu demult, începuse o nuvelă stranie, intitulată *Mînile*. Noaptea de spaimă şi de deznădejde îl înstrăinase de ea. Apoi veniseră primele scrisori de la Monica, fiecare deschizînd vitralii cu lumina Monicăi în singurătatea lui. Astfel, sufletul se deşteptase la o nouă viaţă, limpezind cu noi reliefuri în calme lumini toate prefacerile, achiziţiile şi experienţele de pînă atunci.

Cele două mişcări de odinioară reveniseră, dar simultan, nu succesiv. *Ceasul cucuvaielor* reprezenta mişcarea centripetă. Un elan de lirism, care-1 făcea să înainteze în adîncurile lui, prin tuneluri săpate numai cu puterea mînilor.

Dar concomitent cu această mişcare, tot în izolarea deplină, mişcarea centrifugă îl ducea spre oameni.

începuse o serie de nuvele cu pronunţat caracter psihologic, în care cerca să creeze obiectiv psicologii distincte de a lui.

Această osmoză a celor două mişcări, potrivnic îndrumate, îi crease o stare de singurătate durabilă, distinctă de a celorlalte vrîste. Era singur, dar împrejmuit de o viaţă intensă, care-i primenea mereu izolarea, dîndu-i dominatoare putere, robust calm. Rămînînd în pură izolare, era totuşi aplecat asupra vieţii tuturora, ca un cer. Elanul care odinioară îi poruncea să trăiască în rîndurile oamenilor, să se zbată, să păcătuiască şi să sufere cu ei, de astă dată îl ducea spre viaţă, cu viaţa în braţe, vărsînd-o pe hotarul de la care începe viaţa, dar oprindu-se acolo şi revenind, aspirat de el ca roua de soare după ce a căzut.

Astfel, actuala lui izolare nu însemna istovitoare contemplare a unui punct fix în deşert, ci conştiinţa de mulţime lăuntrică, de vastă şi diversă pluralitate, pe care o dă faptul născut al creaţiunei omului planetar, singur în armonia universală.

•

Ceasul Mitropoliei bătu de douăsprezece ori, solemn şi amiliar, ca o pendulă într-un mare salon cu luminile stinse. Urechea lui Dănuţ înregistra ora imediat, dar mintea o considera mult după ce clopotul o sunase. Această anticameră a sunetelor în ureche îl făcea să pară distrat între oameni, obligîndu-i inutil să repete o întrebare, de pildă, pe care o auzise perfect, dar la care răspundea mai tîrziu decît cel ce trăieşte exclusiv în realitatea prezentă. Era socotit distrat şi visător, şi era tratat în consecinţă, cu o tolerantă nuanţă de superioritate. La tribunal, colegii vorbeau mai tare cu el, cum vorbeşti cu surzii şi cu cei care dorm în tren. Distrat? Ochiul şi urechea lui înregistrau minuţios, filmau şi fonografiau necontenit tot ce se petrece in jur — dar fără ostentaţie, involuntar. Pentru majoritatea oamenilor, însă, a observa înseamnă a holba ochii ca cei care privesc petele lunii în telescop; a asculta înseamnă a-ţi face cornet cu mîna pe ureche, ca cei care vorbesc la telefon cu alt oraş alungind

mînios pe oricine vine să-i tulbure din activitatea absorbantă.

Omul normal, cu o exclamaţie măgulită, îţi notifică luna pe care, continuînd să vorbeşti cu el, demult ai *simţit-o* şi ai urmărit-o răsărind cu coada ochiului şi ochiul mare al memoriei vizuale. Şi totuşi, el are aerul că ţi-a dat bacşiş răsăritul lunii. Astfel că tu, distratul, veşnic Cristofor Columb în descoperirea realităţilor inedite, eşti nevoit să înduri ca toţi oamenii normali să-ţi servească de călăuză în ţările demult cunoscute pasului tău, să taie generoşi pentru tine foile cărţii de tine scrise, să se socoată amfitrioni pe pragul caselor tale.

Omul normal are o conştiinţă simplu construită, întocmai ca ochiul lui omenesc, al cărui cîmp vizual e de ajuns de restrîns. Această conştiinţă, ca şi ochiul, poate înregistra ceea ce e situat în faţă, între ea şi obiectul sau faptul observat trebuind să existe raportul dintre retina fotografică şi tabloul care o impresionează. Ca să observe ceea ce e prea lăturalnic, sau situat îndărătul său, trebuie să facă o mişcare importantă. întoarce capul ca să observe ce se întîmplă la spate, dar cam privirea peste propriul său umăr e incomodă, întoarce şi trupul, aşezîndu-se întotdeauna cu faţa atunci cînd observă. Astfel, starea de observare a omului normal îi dă o atitudine specială, generalizată în tot trupul — un fel de mDbilizare generală a făpturii sale. Acest efort îl face să trăiască exclusiv în prezent, în actul pe care-1 săvîrşeşte.

Conştiinţa observatorului înnăscut, însă, e omeneşte anormală, ca ochiul cameleonului. Mişcările iuţi, mici şi circulare ale ochiului de cameleon nu proclamă niciodată pînda sa. Crezi că doarme, tocmai în clipa cînd limba sa vertiginoasă îşi pregăteşte traiectoria cleioasă, în tact cu ochiul care-i indică microscopic apropierea vietăţii savuroase.

Astfel, conştiinţa adevăratului observator îmbracă aparenţa somnolenţei, ceea ce-i dă putinţa să nu incomodeze sau să alarmeze acele mărunte fapte şi atitudini cu dimensiuni de insectă, care exprimă adevărul omenesc altfel decît sinceritatea verbală şifaptul declarat la vamă, căci adevărul omenesc e numai contrabandă. Cu singura deosebire că în natură mătăhălosul copac nu se ocupă de educaţia

cameleonului cu aparenţă trîndavă, nici nu-i spune, cînd vede o insectă, cu glasul său de bas vegetal:

— Hei, cameleonule, trezeşte-te! Scoală! Uite,-ţi vine mîncarea.

Pe cîtă vreme, Dănuţ, între oameni, simţea supărător bunăvoinţa lor masivă ca bocancul potcovit de a-1 trezi din toropeală şi inerţie.

•

Uitată, ţigara i se stinsese între degete, insinuîndu-i în nări duhoarea de mahorcă a tutunului de după război, miros asemănător cu al tovalului soldăţesc. Respiră, întorcînd capul spre fereastra deschisă, suflarea de lilieci abia înfloriţi a nopţii de primăvară. Şi abia atunci ascultă cele douăsprezece bătăi ale orologiului Mitropoliei, de mult stinse. Ascultă, şi revăzu Mitropolia faţă în faţă cu ruina gălbuie numită Palatul Justiţiei.

Această fugară şi involuntară evocare a decorului profesional — de un an era avocat — îi alungă zîmbetul care-i îndulcea trăsăturile. Faţa slăbi deodată, arătîndu-şi osatura descurajată, ca la bolnavii de piept. Sufletul îşi închise porţile, lăsîndu-1 în afară pe cel care putea să tulbure cu griji omeneşti fastul catifelat al fluturilor de noapte. Strînse caietele. Aprinse o nouă ţigară. Era alt om, odaia era alta. O trapă scufundase omul şi decorul de pînă acum. Prefacere totală şi instantanee. Asemănarea lui Dănuţ cu vechile portrete ale tinereţii străbunilor dispăruse. Obrazul de acum l-ai fi putut întîlni la fereastra unui spital de copii în preajma Crăciunului.

Clipele acestea erau echivalentul amar, în epoca tinereţii, al întristărilor lui de copil, cînd dumineca se apropia de luni, cea mai aguridă zi a săptămînii şcolare.

A doua zi avea un proces la Curteacu^uriT după amîazF, şi altul, dimineaţa, la Judecătoria de ocol.

— Domnule judecător, dosarul acesta...

— Domnule preşedinte, onorată curte, domnilor juraţi, în faţa domniilor voastre...

Dosarul de la judecătorie era alcătuit din cîteva procese-verbale dresate la comisariat, cu cerneală verde, oţetită-n ochi, consemnînd bătaia şi sudălmile dintre un proprietar

şi chiriaşul sau. Dănuţ reprezenta interesele chiriaşului, care era şi reclamant şi inculpat, graţie strategiei avocatului proprietarului bătăuş. Cuvintele „porc", „haimana", „stîrpitură", „şpagă", „bou", „tîmpit" şi altele asemenea alcătuiau armonia specială a acestui dosar. Clientul lui Dănuţ dorea să „arate canaliei de proprietar cine-s eu" —- şi plătea şase sute de lei, dînd acont două, ca Dănuţ să-1 facă „albie de cîne" pe proprietar, în faţa comahalagiilor invitaţi la festinul oratoric. Adversarul lui Dănuţ era vestitul Todiriţă-bun-de-gură, un vlăjgan mehenghi, care purta în buzunarul de la piept, cel destinat batistei, cîte doi-trei ardei roşi, fiindcă mînca mereu în tîrg din pricina aglomeraţiei proceselor, şi nu putea suporta mîncarea neardeiată. Acest Todiriţă era o glorie a judecătoriilor de ocol. înainte de a-şi începe pledoaria, se crăcăna plescăind din limbă.

— Onorată giudecată, articula el, îndreptînd o mişcare de taur spre placidul jude.

Şi, concomitent, cu sfîrcul pleoapei clipea către public.

— E dat dracului! răsuna în sală opinia publică, dilatată.

Auditorul, dacă nu judecata, era cîştigat.

Pe lîngă aceasta, faimosul Todiriţă avea impunătoare atribute bărbăteşti. O statură de dulap, capul flocos cum e coada dulăilor de stînă şi o musteaţă pe care degetele o puteau parcurge de-a lungul unei depline perioade oratorice.

Ce putea face Dănuţ în faţa lui Todiriţă decît să zîmbească? Cu zîmbetul însă poţi cîştiga femeile reale, dar justiţia cu ovare de bronz, nu. în pretoriul dreptăţii judiciare, zîmbetul şi tăcerea sînt suveranele atribute ale magistraturii. Avocaţii trebuie să vorbească mult. Clientul plăteşte kilogramul de vorbe şi sucul lor concret: sudoarea, aşa-zisă, a frunţii.

Dă-i-1, dă-i-o, de vreme ce faci acest negoţ de vorbe şi sudoare.

Aşadar, mîne dimineaţă, Dănuţ — imberb ca un adolescent cu chip de fată, suspect de tinereţă auditoriului matur, care vede în musteaţă un testimoniu cerebral — trebuie să împrumute de la incomparabil virilul Todiriţă, din ale sale plăci de gramofon, o placă între plăci, şi să-i dea drumul cu gura căscată în emisiune, şi să asculte, pe deasupra, din gura sa ieşind, vorbele cu ciorapi roşi ale lui Todiriţă.

Pe mîni te speli cu aspră perie şi cu săpun, torni şi alcool şi eşti curat. Pe dinţi te freci cu periuţa gras fardată de pastă dentifrice, gura ţi-o clăteşti cu apă fenicată sau oxigenată, şi eşti dezinfectat.

Dar buzele — buzele mîrşăvite într-o judecătorie de ocol, într-un decor de crîşmă de rohatcă, în faţa mahalalei care pute şi ascultă pe bănci — cu ce le speli, cu ce le arzi?

între timp, prin micile grădini ale Iaşului, primăvara răstoarnă proaspete buchete de liliac.

La amiază, după inhalaţiile Judecătoriei de ocol şi după taciturnul dejun în doi cu doamna Deleanu, porneşte spre Curtea cu juri, care e instalată în localul Şcoalei primare „Gheorghe Asachi".

Curtea cu juri e pusă între santinele, ca un cuvînt în ghilimete, fiindcă o clădire nu poate fi arestată. La portiţa de intrare, un comisar asudă, cu şapca pe ceafă şi ţigara, scobitoarea sau scuipatul între dinţi. Face baie de soare. Sui treptele cu sonoritate de recreaţie şcolară şi cu miros de latrină tot şcolară. în ograda şcolii se joacă vrăbiile. Juraţii se plimbă pe coridoare, necăjiţi ca părinţii cu odrasle repetente. în sala de şedinţă, mirosul rău e un solist care-şi acordă instrumentul în surdină. Curînd îşi va calma stridenţele de fanfară municipală.

Păreţii sînt decoraţi cu planşe anatomice şi cu diverse portrete animale. Vezi o vacă grasă, cromolitografic albă, cu ugerul ca o lună plină împănată cu sparanghel roz în sfîrc, suptă de un viţel cafeniu, ceea ce dă o grandioasă icoană a cafelii cu lapte şviţeriene şi a maternităţii. Vezi un cal zdravăn, dar cuviincios — de lemn, ai zice.— care nici nu baligă, nici nu nechează. Un elefant îşi înalţă palatul animal, cerşind cu trompa o portocală sau o notă bună pentru copiii palizi. Locul justiţiei e marcat de o alăturare de mese lungi, foarte asemănătoare cu acele mese insolit plantate la poarta gradinelor publice, cînd se dau serbări de binefacere patronate de cucoane din înalta societate. Cel dintîi răstignit în încăperile justiţiei este Hristos. îl vezi pe crucea lui, pătat de muşte, prezidînd monumentalele călimări judiciare, condeiele cu peniţe crăpate şi tenul sanghin al codurilor Hamangiu.

Grefierul în robă e premergătorul celorlalte robe, cu mai multă solicitudine pentru digestie decît cea subalternă. E negru ca un pian închis într-o sală de concert goală. îți cere o țigară şi te încurajează, indicîndu-ți „jurații lui". Căci fiecare grefier de curte cu juri are jurații lui, ca un pachet de cărți cu care vei cîştiga matematic. Te apleci cu el — mirosul de cufăr cu molii al grefierilor! — asupra listei juraților, ca pe o listă de mîncare, alături de chelnerul competent şi serviabil. Asculți un lung monolog. Dacă acuzatul şi-a ucis nevasta infidelă, grefierul taie pe toți jurații înşelați care erau să-şi ucidă nevasta, dar au revenit. Cum majoritatea juraților ignorează drama lor conjugală, jurații disponibili sînt numeroşi, recuzările anticipative, reduse. Dacă acuzatul şi-a dat foc casei, grefierul alege barbetul celor despăgubiți de casele de asigurare împotriva incendiului. Pentru omucideri rurale, sînt buni jurații evrei. Pentru tîlhării sînt contraindicați. Pentru avorturi, mamoşii oferă antidotul achitării.

Cînd ți-ai ridicat fața de pe lista comentată de buzele grefierului, oraşul, cu toți cetățenii săi majori, pute ca un canal desfundat. Grefierul îți mai cere o țigară. îi dai trei — grefierii în contact cu ştiința avocaților cunosc dictonul *„Alle gute Dinge sind drei"* — şi pleci pe sală, unde te aşteaptă acuzatul între sentinele. Pentru a zecea oară te întreabă:

— Ce să spun, domnule avocat?

Căci avocatul, universal ca Dumnezeu, ştie mai bine decît clientul faptele acestuia, solitar săvîrşite.

între timp, lumea se adună în sală, ca la foc, ca la bătaie, ca la luptele cu tauri. Publicul curților cu juri vrea emoții tari. Sentimental şi lacrimogen la început, cînd acuzatul plînge, şi cînd din sală îi răspunde bocetul nevestei şi al copiilor adevărați sau tocmiți ad-hoc, publicul îşi şterge ochii. Dar cînd reprezentantul familiei victimei zugrăveşte cu badanaua gesturilor oratorice şi cu mugetul vitelor în incendiu ticăloşia criminalului, publicul îl urăşte pe cel compătimit la începutul şedinței. Şi ura publicului creşte cu fîlfîirea neagră a oratoriei în robă a procurorului. Acuzatul e condamnat. Finalul rechizitorului, cu silueta

brațelor avîntate în lături, e ca o cruce neagră de corbi pe un mormînt. Dar se ridică suav şi insidios apărătorul. Inimile publicului sînt suspendate ca legumele în coşurile olteanului.

Preludiul apărării moaie ochii, îndulceşte inimile, ca orchestrele care te fac să oftezi sentimental în restaurante, pe cînd îți tai bucata de friptură în sînge şi-ți aduni cartofii rumeori.

Pe rînd, apărătorul e filozof, e uman, e analist, e jurist, e biblic: ai zice că vorbesc cu ritm şi dulce grai foile bibliotecilor de popularizare pentru adulți.

Cîte nu învață publicul de la un avocat în vervă! Dar e teribil apărătorul! întrerupt de procuror, îl sfarmă ca un automobil în plină viteză pe o biată zburătoare.

Dar e şi şmecher apărătorul! întrerupt de preşedinte, se-ndulceşte, se transformă, ca un cazan cu smoală fierbinte devenit revărsare de sirop de fragi. Mamele ar vrea să-1 aibă ginere; fetele — logodnic; femeile măritate—amant; bătrînii—fiu; copiii—tată.

Ce fericit e acuzatul care are un astfel de avocat! Fiecare rîvneşte — ideal — această onoare.

Dar bietul acuzat! Ce om de treabă! Ce om necăjit! Publicul află ororile jandarmeriei, care smulge mărturisiri inchizitorial...

— ...E ca pe vremea lui Ignațiu de Loyola...

Tunată, comparația frapează ca un vers minulescian. Publicul ar vrea să strige ca la întrunirile politice:

— Jos cu el!

Dar clopotul preşedintelui protejează memoria lui Ignațiu de Loyola, şi apărătorul, profitînd, ridică un ditiramb vibrant magistraturei imparțiale şi civilizate. E ca un început de migrenă în sală. Dar masajul oratoric continuă pînă cînd întregul public — cu mica fracțiune de public privilegiat a juraților — va fi omogen în mînile febrile ale oratorului.

Şi deodată fenomenul se întîmplă. Avocatul e suprem. Ridică brațele spre cer — cu kilogramele palpitatorii — şi cere achitarea cu un gest care trînteşte fleşcăit şi inert întregul aluat al publicului şi al juraților. Aştepți să-şi şteargă sudoarea cu dosul palmei — ca rîndaşii după ce-au

frămîntat aluatul cozonacilor. Nu! E sudoarea sfîntă a muncii. O lasă să curgă, beat.

Publicul achită. Justiția populară, la fel.

Aplauze. Clopoțel. Tumult teatral.

Mulțimea vine spre apărător, ca moaşa cu fătul în brațe spre patul lehuzei palid zîmbitoare.

Ş-afară, afară a trecut limpede printre lilieci înfloriți o zi de primăvară, c-un mănunchi de ceasuri ale tinereții tale.

Dar Curtea cu juri e o instanță excepțională, cu viață sporadică. Decorul cel de toate zilele al avocatului ieşan e Palatul Justiției, aşezat pe strada Ştefan cel Mare, în fața Mitropoliei.

Strada Ştefan cel Mare! Numele voievodului moldovean sună ciudat celui care mai simte ecoul istoric, nu asfaltat, al acestor silabe ecvestre, printre dughenele de încălțăminte, galanterie şi comestibile, cu firme în „ici", „feld" şi „sohn", care întovărăşesc domnescul bulevard pînă în fața Mitropoliei, se opresc, lăsînd spațiu naltelor clopote, şi-1 însoțesc iar pînă la biserica Trei Ierarhi, care-i un cor în noaptea învierii, în aur de odăjdii şi flăcări, avînd în spate stampele albastre ale dealurilor, şi-n față, tot firmele în .„ici", „feld" şi „sohn".

Cînd minutarele ceasului Mitropoliei arată douăsprezece, curtea fostului palat roznovenesc — de mult intrat în melancolia epilogului boierimii — e plină de țărani ca un iarmaroc trist. Procesele încep la unu, dar pe'citații ora judecăților e douăsprezece, aşa că țăranii, încrezători în cuvîntul scris, aşteaptă de la unsprezece judecata anunțată la douăsprezece, principial începînd la unu, şi efectiv la unu jumătate, în aşteptarea judecății, se descalță — căci au făcut drum lung —, scot merindele din desagi, mănîncă şi rabdă cu dinți strînşi sau gura căscată.

La abator, în clipa cînd vita-i înjunghiată, muştele verzi rîd mai aproape, şi javrele flămînde ale mahalalelor înaintează în procesiune somnambulă.

în preajma lui douăsprezece, sosesc premergătorii barou* lui, cu nările dilatate. E cuconul Ştefanache, e nenea Petrache, e domnul Matache, e Mitriță, pur şi simplu, cel mai şoltic dintre tineri, care calcă pe urmele bătrînilor. Sînt cei mai gravi avocați, premergătorii în viteză. Nu se uită nici în dreapta, nici în stînga la norodul orizontal. îmbrăcați în negru, redingotă mai ales, au inel masiv de aur cu briliant — sau cvarț —, focos bombat pe degetul gesticulărilor, deocamdată în repaus pe minerul bastonului purtat ca un sceptru. Subt brațul stîng au o geantă plată, cu care dimineața au adus pînea şi zarzavaturile din piață. Lanț de aur pe burtă. O culoare la butonieră, care să fie sau să samene cu insigna unei decorații. în buzunar au cel puțin o sută de cărți de vizită, cu numele, toate titlurile lor — fost subprefect, licențiat în drept, locotenent de rezerva - şi adresa în mărime supranaturală.

Sosesc cîte doi sau trei deodată — fiindcă toată dimineața au pîndit şi s-au pîndit pe străzi — dar au aerul că nu se cunosc între ei. Trecerea lor prin ograda plină de țărani — clienți în perioada de incubație — e austeră şi grandioasă ca o procesiune de arhimandriți. Țăranii văd în ei un fel de prapur al justiției — n-au aflat că ei, țăranii, sînt coliva — şi, ridicîndu-se în grupuri, îi salută adînc.

E un adevărat balet decorativ în straie albe, prin care lebedele negre ale baroului trec cu geanta subțioară. Trec, nu se opresc, nu văd, nu ştiu nimic; se duc direct spre intrarea palatului, cu pasul solemn al celui care merge spre altarul catedralei şi direcția imperios orientată a celui care se duce la closet pe coridorul hotelului.

Au intrat.

Au dispărut.

Suspendată în urma lor reverențios, viața îşi reia fizionomia de mică ținută.

Unde-s?

La o fereastră-i unul; la alta, celălalt. Ochiul nautic al lui Ulysse nu era mai profund decît al lor. Una, două, trei, patru, cinci, şase, şapte perechi de ochi, cu ochelari sau fără, la ferestrele obscure ale justiției, radioscopează chimirul țăranilor din ogradă.

Oricine poate fi împricinat; nu oricine, client. Căci nevoia, beleaua sau năpasta cad pe oricine, dar banul ocoleşte pe mulți. Ochii de la ferestre sînt de avocați, căci ştiu să aleagă, fără vorbe, pe clienți de împricinați, în categorii distincte. Alegerea e sigură, definitivă. Pădurarul spune dintr-o dată copacilor pe nume: acela-i frasin, acela-i ulm, acela-i fag, acela-i stejar. Adevăratul fumător, trăgînd

un singur fum, va deosebi tutunul basarabean de cel bîrlădean, pe acesta de cel dobrogean; precum şi tutunul de Cavalla de cel de Smirna şi aşa mai departe. La fel* băutorul afinat îţi va preciza vîrsta şi podgoria vinului gustat. Această aptitudine se numeşte ochiul sau gustul profesional.

Acest ochi profesional, în avocatură, nu-1 capeţi la Facultatea de drept. îl ai sau nu-1 ai. Facultatea de drept îţi dă — sau se zice că-ţi dă — ştiinţă. Ochiul profesional,, însă, îţi dă clienţi. Şi' avocatura, cînd se mărgineşte la ştiinţă,' e „natură' moartă", ca şi Facultatea de drept.

Aşadar, cuconul Ştefanache, nenea Petrache, domnul Matache şi emulul lor, juniorul Mitriţă, după ce şi-att deschis ochiul profesional îndărătul ferestrelor, intră în. acţiune profesională. Căci descoperirea vocaţiunii de-client în masa împricinaţilor e abia un preludiu al vînătorii care curînd va începe. O deschide cuconul Ştefanache, decanul de vîrstă al celorlalţi. lesă din palat aşa cum a intrat,, cu acelaşi pas de statuie, dar priveşte, măsoară, cîntăreşte, prubuluieşte, ţinteşte în dreapta şi în stînga. Şi deodată se opreşte.

— Ce-i cu tine?

Inima ţăranului interpelat e ca o măslină în scobitoarea privirii lui cuconu Ştefanache.

— ...Ce să fie, boierule!... Ia, năcazuri... oftează omul,, cu căciula în mînă, trecîndu-şi dosul palmei peste musteaţă.

— La cît eşti condamnat?

— Pentru n'ica toată, boierule! Mi-o suduit muierea,, mi-o cotonogit scroafa! Rabdă el omu, da'...

— I-ai dat cu păru?

— Cu păru, sărut mîna, da' la chicioare...

— Greu! meditează cuconu Ştefanache, holbînd ochii bulbucaţi şi lăţindu-şi gura cleioasă de broască în rut.

— Greu, nu zîc! oftează omul.

— Cîte pogoane ai?

— An prost, boierule! Mi-o murit vaca, giţica boleşte,, muierea o căzut gre...

— Şi te ţii de ticăloşii, mişelule! tună cuconu Ştefanache. Omori oamenii!

—•Da' n-o murit 'răcan di mini! Ne-am împăcat. Vini amuşi cu căruţa la tîrg.

— Legea nu iartă ! ripostează subt bolţile veşniciei crunte cuconu Ştefanache, care ştie că în materie de loviri simple împăcarea părţilor stinge acţiunea publică.

Ţăranul şi-a înfipt privirea în pămînt, ca o roată de car pe care nu-1 mai poţi urni.

— Dă citaţia.

Se supune. îşi desface brîul, scoate o batistă cu floricele, se da puţin în lături, pieziş — dar cuconul Ştefanache a şi văzut sutarii coşcoviţi în sul uleios deasupra citaţiei păturită cu sfinţenie. Ia citaţia, scoate ochelarii cu ramă de aur, îi aşează pe vîrful nasului, dă capul pe spate — cu aerul statuilor de bărbaţi politici care citesc un discurs—, descifrează conţinutul şapirografiat al citaţiei, stă, priveşte cerul, se oţăreşte în pămînt, scoate agenda, o deschide, notează ceva mărunt, pătureşte citaţia, o închide în agendă, agenda intră în buzunar. Ţăranul simte că a devenit ca ursul cu inelul trecut prin nări în mîna ursarului care ţine lanţul, şi, greoi, urmează paşii mărunţi ai lui conu Ştefanache.

Cînd au ieşit împreună din Palatul Justiţiei, sulul bumăştilor din chimirul ţăranului a trecut plat' în buzunarul lui cuconu Ştefanache. Dar ţăranul, devenit client, nu se miră. El a văzut pe dregătorii din grefă înclinîndu-se cu respect în faţa avocatului său; el a văzut degetele cu strălucirea briliantului umblînd, aşa cum ai încerca o varză, cu dosarul în care e luna de puşcărie — şi simte că şi-ar vinde şi giţelul numai să-1 scape cuconu Ştefanache de cei trei ani de temniţă pe care domnul procuror, în tălmăcirea lui cuconu Ştefanache, îi cere judecăţii împotriva lui.

încetul cu-ncetul, pînă la unu, tot ce era susceptibil să devie client a devenit. Gloata clienţilor, împărţită în loturi, aparţine avocaţilor premergători, ale căror agende, la ziua respectivă, albe dis-de-dimineaţă, s-au acoperit de nume, ca un zid nocturn de ploşniţe.

Se apropie ora legală. Sosesc trăsurile cu avocaţi, şi avocaţii pedeştri, urgenţi, cu servieta subţioară, ca pasagerul ajuns la gară o dată cu soneria clopoţelului.

Intră. Intră. Intră. Cum trec, trec, trec, trec, stîlpii de telegraf, oblici, pe lîngă ferestrele expresului.

Unu.

împricinaţii evrei, care îşi pierd vremea cu folop la. cafenea, nu la Palatul Justiţiei înainte de ridicarea cortinei,, sosesc în grupuri. Discută, gesticulează şi se opresc în răstimpuri, gata să se ia la bătaie, dar nu se iau;. pornesc iar şi discută. Deşi n-au servietă subţioară, toţi par avocaţi prin febrilitate, gesticulare şi tonul peremptoriu. Inlăuntrul palatului ei sînt în mediul şi în largul lor. Zîmbesc avocaţilor, clipesc grefierilor, dezmiardă umărul aprozilor, interpelează pe copişti cu porecle şi salută cu mătănii musulmane trecerea cu pas descompus a magistraţilor de la curte.

Unu şi cinci.

Dosarele din grefă au trecut pe mesele de şedinţă. La uşa secţiilor, grupuri-grupuri se îngrămădesc în jurul listelor de procese, ca în faţa afişelor de mobilizare. Sălile de şedinţă absorb mereu. Băncile împricinaţilor au aspectul galeriilor de cinematograf, în timp ce filmul rulează. Primul film îl rulează avocaţii din incintă, înainte de intrarea magistraţilor.

Fumatul e interzis pentru public. Avocaţii fumează,, scuipă şi leapădă scobitorile uitate între dinţi de la prînz,, căci numai în tren aceste gesturi sînt penalizate cu amenzi instantanee. Unii îşi citesc dosarele, cum învaţă lecţia şcolarii înainte de intrarea profesorului în clas. Căci avocatul e isteţ prin definiţie, şi ca să ştie un proces n-are nevoie să citească dosarul. îl'ştie prin intuiţie, punîndu-şi degetele în contact cu dosarul. Aşadar, deocamdată, avocaţii discută: un fel de *passe* de arme, preliminare. Aceste discuţii tind neglijent către spirit, ironie şi humor. Nici unul nu tace: tăcerea în această profesie e viciul suprem. Dacă vorbele ar putea fi materializate în mucuri de ţigară,, de pildă, discuţia premergătoare intrării magistraţilor ar reprezenta o cantitate pentru care întreg Palatul Justiţiei ar fi scrumelniţă neîncăpătoare.

Clienţii de pe bănci sînt în extaz. Ei simt într-un singur avocat mai mult zgomot decît într-un oraş industrial. Cum să n-aibă încredere în avocaţi? Această potentă sonoră creează un prestigiu special avocatului în Palatul Justiţiei. Femeile cunosc astfel un aspect sonor al virilităţii, altul decît cel al pintenilor militari. Cele care au divorţuri simt lămurit că ar divorţa numai de dragul avocaţilor. Tot publicai trăieşte mai intens în acest mediu locvace. Fiecare simte că prinde viaţă, ca în faţa mării sau a şpriţului. Se stabileşte încet cu-ncetul un ritm epileptic. împricinaţii capătă ticuri nervoase, au nostalgii săltăreţe de sîrbă şi bătută. Părţile adverse simt că devin mai adverse; cele dispuse la conciliere se sfiesc şi renunţă la această laşitate, inculpaţii pentru schimb reciproc de palme se miră şi regretă că n-a fost de pumni şi de picioare; cei care s-au instalat zvîcnesc în aripele captive ale sudălmilor; în sfîrşit, surdina conflictelor umane, scoasă treptat, sloboade şi dezlănţuie aprig instinctele în incinta justiţiei, ca în codrul primitiv. Cu singura deosebire că în acest codru al civilizaţiei supreme instinctele apar la ghişeuri separate. Aceste ghişeuri de instincte verbalizate sînt avocaţii. Onoare acestor vestale. Şedinţele au fost deschise, procesele au început. Avocaţii nu mai merg: aleargă. Ferească-se din calea lor clientul staţionar!

O dîră: a trecut un avocat. Alta: altul. Vezi-le. Evită-le. Traiectoria acestor stele are ghionti şi lasă vînătaie.

Publicul înghesuit în întunericul coridoarelor tremură şi palpită.

Din pragul secţiilor, aprozii urlă şi se tînguie, ca geamandurile şi ca sirenile în ceaţă.

O mînă, o batistă pe frunte, o servietă care spînzură în goană e un avocat care-a pledat la o secţie şi-a izbucnit la alta.

— Idiotule!

E clientul care-a răspuns lung şi prost la interogator.

— Lasă-mă, cucoană, nu mă-nnebuni!

E clienta cu divorţul.

—· Pitacii!

E procesul cîştigat în stare agresivă de onorar.

Fiecare sală are mişcări de flux şi reflux, clipă cu clipă. Oameni răsar, oameni dispar. Oameni? Umbre? Păpuşi automate?

în rumoarea generală, glasul pare că strănută, sughiţă şi nechează. E ca o bătaie vorbită. Braţele boxează, fără să lovească. Picioarele aleargă, fără să înainteze. O hîrtie încleiată pentru muşte, dar imensificată şi cu muşte umane.

Două secţii de curte, două de tribunal, Parchetul şi cabinetele de instrucţie lucrează, lucrează, lucrează, sună, sună, sună.

Există tăcerea?

întuneric şi fum pe toate coridoarele, ca în preajma erupţiei vulcanice. Closetele îşi trîmbiţează fetidul amoniac acru din colţ în colţ, din etaj în etaj.

Nefericit suflet cu trenă lungă, ce cauţi în acest decor?

Are şi Palatul Justiţiei un loc de odihnă, de înviorare, de reculegere. E aşa-zisul restaurant al coanei Lenta Bodron, văduva plotonierului Lică Bodron, fost aprod pe vremuri al Curţii de apel, apoi client al Parchetului, pensionar al Penetenciarului, mort pe cîmpul de onoare — ierte-1 Domnul, că Lenta 1-a iertat.

Numitul restaurant e o încăpere mult mai scurtă şi ceva mai largă decît culoarul unui vagon de cale ferată pe linia Crasna-Huşi. Un sfert al acestei încăperi e bucătărie; urmează un paravan de scînduri şi localul propriu-zis al restaurantului. O singură masă îl ocupă în întregime. Două bănci de locantă muncitorească se îndoaie subt povara nobilă a avocaţilor în repaos. Faţa de masă a fost albă pe vremea cînd coana Lenta Bodron se numea Lenta Ilieş, căci coana Lenta a îngropat trei bărbaţi, de la care are şase feciori şi trei fecioare, dintre care cea mai fragedă e aghiotantul opulentei sale mame cu statură de maior intendant.

— Ţico, un şpriţ ca la „Capsa".

Ţica Bodron — e cu plotonierul, ultimul mort al Lentei — ştie că „şpriţul ca la «Capsa»" e formula aristocratică a şpriţului tare. De aceea, mîna ei culinar mirositoare varsă în paharul — din care cu o simplă mişcare a lepădat restul şpriţului precedent — o licoare roşie ca sfecla stricată, numită vin, pînă aproape de buza paharului, aţîţînd-o cu un şfichi de sifon.

— Ţico, o costiţă de Constantinescu.

— Tacă Mariţo, o costiţă de porc, zîmbeşte Ţica, complice şi părtaşă la spiritul politico-gastronomic al juristului înfometat.

Ţaca Mariţa e a doua odraslă, mai vrîstnică şi mai trecută, a coanei Lenta, care a făcut-o cu domnul* Popovici, al doilea defunct în ordinea maritală, inspector al podarilor, pe cînd trăia.

Ţaca Mariţa, divorţată, găteşte; Ţica serveşte, iar cucoana Lenta priveghează, ţine casa şi răcneşte.

— Ţico, pardon, un rahat cu apă rece.'

Ţica vîră mîna într-un fel de putină de tinichea, din care desprinde un rahat curb în degete, ca un limbric roz.

— E de trandafir, pentru dumneavoastră, serveşte Ţica rahatul, ripostînd c-un madrigal „pardonului" hăzos.

în această atmosferă — în care numele Ţica, trecînd din gură-n gură, e ca o gamă săltăreaţă de ţimbal, şi glasul coanei Lenta, ca un arcuş mîrîitor de contrabas — avocaţii gustă un bine meritat repaos în antractele proceselor. Anecdotele au precădere; cele pornografice, proeminenţă. Fetele coanei Lenta nu-s sfioase, iar mama lor, în clipe de mînie, întrece în savoare şi cruditate vocabularul anecdotelor din jurul mesei. Mediul e cordial. Pe bănci stau avocaţii bătrîni; la spate, pajii baroului ascultă şi se iniţiază. Clienţii se îmbulzesc la uşa cu geamlîc, fiindcă înlăuntru nu încap. Ochii lor au solicitudini calde pentru odihna apărătorului respectiv. Dacă avocaţii ar fi ouă, puiul din ei ar evolua şi ar ieşi numai subt privirea clocitoare a clienţilor de la uşă.

Dar această săliţă este importantă şi din alt punct de vedere. în ea, reprezentantul presei ia contact cu viaţa judiciară. Cronicarul judiciar al presei ieşene are un nume autentic desigur, pe care-1 ştie numai actul său de naştere, şi un pseudonim gentil, cunoscut tuturor lectorilor de ziare: Menestrel. Menestrelul judiciar e un tinerel cu păr vertical creţ, cu lavalieră violetă, precipitat la vorbă, cu o uşoară gîngăvire, care dă un acompaniament de mandolină vorbelor sale repezi ca o cădere din balcon. Avocaţii îl numesc Pîrţişor, pseudonimul Menestrel părîndu-li-se fad. El însă, consecvent cu punctul său de vedere, preferă să i se spuie Menestrel. Cînd reportajul judiciar e măgulitor pentru avocat, Menestrel e numit Menestrel. Cînd, dimpotrivă, diabolicul Menestrel, succint şi lapidar, informează publicul că avocatul X a apărat pe negustorul

Y, care a fost condamnat pentru speculă, avocatul X îl interpelează pe Menestrel în agoraua Lentei Bodron:

— Măi Pîrțișor, tot tachinezi gazetăria?

Dar același avocat se duce după Pîrțișor, și într-un fund de coridor îl prinde, îl acopere, cu atitudinea cetățenilor care zăbovesc cu fața lîngă un zid dosnic, spunîndu-i cordial:

— Menestrel dragă, să dai o notă la ziar. L-am achitat pe Goldmann, știi, cel cu fabrica de sifoane. Și Menestrel dă, dar, satanic, elimină numele avocatului pledant, ceea ce-1 face să redevină Pîrțișor, căci viața lui e sunetul acesta alternat de Pîrțișor cu Menestrel, și Menestrel cu Pîrțișor.

în Palatul Justiției și activitatea și inactivitatea e febrilă. Un avocat care n-a avut nici un proces e tot atît de ostenit ca și unul care a pledat la toate secțiile. Așa că spre seară avocații care părăsesc Palatul Justiției sînt unanim istoviți. Pornesc în grupuri, profesional vociferante, profesional familiare. Toată lumea îi cunoaște și-i salută. Ei se înrudesc cu întregul județ, căci toți cetățenii le sînt clienți. Pavajul pe care calcă e o afacere de ei pledată. Casa în dreptul căreia sînt de ei a fost evacuată, închiriată, vîndută, donată sau ipotecată. Omul pe care-1 salută cu un zîmbet special — tradus în vorbe, zîmbetul ar însemna: știu, știu, n-ai nici o grijă! — e o dată în agendă, un termen, un acont și-un onorar. Birjarul care-i solicită reverențios i-o contravenție. Femeia care le zîmbește lung e-un adulter, o bigamie, un avort sau un divorț. Vatmanul tramvaiului, cu mîna ostășește la chipiu în fața-le, e un omor prin imprudență. Băcanul cu față de șuncă și zîmbet tos — ca și zahărul dat lipsă la cîntar—- care-i invită la aperitive gratuite, e un proces de speculă sau o contravenție la legea repausului duminical.

Ei nu calcă pe uliți, ei nu respiră floarea liliecilor, ei nu trăiesc în lașul dealurilor și-al tăcerii, ci-ntr-un spectral oraș profesional, clădit din procese și afaceri, capital investit, poliți protestate, falimente născînde. Fereastra sufletului le e agenda, în care viața e repartizată pe secții de tribunale, pe cabinete de instrucție, pe secții de curți de apel, civil, penal sau comercial. Pentru ei nașterea e un act de stare civilă; căsătoria, un contract bilateral; viața e o minoritate, o succesiune de procese și tranzacții; moartea, un testament urmat de un proces sau o succesiune *ab-intestat.*

Răsăritul soarelui e pavilionul ridicat de judecătoriile de ocol, care încep la nouă dimineața; amiaza e storul tras la tribunal sau curte, în timpul pledoariei cu batista pe frunte; iar seara, vestibulul clientelei din biuroul de acasă. Noaptea lor îmbracă tot un caracter profesional, căci, impregnați de pledoariile, replicele și ripostele zilei trecute și obsedați de combinațiile zilei viitoare — ca doctorii, de iod și izuri fenicate — visează ce-au vorbit și ce-au gesticulat și sînt neliniștiți de larvele obscure ale pledoariilor viitoare.

Și desigur că dacă la sunetul trîmbiților transcerești ale supremei judecăți — tot judecată — în fața cerului, a Creatorului, a îngerilor și a sfinților, făpturile umane s-ar trezi din somnul morții cu vorbele pe buze, avocații ar începe în cor:

— Domnule președinte și onorat tribunal...

*

De ce se înscrisese Dănuț la Facultatea de drept? Fiindcă orice om tînăr, care nu-și simte nici o vocațiune profesională, dar trebuie să facă ceva, se înscrie la Drept, această facultate fiind pentru tineret o adevărată răspîntie de nehotărîri.

De ce devenise avocat? Fiindcă orișice licențiat în drept care nu se sinucide, nici nu intră în sicriul de lux al robei judecătorești, se înscrie în barou.

De ce profesa? Dintr-un drastic sentiment de pudoare pentru activitatea lui literară, pe care n-o concepea ca o profesie, ci ca o religie solitară. Avea douăzeci și șase de ani, vîrsta la care orișice om valid care nu cîștigă e un parazit, un ambuscat. Camaradul și prietenul adolescenței și tinereții lui, Mircea Balmuș, doctor în filozofie din Germania, minte și suflet înalt, care nu izbutise să capete o catedră la Universitatea din Iași, era profesor de liceu, avea și lecții particulare, lucra în redacția revistei *Viața contimporană,* și în acest fel rămînea independent, izbutind să nu fie sarcină mamei lui, rămasă văduvă în timpul războiului, cu pensiunea de magistrat la Curtea de apel.

Dănuţ, care nu plătea chirie, pensionat în chip firesc în casa părintească, nu putea concepe la vîrsta lui gestul de a cere — nici cu echivocul titlu de împrumut în familie — bani de buzunar, bani pentru haine, ţigări şi cărţi, de la părinţii lui, mai rău, de la mama lui, cu-atît mai mult cu cît frecventarea tribunalului îl pusese la curent cu ipotecile Medelenilor micşoraţi de expropriere, bîntuiţi de ani secetoşi, exploataţi în propriul profit al administratorului Haralamb Scrobohaci, credincioasă ploşniţă a familiei Deleanu.

Apoi, mai presus de toate, Monica. Căsătoria lor, situată hotărît în viitorul cel mai apropiat, n-o putea privi ca o pagină de lirism pur, deşi era, ci ca un fapt real, cu temelia în viaţă, şi mai ales în viaţa de toate zilele. Sufleteşte, Monica'era copilul părinţilor lui, soră cu el şi cu Olguţa. Dar civilmente, Monica nu era sora lor, nu făcea parte din neamul lor. Era o orfană crescută de părinţii lui, dimpreună cu copiii lor. Viaţa ei în casa lor, judecind obiectiv, era vasală carităţii soţilor Deleanu. Solicitudinea părinţilor faţă de proprii'lor copii e o datorie umană şi socială. Trebuie să-i îngrijească, trebuie să se ^sacrifice pentru solida clădire a vieţii lor, fiindcă i-au făcut fără consimţimîntul lor, al copiilor. Gratitudinea copiilor faţă de părinţi e firească, dar nu e obligatorie.^Copilul slab, cu suflet' şi trup bicisnic, dezarmat în viaţă fiindcă nu-i decît o versiune mai debilă a propriilor lui părinţi — dacă-i va urî sau duşmăni fiindcă l-au condamnat la viaţă prin fapta lor, nu va fi un monstru, ci un judecător imparţial, liber pe cugetul şi verdictul dat în faţa conştiinţei sale.

Dar creşterea unui copil străin e o donaţiune cu nete şi imperioase obligaţiuni din partea beneficiarului faţă de donatorii săi.

Ori, acest sentiment de obligatorie recunoştinţă faţă de părinţii săi, din partea Monicăi, era o povară pentru Dănuţ, fiindcă presimţea că restrînge libertatea sufletească a Monicăi, poruncindu-i un gest totdeauna umilitor cînd e obligator şi poruncit. Recunoştinţa e pură şi uşurătoare pentru suflet numai atunci cînd se naşte de la sine, ca un parfum involuntar al conştiinţei libere. Recunoştinţa e dar regesc, nu plocon de serv.

Dacă, de pildă, Monica nu l-ar fi iubit pe Dănuţ, şi dacă Dănuţ ar fi fost vădit nenorocit de înstrăinarea Monicăi de el, şi dacă doamna Deleanu, mai adînc mama lui Dănuţ decît a Monicăi, i-ar fi spus:

— Aşa-ţi arăţi tu, Monica, *recunoştinţa* pentru noi?

Ce-ar fi putut răspunde Monica? Să spuie că dragostea şi recunoştinţa nu se confundă, că sînt două mişcări distincte şi neatîrnate ale sufletului? Să răspundă astfel unei mame rănite de suferinţa copilului sîngelui ei?

Nu ! De prisos ! Ar fi trebuit să plece capul, recunoscînd astfel că iubirea pentru altul decît Dănuţ e o ingratitudine faţă de familia Deleanu.

Aceste scene grele, însă, erau neverosimile, dat fiind iubirea lor şi raporturile de filială afecţiune şi delicată stimă dintre Monica şi părinţii lui.

Totuşi, germenul exista, fatal. Oricînd putea da naştere unei atingeri, foarte uşoară, abia nuanţă, nu lovitură de ciocan — dar acea simplă atingere a Monicăi l-ar fi înstrăinat dureros pe Dănuţ de părinţii lui.

De altfel, dorinţa de independenţă care-o făcuse pe Monica să-şi continue studiile la Universitate şi să-şi dea examenul de capacitate, intrînd în rîndurile profesorilor de liceu—înainte de plecarea la Paris—vorbea clar. Nu era o mişcare de răzvrătire, de scuturare a jugului agreabil. Era o mişcare de neatîrnare firească oricărui om pentru care viaţa începe în clipa cînd devii stăpîn pe tine, dispunînd aşa cum hotărăşti deliberat. Foarte cu greu Monica acceptase plecarea la Paris pe socoteala Olguţei, care dispunea de la majorat de averea moştenită de la Fiţa Elencu. Olguţa îi smulsese acceptarea, într-o conversaţie necunoscută lui Dănuţ. Monica îi spusese atît: că Olguţa are nevoie efectivă de tovărăşia ei, şi că, de altfel, doctoratul în litere, pe care şi-l va lua acolo, îi va fi de folos.

Aşadar, Dănuţ nu numai că dorea să contribuie la independenţa Monicăi, dar vroia să răscumpere într-un fel obligaţia de recunoştinţă contractată de ea faţă de părinţii lui, luîndu-i caracterul de troc, lăsîndu-i-l pe acel de afecţiune pură. în clipa căsătoriei, Dănuţ se hotărîse să renunţe în favoarea Olguţei la partea lui de avere. Această renunţare trebuia să fie zestrea eliberatoare a Monicăi.

Ca să poată face însă acest gest, trebuia să fie în stare să cîştige, alături şi împreună cu Monica, banul cel de toate zilele.

Cum?

Sufletul îi oferea o corabie cu pînzele umflate pe pragul ondulat al mărilor. Viaţa îi oferea Palatul Justiţiei.

Alege!

Monica! Monica!

Ziua, cu clienţii, rob; noaptea, cu corabia, stăpîn.

Dar somnul?

De zece ani scria; pe-atunci însă nu ştia că scrisul, ca şi tuberculoza, e boală de lux. Ce crease timp de zece ani? Nimic. Făcuse game. îşi pregătise degetele să fie suple, docile, să poată clădi acordul vast, să poată culege sunetul gingaş. Dar ce clădise? Nimic. Căsuţe de nisip, palate de scoici, catedrale de hîrtie.

Acum putea clădi. Acum putea primi viaţa în palate şi o putea îngenunchea în chilii. Dar cînd?

în clipa cînd Dumnezeu a hotărît înfăptuirea lumii, avea în faţă şase zile de trudă şi şase nopţi de odihnă.

El n-avea zilele, şi nici odihna nopţilor.

Monica! Monica!

Nu putea s-o sacrifice pe Monica. Dar nici sufletul nu putea să şi-1 sacrifice, căci, sacrificîndu-1, ar fi împuţinat şi alterat însăşi dragostea lui, care avea dimensiunile sufletului său întreg, nu ciung.

Trebuia să cîştige el singur prin munca lui, şi trebuia să scrie. De aproape un an de zile, de cînd era avocat, cîştiga mai mult sau mai puţin, dar cîştiga. Dureros şi umilitor cîştig !

în genere, avocaţii debutanţi sînt nehotărîţi pe pragul profesiei. Intimidaţi de siguranţa agresivă şi ironică a înaintaşilor lor —' în care nu disting tartarinismul—; descurajaţi de aspectul suburban al judecătoriilor de ocol, unde-şi fac stagiul de începători; sensibilizaţi de vîrsta şi literatură pentru trivialitatea vieţii procesuale; sfioşi la vorbă şi lesne intimidabili în această profesie în care vorba şi cutezanţa sînt organic necesare, ca braţele pentru tîmplar şi picioarele pentru ciclist; licenţiaţi în drept, dar neofiţi în avocatură, dîndu-şi seamă că întreaga învăţătură de pînă atunci e ca pămîntul văzut din planeta Marte, pentru cel hărăzit traiului între oameni; decepţionaţi de avocatura visată şi decorativ privită din afară, acum, cînd sînt în rîndurile ei intime, ca cei care rîvnesc epismul vieţii de cavalerist înainte de-a fi cunoscut cazarma: tinerii avocaţi şovăie, gata să renunţe la cariera visată. Dar cade şi în buzunarul lor, deodată, greutatea onorarului. Gustă şi ei, prin surprindere, ritmul gesticulărilor la bară şi murmurul admirativ al sălii. Confratele mai bătrîn decît ei se dovedeşte mai puţin colţos şi mult mai puţin primejdios la bară decît pe coridor, pe sală, pe stradă şi în opinia publică. Şi, minune, însăşi frenezia timidităţii lor le dă un curaj pieptos, în faţa căruia curajul avocatului bătrîn apare ros în coate, greu în genunchi, cu respiraţia scurtă. Atunci observă cu mirare că nu se cunoşteau, că s-au descoperit mult superiori propriilor lor aşteptări, paralizate de debut. Avocatura i-a prins, dezbărîndu-i de acel esenţial principiu de viaţă şi desăvîrşire al omului: îndoiala de sine. Sînt siguri. Sînt însăşi inima vieţii şi creierul care comandă. E ca o îngrăşare subită a sufletului, pînă atunci zvelt şi flexibil. Sînt avocaţi. Sînt în perfect echilibru cu viaţa şi cu ei înşişi. Vor trăi pînă la capăt, radioşi, cu iluzia supremaţiei intelectuale, în cocardă. Un om a murit, un avocat s-a născut: trăiască avocatul!

Dănuţ nu murise, nu vroia şi nu putea să moară. în contact zilnic cu avocatura, zilnic îndîrjirea lui era sporită. Profesia nu-1 putea asimila.

Pledase întîiul proces alături de domnul Deleanu. Invidiat de toţi camarazii de vîrsta ai baroului, debutase la Curtea cu juri într-un proces celebru în analele proceselor scandaloase.

Acuzatul, om cu vază în societatea ieşană, moşier bogat, îşi violase propria fiică, trăind cu ea maritalmente vreme de doi ani. într-o zr fata fugise cu un tînăr vecin de moşie la Iaşi. După o noapte petrecută la hotel, îşi denunţase părintele.

Pledau patru celebrităţi penale ale baroului ieşan, în frunte cu domnul Deleanu. Debutantul Dănuţ era supranumerar.

Opinia publică era de perfect acord cu justiţia şi chiar cu opinia particulară a propriilor apărători ai incestuosului: acuzatul era un monstru, fata, o victimă. Dar acuzatul

era foarte bogat, aşa că patru avocaţi trebuiau să lucreze în răspărul opiniei publice şi al intimei lor convingeri, pentru a obţine onorarii de achitare.

Avocaţii angajaţi se mărginiseră să citească actul de acuzare, copioasă relatare a faptelor, însoţită de aferentele consideraţiuni juridice. Dănuţ copiase întreg dosarul, cu mîna lui, şi cîteva nopţi în şir, cu creionul nuvelelor şi al poemelor, meditase grafic problema pe care trebuia să o rezolve dintîi în faţa curiozităţii lui de viaţă, şi apoi în faţa judecătorilor. Lecturile din Freud, şi în special teoria „complexului Oedip", îi dăduse sugestii preţioase pentru dezlegarea acestui proces.

Moşierul incestuos avea o biografie relativ normală. La treizeci de ani se căsătorise cu o fată de şaptesprezece ani, pe care o idolatrase. Cu ea avuses un singur copil: fata care-1 adusese pe banca acuzării. După patru ani de căsnicie, fusese înşelat, adică aflase. îşi bătuse şi alungase soţia necredincioasă, trimeţînd fetiţa la o sora a lui din Bucureşti. Nu vroia să mai ştie nimic despre fetiţă. îi trimetea bani, dar atît. în timpul războiului, fetiţa, rămasă la Bucureşti în timpul ocupaţiei germane, dovedise, pare-se, după spusa mătuşei care o creştea, aptitudini categorice pentru destrăbălare.

După război, moşierul se recăsătorise cu o văduvă frumoasă şi săracă. între timp, sora lui de la Bucureşti, alarmată de moravurile şi independenţa sfidătoare a nepoatei, o expediase tatălui ei, cu o scrisoare edificatoare, în clipa revederii, copilul de odinioară devenise femeie, exactă reproducere în castaniu a mamei ei roşcate, de mult plecată în străinătate, unde i se pierduse urma. Pentru fată, în casa părintească, începu o viaţă de neîndurată severitate. S-ar fi zis că ispăşea nu numai purtările ei, ci şi păcatul mamei. închisă la moşie, nu vedea pe nimeni, nu ieşea nicăieri, era controlată pas cu pas, şi pe deasupra pusă la învăţătură subt privegherea tatălui ei şi a mamei vitrige.

Dănuţ lămurise, analizînd microscopic toate amănuntele acestei intimităţi în trei, ecoul şi revanşa vechii gelozii, premergătoare păcatului descoperit al mamei, îmbinîndu-se surd cu severitatea bărbaţilor, în genere, pentru tot ce-i în legătură cu apetitul sexual al fiicelor lor tinere. Această severitate a tatălui e întotdeauna deosebită de a mamei, căci tatăl vede cu o incomodă repulsiune că şi copilul său **e** tot *femeie,* şi replica acestei repulsiuni nemărturisite — care dă ceva impur atitudine! faţă de copilul-femeie — e excesul şi brutalitatea posomorîtă în severitate.

Moşierul îşi supraveghease exclusiv fata. Amănunt pe care Dănuţ îl reţinuse, dîndu-i toată valoarea, căci această exclusivitate în supravegherea fetei dovedea o detaşare de femeia lui în ce priveşte gelozia. Natural, văduva frumoasă şi săracă, prudentă atîta vreme cît cea mai mică nesocotinţă i-ar fi periclitat situaţia, profitase de relaxarea supravegherii în ce-o privea. Profitase din cale-afară, căci fusese prinsă şi expulzată, ca şi întîia femeie — dar *calm.* Nici bătaie, nici scandal. O simplă constatare cu jandarmi a adulterului şi izgonirea din casă, lăsîndu-i timp să-şi facă bagajele.

Rămas singur la ţară cu fata lui, moşierul devenise mai sever. Nemaiavînd înlocuitor pentru îndeaproape supraveghere, şedea tot timpul acasă, încruntat, rigid, taciturn, poruncitor, lovind fără cruţare la cea mai mică nesupunere.

Renunţînd la o evadare imposibilă— ferestre cu gratii, uşă închisă cu cheia şi cu lacăt pe deasupra •— fata, în plin clocot de nubilitate, văzînd în tatăl ei nu tatăl — un tată nu se improvizează prin severitate — ci temnicerul ei, *bărbat,* găsise calea de îndulcire a vieţii ei aşa cum i-o indica poruncitor natura: să-i devie simpatică, să-1 îmbuneze, să-1 moaie, să facă din el un tovarăş cît mai agreabil, în lipsa altora.

După o săptămînă, citeau şi vorbeau împreună. Mai mult, feciorul care-i servea la masă — martor în proces — văzuse pe stăpînul său rîzînd.

După două săptămîni, ieşeau amîndoi la plimbare, călări sau cu docarul. împreună supravegheau munca ţăranilor de pe moşie.

într-o zi, rochiile, gătelile şi fardurile cu care venise **de** la Bucureşti trecuseră prin surpriză în odaia ei.

Pînă atunci erau sechestrate în odaia tatălui ei.

De-atunci, zi cu zi, îşi pierdu aspectul de penitentă, luîndu-1 pe acela de femeie, care, înveselind intimitatea mohorîtă a unui bărbat izolat, devine floarea şi stăpîna casei.

Conştiinţa ascensiunii în dominaţiune creează nu numai la femei, ci la toţi oamenii publici elanul abuziv. într-o zi, fata propusese tatălui ei o călătorie în doi la Bucureşti. Scena se întîmpla seara, la masă.

— ...Odată s-o încruntat boieru, de-am crezut c-o sfarmă ! I s-o umflat vinele de pe frunte, s-o făcut roş ca sfecla, o strîmbat capu-n jos şi o plecat de la masă cu şărvătu la gît, ca un om beat. Musca nu zbîrnîia.

Aşa spunea feciorul, martor al acestei scene.

în aceeaşi seară, fata — nu mai era închisă — bătuse, în halat de'noapte, la uşa etacului părintesc. Deschisese uşa. Se apropiase de pat.

— Ce vrei? răsunase după o lungă tăcere un glas cavernos.

Tăcere.

Se aşezase pe marginea patului.

Tăcere.

Venise cu părul despletit pe spate. Se aplecase pe obrazul tatălui ei.

— ...Nu mai ştiam, dragă băiete, gemuse în fundul cancelariei închisorii omul bătrîn către Dănuţ, nu mai ştiam ce-i cu mine! Era lîngă mine, trup lîngă trup, femeia pe care o iubisem... Plîngea, ştergîndu-şi ochii tulburi, plini de vinişoare sanghine, cu degetele tremurătoare ...pe care am iubit-o în tinereţa mea.

Fără gemăt, fără protestare, fata devenise amanta tatălui ei.

— ...Dragă băiete, să-mi fi spus odată: „Ce faci, tăticule?" scuipam pe mine şi mă zvîrleam în apa Prutului...

Doi ani, fata fusese amanta tuturor nopţilor tatălui ei. Călătoriseră împreună în străinătate. Rochiile, în garderoba ei, erau val neîntrerupt. Capriciile ei deveneau ^ imediat faptă. Exasperată de conştiinţa păcatului oribil, virilitatea omului bătrîn răspundea frenetic femeii tinere de lîngă el.

Coaptă sexualiceşte nu prin dragoste, ci prin viciu, de la o vreme fata se'blazase de formula pe care o presimţea incomplectă şi dorise dragostea idilică. Făcuse cunoştinţă cu un tînăr vecin de moşie. Fugise cu el. Raţiunea denunţării? Mai presus de toate, panica de-a nu fi prinsă şi ucisă. Vinele umflate pe fruntea bătrînului lubric în braţele ei şi glasul cavernos o urmăreau neliniştitor. Condamnarea lui la temniţă însemna liniştea şi libertatea ei.

Dar teama de scandal? Tînărul cu care fugise, îndrăgostit ideal de graţia nevinovăţiei ei, o descoperise, natural, femeie coaptă, de mult cadenţată de dragoste. Dramă între ei. Dar fata — femeie — prefăcuse drama în tragedie, ea devenind eroina, tînărul, spectatorul îngrozit. El denunţase — revolta lui n-avea capacitate omucidă: era şi student la drept pe deasupra —, fata recunoscuse şi narase. Fusese siluită, după cazne, lupte, ameninţări cu revolverul.

De ce nu denunţase? Era supravegheată strîns si ameninţată cu moartea.

Acesta era procesul. Ordonanţa definitivă, rechizitorul şi actul de acuzare nu erau decît o reeditare cu amplificări şi comentarii juridice a interogatoriilor fetii.

Acuzarea era fata; acuzatul, tatăl. La mijloc, avocaţii, în faţă, justiţia. Iar cerul, podelele şi zidurile erau opinie publică. Sala era pavată, decorată şi clădită cu opinie publică în opinia publică.

Magistraţii proiectaseră şedinţă secretă. Dar deasupra tuturor puterilor constituite sînt'femeile. Femeile laşului obţinuseră şedinţă publică pentru acest spectacol.

Apărătorii — în afară de domnul Deleanu, care niciodată nu participa la conciliabulele confraţilor — decretaseră singura soluţie salvatoare: nebunia. Aveau şi un punct de reazăm, într-o întîmplare care coincidă cu debutul raporturilor incestuoase. O cădere în cap, de pe cal, a moşierului, de pe urma căreia zăcuse în pat cîteva zile, rămîn'înd cu ticuri faciale şi cu insomnii febrile. De altfel, un avocat poate dovedi oricînd nebunia clientului său. Cu atît mai uşor se poate dovedi nebunia unui monstru.

Dănuţ nu era consultat. El n-avea nici glas, nici vot în acest conciliabul care se ţinea de altfel în ultimul moment, pe coridorul Curţii cu juri, în preajma closetelor: singurul loc neinvadat de public.

Ochii spectatorilor — în majoritate femei: mame, şi fete: studente — aveau luciri tulburi.

Dar vorbele şi murmurile erau indignate.

Dănuţ era trist. O tristeţă care-1 paraliza. Văzîndu-1 palid şi abătut, domnul Deleanu, cu o înduioşătoare solicitudine, îl ocrotea cu braţul, îmbărbătîndu-L

— Dacă nu te simţi în'vervă, lasă, Dănuţ. Lasă-1 pe tata.

Asta cu glas încet şi ochi copilăreşti buni.

Şi subit redevenea alt om, impulsiv, agresiv, neastîmpărat, impunîndu-şi ritmul întregii dezbateri, comentînd cu glas tare lectura actului de acuzare, răsturnînd c-o replică rîsete în sală, oțet pe magistrați.

Preşedintele venise hotărît să imprime dezbaterilor gravitate, decență, dramatică sobrietate. Cu neputință! O simplă ocheadă a avocaților, subliniind caracterul echivoc al unei fraze din actul de acuzare, dezlănțuia hopuri săltărețe de rîs sughițat cu batista la gură.

Clopoțelul suna.

Dar acest rîs al sălii nu putea fi potolit decît cu pompele de incendiu. Era nechezatul cu nări dilatate şi ochii în friguri al sexualității stîrnite.

Gravitatea lui Dănuț, între gesticulările neîntrerupte ale confraților, impresiona agreabil pe femeile romanțioase. Şi tinerețea lui palidă cu păr castaniu. Se simțea lins de priviri din sală. Era îngrețoşat.

Interogatorul începu. Acuzatul îşi pierduse vorbele, calmul rostirii silabelor. Din buzele sale ieşea un gemăt neputincios, bîlbîit. Articulație de mut, în care sunetele deznădejdii sînt ca cioatele pădurilor tăiate. Masca şi gemătul convulsionat ale acestui bătrîn îți dădeau fiorul care suflă ger la rădăcina părului şi încrețeşte spinarea. Şi totuşi, nimeni nu spunea: „Lăsați-1. E penibil. E odios. Să se isprăvească odată!"

întrebările stăruiau, amănunțite. Ochii sălii străluceau, la pîndă.

Bătrînul rupea sunete din gura cutremurată. Oedip, cu grozăvia faptelor în ochii arşi cu fierul roş, aşa privea, aşa era.

Apariția fetei — adusă pe sală din camera martorilor — produse o explozie succesivă de capete, ca a bidoanelor de benzină, apoi de murmure. în sfîrşit, o tăcere holbată de mulțime în fața eclipsei de soare pietrifică pe fiecare, cu gîtul întins, cu ochii bulbucați, cu urechile căscate. Curiozitatea hîise toate chipurile, ca o enormă oglindă convexă în care întreaga mulțime s-ar fi oglindit. Uitaseră să mai tuşească. Tăceau, strîmbi.

Fata se drapase în negru, ca o văduvă. Trecu prin mulțime cu genele plecate. Ochii tuturora o dezbrăcau. în clipa cînd se opri în fața curții te mirai că nu-i goală ca un hrean trecut prin dinții râzătorii. Păstra încă o atitudine de călugăriță cufundată în evlavie. Mînile încrucişate pe batista pregătită — alb pe negru — umerii plecați,' capul înclinat, cu efect negru de gene pe fuga de palori a obrajilor pînă-n ovalul bărbiei. Bărbații, în treacăt, îi zăriseră sînii de profil: aveau vibrant contur. Din spate îi vedeau gleznele subțiri în ciorapi negri, pierzîndu-se cărnoase — pulpe — în negrul flotant al rochiei de ajuns de scurte ca să dea trupului, în contrast cu subțiimea gleznelor, aspect de corolă învoaltă pe tulpina ei. Văzută din spate, părea o pariziană orfană de război — filmată pentru străinătate —, în clipa cînd vine să depună un buchet de violete — cu batista la gură — pe mormîntul Soldatului Necunoscut.

Fără să fie întrebată de nimeni, începu în şoaptă, cu ochii plecați, frămîntînd batista.

— Mai tare, îndrăzni un glas.

— Mai tare! Mai tare! Nu s-aude nimic! murmură corul sălii, cu ochi devoranți şi urechi flămînde. Clopoțelul sună.

— Vorbeşte mai tare, domnişoară. Nu-ți fie teamă, întoarce-te cu fața la domnii jurați, vorbi preşedintele cu glas scăzut, ca la ureche.

— Jurații au fața, noi spatele. Tristă meserie! trecu o şoaptă dinspre banca avocaților.

Preşidențialul clopoțel clipi, briliantul inelarului sclipi.

Tot în şoaptă, dar mai umflată — ca aluatul dospit, cînd, buzat, întrece marginea vasului —- fata urmă.

Nu era deprinsă încă să vorbească în public.

Şi deodată, fără legătură narativă, imprecația izbucni, însoțită de mînă, ca nechezatul calului de vîrful suliței, în plin atac.

— ...Omul acesta, monstrul acesta şi-a bătut joc de virginitatea mea...

Dănuț notă: „Virginitatea mea. Restul e secundar pentru ea/'

Glasul se iuțise, cu stridențe care, împroşcate din şoaptele de pînă atunci, surprindeau ca un ardei' blînd la început, îngrozitor de iute, deodată.

Publicul o urmărea cu ritmul de gîfîire al pasiunii. Jurații deveniseră numai ochi. Perechi lîngă perechi, sus-

pendate-n aer. Un singur jurat, chel, ştirb, fără dantură, cu bărbia hîită-n sus, îşi aplecase urechea din stînga cu mîna, întorcîndu-se de profil. Acea singură ureche între cele unsprezece clipiri de ochi era monstruos coşmar, un fel de ochi păros al tîmplei, cu aripi de carne răsucită.

Mişcările fetei, liberate de constrîngerea premeditată, căpătaseră elasticitatea revelatoare a trupului şi impetuozitatea roşie a sîngelui. Descria caznele îndurate, căci monstrul de mult o pîndea. De ce alungase din casă pe nevasta lui? De ce-o închidea într-o odaie cu zăbrele şi lacăt la uşă? De ce-o ţinea nemîncată? De ce-i îngropase tinereţă într-un mormînt?

— ..Acest vampir cu chip de om mi-a supt tinereţă, mi-a distrus viaţa...

Şi pe mama'ei, sărmana, o bătuse şi o alungase din casă, monstrul, satirul, fiara cu chip de om. Vorbea pe nerăsuflate. îl acuza, îl acuza, îl acuza, cu trepidaţia mistreţului mîniat. O ură uscată, fără lacrimi, vehementă, impudică. Era atît de trivială în gest, vorbă şi glas, deşi frumoasă şi foarte tînără, încît omul dintre puşti — tatăl şi amantul ei, acuzatul cu păr alb şi faţa vitriolată de privirea publicului — ridică deodată spre ea ochi de mort care-ar vedea din nou lumea, o clipă numai, cu o mirare putredă. Aşa, dar, el era *tatăl* acestei fete...

închise ochii viermănoşi.

Fata văzu şi, sprijinită de aprobarea tuturora, exclamă:

— Un singur lucru trebuia să faci: să te ucizi. Să nu mă tîrăşti aici, pe banca infamiei...

— Straşnic temperament! comentă banca apărării, apreciind temperamentul feminin, nu cel oratoric.

Umerii obrajilor i se înroşiseră, violent fardaţi de beţia sonoră. Fiecare întrebare însemna pentru ea un avînt de trambulină. Riposta lung, sacadat, îmbelşugat, ambalîndu-se, făcînd din fiecare răspuns un zoier cu lături, aruncat în obrazul tatălui ei, reluînd cu nouă vigoare amănunte repetate de mai multe ori. în clipa cînd preşedintele o invită să se retragă, fără să-şi dea seamă, stăpînită de beţia ritmică a interogatoriului, avu pasul lubric, săltat din şold, al dansatoarei care se coboară de pe masă, în aplauzele şi duhoarea de vin şi patimă a bărbaţilor excitaţi, cu tamburina dansului, devenită în mîna ei talger pentru

chetă. Batista-i era uscată. Ochii, foarte strălucitori. I se oferi un scaun. Se opri alături de el, cu mîna pe spetează, arătînd unghii ascuţite, lăcuite purpuriu, unghii împlîntate parcă într-o inimă vie. Şedea cambrată, c-un şold proeminent, cu sînii vii. Nu-şi găsea astîmpăr. Numai patul, dansul, răcnetul, beţia sau crima ar fi putut-o uşura.

— Oribil spectacol, papa! S-a dat pe faţă adevăratul monstru al procesului.

— Taci, Dănut, să nu te-audă cineva!

— ...?

— Tu nu vezi? a cucerit sala.

O cucerise într-adevăr. Ochiul rutinat al domnului Deleanu văzuse just. Sala vibra. Rechizitorul procurorului nu mai avea nevoie să dovedească nimic.

După audierea martorilor, procurorul se rezemă exclusiv pe „tragedia acestui copil fără de mamă, prostituat de propriul ei tată"; pe „accentul adevărului şi al suferinţei", cules din gura unui copil căruia atît îi mai rămîne: strigătul deznădejdii.

— ...Nu mă adresez juraţilor, mă adresez reprezentanţilor tuturor părinţilor, cetăţenilor care sînt copiii părinţilor de ieri... cetăţenilor care sînt părinţii copiilor de astăzi... Acest om...

Degetul procurorului fu **ţeava** de revolver.

— ...Acest om, pe care nu-1 acceptă nici mormintele părinţilor, nici leagănul neprihănit al copiilor, trebuie să piară dintre oamenii liberi. Altminteri, Dumnezeu îşi va întoarce faţa de la pămîntul făpturilor sale.

Şedinţa fu suspendată, pentru felicitări. După avizul unanim, procurorul — un vibrant glas de bariton cu musteaţă brună — se întrecuse pe sine.

întîia cădere de cortină a tragediei avea aplauzele ei, palme pe sufletul lui Dănuţ.

Şi apărătorii îl felicitară pe procuror, aprinzîndu-şi ţigările de la acelaşi chibrit, cordiali.

Condamnarea exista în sală, ca zidurile, ca podelele, ca scaunele, ca ferestrele.

într-o astfel de atmosferă, avocatul rutinat ştie că juraţii cîştigaţi de procuror, hotărîţi să condamne, trebuie mai întîi să uite complect tot ce s-a întîmplat pînă atunci, în mintea lor, procesul trebuie să dispară ca o rîndunică

în somnolențele albastre ale cerului. Activitatea liminară a pledoariei trebuie să se concentreze asupra memoriei juraților, făcîndu-i pase magnetice. Avocatul trebuie să surprindă pe jurați, să-i minuneze, să-i uluiască, printr-o introducere depărtată de proees, ca Polul Nord de Polul Sud. Avocatul trebuie să distreze, să încînte, să dispună, să ademenească prin şagă, anecdotă, glumă, haz şi considerații generale — pe înțelesul tuturora şi în consensul banalității obşteşti. In acest fel, jurații vor merge pe un alt drum decît cel al procesului —, cu fanfară în față, în cadență unanimă — pînă departe, hăt departe, unde avocatul îi va lăsa, dezorientați, să se reculeagă. Fiecare dintre ei se va simți orfan, ostenit, gata de somn, conciliant, preocupat numai de el, de binele lui, de comoditatea lui. Astfel, narcotizați şi izolați, cu pleoapele grele şi luciditatea aburită, jurații trebuie din nou treziți, căci, dacă adorm de-a binelea, procesul e pierdut.

Atunci răsună un tunet vocal, din senin, răstit, crîncen, hain, care are efectul sărurilor englezeşti — săruri de lavandă în amoniac — destupate subt nas.

Jurații tresaltă. Ce s-a întîmplat? Cine s-a supărat? Sînt amenințați? Viața lor e în primejdie? Nu! Nu! Nu!

Pledează avocatul, surîzînd serviabil dezmeticirii lor, ca un conductor de tren în compartimentul somnului deputățesc, dar indignat pe ceva sau cineva.

E agreabil să vezi un orator care-ți surîde că distruge cu tot focul artileriilor verbale pe altcineva. E măgulitor să fii stimat de un om *tare,* a cărui putere urzicătoare, corozivă, contondentă şi explozivă se exercită în fața ta pe spinarea altcuiva.

Jurații simt atunci că trebuie să-1 asculte pe acest oru primejdios, să-1 urmărească reverențioşi, să-1 aprobe cu capul, să nu-1 indispuie, să nu-1 irite, să nu şi-1 facă advers, Avocatul deci, în această atmosferă, e ca un taur intrat într-un bal, ale cărui dansatoare, văzîndu-1, dezbrăcă hai^nele roşii, arborînd cele mai albe danturi, cele mai intime steaguri albe, cele mai benigne fizionomii, cele mai calmante atitudini. Sigur pe urechea şi ochiul juraților, avocatul se ocupă de craniul lor. Dacă trepanația reuşeşte, jurații achită; dacă nu, avocatul va casa la înalta curte „aceasta decizie strigătoare la cer".

— Aveți cuvîntul.

Dănuț se ridică. Tinereța încruntată din fața juraților nu era nici mască de avocat cu buza pe halba elocvenței, nici statuară tăcere de orator popular. Fața urei, pumnii strînşi ai revoltei. Primele vorbe fură pietre aruncate în judecători.

Domnul Deleanu, palid cum fusese Dănuț înainte de-a se ridica, îşi aplecase fruntea pe brațele încrucişate deasupra pupitrului. După întîile vorbe aruncate ca de-o catapultă, ridicase fruntea. în această clipă regăsea în Dănuț vibrația Olguței. Uită complect că-i avocat, nu-şi mai dădu seamă de formidabila gafă profesională a lui Dănuț şi redeveni studentul tînăr de odinioară, cu ochii săgetînd sub scutul agresiv al frunții. Pe-atunci aşa era şi el în fața oamenilor. Tinereța lui, în contact cu viața, devenea trîmbița revoltei.

Lapidați, după uimirea prealabilă — care dilata mirări cum se deschid umbrele —, jurații începură să se răsucească în fotoliile mîncate de molii.

Dar norul trecuse, lăsînd în fizionomia sălii dezordinea grindinei mari. Toți erau solidari împotriva unui singur om: avocatul. Acuzatul fusese uitat la pǎrete, ca un copil la colț cînd se ceartă părinții.

Descongestionat de furia acumulată de-a lungul orelor de tăcere, Dănuț îşi începu pledoaria cu altă gafă, mai formidabilă decît cea dintăi: o întrebare, aruncată în plin obraz fetei care-1 privea, încadrată de capetele spectatorilor:

— Dar dumneata, dumneata, care ți-ai condamnat tatăl la moarte, de ce nu te-ai sinucis?

Clopoțelul sună, exprimînd indignarea generală.

— Domnule avocat, n-aveți dreptul să insultați o femeie nenorocită, răspică preşedintele, avîntîndu-şi capul peste masă.

Domnul Deleanu sări ars, dar în salt îşi schimbă fulgerător fizionomia, îmbrăcînd un zîmbet inocent:

— întrebarea mînie n-are, domnule preşedinte. A întrebat băiatul, n-a ordonat...

O gargară ilară transformă sala, solidarizînd-o glumeț cu avocații împotriva magistraților.

Hopul trecuse.

întrebarea lui Dănuț fusese explozia indignată a unei idei.

O reluă calm, arătînd pe îndelete că actul sexual pentru o fecioară se traduce prin durere, prin teroare, prin revoltă fiziologică. înaintea plăcerii — cardinală vieții feminine — fecioara cunoaşte actul sălbatic, lovitura organică, pe care trupul o primeşte cu o mirare înfricoşată, crispat. Acest dintăi contact sexual, pentru fecioara îndrăgostită e un sacrificiu pe care-1 face plăcerii bărbatului iubit. întăia apropiere de bărbat e o deziluzie. Dulceața strîngerii de mînă şi a sărutării devine deodată agresiune brutală. Femeia care-a acceptat se teme de bărbat după ce-a fost trupeşte iubită, şi numai masca recunoştinței bărbatului ostenit alături de ea, redevenit prevenitor şi calm, atenuează Spaima femeii care-a văzut în brațele ei metamorfoza sărutării în muşcătură, a dezmierdării în strivire, a vorbei în gemăt dezarticulat — a turturelei în gorilă. întîia reacție a femeii, posterioară actului sexual, e revolta, deviată îndată prin conştiința sacrificiului. Ultima reacție e măgulirea, cu un ațîțător fior de spaimă din care se desprinde curiozitatea: întîia poftă.

Dar cînd actul consimțit îndeobşte e smuls prin viol, de către un om de care te desparte o îndoită repulsiune — a legăturii filiale şi a vîrstei —, cînd omul care te îndurerează e un monstru, atunci revolta e pură şi ia proporțiile demenței.

Ucizi, răzbunîndu-te.

Sau te ucizi, ca să dispari dimpreună cu greața de tine şi de ai tăi.

Dănuț arătă că revolverul — subt amenințarea căruia fata pretindea că fusese violată — era un corp distinct de trupul acuzatului. Un om nu poate iubi cu revolverul în mînă. Poate cel mult obține consimțimîntul inițial, cedarea. O dată obținute, o dată dorința devenită act, revolverul, în chip firesc, iesă din mîna şi mintea celui preocupat de actul dragostii, absorbit de el.

De ce nu-1 folosise atunci, în clipa de istovire a bărbatului din brațele ei, desființîndu-1, sau desființîndu-se? Căci după săvîrşirea actului, în clipele imediate, raportul de forțe era inversat: bărbatul, dominator înainte de act — prin puterea bărbătească înzecită de dorință — era istovit prin plăcere, şi istovirea sexuală a unui om bătrîn echivalează cu o letargie, cu o apatie în tot cazul, care-1 face inofensiv; pe cîtă vreme femeia, în plin clocot al urii, al scîrbei, al deznădejdii, e o forță atunci născută, o energie atunci izbucnită, ale cărei manifestări niciodată nu pot fi pasive.

Care era reacția fetei, posterioară actului? Pasivitatea? Melancolia? Dezgustul debil? Dar aceste reacții echivalează cu o resemnare. Ori, fata pretindea că luptase mereu, ceas cu ceas, clipă cu clipă — pe cîtă vreme revolverul neutilizat dovedea contrarul.

Vra să zică, principalul izvor de informații al acuzării — victima — era suspect. Adevărul în genere nu e un atribut al victimelor; nici de data aceasta nu era.

Cu această suspiciune, Dănuț revizui întreg procesul.

începuse o sumară expunere a teoriilor lui Freud, explicînd semnificația „complexului Oedip".

— Cine-i Freud? întrebase un confrate pe altul.

— Un jidan parşiv!

— Aa! Se explică.

La lumina teoriilor lui Freud, Dănuț întreprinsese biografia paralelă a părților din proces. Tăgădui că ar fi existînd „glasul sîngelui".

Rumoare în sală. Clopoțel prezidențial.

— Domnule avocat, sînteți prea tînăr ca să cunoaşteți „glasul sîngelui".

— într-adevăr, mulți părinți iubesc în virtutea „glasului sîngelui" pe copiii prietenului casei, ripostase tare domnul Deleanu, cu degetele în răscroiala jiletcei, privind cu fruntea toată sala.

Rîsete, cu ochii la alții.

Dănuț urmă, arătînd procesul de latentă formațiune al dragostii părinteşti, care nu apare ca trăsnetul. Arătă că dragostea părintească se naşte din contactul zilnic, că e o însumare, o totalizare a treptatului ataşament de copilul pe care-1 vezi crescînd subt ochii tăi. Că părintele care nu şi-a văzut copila din clipa cînd era un aluat de carne şi un tril de greier, umanizîndu-se treptat în forme grațioase; *devenind copil,* ocrotit de el; distrat de el cu poveşti, cu minciuni; dezmierdat şi adormit de mîna lui; vegheat cînd e bolnav> nopți de-a rîndul, cu sfîşietoarea şi neputinT cioasa milă a omului mare pentru copilul dezarmat în fața

suferinţei; cînd, într-un cuvînt, nu şi-a retrăit copilăria alături de copilul lui — acel copil, devenit om mare, e copilul său prin voia întîmplării, nu prin perspectiva amintirilor înduioşate. Faţă de acel om, care e copilul său, părintele, dacă nu e făţarnic, va avea reacţia normală raporturilor dintre oameni necunoscuţi. îl va evalua, faţă de criteriile, preferinţele, slăbiciunile şi antipatiile înrădăcinate în el. îi va fi simpatic, antipatic sau indiferent, ca orişice om pe care l-ar întîlni în viaţă, exterior egoismului său. Va avea obligaţiuni faţă de el. Desigur. Dar obligaţiunile sociale nu creează stări sufleteşti conforme cu natura acelor obligaţii. Plăteşti impozite statului nu fiindcă-1 iubeşti, ci fiindcă n-ai încotro: de ochii lumii sau de teama sancţiunilor legale.

Mai departe, Dănuţ arătă că *psihologiceşte* acuzatul nu era tatăl fiicei sale.

Şi de la această nuanţă porni în analiza bărbatului bătrîn, singur la ţară cu fetiţa turburată de nubilitate. Această fetiţă, icoană castanie a tinereţii mamei ei roşcate — deosebite prin culoarea părului, dar înzestrate cu aceeaşi neliniştitoare feminitate — reprezenta pentru tatăl ei momentul culminant al tinereţii lui, momentul cînd îşi izgonise prima soţie, cu violenţa convulsivă a pasionaţilor sanghini. O izgonise -— dar o dorea. Dacă n-ar fi plecatîn străinătate, pierzîndu-i-se urma, desigur că ar fi rechemat-o, supunînd-o aceluiaşi regim penitenciar la care-şi supusese fiica trimisă de la Bucureşti pentru purtări rele.

Tratamentul fetii făcea să apară în viaţa conştientă a bătrînului o energie brusc dispărută în sufletul obscur, cu ani în urmă, după ce-şi alungase soţia. Trecutul şi prezentul se îmbinau, răscolind sufletul tulbure al adîncurilor. Fata lui era fiica lui pentru mintea lui clară. Dar fundul sexual al sufletului vedea în ea o femeie care-1 făcuse să sufere, care-1 putea încă, şi necontenit, face să sufere. Tratamentul fetii era o răzbunare, o gelozie, deghizate nu numai pentru alţii, dar chiar şi pentru conştiinţa lui morală, în severitate părintească.

Femeia de-a doua, descoperită şi ea adulterină, fusese expulzată calm. Indignarea raţiunii o îndepărtase din casă, nu scîrba şi revolta dragostii înşelate.

De acum înainte, acuzatul şi victima erau singuri. Ajungînd la acest punct, Dănuţ declarase:

— Domnilor judecători, mă simt dator, înainte de-a începe analiza care-mi pare decisivă, să arăt că nu urmăresc jignirea acestei nenorocite fete; nu voi pretinde şi nu pretind că fata, conştient, şi-a sedus tatăl...

Sala murmură revoltată, ca şi cum ar fi declarat contrarul.

Dănuţ vorbea de aproape două ore, într-o atmosferă ostilă şi impermeabilă oricărui argument adus de el.

Simţi din nou îndemnul tristeţii: „Du-te de aici. Lasă-i. Du-te".'

Dar în faţa lui, dintre puşti, un om bătrîn îl privea cu evlavie. Era o îngenunchiere în privirea acelor ochi.

Urmă.

Cunoaşterea amănunţită a dosarului, informaţiunile culese de la acuzat şi martori, îndelunga lor meditare şi elanul acela imaginativ graţie căruia putea mula orice decor îi dădură vorbele care creează o atmosferă cu toate particularităţile ei. Descrise curtea boierească, odaia fetei, sofrageria, etacul bătrînului.

Descrise cum ai descrie mobile şi lucruri concrete gîndurile fetii, prizonieră într-o odaie ursuză, subt priveghерea posacului temnicer. Arătă, în această situaţie, cît de natural şi feminin era gîndul fetii de-a îmblînzi, de-a capta bunăvoinţa — evita cuvîntul seducere — bărbatului de care depindea exclusiv. Şi zugrăvi, făcînd prudent uz de mărturia feciorului — treptata transformare a fetii din clipa cînd, prizonieră pînă atunci, devenise stăpînă; şi vertiginoasa prefacere a bătrînului, cînd după ani de mahmureală începuse să rîdă la masă.

Cine-1 îmblînzise? *Fata* lui? sau *femeia* din casa lui? Evident, femeia, căci surpriza cu gătelile fetii, sechestrate din ziua sosirii de la Bucureşti şi restituite pe furiş, vorbea clar: „Fii femeie. Na-ţi hainele care te vor face mai frumoasă în ochii mei."

Refăcu scena din sofragerie. Faţă în faţă, la masă. Rîd. Glumesc. Şi iată că fata, cu glasul care desigur că avea accentul prefăcut şi mieros al glasului mamei ei — cînd îl înşela fără să ştie — vorbise:

— Ia-mă la Bucureşti, tăticule...

Sili pe jurați să vadă scena. O apropie de ochii lor, ca la cinematograf, cînd filmul subliniază un tablou, izolînd, prin mărirea dimensiunilor şi intensificarea luminii, două personagii principale, a căror mimică trebuie să fie urmărită cu de-amănuntul.

Şi astfel dădu deplinătate accentului sinistru al mărturiei feciorului.

„Odată s-o încruntat boierul, de-am crezut c-o sfarmă. I s-o umflat vinele de pe frunte, s-o făcut roş cum îi sfecla, o strîmbat capul în jos şi o plecat de la masă cu şărvătu la gît, cu capul în jos, ca un om beat. Musca nu zbîrnîia."

„Odată s-o încruntat boierul." Se prăbuşise bucuria lui, calmul de pînă atunci. Fata nu era mulțumită cu el împreună. Gîndul ei se ducea tot spre Bucureşti: oraşul în care începuse să arate purtări rele.

„...de-am crezut c-o sfarmă..." înviase panica, groaza din trecut, de pe vremea primei lui soții. înviase mama. Fata din fața lui era strigoiul femeii de odinioară. Ar fi sfărmat-o desigur, dar venise congestia. Plecase de la masă cu şervetul la gît, roş *ca sfecla* — adică vînăt —, împleticindu-se ca un om beat. Instinctiv, intrase în etac, unde se răsturnase sau se prăbuşise pe pat.

Dănuț arătă că în momentul primei furii acuzatul ar fi putut'deveni ucigaşul copilului său.

— Şi uşor de achitat, completase în surdină domnul Deleanu, cu aprobarea confraților.

Dar că năvala sîngelui, congestia cerebrală, îl împiedecase să-şi exteriorizeze furia. Aşa numai se explica libertatea fetii din acea seară. Căci dacă era teafăr, ori o ucidea în prima furie, ori reîntrona, cu sporită îndîrjire, vechiul regim penitenciar.

Ce căutase fata la el în odaie? Solicitudine filială? Teama de pedeapsă şi frica recentă erau prea vii ca să mai încapă alături de ele îngrijorarea pentru viața omului care fusese şi putea să redevie temnicerul ei. De altfel — invocase iarăşi mărturia feciorului — fata îşi continuase masa, cu fruntea 'încrețită, plecase la ea în odaie, se dezbrăcase, se despletise...

Reintrase deci în normal — *dar preocupată.* Hotărîrea de-a intra în etacul tatălui ei o luase desigur fără să-şi dea seamă de semnificația ei, în clipa cînd, dezbrăcată,

în cămaşă de noapte, cu halatul de noapte pe umeri, despletindu-se în fața oglinzii, se gîndise — *în fața oglinzii* — că hainele dezbrăcate puteau din nou să fie sechestrate, că frumusețea ei putea din nou să fie zidită într-o odaie, în fața oglinzii, femeile, măgulite de icoana lor, întotdeauna simt acuta nevoie a admirației bărbăteşti, nevoia de-a se valorifica în ochii virili: *nutritiva oglindă.* O imagină satisfăcătoare, în singurătate, pentru femeia dublată în oglindă, înseamnă mai ales o părere de rău, un regret, traduse printr-un oftat, printr-o privire visătoare. Ar dori ca oglinda să devie subit fereastră, vitrină sau scenă. Aşadar, în fața oglinzii care-o arăta frumoasă şi amenințată iar de vestejire în singurătate, se gîndise la'omul bătrîn, pe care-1 dominase cîtva timp, şi simțise că aşa cum era, frumoasă ca în„ oglindă, trebuia să se ducă şi să recîştige locul pierdut sau periclitat.

Pînă aici, Dănuț arătase că totul putea fi controlat şi confirmat prin mărturii. Reconstituirea lui era sinteza vie a spuselor martorilor. Din clipa cînd fata intrase în etacul tatălui ei, martorii dispăruseră.

Dar Cuvier, cînd reconstituise, orientîndu-se după un os găsit, sau chiar o sfărămătură de os, specii animale de mult dispărute, ale altor ere, se folosise de martori? Acea logică a naturii, intitulată de el „legea corelațiunii formelor", înlocuise spusa martorilor. Aceeaşi lege a'corelațiunii formelor dă putință investigațiunii juridice să pătrundă veridic, acolo unde martori nu-s, şi să reconstituiască logic, nu arbitrar, fapte necunoscute.'

Dănuț căutase să reediteze scena, căreia fata îi da o versiune agreabilă acuzării — în conformitate cu psihologia generală şi cea momentană a protagoniştilor.

Moşierul, în clipa cînd fata bătuse la uşă, era desigur încă ameţit de congestie. Altminteri, furia şi teama nu l-ar fi lăsat să stea întins pe pat, în timp ce fata, liberă, necontrolată, putea să fugă.

Bătaia fetii în uşa etacului era întîiul sunet viu care-1 solicita. Căci pînă atunci, de cînd se sculase de la masă, „nu zbîrnîia musca", aşa cum spunea feciorul.

Fata intrase.

— Ce vrei?

încă nu se dezmeticise. Tălmăcirea acestui: „ce vrei?" e: „cine-i? ce-i?" al omului deşteptat din somn.

Complect treaz, moşierul i-ar fi spus acelei care-1 doborîse la pat: „Ieşi" sau: „Ticăloaso!'

Imperativul sau injuria ar fi dovedit complecta revenire la normal. Interogativul, în acea clipă, însemna abia un început de deşteptare.

Fata se apropiase de pat. îşi aplecase obrazul pe al bătrînului, aducîndu-i în nări parfumul părului despletit şi căldura unui trup de femeie alăturat trupului său. Omul acesta doborît de congestie, înainte de-a fi stăpîn pe mintea lui, *se deşteptase* falş în congestia sexuală. Lîngă el era o femeie care-i dezmierda obrajii. Lîngă el reînvia parfumul de odinioară al femeii care-1 înşelase. Surd, mînia începea, dar gestul ei, în trupul slăbit şi mintea aiurită, nu era decît val moale, dezmierdare, pipăire, apropiere posesivă de trupul alăturat.

în epoca nubilităţii, fetele plîng, rîd şi se roşesc foarte uşor. Mişcările sîngelui sînt vînt printre trandafiri. O atingere mai lungă de un trup bărbătesc le poate da o moleşeală dulce ca o sinucidere în apă caldă, prin tăierea vinelor.

Din atingerea celor două trupuri se născuse pe nesimţite acordul ritmic al sexualităţii. Nici unul dintre ei nu ştia ce se va întîmpla. Trupurile lor, val cu val, îşi impuneau legea.

— ...în acea clipă, comentă Dănuţ, un trup de bărbat se împreuna cu un trup de femeie, în cavernă. Noţiunile de tată şi fiică ale civilizaţiei nu puteau să existe, căci cele două trupuri erau în afară de civilizaţie. Incestul nu s-a născut atunci, ci numai după înfăptuirea actului, în conştiinţa tatălui şi a fetei, redeveniţi oameni în clipa desperecherii. Anterior civilizaţiei, moralei şi legii, faptul, în acea clipă, nu era păcat. Incestul a luat naştere în *amintirea* lor, posterior înfăptuirii lui.

— Nu-1 lăsaţi, nu-1 lăsaţi! Nu-i daţi voie. Apăraţi-mă...

Răcnetul fetei, cu mînile la cer, cu trupul smuls din mulţime, avu efectul loviturii cu coada biciului în crupa calului. Sala **cabra.** Indignarea se născu în acea clipă, dar cu

efect retroactiv. Toţi aveau aerul să spuie: „Cum de-am tolerat pînă acum să fie insultată în auzul nostru această biată fiinţă fără apărare?"

Clopoţelul sună.

Procurorul izbucni.

— Domnule preşedinte, mă fac ecoul conştiinţei tuturora, cerîndu-vă să luaţi cuvîntul domnului avocat/ Morala publică e jignită...

— Dar cea particulară? răsună deasupra tumultului glasul domnului Deleanu.

— Evacuez sala!

— Evacuaţi ecoul conştiinţei tuturora, domnule preşedinte, zîmbi domnul Deleanu, sau invitaţi-1 să fie calm.

— Domnule preşedinte, mă pun subt' ocrotirea dumneavoastră.

— Rămîneţi acolo, domnule procuror general. E un adăpost inviolabil, replică domnul Deleanu.

— Domnule preşedinte...

— De ce-aţi ieşit? Ahile avea un călcîi vulnerabil;". dumneavoastră aveţi două.

Captivată de ripostele repezi, sala devenise iarăşi spectatoare.

— Urmaţi, domnule avocat, dar ţineţi seamă de ce-aţi văzut! interveni preşedintele către Dănuţ, arătînd cu palma spre sală.

Pînă în momentul întreruperii, Dănuţ crezuse, văzînd capetele adunate în jurul vorbelor lui, văzînd încordarea generală, concentrarea tuturora, că a izbutit să impună adevărul cu reliefuri sigure, că toţi îl văd, *îl recunosc.* îşi dădu seamă fulgerător de enormitatea erorii. îl urmăriseră nu cu atenţie, dar cu pasiune — revăzînd ochii lor de-atunci, îşi dădu seamă că luceau lubric —, fiindcă palpitarea spre pornografic îi delecta profund. Ceea ce căutau ei în vorbele lui era fiorul erotic, tabloul impudic, fresca păcatului oribil. Plastice, vorbele lui, pentru el, erau un auxiliar al analizei; pentru ei erau un tablou în sine, un scop.

Totul se explica în acest fel. îşi amintise o scenă din timpul războiului. Camarazii lui de regiment izbutiseră să capete un aparat cinematografic. între alte filme — rebuturi

dinainte de război — obţinură de la ruşi un film pornografic. Fusese invitat şi colonelul — om bătrîn şi puritan — la reprezentaţie. Pînă la sfîrşit, colonelul privise scabroasa vitrină a sexualităţii orăşeneşti. După ultimul tablou se ridicase tunînd: „Să le fie ruşine celor care fac astfel de ticăloşii. Trebuie dat pe foc acest film".

îşi adunase ofiţerii la popotă, ţinîndu-le un fulminant discurs patriotic şi antipornografic, şi sechestrase filmul destinat incinerării. Colonelul n-avea aparat cinematografic, dar avea ochelari şi lupă. „Băieţii" fuseseră informaţi de ordonanţa colonelului că filmul era citit de acesta cu devoţiune, prin sticlele măritoare.

Acelaşi lucru şi de astă dată. Priviseră filmul care li se păruse pornografic, pe care în realitate îl făcuseră pornografic, dîndu-i caracterul de scop, eliminînd analiza al cărei punct de plecare era, şi dîndu-şi seamă, cînd răsunase ţipătul fetei, că tăcerea lor de pînă atunci îi da de gol, că era pornografică aşa cum pentru ei era şi pledoaria, redeveniseră — eliberaţi din muţenie — gloată ipocrită, căutînd să spele prin indignarea colectivă tăcerile individual revelatoare de pînă atunci.

Pledoaria lui mai avea încă multe analize, multe comentarii. Vroia să le arate că singurul fapt care putea fi examinat din punctul de vedere al legii penale era debutul incestuos. Căci legea penală nu pedepseşte *incestul,* ci *violul,* adică actul sexual smuls prin violenţă, împotriva consimţămîntului celui care-1 suferă pasiv. Că această violenţă este elementul substanţial al violului, deci existenţa sau neexistenţa ei va include sau va exclude din prevederea penală faptul respectiv. Cum însă convieţuirea de doi ani, călătoriile în străinătate, libertatea fetei din acea vreme, eleganţa şi buna ei dispoziţie excludeau accentul zilnic al violenţei — dovedind, dimpotrivă, o complacere, dacă nu o resemnare pentru menajul incestuos —, singurul moment în care crima ar fi putut lua naştere era acel al primului contact sexual, deşi consimţămîntul ulterior, după părerea unor doctrinari, ar fi fost o ratificare, făcînd să dispară crima. Vroia apoi să le explice raţiunea acestui lung menaj incestuos; psihologia fetei, excitată de păcat, îmbătată de revanşa dominaţiunii totale asupra celui care fusese temnicerul ei şi al mamei ei,

dorinţa de a-1 ruina — dovedită prin simţitoarea împuţinare a unei mari averi. Vroia apoi, concomitent cu evoluţia fetei, să le arate evoluţia tatălui, ros de remuşcări, amînînd mereu o sinucidere reparatoare, al cărei gînd îl făcea mereu să guste din păcatul noapte cu noapte mai ispititor, mai de jar. Vroia, într-un cuvînt, să ridice în faţa judecătorilor acea mare statură fantomatică de gheţar plutitor a fatalităţii şi să le dea fiorul spectacolului a doi oameni, mişcîndu-se mărunţi în umbra îngheţat uriaşă a fatalităţii care i-a întîlnit în drumul ei indiferent. Din acest punct de vedere vroia să ceară achitarea lui penală şi compătimirea nenorocirii acestui om, pentru care achitarea însemna, ca şi ocna, şi poate mai dureros, o definitivă excludere din rîndurile sociale.

Mai vroia să analizeze raţiunea denunţului tardiv. Vroia să le arate cum se născuse în sufletul fetei care trăia în viciu nostalgia idilei, adică a unei nouă forme de iubire, de viaţă. Intervenţia oportună a tînărului vecin de moşie; descoperirea de către acesta că fata pe care o iubise idilic, dar pe care o dorea trupeşte, nu era fecioară. Jignirea vanităţii lui de senior sexual. Abilitatea instinctivă a fetei, care preferase să dea pe faţă drama, devenind eroină de tragedie, decît să fie socotită banală fată cu aventuri...

Era inutil.

— Voi fi scurt, domnilor judecători, părăsind aceste analize ale omului, care pe dumneavoastră vă indignează, iar pe mine mă întristează, şi voi descinde în codul penal.

Examinase glacial faptul, din punct de vedere strict juridic, şi ceruse achitarea, cu un ton care le spunea: Faceţi ce vreţi!

Şedinţa fusese suspendată, rămînînd în continuare după masă.

— Măăă, cinică e generaţia asta de după război! Nu respectă nimic! exclamase un avocat.

în trăsura care-i ducea acasă, domnul Deleanu îl sărutase pe Dănuţ, punîndu-i în buzunar un plic în care era tot onorarul primit pentru proces, şi-i împărtăşise următoarea reflecţie:

— Dragă Dănuţ, în avocatură, ca să-ţi poţi permite să spui justiţiei adevăruri de talia celor spuse de tine, trebuie

să fii avocat bătrîn şi celebru — dar atunci nu le mai spui. Eu însă te rog să rămîi aşa cum eşti... cîtă vreme voi fi lîngă tine.

La nouă, şedinţa fusese redeschisă. Adevăraţii avocaţi se simţeau datori să repare gafele de după amiază. întîiul ridicat la bară găsise locul ocupat de reputaţia lui. Zîmbise cu o înclinare a capului zîmbetelor reverenţiale, care-1 omagiau unanim. Chipul său ar putea fi numit visul unei halbe de bere. O jovialitate sanghină, ochi sfredeliţi de rîs şiret, fălci masive, gest familiar, care bate publicul peste umăr şi peste burtă. Era vestit pentru dibăcia lui de scamator judiciar. Pentru el, o pledoarie era un joc de-a „uite popa, nu e popa". Achitările pe care le obţinea erau aplauze traduse în decizii de achitare, răsplată personală acordată meritelor lui. Plătit împărăteşte, avea cultul exclusiv şi mărturisit al onorarului. „Chiulul clientului" — acest diavol fabricat de Scaraoţchi, anume pentru avocaţi — nu exista pentru el. Pleda 'bine — spunea el —• numai cînd simţea în buzunar ponderea onorarului. Şi nu pleda decît bine. începuse, elogiind cu hîrdăul şi lopata, meritele *literare* — sublinierea o făcuse cu ochiul — ale predecesorului său la bară, fiul ilustrului confrate Iorgu Deleanu, adevărată glorie a baroului românesc.

— ...Forma aleasă a tînărului meu confrate, limbajul cu flori de stil, cultura generală de care ne-a dat amplă dovadă ne fac să presimţim în domnia sa un demn urmaş al ilustrului său tată...

Uitase că domnul Deleanu era alături.

— Dragă prietene, n-am murit încă. Fii, te rog, gentil şi amînă elogiile necrologului. Cît despre fii-meu, de vreme ce eşti exclusiv avocat, lasă pe critici să-i comenteze literatura.

înghiţise ilar — ca un şpriţ dat duşcă, deşi oţetit — această întrerupere şi continuase arătînd că dacă tinerii întrec pe bătrîni prin cultură şi prin forma literară, în schimb bătrînii deţin experienţa vieţii, pe care tinerii n-o au. în numele acestei experienţe de viaţă, cerea încrederea juraţilor. Pledase iresponsabilitatea. Acuzatul era nebun, deci beneficia de faptul justificativ prevăzut de articolul 57 din codul penal.

Descrisese catastrofal, ca prăbuşirea unui edificiu american cu cincizeci de etaje, căderea moşierului în cap de pe cal. De-atunci începuse să-1 „lucreze" nebunia. Acest fel de înnebunire, în limbajul său special, era numit traumatic. Deci, nebunie traumatică.

Un vapor nu poate trece printr-o ureche de ac. De aceea, sufletul nu şi-a ascuns adîncurile, ridicînd ziduri de stînci. O simplă ureche de ac desparte sufletul aparent — accesibil tuturora — de sufletul adînc, accesibil rareori, unor anumite minţi numai. Cine trece prin această ureche de ac intră în suflet; cine trece pe alături, trece înainte, dar pe lîngă suflet. Aşa că e foarte greu să distingi pe cel care-a intrat de cel care trece pe alături, fiindcă amîndoi înaintează cu egală viteză, în aceeaşi direcţie. Publicul admira siguranţa evoluţiei acestui transatlantic; urechea de ac era în ochii lui Dănuţ un cer gol.

Pledoaria dovedea nebunia. Problema pusă de avocat era următoarea: poate să trăiască doi ani un nebun în societate, fără ca nimeni să observe că-i nebun? Şi o rezolvase cu exemple. Preşedintele Wilson al Americei condusese lumea, şi totuşi medicina dovedise ulterior că era nebun. Cutare concetăţean, bine cunoscut ieşenilor, frecventator asiduu al berăriei „Azuga", patru ani băuse halbe, şi fusese dovedit nebun. Urmară anecdote, aluzii, istorisiri, amintiri.

Şedinţa devenise o petrecere în familie, captivată de convorbitor. Aşteptai tava cu dulceţi şi cafeluţele. Parcă auzeai clănţănitul sticlelor îndesate în căldări cu gheaţă.

Acest om, al cărui suflet nu cunoştea tăcerea, straniul şi toate acele mirări care te fac să presimţi penumbrele şi lumina de lună ale nebuniei, vorbea despre nebunie pitoresc. Elementele ei le desprindea din paharul cu vin. Pentru el, nebunia era o beţie de lungă durată, care pe unii îi face febrili şi zgomotoşi, pe alţii, taciturni şi apatici.

Această nebunie, dovedită pe înţelesul tuturora, era acceptată cu filozofice înclinări de cap, ca un parastas după care urmează praznicul.

Avocatul următor, dîndu-şi seamă că publicul nu s-ar fi supărat ca melodia să fie bisată, reluă motivul primei pledoarii, aducînd tot aportul său de amintiri personale. Ast-

fel, defila în fața juraților familia de nebuni notabili a orașului Iași. E foarte plăcută excursia printre amintiri. Solidarizează pe cei de față, dîndu-le un trecut comun, îi măgulește pe deasupra, fiindcă între atîția nebuni, ei singuri — cei de față — sînt normali și încă foarte perspicaci și inteligenți, de vreme ce avocatului încredințează că nu psihiatria — „știința nebunilor, scrisă de oameni... bizari"— ci ei, oamenii normali numai, pot fi arbitrii unor astfel de chestiuni. Al treilea avocat, nemaiavînd ce spune, vorbi o oră, făcînd generalități despre sufletul omenesc. Porni de la Hamlet: „a fi sau a nu fi"... Pledoaria sa avu caracterul muzicei de sacrificiu din antracte. Dădea răgaz auditoriului să-și sufle nasul, să tușească, să-și scarpine ceafa sau coșul de pe frunte, să caște, să-și dezmorțească încheieturile, să-și mai caute puțin de sufletel. Domnul Deleanu se ridică într-o tăcere deferentă. Magistrații luară în fotoliu o nouă poziție, căutînd să și-o impuie definitivă; jurații din primul rînd își sprijiniră coatele pe genunchi sau se rezemară mai îndesat în fotolii; cei din rîndul al doilea se sprijiniră de spetezele fotoliilor din față, făcînd cu suflarea lor călduță clisme cefei respective; procurorul, răsfrîngîndu-și mîneca robei cu o mișcare elegantă, își pregăti creionul.

înainte de-a arunca bomba — pledoariile domnului Deleanu aduceau întotdeauna surprize care dădeau procesului o nouă întorsătură —, domnul Deleanu proclamă existența glasului sîngelui. Se îndoia, desigur, de existența acestui glas, în sinea lui, dar vorbea gîndindu-se la Olguța, căci vorbele lui aveau o duioșie, un adevăr, o căldură care dovedeau marea lui iubire părintească pentru Olguța, nu existența glasului sîngelui. Asta pentru Dănuț. Domnul Deleanu izbutise să impuie tuturora bătaia lui de inimă, cu fiecare vorbă în care această rară inimă de tată bătea.

Spre deosebire de majoritatea marilor avocați, ale căror pledoarii aduc idei, argumente și suverane ritmuri oratorice, domnul Deleanu aducea mari emoții umane. îi înșela, fiindcă inima lui o vedea pe Olguța', pe cînd ceilalți vedeau paternitatea în genere, dar emoția vorbelor sale, veridică, răscolea sufletele, expulzînd orice impuritate. Era un elan de înălțare purificatoare. Respirau aer curat. Așa că în clipa cînd domnul Deleanu afirmă că nici un părinte nu poate fi amantul fiicei sale, incestul nu mai există.

Dar rămînea acuzatul.

Urmînd, domnul Deleanu arătă că incestul e un fapt atît de monstruos, încît istoria omenirei, care uită chiar fapte glorioase între atîtea pe care le pomenește, înalță pe incestuoși la înălțimea faptului istoric, spînzurîndu-i, ca pe Iuda în fața posterității. Vorbi despre papa Borgia, amantul Lucreției Borgia, arătînd cu de-amănuntul fizionomia Renașterii, cu arta ei supremă, care nu era decît convulsiunea fastuoasă a unei adînci destrăbălări. Și argumentă persuaziv că incestul Borgilor era fapta rezumativă a unei epoci, nu fapta unei familii. Astfel, consemnînd numai incestul istoric, nu și pe cel normal colectivităților nomade și popoarelor primitive, făcu din incest un semn culminant al destrăbălării unei epoci și al unui popor, cum ar fi ciuma bubonică în promiscuitățile Orientului.

Cu această premisă', analiză moravurile neamului românesc, neam prea tînăr ca să fie conrupt. Patriotismul sălii era convins mai dinainte, dar și foarte măgulit de această analiză. Trecu imediat, abrupt, folosind atitudinea publicului, la biografia acuzatului. Fiu de răzeși moldoveni. Tinerețä studioasă. Viață curată. Prima căsătorie: act de om normal. Izgonirea femeii necredincioase: act de om profund moral, care nu poate accepta în căminul lui impuritatea. A doua căsătorie, de după război: dorință de a-și rechema fiica, dîndu-i și o mamă. Și arăta astfel, ajungîndla momentul violului, ce insolit devenea acest act în viața unui om care albise curat.

Aruncă bomba. Toți — judecător de instrucție, procuror, cameră de punere subt acuzare, opinie publică și avocați — plecaseră de la premisa că fata e fiica tatălui său. De ce? Fiindcă actul de stare civilă spunea aceasta. Dar actul de stare civilă dovedește numai în fața legii paternitatea. Această paternitate e formală — *„Pater semper incertus"...* a spus poporul cel mai lucid: romanii.

Era într-adevăr victima fata acuzatului?

Oul lui Columb, dar Columb îi dăduse stabilitate.

Ai fi zis că toată sala se născuse în acea clipă. Era un început de viață zîmbitoare și mirată. Fața procurorului se lungise, ochii i se micșoraseră. Jurații respirau. Deveniră zîmbitori și gușați.

Pentru domnul Deleanu, a dovedi era natural ca deschiderea buzelor în preajma vorbei. Le dovedi deci că fata nu era copila acuzatului. Refăcu biografia primului menaj. Femeie tînără şi arzătoare; om prea copt şi prea mohorît pentru tinereţa ei. Adulterul descoperit *era un adulter,* dar logica arăta clar că nu era întîiul. De altfel, care era raţiunea expedierii copilului, de îndată ce mama fusese alungată?

Iarăşi vorbi părintele, cu aceeaşi căldură, cu aceeaşi emoţie. De copilul tău, rămas fără de mamă, nu te desparţi. Devii tu mamă pentru el. Mînuţa lui numai, întinsă spre tine, e singura rădăcină care te leagă de viaţă, atunci cînd eşti dezgustat de ea.

Să te desparţi de copil în clipa cînd ai pierdut dragostea mamei? Dar atunci ar fi trebuit să se ucidă cel care dezlega ultimul nod de bucurie al vieţii lui.

Nu! O alungase din casă fiindcă era copilul păcatului. Alungase păcatul matern, alungase şi via lui amintire»

Juraţii erau convinşi. Aprobau.

Totuşi, domnul Deleanu găsi accentul comunicativ al unui argument neprevăzut.

— ...Aţi văzut pe acest copil, domnilor, subt ochii noştri, în faţa tatălui său. Şi aţi avut dovada neîndoioasă că fiinţa care condamna la moarte pe acest bătrîn nu e fiica lui.

Reluă glasul sîngelui, arătînd că acest glas domină sufletul, cu prezenţa lui uriaşă, ca un munte. Că, orice s-ar întîmpla în vale, muntele rămîne în picioare. Oricît ar duşmăni un copil pe propriul său tată, cu oricîtă dreptate, în clipa cînd îl va vedea la stîlpul infamiei, bătrîn şi dezarmat, va fi alături de el, împotriva străinilor, cu mila dacă nu cu fapta, cu lacrima, dacă nu cu pumnii.

— ...De două ori glasul sîngelui n-a vorbit: în clipa cînd omul acesta a devenit amantul acestei femei şi în clipa cînd această femeie a dat ea cea dintîi cu piatra în amantul ei. Aceşti doi oameni, părinte şi fiică în faţa legii civile, în faţa legii sîngelui, sînt doi străini.

Replica procurorului bătu la uşi zăvorite, cu stăpînii plecaţi de-acasă.

După ce-şi isprăvi rezumatul, preşedintele, magistrat călit în lupte judiciare, cu un ton care izbuti să îmbrace solemnitatea clipei, se adresă acuzatului.

— Acuzat, eşti om bătrîn, curînd vel da socoteală de faptele dumitale altui judecător, mai mare decît noi. în numele acestui judecător, te îndemn să răspunzi: îţi recunoşti fiica sau nu?

Tăcerea veni ca o paloare.

Dănuţ zări capul domnului Deleanu: şi-1 aplecase, greu. Nu mai era avocat; era tatăl copiilor săi.

Apoi ochii lui Dănuţ se întîlniră cu ai acuzatului. Nu putea să-i urle: „Recunoaşte că eşti tatăl ei. Fii ultimul om drept şi cinstit. Spală-ne de ticăloşie." Nu putea. Dar era palid, cu obrazul subţiat, căci ochii acuzatului, întorcîndu-se de la el, se pironiră în pămînt.

— Nu ştiu...

Fu achitat de minciună ticălosul care fusese cel mai curat dintre ei, el, cel legat de stîlpul infamiei, pînă în clipa cînd, învins de oameni, intrase în rîndurile lor, dîndu-le ce meritau: efigia minciunii lor.

Pe mînile omucide ale lui *lady* Macbeth răsărise pata de sînge, shakespearean.

Tot atît de durabil, după acest debut, gustul rînced al avocaturei apăruse în sufletul lui Dănuţ. Procesul se isprăvise la două noaptea; el adormise la patru; restul nopţii şi-1 petrecuse cu alternanţe de coşmaruri şi insomnii. Somnul îl alunga în insomnie, insomnia îl lepăda în somn. Pe hotarul de pucioasă dintre coşmar şi obsesia trează, simţea vorbele procesului—viol, incest, violenţă, sexualitate, perversitate — viermuind în el, ca limbricii, ca păianjenii, ca scorpiile. Era scuturat de acele friguri care vin din suflet, din bălţile acre ale scîrbei de oamenii între care te prenumeri zoologic.

A doua zi de dimineaţă anunţase pe părinţii săi că pleacă la un prieten, rugînd-o pe doamna Deleanu să-i puie deoparte scrisorile de la Paris, se suise în automobil — maşină uşoară, cu trei locuri, pe care i-o dăruise Herr Direktor după licenţă, destinînd-o alergăturii profesionale — şi plecase.

Unde? Nu ştia. Se îndepărta de oraşul în care fusese procesul, de oamenii care auziseră, văzuseră şi vorbiseră

sau vorbeau despre proces. Ajunsese tocmai la Durau. Acolo, la poalele Ceahlăului, printre călugării cu păr mărăcinos, sălbăticiți și imbecilizați, rude cu cimpanzeii, rîndași ai grajdurilor Domnului, era în sfîrșit singur. Trăsese la arhondaric, dîndu-și un nume fals. Nu vroia să mai existe nici prin numele său adevărat. Vroia să uite tot. Să aștepte uitarea ca o iarbă deasă, grasă și înaltă cum era cea din poiana schitului. Dorea apariția unui suflet stupid și bleg ca o vacă plină. O săptămînă întreagă trăise printre stînci, copaci și ierburi, gonind mereu trupul, nelăsîndu-i decît răgazul somnului greu ca un stejar trăsnit. își primenise nările și plămînii cu miros de brad, ascultase în clipe de senin bucuria apelor de munte, copilăroasă în pîrîul care duruie pe lîngă schit; ascultase cînd se-ntunecă piscul Ceahlăului cu nori întunecați ca niște ochi deschiși ai muntelui, negri deasupra Moldovei, basul bubuitului de tunet; ascultase ploile cum vin și fug, lungi, pe picioare de argint; ascultase brazii, ascultase toaca, ascultase clopotul — dar glasul omenesc îl ocolise și acolo.

Cînd se înapoiase de la Durau, tristețea lui avea obraji rumeni.

Dar decît să te duci după fiecare proces la Durau, mai bine rămîi acolo.

Monica! Monica !

De-atunci, Dan Deleanu devenise avocat, renunțînd la. avocatura experimentată în întîiul proces.

Pe cît putea, adică din răsputeri, căuta să profeseze cu gura numai. Codurile adnotate îți dau legi și jurisprudențe, cum magazinele cu haine pentru baluri costumate închiriază fracuri, hlamide, costume de paj, burnuzuri arabe. Codurile-n geantă, vorbele pe buze, și atît. Se trudea să fie cît mai cenușiu, cît mai șters, cît mai în umbră. Reverențios cu judecătorii, cuviincios cu colegii, răbdător cu clienții. Prin nimic să nu atragă atenția nimănui. Să fie în avocatură cum sînt submarinele în mare, alături de vapoare: cît mai afund, cît mai invizibil. Să șteargă, să. estompeze măcar aventura debutului. Să-1 facă pe acel Dan Deleanu, care încercase în fața Curței cu juri să respecte

viața, să devie neverosimil față de acest Dan Deleanu, ireproșabil de culoarea colbului judiciar.

Sufletul? Noaptea, printre cucuvaie...

Dar sufletul, cînd e mare și tînăr, nu acceptă ușor regimul impus de voință. Buzele celui care vorbea la tribunal, curte sau judecătorie nu erau buzele pe care avocatul Dan Deleanu și le lăsa în cuier cînd venea seara acasă, alături de surtuc: erau buzele lui, unicele, cele de zi, ca și de noapte. Și în dosare — în acele dosare mînuite de mîna arhivarilor și grefierilor, în acele dosare scrise cu stridența cernelii violete sau cu apoasă cerneală albastră — ochiul clar vede tot viața. Și ce trist e obrazul vieții privindu-te îndărătul gratiilor unei foi de dosar! S-o lași acolo închisă, s-o lași să mucezească acolo, cînd o vezi, cînd știi că poți sfărîma gratia?

Greu! E greu să ții în mînă furculița și să mănînci pe deasupra cînd mînia îți strînge pumnii!

în aceste condiții, zi cu zi, el suferea mai aspru, în timp ce camarazii lui, asimilați de mediul profesional, își găsiseră echilibrul stabil.

Intra în Palatul Justiției așa cum intri în spital. Pentru un singur proces, pe care nenorocul îl rînduise al șaptezecelea pe listă, își pierdea o după-amiază întreagă, pentru ca, de cele mai multe ori, procesul să fie amînat din lipsă de timp. în decursul acestor ore nu se mișca din sala de ședință. Acolo cel puțin era lăsat în pace. Ședea ghemuit într-un colț de bancă, dormitînd printre vorbe ca printre muște într-o bucătărie locace.

Uneori, însă, un colț de cer albastru ca întăia prună coaptă în livadă, o rîndunică, vîrf de lance în azur, o albină intrată printr-o spărtură de fereastră, aducînd în sala de ședință murmurele soarelui, îi dădeau, cu valuri de sînge din inimă pornite, acea nostalgie a haiducilor pușcăriași cînd înverzește codrul. Pleca. Nu departe, căci trebuia s-aștepte rîndul procesului. Cu geanta subțioară, se ducea peste drum, lîngă cele două mitropolii. Se simțea solidar cu cea veche, dezafectată, nu cu cea nouă, hardughie cu trup de gară germanică și patru turnuri țuguiate infatuat, clădire parvenită și fanfaroană, atît de străină în perspectiva alungitelor curbe ale dealurilor ieșene. Cu drept cuvînt, Gheorghe Panu spunea despre ea că e o masă cu picioarele îri sus.

în schimb, ce dragă-i era vechea Mitropolie, pustie şi sihastră alături de cealaltă. Cît de ieşană era clădirea care avea forma girezelor clădite-n lung! Nici un turn nu trîmbiţa deasupra ei. Dar patru cruci ridicau în semnul lor creştin clădirea care bătuse mătanie cu fruntea în faţa Domnului ceresc. Creştea iarba în jurul ei, iarba izolării şi paraginei, nu gazon. Şi trei păuni, în odăjdi de primăvară, cu straniu ţipăt, pe lîngă zidurile în ruină, erau adevăraţii preoţi ai adevăratei mitropolii a morţii ieşene.

— Cum de-a ieşit dintr-un om vesel ca dumneata un băiat atît de trist? îl întrebase odată pe domnul Deleanu un perspicace coleg de barou.

— Fecior vesel din om trist se vede mai des: nu? Se vede că el îi tatu-meu!

Ceasul Mitropoliei bătu unu.

Subt lună, Iaşul era scufundat în somnul unei ape clare: oraş de altădată, înecat, adus de visul apei, ochiului. îl pierzi, îl vezi, dispare, vine...

întinereau mereu alţi lilieci cu floare albă şi violetă. Erau de flori întîmplările primăverii. Un mugur verde se deştepta alb şi înflorea mai tare de mirare. Un ou alb, ovală simplicitate, se deschidea crăpat, cu un luceafăr de puf blond: pui de primăvară al cloştei. Buratecul palpita de rîsul unei glume inocente.

Muşcase cineva o zarzără crudă, sau mirosea iarba atît de ud acidă?

într-un oraş bătrîn, greu de melancolii, primăvara e veselia mirată a unei fetiţe cînd scoate dintr-un pod cu vechituri jucăriile unui copil mort.

Cu cotul rezemat de fereastră, Dănuţ privea noaptea, demult. Se ridică de la fereastră, intrînd cu totul în odaie. Era prea multă primăvară în noaptea Iaşului.

Aprinse o ţigară. Se-ndepărtă, se apropie.de masa de lucru. Era o basculare nehotărîtă în paşii săi. O cumpănă, cînd depărtată, cînd apropiată de manuscrisele rînduite subt lumina lămpii şi-n penumbră.

— Tejghea!

Murmurase printre dinţi.

Schimbă direcţia paşilor. Porni spre fereastră, se întoarse spre uşă...

De cîteva nopţi, intrusiunea avocaturei în gîndurile lui de noapte îl împiedeca să lucreze. Şi îndemnul lui Mircea, în aceste clipe cînd sufletul îl dădea afară, îi revenea obsedant.

— Publică! Publică! Publică! Trebuie să apari în faţa lectorilor. Să fii lăudat pentru defectele de care numai aşa te vei dezbăra; să fii înjurat fiindcă ai un suflet care nu seamănă cu sufletul devenit obligator şi oficial în literatura curentă; să fii dispreţuit pentru că ai necuviinţa de-a fi tînăr între bătrîni; să se încingă în jurul tău harmalaia publicistică. Atunci de abia vei şti dacă poţi rezista succesului, dacă insuccesul nu te acreşte în loc să te înalţe spre tine...

De cîte ori îl vedea, şi mai ales de cîte ori îl vedea mohorît, descurajat, apăsat de profesie ca de o altă haină militară, Mircea îl îndemna să intre public în literatură.

— Nu-ţi spun să intri în literatură cum ai intrat în avocatură, profesional. N-ai nevoie să faci vizite confraţilor, să-i saluţi pe stradă, să le recunoşti cu obedienţa ta gradul de locotenenţi sau generali literari. Publică subt un pseudonim, dacă vrei, dar publică, lasă-ţi sufletul scris să călătorească, să capete experienţă. Caietele tale vor să trăiască, să iasă în lume, peste capriciul, orgoliul sau avariţia ta de tine. Nu le-ai scris pentru tine, oricît le-ai iubi. Tu eşti un cer care vrea să-şi deţie toate stelele. Nu se poate. Trebuie să cadă. Asta-i viaţa lor...

Şi-ncet cu-ncetul, Mircea căutase să-i sugereze posibilitatea unei altfel de soluţionări a vieţii şi nevoilor lui,

— Nu scrii ca să cîştigi, evident. Nici nu mai discutăm. După cum nici nu scrii ca să mori de foame. Nu e cazul, dar în sfîrşit! Contingenţa literaturii cu banul e străină actului creator. Intervine ulterior, ca o consecinţă economică a producţiei, de orice fel ar fi. Măslinul nu face măslinele pentru comerţ. E copac, nu comerciant. Dar măslina desprinsă din natură devine fatal valoare economică... Tu vei publica, pur şi simplu, fără premeditarea cîştigului. Legea ofertei şi a cererii, fără de tine, dincolo de tine şi în afară de tine, va da visului tău realizat un anume indice de valoare economică. Buzunarele tale vor suporta consecinţele.

Presupune că vei avea succes, că volumul tău va fi cerut de tot tineretul care nu găseşte în literatura actuală nu hrană, dar nici aperitive măcar. Tu nu vezi că proza românească e anacronică! Pagini frumoase, dar intrate în istoria literară, testimonii ale trecutului. Tineretul mănîncă pîne uscată şi o roade fiindcă are apetit şi n-are ce mînca. Uită-te: singura carte care pătrunde viabil în discuţia literară e cartea străinătăţii. Snobismul literar, acest ferment real al începuturilor culturale, tot de cartea străină se interesează. De ce? Fiindcă miile de lectori activi — cei în care literatura devine viaţă, nu distracţie senilă — sînt tinerii: liceele, universităţile. Aceşti tineri asemănători între ei mai mult decît generaţiile precedente — prin această epocă radical nouă care începe cu ei — nu văd în literatură harta lor sufletească. Literatura actuală e o hartă a României vechi, fără de Ardeal, Bucovina şi Basarabia. Tu faci parte din această generaţie recentă. Literatura ta are configuraţia sufletească a acestei generaţii. Vei pătrunde, în metafora ta, prea deasă, vor recunoaşte tumultul eruptiv al acestei vrîste ingrate a unei întregi*colectivităţi tinere. Vei fi citit, cumpărat, adulat, înjurat. De ce să-ţi fie ruşine de banul cîştigat cu adevărul tău sufletesc cînd ai consimţit în avocatură să-1 cîştigi cu ceea ce tu singur afirmi că e minciună? Şi cine ştie, Dan, poate că într-o zi banul onest cîştigat cu sufletul tău te va cruţa de ipocrizia avocaturii...

— în România?

— Sigur. în România. Asta-i eroarea grosolană a tuturora. Astăzi, cînd viaţa a devenit atît de grea, cînd banul nostru e atît de depreciat şi cartea străină, prin aceasta, atît de scumpă, literatura a devenit, sufleteşte, un obiect de primă necesitate. Ceea ce era tutunul în tranşee este literatura în viaţa de după război. E prea amară viaţa de azi. Toţi simt nevoia să evadeze din ea, să uite — sau să o poată înţelege, domina şi dispreţui, cu puterea, înălţimea şi ritmul unui creator. Această resursă de energie consolatoare sau de îmbărbătare, oamenii n-o au în ei. O cer de la Dumnezeu, sau de la scriitor. Ei cer de la scriitor visul care adoarme ca vinul şi energia care înviorează ca cea mai tare cafea neagră. Ei cer de la scriitor să le dăruiască noaptea amplificată, pentru odihnă, şi să le recreeze ziua de muncă. Cînd Eminescu a murit sărac în România, acea Românie, în totalitatea ei, era satisfăcută sau resemnată. Mai rău: abrutizată. Puţinii intelectuali revoltaţi puteau ajutora pe Eminescu nu cumpărîndu-i cartea — erau prea puţini — ci prin ofranda lor generoasă. Astăzi, scriitorii epocii acestea au lectori. Dar unde-i *scriitorul epocii,* care moare de foame? Arată-mi-1! Există altceva în România de azi: veşnicile bocitoare. „Tragedia intelectualului" nu-i altceva decît aptitudinea plîngăreaţă a falşilor intelectuali, elefantiazisul vanităţii lor. Eu te asigur'că vei cîştiga, fără ca să devii negustor ambulant de marfă literară. în clipa cînd vei publica, indignarea unui bătrîn care atîta aşteaptă: să poată profetiza dezastrul epocii în faţa apariţiei unei inedite literaturi, te va semnala dintr-o dată întregului tineret. Vei avea notorietatea unei corăbii ciumate, care-a sosit în port. Curînd, o generaţie întreagă va mînca poamele necunoscute pe care i le aduci. Şi injuria va rămînea ştirbă, după ce te va fi servit, anunţîndu-te.

Războiul îl virilizase pe Mircea, dîndu-i trupeşte şi sufleteşte altă musculatură pe aceeaşi delicată osatură de odinioară. îşi pierduse aspectul de adolescent, care-1 făcea să samene cu sfîntul Sebastian, primind cu genele plecate săgeţile Hardtmuth ale Olguţei — căpătînd o înfăţişare de oştean ieşit din întîia armură, proaspăt, grav: dreaptă statură a tinereţei cu ochi negri, simţindu-şi sufletul bogat ca o coamă. întors din Germania, unde-şi luase doctoratul în filozofie, intrase de-a dreptul în lupta socială, înscriindu-se în partidul ţărănesc, în dispreţul părerii sfetnicilor — amici de-ai tatălui său — care-1 sfătuiau să devie mai întîi liberal, ca să poată ajunge la universitate; în România, acesta fiind drumul cel mai scurt dintre două puncte, oricare ar fi ele.

Dănuţ, care n-avea habar de politică — „această glandă îmi lipseşte", mărturisea el —, dar care cunoştea mai mulţi avocaţi ţărănişti şi vedea că doctrina politică nu-i diferenţiază cîtuşi de puţin de avocaţii liberali, averescani, iorghişti sau naţionalişti, îi reproşase această diminuare a libertăţii lui.

— Ce cauți la țărăniști anume? Dacă vrei să intri în politică, trage la sorț, să aleagă hazardul!

Mircea zîmbise, deşi cunoştea inocența politică a prietenului său.

— Dragă Dan, cînd intri în politică, înseamnă că ai acest apetit fără să-1 provoci, fără să-1 învenți. Şi cînd ai apetit robust, mănînci orice, cu o singură condiție: să fie curat. Partidul țărănesc, în stadiul său actual, e o mîncare de rînd, dar curat pregătită. în celelalte mîncări politice găseşti prea multe muşte, gîndaci şi sosuri sleite, reîncălzite. Prefer...

Copleşit de muncă didactică — pe care de altfel niciodată n-o disprețuia — îşi reluase şi activitatea literară, începută înainte de război, continuată în timpul şederii în Germania, prin corespondențe informative. Revista ieşană *Viața contimporană* căpătase prin el un tînăr judecător, altfel aspru decît cei bătrîni, al problemelor sociale si literare provocate de război. Stimat cum sînt oamenii temuți, mai ales cînd sînt tineri, călca sigur, folosind pentru mers elasticitatea înviorătoare a adversității surde şi a răutății coalizate. Aceeaşi solicitudine frățească îl lega de Dănuț, iar de numele Deleanu, acel nod marinăresc făcut din bătaia de inimă a dragostii dintăi. Trăise. Nu-şi închinase tinereța lui Dumnezeu, dar sufletul nu-şi aplecase genunchii decît în fața Olguței.

Ca să-1 determine pe Dănuț dacă nu să publice, măcar să cunoască alt aspect al laşului decît cel avocățesc şi cel al contemplației nocturne în singurătate, îl introdusese în intimitatea unui om pentru care avea în ordinea intelectuală aceeaşi atitudine ca şi față de Olguța în ordinea sentimentală. Acest om era directorul, redactorul, colaboratorul, tatăl, mama, fiul, soacra şi logodnica revistei *Viața contimporană,* pe care-o crease, conducînd-o de peste cincisprezece ani.

înainte de prima vizită:

— Haide, Dan. Nu te mănîncă!

— Cred... dar n-am timp, n-am chef... Lucrez...

îl dusese pe sus oarecum.

După întîia vizită:

— Mircea, cînd mai mergem?

Acesta era primul succes al lui Mircea. Cu activă răbdare, îl pregătise pe al doilea.

Dănuț începuse să scrie — literatură, natural — cu zece ani în urmă, la vrîsta de şaisprezece ani. Dar nu în acea clipă a primului vers desemnat grafic devenise scriitor, ci cu mult înainte. Acea clipă îl aplecase asupra caietului, nu asupra sufletului. Abia după multe caiete avea să găsească din nou ceea ce presimțise în copilărie, ceea ce căuta atunci: a patra dimensiune a vieții, creațiunea artistică.

...Eşti copil mic, de cinci-şase ani. Ştii să mănînci urît; să dormi solid; să plîngi cu o mie de lacrimi; să rîzi cu zece mii de zurgălăi — şi ştii, mai presus de toate, să te joci. Te joci cu orice: cu unghia degetului cel mic de la mînă sau picior şi cu barba lui Dumnezeu. Contemplația mistică — acea divină sugătoare de suflete, preparată de religii — n-a absorbit mai complect un suflet decît joaca, sufletul copilăresc. Un copil cu o minge în mînă e un copil cu sufletul în mînă, cum unele tablouri religioase îl arată pe Isus copil ținînd în mîna lui pămîntul: trista minge. Astfel, copilul e pe rînd toate jucăriile lui: băț de poarcă, minge de oină, zmeu, praştie, titirez, arşice, *diabollo,* cerc, păpuşă, soldat de plumb, trompetă, darabană, cal de lemn, scrînciob... în clipa cînd jucăria pe care-o ține-n mînă nu mai e o formă a sufletului său, ci un simplu obiect de distracție, nu mai e copil. Dar atunci e iarăşi, pe rînd, tot ce' citeşte, toți eroii de poveste care-1 încîntă, toate chipurile văzute la cinematograf şi teatru... Apoi vine dragostea — apoi începe viața. De acum înainte nu mai poate fi nimic altăceva decît ce e, aşa cum e. Unii încearcă în religie evadarea inconştientă de odinioară. Mulți cred c-au izbutit. Alții se resemnează să fie ei, limitați în strictul hotar al personalității lor. Iar alții izbutesc prin activitățile profesionale să nu mai fie nimic; fericiți ca şi copiii, sînt însă odioşi.

Dar sînt copii, plozi pe care jucăria nu-i absoarbe complect: aşa a vrut Dumnezeu, să fie în ei copilăria fracționată.

E primăvară, de pildă. Copiii zburdă pe tăpşan. Acolo-s vrăbiile, dincolo-s copiii. Copiii se joacă de-a vrăbiile, vrăbiile, de-a copiii. Nu mai ştii!

Tăpşanul nu e un tăpşan literar, adică o tipsie de primăvară, mărginită de plopi, să zicem. Nu! E un tăpşan orăşenesc, infect. Băltoace într-o parte, rău mirositoare. Ciori grase. Ghete putrede, scorojite, fără toc şi talpă, lepădate de un cerşetor o dată cu venirea primăverii. Cutii de sardele şi tinichele de conserve. Piepteni fără dinţi. Coji de lămîi.

Şi totuşi, şi acolo-i primăvara.

Copiii se joacă, dar unul dintre ei se joacă... uituc oarecum, discontinuu. Nu fuge mereu. Nu ţipă mereu. E puţin distrat. Ai crede c-a uitat ceva, c-a pierdut ceva. Se joacă şi el, dar *ştie* că se joacă, pe cînd ceilalţi se joacă pur şi simplu. E vesel şi el, dar *ştie* că e vesel, pe cînd ceilalţi n-au vreme să facă astfel de constatări. Şi, pe deasupra, parcă e trist, parcă neliniştit. El nu cunoaşte primăvara, nici literatura primăverii — căci întâiul om e premergător literaturei — dar în afară de joacă, se întîmplă ceva care-1 priveşte pe el, care-1 cheamă... E chinuit puţin. Nu-i e îndemînă. Se furişează, neobservat de nimeni, dintre copii şi se duce acasă sau hoinăreşte pe uliţi, şovăind, ca cineva care-a pierdut adresa celui pe care-1 caută. Parcă-i vine să plîngă — un uşor nod în gît, care-1 face să înghită des — parcă ar vrea să spuie ceva, dar n-are pe nimeni şi nici o jucărie lîngă el; parcă ar vrea să surîdă, şi-i vine să închidă ochii, rezemîndu-se de zaplazul cald de soare.

De ce-a plecat din joaca celorlalţi? Ce-a păţit? E bolnav?...

în tăcerea acelei clipe de joacă sacrificată fără motiv s-a născut un scriitor. Dar acea tăcere, cu tremurul purităţii ei neexprimate, cu extazul ei neştiut, e depărtată ca o stea. Poate că o va mai întîlni, poate că nu. Desigur însă că nu în clipa întâiului vers al tinereţii va culege lumina acelei stele.

Şi dacă tîrziu, foarte tîrziu, după ce va fi săpat mii de tuneluri, după ce va fi spart mii de munţi, va descoperi misterul acelei clipe, ce va face? Va striga oamenilor: „Veniţi! Iată ce-am găsit, iată ce am *Eu";* sau închizînd la loc tunelurile, ridicînd din nou munţii, va rămînea singur, cu steaua lui?

Iată de ce Dănuţ nu publicase încă nimic.

Şi iată de ce, acum, cînd se vedea constrîns de viaţă să publice, să cîştige altfel decît minţind, simţea tristeţa

aceluia care în loc să ducă la tîrg ouă sau găini în coş, pentru vînzare, ar trebui să ducă steaua singurătăţii lui.

începuse-n el febrilitatea care urmează marilor hotărîri, multă vreme amînate. Vrei să precipiţi clipele ca să isprăveşti mai repede ceea ce ani de zile n-ai făcut.

Şi era burlesc contrastul dintre activitatea trepidantă a mînilor şi aerul absent al feţii. Pusese ţigara fumată în saltarul creioanelor. După cîteva clipe abia, deşteptat de mirosul de ars, o luase de acolo. în loc să-şi îmbrace surtucul, îmbrăcase pijamaua. Era enervat de aceste necontenite confuzii, şi totuşi mereu greşea.

Izbuti în sfîrşit să fie gata. Smunci de pe masă caietul sacrificat publicităţii, cu duşmănie — avînd gestul unui tată cînd dă partea cuvenită de avere unui copil care împotriva dorinţei părinteşti se expatriază. Goli servieta avocăţească, exact cum făcea înainte de-a pleca la tribunal, împinse caietul în ea, şi, maşinal, puse la loc *Codul de şedinţă.* O cutie cu ţigări în buzunar, servieta subt braţ, pălăria înfundată în cap. Aruncă o privire distrat cercetătoare prin încăpere, stinse lumina şi porni. Trecu prin antret, coridoare, coborî scările în vîrful picioarelor, cu precauţiuni inutile — casa era goală, etacul doamnei Deleanu era depărtat de încăperile din drumul lui — dar trupul se pregătea parcă pentru o faptă urîtă.

Noaptea, ca o fată brună de şaisprezece ani, cu lilieci în braţe.

Stele strălucitoare. Cîrii care se gudură pînă la poartă.

—Aici-i număru cinci?

O siluetă precipitată de telegrafist nocturn, cu băţul subţioară, îl întîmpinase, gata parcă să-1 ia în coarne.

— Ce doreşti?

— O telegramă pentru... pentru...

îl privi deodată pe Dănuţ, cu silabele adresei pe buze.

— Mă rog, sînteţi de-ai casei?

—Nu.

— Atunci...

Făcu un pas îndărăt, cu mîna pe băţ, căutînd cu o aruncătură de ochi sergentul de noapte. Dănuţ trecu pe lîngă el şi se îndepărtă cu pas mare. Telegrafistul îşi scarpină bărbia, răsfrînse buzele a mirare, ridică din umeri şi intră lătrat de cîni, mestecînd un fel de invizibilă mămăligă uriaşă cu băţul printre ei.

Dănuţ mergea, mergea, ca cel din poveste, care nu trebuia să privească în urmă. O telegramă! Desigur că era dată de domnul Deleanu, anunţîndu-i pe neaşteptate un proces important la Curtea de apel, pe care trebuia mîne dimineaţă, de la unsprezece la douăsprezece, să-1 citească, să-1 prepare şi după amiază să-1 pledeze, împărţindu-se în două: jumătate la Curtea de apel, în Palatul Justiţiei; cealaltă, la Curtea cu juri, în localul Şcoalei primare „Gheorghe Asachi", unde avea alt proces. Domnul Deleanu izbutea să se împartă şi în patru, şi-1 supunea şi pe Dănuţ, prin telegrame urgente, la acelaşi regim, anunţîndu-i procese neprevăzute în ultimul moment.

Oftă adînc.

Şi deodată îşi simţi inima grea. Ajunsese. Era în dreptul celor două ferestre ciudat luminate, într-un oraş şi pe o stradă cu toate luminile stinse. Ferestre nalte de casă boierească: păreau foarte mari din pricina zidului ruinat, cum în obrazul mistuit de boală ochii cresc din cale-afară. Pe deasupra perdeluţelor albe, în fund, zăreai un raft de bibliotecă, ticsit de cărţi. Privind numai, presimţeai fumul de ţigară, care domnea acolo ca o ceaţă a insomniilor lungi. Şi iampa odăii, o vedeai de-afară, nu era o lampă întîmplător aprinsă pentru un întîmplător nesomn, ci mare glob luminos, bulgăr de gheaţă incandescentă, soare de odaie pentru o minte deprinsă să vegheze la lumina acestei amieze spectrale.

Se grăbise să ajungă la această casă în faţa ferestrelor care hipnotizau strada şi fluturii de noapte. Totuşi, mai amînă o dată. Porni înainte. Găsise, adică născocise, justificarea acestei ultime şi absurde amînări. Trebuia să-1 descopere pe Puiu Deleanu, secretarul domnului Deleanu. Puiu, la Curtea cu juri; el, la Curtea de apel. Adică de-andoaselea. Uitase că la Curtea cu juri era angajat el, Dan Deleanu, şi nu putea să trimită înlocuitori.

Unde să-1 găsească pe Puiu?

în definitiv, putea să-1 puie la curent şi mîne dimineaţă cu procesul de după amiază, dar... Renunţă să-şi mai dovedească absurditatea tîrcoalelor pe care le dădea casei cu ferestre luminate. Avea nevoie să se mai mişte puţin... La urma urmei, era liber pe actele lui! Nu era obligat să dea manuscrisul.

Iarăşi!

îl va da. Dar întăi trebuia să-1 descopere pe Puiu. Unde? Dănuţ nu era de loc la curent cu viaţa şi localurile de noapte ale laşului. La tribunal, cînd se isca vreo controversă între avocaţii însuraţi, cu privire la supremaţia pulpelor Lizetei, de pildă, asupra pulpelor Rozei, aceştia apelau la arbitrajul tinerilor. Fusese invitat şi Dănuţ să ia loc în acest scaun suprem.

— Dumneata eşti băiat cult, domnule Deleanu. Te alegem judecător. Hotărăşte dumneata dacă are a face dicţiunea Lolei cu a lui Gretty.

— Sînt actriţe? se informase Dănuţ scrupulos, cu perfectă candoare.

— Eeec! N-ai să-mi spui că eşti călugăr!

Puiu, în schimb, în astfel de chestiuni era „doctor".

Vesel băiat Puiu Deleanu! în jurul Iui viaţa cînta arii de operetă. Cercetaş şi voluntar în timpul războiului, scăpase de armată atunci cînd cei de-o vîrsta cu el abia se pregăteau s-o facă.

Deşi cu trei ani mai tînăr decît Dănuţ, ieşise avocat înaintea lui. La Universitate luase bagheta mişcării antisemite. De două ori fusese arestat; în felul acesta, înainte de a intra în avocatură, căpătase o durabilă notorietate printre clienţi şi avocaţi. Domnul Deleanu se simţea complice cu tinereţă lui eruptivă. îi tolera toate drăciiie. Strălucit student, de altminteri. Toţi profesorii — chiar şi cei indispuşi de turbulenţa mişcărilor antisemite — conveniseră *cum laude* că neastîmpăratul student are bosa juridică, în calitate de conducător al mişcării antisemite, venind des în contact cu poliţia, căpătase diverse bose frontale şi occipitale. Trecuseră. Cea juridică numai era permanentă. Plonjase în avocatură ca într-o mare de zurgălăi. înota cu răsunet. Pleda împotriva „jidanilor" în calitate de foastă căpetenie antisemită, şi pentru ei, în calitate de secretar al domnului Deleanu. Clientela evreiască, cea mai nume-

roasă, care ştie mai bine decît dascălii universitari să puie diagnosticul bosei juridice, îl aprecia în ambele calităţi. Intrase şi în mişcarea chiriaşilor, valorificînd drepturile lor cu o'vehemenţă revoluţionară. Proprietarii căutau să-1 evacueze de la chiriaşi, absorbindu-1 în rîndurile lor. Duşman la bară cu toată lumea, era prietenul întregului oraş. Poreclit „Expres" de către colegi, nu-şi dezminţea porecla profesională nici printre femeile nocturne, la care — primit ca un expres într-o gară — ajungea înaintea trenurilor de marfă şi persoane mature. Avea şi metresă: pe Rodica, foasta camaradă a Olguţei şi Monicăi. El o divorţase de primul bărbat, un sublocotenent rănit în război — a cărui complectă soră de caritate fusese Rodica — recăsătorind-o, adică făcîndu-i actul dotai, cu bancherul botezat Bercale, din Bercovici. îşi rezervase o creanţa ipotecară asupra trupului Rodicăi.

Frecventa toate localurile de noapte ale Iaşului, căpătînd o nouă configuraţie de clientelă. Devenise avocatul competent al tuturor beţivilor, zurbagiilor şi haimanalelor. Chelnerii îl salutau pînă la pămînt, servindu-1 cu viteze speciale. Muscalii cu robe de catifea albastră, opulent clocind pe Capra trăsurii sprintene, alergau cîte cinci odată, pe întrecute, să-1 servească pe „cacanaş Puiu".

O pornise iute în avocatură, ca şi dbmnul Deleanu odinioară, îşi închiriase un mic apartament în centrul oraşului şi-1 mobilase cu tot dichisul profesional, instalînd şi telefon şi, pe deasupra, avea şi un fecior care se întitula: secretarul lui domnu avocat, în lipsa lui Puiu de acasă. Fostul pungaş de buzunare, achitat de Puiu şi transformat de el în fecior teatral — favorite, jiletcă în dungi cu nasturi de alamă, mănuşi albe — se numise în epoca buzunarelor Nicu, zis şi Spirt. Puiu îl botezase Nick, mai scurt şi mai britanic. Nick primea clienţii şi-i purta cu vorba pînă ce sosea „maestrul". Maestrul lui Nick era un tînăr atlet sportiv — umeri laţi, talia sprintenă — cu faţa roză de *piccolo,* nas puţin cîrn, dantură ca a copilului „Cadum", frunte care sfidează cerul şi păr dat pe spate. Din pricina acestei figuri — nu-1 credea nimeni că se rade — Puiu purta ochelari americani, cu ramă de os şi cîrlige pe după urechi, în timpul zilei, la tribunal.

— Asta mă pozează, băieţi. Cine n-are musteţi trebuie să poarte ochelari. Cine n-are nici musteţi, nici ochelari să se lase de avocatură.

în timpul nopţii, însă, purta monoclu. Se ţinea la curent cu modele, avînd o garderobă mereu împrospătată. Nick era îmbrăcat întotdeauna cu o modă în urma stăpînului său.

Chipul lui Puiu, ireductibil copilăros — proclamase odată ca reţetă pentru oratorii cu figură infantilă cicatricea care deformează hidos — găsise formula unei impertinenţe nemaiîntîlnite pe uliţele Iaşului. Odată, pe sala Palatului de Justiţie, Puiu, din întîmplare, n-avea masca ochelarilor americani. Un domn de lîngă el, întîlnindu-i faţa şi crezînd că face dinadins, protestase:

— Tinere, nu-i frumos din partea dumitale! Sînt om bătrîn.

— Şi eu sînt tînăr, domnul meu. Aşa sînt eu!

Involuntar, Dănuţ se îndreptase spre „Pavilion". Ca oamenii care socotesc' la bătrîneţă că în oraşul lor se petrece şi acum, numai în localurile cunoscute tinereţii lor, Dănuţ pornise spre unul dintre cele două localuri de noapte, întîmplător ştiute. Unul era „Tanasachi": şantanul tîrgului. Celălalt, „Pavilionul", portul Iaşului la marea de umbre a văilor cu dealuri, dominînd întinderea vînătă şi albastră, stropită cu lumini tremurătoare.

Acest loc de petrecere e o crîşmă amplificată c-un fel de lanţuri de chilii: separeurile. E situată pe strada Păcurari, alături de lugubra clădire a Penitenciarului. Bucureştenii ar fi riumit-o „La Veneţia" din pricina priveliştei lacustre; ieşenii însă o botezaseră „Pavilion", termenii poetizanţi răsărind mai rar pe buza cetăţeanului ieşan decît pe-a celui bucureştean, atît de inventiv în poetizarea verbală a străzilor şi a localurilor de noapte.

Patronul, grecotei cu palori untdelemnii şi cîrlionţi de culoare grasă a măslinelor marinate, servea personal numai pe clienţii de marcă, de pildă doctorul primar al municipiului sau pe domnii deputaţi; altminteri, domnea cu ochi de vameş şi mîni de moaşă îndărătul tejghelei cu stropitoare pentru pahare. îmbrăcat corect, dar fără guler, adică decorat cu motivele naţionale ale gulerului

cămeşii de noapte cu canafuri roşii, şi creionul cu vîrf bont după ureche.

Dănuț intră. Era ca un bal mascat de sticle. în luminile aprinse străluceau toate culorile alcoolice, de la roşul falş al vinului măsluit, pînă la verdele halucinat al pipermintului. Un client turtit dormea cu capul pe masă, strănutînd cîte-un fragment lăutăresc.

— Domnul doreşte...

E o formulă mai imperativă şi mai glacială decît: „Ce doreşte domnul?", servită clienților necunoscuți şi suspecți. Geanta lui Dănuț îi dădea un iz semipolițienesc, semifiscal. Acest hermafroditism profesional îl făcea indezirabil întrun astfel de local.

— Caut pe cineva, enunță vag Dănuț, privind în jur.

Patronul ridică din umeri, înăbuşindu-1 prudent pe: „N-ai decît!"

— Aveți... treabă?

— Daa...

— Cu cine, mă rog?

— Cu domnul avocat Deleanu.

— Aa! respiră patronul. Cu domnu Puiu! Băiete, n-auzi, băiete, du-te şi spune lui domnu Puiu că-1 aşteaptă un client. Zboară la bacşiş!

Şervetul cu chelnerul zburară. Reveniră, aducînd un zîmbet ca o farfurie de cartofi *paille.*

— Vine, vă rog. Luați loc.

Dănuț zîmbi. Şi la ,,Pavilion" Puiu avea un vestibul profesional.

Se auziră paşi imperioşi. în cadrul unei uşi deschise, monoclul lui Puiu sclipi scenic. Părea luminat de rampă, gata să debiteze un cuplet ardeiat. Lovi zgomotos palmele una de alta. Doi chelneri se precipitară.

— Cum? Bum! Călugărul din vechiul schit la „Pavilion" a răsărit! Bum! Ce cauți, Dan?

— Pe tine.

— M-ai găsit.

— Ascultă, Puiu, eu pledez mîne la Curtea cu juri.

— Ştiu: faimosul Hahău. Splendidă crimă!

— ...Şi a venit o telegramă de la papa. Ştii!

— îmi închipui. Aranjăm o amînare.

— Treci tu dimineață pe la biurou să vezi ce-i.

— S-a făcut.

— Noapte bună şi petrecere bună!

— Cum, pleci?

— Sigur

— Dan! îmi pare rău! Vii şi tu odată la mine-acasă! Un pahar n-ai să refuzi!

— Puiule, nu mă ştii!

— Bine, omule, un pahar... Şampanie, cotnar... Panaioti!

— Ordin!

— O sticlă de cotnar *de-al meu.*

— Zboară, băiete! tună patronul.

Doi chelneri se precipitară.

— Puiule, țț!

— Nu te las nici mort! Cinci minute pe ceasornic. Hai, bre omule! Ce Dumnezeu! Am dincolo o colecție de gogomani! Hai, zău! N-ai să regreți! Să-mi auzi lăutarii, să-mi vezi menajeria. Stăm pe terasă. Nu-i picior de jidan. Noaptea, o splendoare! arătă Puiu cu gest larg spre uşă.

Dănuț îi urmă.

Pe terasa de lemn, suspendată deasupra nopții, între stele şi lumini terestre, două becuri electrice luminau o frescă destrăbălată. Guri căscate de cîntece, cu gest de paiață automată; păr incendiar zburlit; frunți îmbrobonate, deasupra ochilor iluminați de vin; etola unui braț bărbătesc pe gîtul făinos al unei femei decoltate, cu buzele proaspăt drese pentru noul-sosit; marş pedestru de sticle albe şi negre printre sifoanele cu cască de jandarm; putrefacții vinete de *rocquefort,* tirul găurit al şvaițerului, fructe, farfurii cu anatomia fripturilor de pui...

— Ura! Ura! vociferară tinerii avocați, recunoscîndu-şi confratele întrezărit pe la Tribunal.

— Tăcere, broaştelor! Vă prezint, grațioase dame şi tinere fecioare, pe vărul meu, Dan Deleanu, care e căsătorit cu servieta sa.

Semnalată, servieta lui Dănuț deveni vizibilă ca un balcon electoral.

Alături de Puiu, Dănuț părea îngrozitor de minor. Fața i se acoperise de surîsul timid şi parcă trist, care-**1** făcea să pară distrat şi absent printre oameni, chiar cînd îi privea în față.

Era considerat cu deferentă, numele Deleanu — prin tată şi nepot — fiind o casă de încredere, cum ar fi „Mumm"-ul în şampanie.

Dănuț se aşeză lîngă Puiu, cu fața spre dealuri. Alături de el era Lizica, din categoria denumită de Puiu fecioară, adică, în limbaj bancar, nouă emisiune. Foasta elevă a şcoalei profesionale de fete, în loc să-şi prepare corigenta, preferase să-şi aleagă o carieră fără de corigente. Era îmbrăcată ca pentru bal. Ciorapi de matasă, pantofi de matasă, rochie de matasă şi *dessou-uri* de matasă, asigura Puiu. Dar Lizica, în această baie de matasă, intrase cu trupul ei plinuț de țărăncuță. Era bună la inimă, ca un piersic țărănesc. Cine vroia culegea. Orice vorbă avea pentru fața ei rotundă, cu nări cărnoase, răsfrînte în sus, proprietăți gîdilitoare, ilariante. Tot timpul spunea: „Dă-mi pace!", deşi deocamdată nimeni nu-i făcea nimic. Dar toate vorbele îi dădeau cutremure de rîs, îmbătînd-o mai mult decît vinul din față.

— Dă-mi pace, Puiule!

O privise.

— Cesar, de ce nu-mi dai pace?

îi făcuse cu ochiul.

Facultatea aceasta gazoasă şi eruptivă, de rîs, suna delectabil în urechea tuturora, dar isteric în urechea lui Dănuț, cu atît mai mult cu cît observase că unele căutături îndreptate spre ea proclamau violul.

în fața lui Dănuț, lată şi turtită ca o floarea-soarelui, era „madmazel Lina", cu un surîs centimetrat de dinții lați, pe o față albă ca smîntîna. I se mai spunea şi Dicke-Bertha, aluzie la sînii ei atît de vast bombați, încît ar fi încăput în țeava giganticului tun, pentru două lovituri. Istorisea fără mofturi „povestea vieții ei". Fusese la Maternitatea, nu doică, aşa cum o arătau sînii, ci moaşă, aşa cum o arăta vocabularul. O violase un mamoş, cu care trăise un an. „Fii, ce om!" ofta ea. Tot el „o avortase". „Pii, ce mînă!" suspina ea. Apoi devenise „artistă". Era şi acum, arta fiind un generos refugiu pentru cei care au suferit.

în capul mesei şedea Măicuța. Nu venea de la Agapia, nici de la Văratic, nici de la Agafton. Dar avea o cuvioasă slăbiciune pentru negru. Haină neagră, bărbați bruni, viață de noapte. Era albă în preajma rozului, cu gene negre

ca musteață bărbaților de pică. Juristul de lîngă ea răspundea nostalgiei ei de abanos: negru dur. Poreclit Maciste, avea glas profund, statură de contrabas sculat în orhestră, şi efectiv cîntase din contrabas în orhestra Liceului Internat pe cînd era singurul elev al liceului, care trebuia să se radă zilnic. Păreau prunci, pe lîngă el, toți adolescenții baroului. Maciste avea nasul înrudit cu trompa, ochi minusculi şi o expresie care aducea cu bonomia masivă a elefantului. Era nelipsit de la toate chefurile. Nu numai Măicuța rîvnea la el, ci şi silueta androgină, surghiunită de gelozie, în celălalt capăt al mesei, față în față cu rivala ei şi cu toreadorul lor. Aceasta din urmă, cap frumos de adolescent prea încercănat, îşi rezema paloarea frunții în palmă, arătînd purpura cu ascuțit contur — lac „Oja" — a unghiilor, manichiurate special pentru efectul satanic. Se numea, nici mai mult, nici mai puțin, Thais. De ce Thais, şi nu Salammbo sau Salomeea? Acest nume, enigmatic pentru majoritatea clientelei, izbutise să-i creeze un prestigiu literar, nuanțat în următoarea expresie:

— Thais are un *ce* mistic.

Cine ştie ce reminiscențe obscure ale ochilor aruncați în treacăt prin vitrina librăriilor ieşene răsfrîngeau asupra acestei Thais grația de fum de smirnă şi de caisă a numelui celeilalte: ispita lui Pafnute.

Thaîs era în fruntea unei mese vesele: vin şi sifoane. Dar ochii ei nocturn desfăşurați aveau privirea ultimului act de tragedie. Părea că priveşte de pe terasa unui palat contimporan cu Neron cel puțin incendiul Romei. O dublă influență îşi disputa întâietatea în atitudinele ei. Văzuse în timpul războiului la Iaşi pe Mărioara Ventura în *Dama cu camelii* şi *Omul de altădată* de Porto-Riche. Şi căuta să imite plutirile ei ascuțite de acvilă semită deasupra gloriei latine. A doua influența era mai recentă, şi germanică. Se numea Conrad Weidt: Tuciferul ecranului, asul macabrului germanic. Şi acesta era unghiular satanic. Thais, pe lîngă Mărioara Ventura. şi Conrad Weidt, priza cocaină. După fiecare aspirație — cu nări dilatate — a prafului sidefiu adunat cu buricul degetelor, fața ei devenea mai crispată — Conrad Weidt îl juca pe Pagannini; Mărioara Ventura, rolul Phedrei. Falca ei inferioară, înțepenită în paralizia cocainei,> căpăta treptat o mişcare de

rumegare, un uşor rînjet. Această proiectare ritmică a fălcii, îmbinată' cu paloarea, ochii negri şi influenţele teatrale, îi dădeau ceva mortuar; presimţeai capul de mort, hîrca, dar o hîrcă rămasă cabotină şi în neant.

în sfîrşit, al patrulea exemplar feminin al petrecerii se numea Iulişca, unguroaică adusă în regat de trupele de ocupaţie. La chefuri, Iulişca avea semnificaţia ardeiului roş, cel pe care-1 găseşti înfipt în solniţa tuturor meselor de crîşmă. Ea nu putea spune cuiva: „Te iubesc"; sau „îmi placi"'; sau: „Eşti băiat drăguţ". Aceste expresii ale profesiei ea nu le rostea, ci le dansa, le zbura, le gemea, le sculpta, le vulcaniza.

De pildă, Iulişca vroia să arate unui bărbat că doreşte să-1 aibă client. Atunci, ea se oprea în faţa lui, trăsnită, pietrificată, indiferent dacă victima era la masă cu mai multă lume, sau dacă alături o altă femeie îl deservea.

Se oprea, închidea ochii, răsturna capul pe spate— cu atitudinea celui care respiră eter — întredeschidea buzele, strîngea pumnii, ondula şoldurile, cabra sînii. Nu ştiai ce va face: va strănuta? va exploda? va ţîşni în sus? va cădea pe spate?...

Nu! Era în transele unor vorbe de dragoste. Un cutremur o răscolea toată, buzele emiteau un şuierat de şarpe, gemut şi tremolat, şi în sfîrşit izbucnea:

— Aaaah, cum mă arde, micule!...

„Micul" era convins că „femeie ca Iulişca mai rar", în realitate, Iulişca prefera femeile. Dar numai bărbaţii plăteau.

La această masă, Măicuţa şi cu Thaîs şi-1 disputau pe Maciste; Măicuţa, la rîndul ei, era rîvnită de Iulişca, pentru care Maciste simţea o virilă vocaţiune. Protagoniştii acestui complex poligon erotic deveneau inaccesibili celorlalţi. Titularul Lizicăi era Puiu. Aşa că numai Dicke-Bertha era franramente disponibilă. De altfel, dimensiunile şi sufletul ei o făceau ospitalieră pentru toţi deodată. în jurul gîtului, ca două spade încrucişate paşnic pe o panoplie, două braţe, unul de postav albastru, celălalt, de postav cenuşiu, o încolăceau. O mînă, răsărită din postavul albastru, o ciupea de ureche; cealaltă mînă, aparţinînd postavului cenuşiu, o netezea pe guşă. La spatele ei, un avocat se instalase pe scaun, ronţăindu-i ceafa, sîrguitor. Pe

subt masă, diverse perechi de picioare tricotau în jurul gambelor ei, escaladîndu-le, comprimîndu-le, parcurgîndu-le. între timp, Dicke-Bertha bea vin, mînca bişcoturi, rîdea şi istorisea. Era ca un munte elveţian, parcurs, pe o coastă, de funiculare; pe alta, păscut de vaci Suchard; pe alta, exploatat de cherestele; pe alta, contemplat de un pastor calvinist, fără să mai socotim turiştii care-1 suie cu alpenştocuri şi cei care, desfăşuraţi pe iarbă, consumă savuroase alimente — în timp ce el, muntele, se ocupă cu norii, cu cerul şi cu soarele. Norii, cerul şi soarele Dickei-Bertha erau alimentele. Trăia mîncînd.' De cîtiva ani, dragostea căzuse pe planul al doilea. Nici un bărbat nu mai putea deştepta în ochii ei duioşiile antropofage, pe care o simplă costiţă de purcel — bine friptă — i le răscolea. O mînca pînă la os şi o sugea cum sug copiii un caramel, şi viţelul, ugerul matern. în materie alimentară avea procedeele ei. Orice om mănîncă alimentele cu pîne, pînea devenind un acompaniament pentru fiecare solist alimentar. Dicke-Bertha consuma natural, cu pîne, dar şi cu unt. Bucăţica de pîne aferentă înghiţiturei respective era o tartină cu unt atît de îmbelşugată, încît un om normal, după o astfel de tartină, ar fi renunţat la restul mesei. Acest procedeu îl învăţase de la un rus, nerespectînd decît această latură a procedeului, pe cealaltă, alcoolul simetric înghiţit, limitînd-o la litrul de vin care ajută digestia.

Ceea ce pentru o profesionistă a dragbstii e amantul de inimă, pentru Dicke-Bertha erau dulciurile. Contactul dintre buzele ei şi un cataif cu frişca sau o cremă de ciocolată sau o piurea de castane era sărutarea buzelor Salomeei pe buza de zmeură îngheţată a lui Ionathan.

Luminile din vale tremurau subţire ca un preludiu de harfe. Pe dealul Galatei, un foc se aprinse, roş. Pornea o corabie cu lumină la catarg? O stea căzu sprinten, ca un pavilion lăsat; în urmă-i, un cer de stele, cutremurat, sclipi lung, atunci parcă desfăşurat.

Sosea cotnarul în sticle negre, dar comesenii aclamau altă sosire.

— Huduba! Huduba! Bravo, cioară!

Huduba nu apăruse ca un violonist pe scenă, cu tăcerea subţioară, ci ca un bondar. Un deget scărpina o strună

sau un văzduh de vară. Zbîrnîia struna, răsuna vara. Stîrnite ca de-o mîncărime, glasurile întîmpinară pe lăutar cu un: „Zumbai, zumbai; zumbai, zumbai..."

în ritmul săltăreț ca o cadență de pinteni şi de drîmbe, paharele uşor pişcate cu vîrful cuțitelor picurară piuit de curci. Huduba se apropia cu scripca într-o mînă, aducînd pe-o față de gorilă tuberculoasă, un zîmbet ca o reclamă luminoasă pentru o pastă dentifrice.

— Zumbai, zumbai, zumbai, zumbai...

Un mare miez de nucă bătrînă, răsucită în cute întortocheate, gălbui şi negre; cu mustețile spălăcit albe, lăsate pe oală; cu urechi clăpăuge, înaripînd o gambetă strîmb aşezată pe creştet, gata să cadă; doi ochi îngrozitori de negri, dar care erau albi fiindcă țiganul îi da peste cap, privindu-şi parcă podul gîndurilor; o redingotă ca un fel de rasol de redingotă; nişte pantaloni tubular blegi, în care presimțeai ciolanele firave ca fumul de mangal. Totuşi, țiganul înainta pe valuri elastice, scărpinînd strunele scripcei.

— Zumbai, zumbai; zumbai, zumbai...

Era o aiurire generală, ca un nor de țînțari pe-o.baltă, din care trebuia să se desprindă un cîntec, dar unul singur, nu oricare. Struna lui Huduba îl căuta, ochii lui Huduba îl invocau. în clipa opririi — cîțiva paşi mai erau pînă la masă —, cîntecul trebuia să răsune.

în urma lui Huduba venea masiv țimbalagiul, baragladină spătoasă. Burtos ca un bucătar, cu fălci proeminente ca nişte şolduri ale obrazului, cu musteață neagră ca un început de codru şi sprincene ca un început de corb, purta, legat de gît şi sprijinit în bolta burții, grătarul de strune al țimbalului. Ciocanele ridicate aşteptau porunca arcuşului.

— Zumbai, zumbai; zumbai, zumbai...

Dănuț, cu ochii întredesehişi, asculta struna țiganului, dar cu mai bine de douăzeci de ani în urmă. Era copil mic. Trăia bunicul lui. Doamna şi domnul Deleanu erau tineri, bruni, subțirei în haine demodate. în pridvorul de la Medeleni. Masă mare, prezidată de conu Costache Dumşa. Musafiri, Herr Direktor. Copiii mîncau înainte, dar trăgeau cu ochiul pe la ferestre şi cu urechea pe la uşele deschise.

Luminele aprinse — trandafiri palizi în globuri roze — luminau mari buchete de flori răspîndite printre cristale, argintărie, pe olandele proaspăt albe. Cînii, pe scări, cu luciri stranii în ochi. Copiii, în cămeşă de noapte, la ferestre, îndărătul perdelelor. Afară, miros de pui fript şi de petunii tămîioase.

Şi deodată, din noapte, prin lătratul cînilor stîrniți, Huduba, lăutarul satului, venea pe poartă, lăsînd în drum alaiul țărănesc, scărpinînd o strună subt cerul stelelor de vară. Venea cu greierii şi cu cosaşii, negru şi pocit în hainele orăşeneşti, sunînd'o strună, călărind'vibrația unei strune, în trapul şi galopul unei strune, ca acele vrăjitoare încălecate pe coada unei inături. Venea pe-o strună cel care fără strună era batjocura copiilor şi gazda bătăilor. Se oprea îh fața scărilor, ploconindu-se în fața „măriilor-lor", dar tot bîzîind din strună. Nu-1 îndemna nimeni, nu-i poruncea nimeni. El doar ştia ce vor boierii: să rîdă de un țigan, ş-apoi să plîngă pe coarda dulce a unei scripci:

Crîşmărița m-o chemat,
Jap, jap, jap!
Să-mi deie zahăr chisat,
Jap, jap, jap!...

Cu capul holbat, buzat, şi ochii peste cap, Huduba, după ce se bucura într-un rînjet alb că 1-a chemat crîşmărița, plescăia din buză în aşa fel „jap, jap, jap", încît simțeai trei palme pe obrajii lui, din senin trîntite, ca şi cum arhanghelul țiganilor l-ar fi trăsnit de sus, pe cînd degetul cel gros al mînii drepte suna pe strune de trei ori, hain şi îndrăcit, ca o asmuțire de cîni, urmată de un zbîrnîit de rîsete batjocoritoare. Glasul lui Huduba devenea tot mai chinuit şi mai surd, de-a lungul strofelor care-1 arătau ars de dorul crîşmăriței, care-1 chema în batjocură, şi de năvala palmelor — jap, jap, jap! — refren pocnitor âl obrajilor.

Dar nici el nu se lăsa:

Hai cu mine-n Bucureşti,
Jap, jap, jap!
Să-ți fac salbă de ciuperci
Şi papuci de castraveți,
Jap, jap, jap!

Şi deodată, cu spaimă şi cu jale — alb în ochi, alb în dinţi, cu faţa de tăciune'— Huduba se cutremura, gata să plîngă printre suspine ilariante:

Cînd s-o ieu la dezmierdat,
Jap, jap, jap!
Hop bărbatul din dulap,
Jap, jap, jap!
Şi-mi dă cu măciuca-n cap.
Jap, jap, jap!

Rîsete cu lacrimi în pridvor. Rîsete cu mîna la gură printre slujnice şi servitori. Rîsetele satului la poartă. Huduba înviase cu scripca sluţeniei lui toată elegia ţiganului din România, rob al tuturora, a cărui viaţă e un refren de palme pe obraz, în hazul băştinaşilor. Părea un sfînt sculptat în rădăcină, o sperietoare de păsări răstignită pe pocnituri de palme, cu pruncul sfînt al coardelor în braţe.

Lui'Dănuţ, pe-atunci copil cu bucle, în cămeşa de noapte la fereastra veseliei, îi venea să plîngă fiindcă toţi rîdeau, şi la urmă rîdea şi ţiganul, răsturnînd pe gît paharul cu vin sau cu rachiu. Avea o mie de glasuri Huduba şi o mie de chipuri. Fiecare cîntec era cîntat de un alt Huduba, atunci răsărit din scripcă şi din melodie, ca dintr-o vrăjitorească trapă. Roiuri mucalite răscolea degetul lui pe strune. Dar uneori arcuşul de lemn curb desprindea dintre suspinele coardelor pe cele mai pure. Atunci, gîtul uscat, smolit şi creţ al ţiganului se înclina ca al lebedelor pe unda scripcii lui.

— N-o vinzi, măi ţigane? îl necăjeau boierii.

— N-o vindem, măria-voastră, că Huduba are un trup parşiv pentru biciuşca boierilor, da' inima lui Huduba e acolea, în scripcă, mititica, din mila măriei-voastre.

Trupul lui, ca drumurile pămîntului, era hărăzit piciorului omenesc să-1 calce, să-1 lovească, dar scripca lui, inima lui, era o ureche aplecată şi pe frunza codrului român, şi pe apele plutaşilor, şi pe gemetele bejănarilor de odinioară, şi pe viaţa satelor...

Uneori, născocea refrenuri ciudate, onomatopeice, care destăinuiau mai surd, dar mai puternic decît vorbele, jalea, bucuria, ura şi batjocura.

Avea un cîntec, cu straniu refren, ţigănesc poate dacă ar fi aparţinut unui grai, care punea ca o ameninţare de tunet şi ca o joacă de diavoli între strofele dragostîi:

La portiţa mîndrei mele, mîndrei mele,
Răsărit-au...
Lebidabidumbai-lan-dugamengher,
...două stele.

Două stele-au răsărit, răsărit,
Sau mîndra s-a...
Lebidabidumbai-lan-dugamengher,
...logodit?

...Vra să zică mai trăia Huduba! înviase pridvorul petrecerilor bătrîneşti, cu tinereţa părinţilor lui Dănuţ, cu bătrîneţa bunicului şi cu copilăria lui.

—- Zumbai, zumbai; zumbai, zumbai...

La Bacău,
La Bacău,
Intr-o mahala,
S-a-ntîmplat,
S-a-ntîmplat
O mare dandana...

Dănuţ deschise ochii şi se văzu la o masă a prezentului, între contimporanii lui: Lizica, Dicke-Bertha, Thaîs, Măicuţa, Iulişca, Maciste, Puiu...

întoarse capul spre lăutar: acelaşi Huduba, mai bătrîn, mai năruit, mai uscăţiv, mai pocit, mai jalnic.

La Bacău,
La Bacău...

Şi acum el ştia ce vor boierii. Din murmurul buzelor chefliilor el desprinsese cîntecul lor: *La Bacău.* Acolo, la masa petrecerii, erau odrasle de ţărani şi copii de tîrgoveţi scurşi de la periferii în inima oraşelor. Ei vroiau să trăiască viaţa: cea de oraş. Peste ei, ca o cometă a veseliei contimporane, era nasul lui Tănase. Acest nas zodiac izgonise sunetul veseliei care vine cu rîurile la vale, din munţi cu brazi. Chefliii de astăzi cereau scripcii lui Huduba

cupletul trivial şi romanţa sentimentală în care-şi suflă nasul gramofoanele.

Acolo era pridvorul trecutului, cu străbunii; dincoace, masa prezentului, cu strănepoţii. Şi între ele, scripca lui Huduba.

— Dan, nici nu ţi-ai băut paharul!

Din picioare, îl dădu duşcă, mulţumi şi plecă repede. Se ducea spre casa cu ferestre luminate, cu geanta subţioară, pe uliţele pustii.

Lăutar şi el, dar scripca lui Huduba avea alte cîntece pentru noii contimporani, pe cînd scripca lui Dănuţ avea un singur cîntec pentru toţi.

Monica! Monica!

în clipa cînd se naşte, porecla defineşte stringent şi plastic pe cineva, dar totodată îl constrînge să fie vasalul ei.

O femeie poreclită „femeie fatală" înseamnă că în societatea ambiantă ei a fost fatală cuiva — indiferent dacă cel care s-a sinucis pentru ea e dirigintele oficiului poştal sau şeful unei percepţii — şi că mai poate fi fatală şi altora,' din aceeaşi categorie socială. Dar, totodată, din clipa cînd şi-a auzit' porecla primită cu un zîmbet de sfinx — acest zîmbet inexistent e apanagiul femeilor fatale — va deveni şi mai fatală, deservindu-şi porecla. în mahalaua ei va profesa rolul pe care Anthineea îl profesează în suburbia literară a Atlantidei lui Pierre Benoît. Cu ochii ei bovini, cu părul ei negru lins pe tîmple şi trupul ei de falduri lăptoase, va deveni un fel de casieriţă impasibilă a sinuciderilor din amor, a delapidărilor din amor, a divorţurilor. Poate că înainte de poreclă ar fi preferat să facă dulceţi, să bată pasienţe şi să croşeteze rozace textile pentru perne şi spetezele scaunelor — dar magnetizată de poreclă a intrat în rîndul Messalinelor. Porecla i-a descoperit o vocaţiune surdă, impunîndu-i-o cu suverana energie a colectivităţii care â creat-o, decretînd-o.

Aşadar, porecla e receptivă — prin faptul constatării plastice —- şi e creatoare, eliminînd sau atenuînd însuşirile divergente de la poreclă ale celui definit, silindu-1 să abunde în sensul ei. Ceea ce dovedeşte slăbiciunea omului în faţa

voinţei semenilor săi. Personalitatea decretată de societatea în care trăieşte va fi mai durabilă decît adevărata lui personalitate, alcătuită din atavism şi ereditate, convertite fiziologic şi psihologic într-o formulă proprie. Această unilateralizare a omului prin poreclă, în sensul ei, această falsificare a individualităţii —- datorită exagerării unei însuşiri în detrimentul celorlalte-— e un spectacol penibil, în clipa cînd individul îşi pierde tinereţă, cînd se usucă.

Anonim, neştiut şi nedefinit de nimeni, fără nici o reputaţie, fără nici o etichetă, individul albit de ani ar fi bătrîn pur şi simplu. Bătrîneţa n-ar fi decît o surdină pe coardele sonore ale tinereţii lui. El n-ar căuta — tocmai fiindcă-i bătrîn cu simplicitate, fără cabotinism — să *plagieze* ceea ce în tinereţă i-a dat o anumită seducţiune între semenii săi. Bătrîneţa lui n-ar fi caricatura tinereţii lui, ci bătrîneţa ei, a tinereţii, frumoasă încă, în felul toamnelor. Dar rareori există acel individ anonim, a cărui bătrîneţa naturală, ca un anotimp final, să nu se înjosească histrionesc în faţa oamenilor. Şi poate şi mai rare sînt individualităţile care, evoluînd în celebritate —- cum ar creşte o pădure în vitrină sau pe scenă—-să nu devie parcuri, adică să nu cedeze publicului loc agreabil pentru bănci şi plimbări comode, în propria lor fiinţă vasală succesului.

Cei mai mulţi bătrîni sînt parodiile reputaţiei sau poreclei lor, din epoca plenitudinei tinereşti. Astfel, întîlneşti într-un salon, de pildă, un om venerabil prin vrîstă, care se arată isteţ şi neastîmpărat, tachinînd fetele, atacînd cucoanele, pretinzînd prin fapta lui să învioreze „tineretul de azi" cu glume, calambururi, istorioare şi anecdote răsuflate, care l-au făcut celebru în tinereţă lui *de ieri*. Ţi se strînge inima de milă. Surîzi cu efort, cum aplauzi la circ pe nenorocitul acrobat care nu izbuteşte măcar să atragă atenţia cuiva. îl compătimeşti. Şi n-ai curajul, nimeni nu-1 are — respectul bătrîneţii — să-i spui: „Astîmpără-te. Rămîi bătrîn. Nu-ţi sade bine să te strîmbi!"

Dar pe înfundate, tinerii hazlii ai salonului respectiv rîd de moşneagul histrion. Ei nu ştiu — ei, cei reputaţi irezistibili — că mîne vor fi la fel cu moşneagul reputat şi el irezistibil în saloanele tinereţii lui.

Astfel, o victimă a reputației este lașul, denumit orașul cultural, orașul intelectual. Merită lașul această reputație?

Reputația, întăi și întăi, e receptivă. Ea constată o realitate, nu o născocește. Reputația nu e o lăudăroșenie, o tartarinadă. Această reputație a lașului însuma o activitate culturală mai proeminentă, mai personală și mai stăruitoare decît a celorlalte orașe românești. Faptele muntenilor — între care România —• sînt fiicele ideilor moldovenești, ieșene mai ales. Apoi „Junimea" — acel amestec de cultură și bun-simț, de entuziasm și ironie, de credință și scepticism — e templu moldovenesc, clădit între zările ieșene. Ieșană e și armonia Eminescu, și zvonul Creangă, și zeflemeaua cu monoclu Petrache Carp, și gravitatea statuară Maiorescu, și zîmbetul Alecsandri, și veninul tonic Gheorghe Panu.

Dar junimiștii s-au dus: unii în mormînt, alții în noua capitală a țării, ducînd cu ei altoi moldovenesc, crescut în pepinierele „Junimii". De-atunci s-au ridicat și alte generații între zările ieșene, visînd cu stelele, trudind cu slovele — dar, mai curînd decît al bunicilor, exodul lor spre noua capitală a început.

lașul de altădată a îmbătrînit. Mai este el orașul culturii, orașul ideilor? Da, pretind ieșenii, disprețuind de la înălțimea reputației de alții ctitorită muncitoarele și poate vulgarele orașe ale României Mari.

Nu! Acest oraș bătrîn nu știe să fie bătrîn — nu el, biată făptură de ruine —- ci oamenii care-1 locuiesc, vanitoși, caricaturizîndu-i reputația din tinerețа. Nu ești intelectual fiindcă trăiești într-o bibliotecă, după cum șoarecii bibliotecilor și păianjenii lor nu sînt intelectuali, ci pur și simplu șoareci și păianjeni. Nici omul care doarme într-o bibliotecă nu e prin aceasta intelectual, căci somnul nu e susceptibil de astfel de denumiri. Un oraș nu e intelectual prin numărul clădirilor culturale unde învățăceii tineri deprind să ție condeiul și să deschidă gura, ci prin marile personalități care, cu înălțimea lor meditativă și dominatoare, împrăștie ca o aromă, pînă departe, și duhul orașului în care s-au format. Unde-s acești stejari ieșeni, acești plopi ieșeni, acești brazi ieșeni, spre care țara să

se-ndrepte în procesiuni evlavioase? Eminescu, Alecsandri, Creangă, Panu?

Aceștia au fost, și dimpreună au dominat zarea românească.

Dar acum?

Acum, într-un oraș bătrîn și înăcrit de vanitate — care vede în București Calea Victoriei și „Capsa", cum vede țața de la perdeluța răsucită a geamului tot ce-i urît și aparent în viața vecinilor, neglijînd restul — existau două mari ferestre luminate, pe o stradă dosnică, într-o clădire ruinată.

Acolo, ca acele buhne solitare, stăpînind palatele pustii cu măreția lor de urne funerare, nopți de-a rîndul veghea un om sur. Tinerețа lui crescuse pe ruinele „Junimii". Mai răsună încă ecoul pașilor lui Eminescu pe ulițele lașului atunci cînd tînărul socialist, abia ieșit de pe băncile școlii, privea luna lui Eminescu cu întăia dragoste în ochii melancolizați amar de Schopenhauer.

Treptat dispăruseră marii ieșeni, atingîndu-1 toți cu pulpana umbrei lor istorice, lăsîndu-1 singur în orașul lor să le vegheze nopțile subt dublul scut de aur al ferestrelor luminate. Acolo era ultimul intelectual al lașului. Prin el numai, prin nopțile lui de insomnie, lașul putea să judece țara lui, nu s-o bîrfească.

Dar adresa acestui om era ignorată de mai toți ieșenii, în afară de proprietarul său, care-i intentase proces de evacuare.

Acest supraviețuitor nocturn al marilor ieșeni de altădată avea două titluri sociale: profesor universitar și redactor al revistei *Viața contimporană.* Dar n-avea cărți de vizită.

Nu frecventa pe nimeni, în afară de cei din biblioteca sa. Devenise profesor universitar la o vrîstă cînd socotea că fiecare student e un echivalent al personalității sale, a dascălului tînăr, și că n-ar fi rău ca de pe catedră, amical, să le împărtășească experiențele sale intelectuale/Observase, însă, că el, dascălul, e un exemplar ciudat, cu picioare mult prea repezi pentru ale celorlalți, cu plămîni mult mai rezistenți decît ai discipolilor. Se văzuse în situația călăuzei

pentru piscuri nalte, care n-ar avea nici un client, pentru simplul motiv că turiştii solicitaţi pentru ascensiune preferă berăria sau cofetăria de la poalele muntelui, cu scaune comode, consumaţii delectabile şi cărţi poştale edificatoare cromolitografic.

Profesase mai departe — nu putea nici să moară de foame, nici să se facă uşier la Facultatea de litere — dar renunţase la altitudini cu turma după el. Devenise, cum s-ar zice, un profesor sceptic, oarecum mizantrop. Cînd distingea cîte-un apetit intelectual printre elevii săi, îl invita acasă. Devenea amic, incapabil să fie profesor. Aceste amiciţii îi împuţinaseră simţitor biblioteca. Amiciţia impune sacrificii materiale.

între timp, dimpreună cu un grup de prieteni *întru entuziasm,* înjghebase o revistă voluminoasă, intitulată *Viaţa contimporană.* Ceilalţi înclinaseră spre titlul mai general şi mai pompos: *Viaţa.* Adaosul „contimporană" era zîmbetul modestiei lui.

Entuziasmul care-i solidarizase era o idee, denumită ideea poporanistă. Programul revistei „literare şi sociale", nu de ,,literatură socială", cum de la început fusese botezată de adversari, era simplu ca un precept al celebrului deschizător de uşi deschise: La Palisse. Redactorul cerea scriitorilor, artiştilor în genere, să aibă faţă de fenomenul ţărănesc o atitudine artistică, adică imparţială. Să nu facă compot de ţărani, cum făcea Alecsandri, dar nici să nu dispreţuiască pur şi simplu starea primară a acestei clase inculte, brutale, instinctive, făcînd-o insuportabilă nasului estetizant. S-o facă să trăiască aşa cum e, în adevărul social care-a creat-o. Departe de-a cere scriitorilor literatură ţărănească, le semnala dificultatea unei literaturi avînd ca subiect ţăranul şi viaţa lui, din pricina perspectivei de cugetare obiectivă, pe care mai ales acest subiect o cerea creatorului.

Fusese înţeles atît de bine, încît ani de-a rîndul poşta redacţională îi adusese vrafuri de poezii şi proză care slăveau fad şi nătîng pe „ţăranul împilat", „glia umedă de roua sîngelui" şi pe „martirul ogoarelor". Natural, coşul redacţional respectase traiectoria: *tout ă Vegout.* Dar şi mai ciudat, reputaţia acestei reviste cu atitudine atît de eclectic artistică în faţa clasei ţărăneşti creştea fals, formidabil de fals, în entuziasmul tuturora. Această revistă cu precepte pur artistice era socotită ca un organ literar de slăvire a ţărănimii, ceea ce determinase o serioasă curiozitate şi poate şi caritate socială pentru ţărani, fapt care îndestula, într-o măsură, programul social al revistei, dar nu şi pe cel literar. Venise războiul. Urmase exproprierea. Revista, cu acelaşi titlu, care acum părea o impertinenţă, reapăruse.

— De ce mai trăieşti? Ce mai vrei? i se spunea. Vremurile impilării ţăranilor au trecut. Lasă amintirea cruciadei duse pentru ţărani. Ai liberat Sfîntul Mormînt; du-te acasă.

Adică: dispari.

S-ar fi zis că nimeni nu observa — în genere, subtitlurile sînt rareori citite — că pe coperta revistei figura menţiunea: „Literară şi socială"; şi că în cuprinsul său se discutau alte probleme sociale, tot atît de grave şi tot atît de miop privite pînă atunci ca şi problema ţărănească de odinioară; şi că, pe deasupra, revista — literară exact în proporţia în care era socială — tipărea literatura cea mai publicabilă a epocii de după război. Se întîmpla cu *Viaţa contimporană* acelaşi fenomen al poreclei sau reputaţiei, care ucid sau ascund realitatea.

Aşadar, redactorul *Vieţii contimporane* era socotit îndeobşte, în domeniul literar, ca un echivalent al acelui ireductibil român, care afurisea Parisul, pretinzînd că acolo a murit de foame fiindcă nici un restaurant n-a vrut să-i servească mămăligă, sarmale cu varză şi ciorbă de potroace.

între timp, îndărătul celor două ferestre luminate, în vibraţia amiezii spectrale, volumele lui Marcel Proust aveau în ţara românească întâiul lector demn de epopeea insomniei lor, în straniile perspective ale timpului discompus.

La poalele piramidelor un copil egipţian, răsărit din nisip ca un fragment de umbră al piramidei, îţi oferă un scarabeu. Acuma 1-a găsit, scotocind nisipul. E cald. Ţi-1 vinde pentru preţul derizoriu de doi piaştri. Departe de-a te tocmi, îi mai dai doi piaştri, ca să n-ai impresia că-1 furi pe bietul copil. Ai generozitatea omului care-a făcut o strălucită afacere. Abia la Cairo, într-o cafenea, afli că scarabeul e *made in Germany* şi că zeci de negustori ambulanţi

îl vînd în cafenele — cum la noi se vînd alunele americane — cu un piastru duzina; acesta fiind prețul inițial.

La New-Castle, în Anglia, cumperi o brichetă originală, a cărei flacără în loc să fie stinsă de vînt, e ințețită. „Ai dracului oameni englejii!", îți spui admirativ, făcînd din brichetă o alegorie a vitalității engleze, pe care vrăjmăşiile continentale o sporesc. Dar pe vaporul care te aduce în țară, într-o zi de plictiseală, pe cînd îți răsuceşti admirativ bricheta, observi că şi invenția britanică e *made in Germany.*

De la Madrid Vrei să te-ntorci în țară cu puțin spirit specific consemnat în artă. Cumperi nişte castaghete al căror tril de toacă l-ai auzit, sedus, sunînd în mînile nervoase ale dansatoarei spaniole, întovărăşindu-i onctuosu-i şold.

Cumperi şi o lamă de Toledo. E glorioasă ca un vers de epopee; e iute ca o limbă de şarpe; şi-i înflorită ca şi cum pe luciul ei metalic o lună plină ar fi imprimat umbra unei frunze migălos zimțată.

Şi castagnetele, şi lama de Toledo sînt *made in Germany.* Devii atît de bănuitor, încît te-ntrebi dacă blana ursului polar, călătorind la Pol pe un sloi de gheață, nu e şi ea *made in Germany.*

în produsele sufleteşti şi intelectuale cele mai diverse vanitatea are înfiorătoarea universalitate a produselor *made in Germany.* Orice revistă literară sau socială e un grup de individualități legate printr-un entuziasm comun — principiu de *temporară* înrudire —, printr-o atitudine similară în fața vieții, în esență, se înțelege, dar şi un grup de vanități, şi'poate mai ales. Iscălitura de pe copertă semnalează pe producătorul articolului, al prozei sau al versului din cuprinsul revistei. Desigur că e legitim şi onorabil să fii proprietarul unei case ridicate prin munca ta; dar e foarte agreabil să stai pe pragul sau în poarta casei tale, ca vecinii să te vadă pe soclu, ca trecătorii să te ştie. Poate că mai mult decît existența casei de tine clădită, privirea vecinilor şi a trecătorilor — admirativă sau invidioasă — ți-e răsplata efortului. Acea privire îți îngraşă sufletul şi-ți dilată nările. Ea îți dă acolada.

Se întîmplă, natural, ca multe articole să nu fie iscălite. Modestie? Nu! Laşitate sau prudență. Nu-ți vine să iscăleşti articolul injurios, a cărui glorie se revarsă asupra-ți cu vînt de palme şi praf de injurii. E atît de previzibil şi

normal acest anonimat în care răutatea sau curajul sînt deghizate subt mască şi pelerină, încît legea presei a prevăzut printr-un articol că redactorul revistei sau gazetei e răspunzător de calomnia sau injuria cuprinsă în articolele anonime. Sînt şi articole, mereu iscălite de un nume care e un pseudonim sau cu două sau trei steluțe. Dar cînd, într-un oraş, un singur om va umbla pe străzi mascat sau costumat, însă totdeauna cu aceeaşi mască şi acelaşi costum, va fi cunoscut de către public mai bine decît toți cetățenii descoperiți. Aşa că aceste pseudonime, departe de-a exprima modestia sau dorința de anonimat, exprimă ori jena pentru numele adevărat — te lepezi de el, rebotezîndu-te — ori dorința de-a se singulariza în plină piață publică.

Revista *Viața contimporană* avea mulți proprietari stînd pe pragul casei lor, expunîndu-se privirii celorlalți. Cu alte cuvinte, avea mulți colaboratori. Sumarul ei, afişat pe copertă — pentru lesnicioasa edificare a lectorului — producea multe nume de intelectuali emeriți şi artişti reputați. Rareori însă zăreai numele redactorului, de fapt, directorului ei. Şi totuşi, el era colaboratorul cel mai statornic şi cel mai proteic. O jumătate de revistă era scrisă de el, dar sumarul era iscălit de alții. Iar articolele de critică literară, pe care trebuia să le semneze — ca să dea sumarului prestigiul numelui său — cădeau în coada sumarului, acolo unde listele de mîncare anunță apele minerale, şi termometrele, zero grade. Rol de scafandru, după cum se vede, nu importanță de far. Din această pricină, i se reproşa lipsa de productivitate. Căci nimeni nu-şi dădea seamă că o revistă nu trăieşte prin salonul de recepție — adică prin beletristică şi articole —- ci prin obscurul complex al gospodăriei redacționale: polemici, însemnări, recenzii şi tot felul de rubrici permanente, strecurate printre producțiile de gală, dar sporadice. Aceste rubrici, aceste note dau unei reviste o anumită atmosferă, o anumită viață. Toate aceste rubrici permanente sînt atribuite totalității colaboratorilor — care acceptă cu un surîs modest denunțarea paternității lor colective — nu obscurului redactor, care e un şef de orhestră, nevăzut, şi pe deasupra pe rînd şi oricînd înlocuitorul anonim al fiecărui solist absent. Astfel, treptat, redactorul *Vieții contimporane* făcuse gloria altora: a tuturor colaboratorilor. Miniştri, dascăli universitari, academicieni, oratori publici, mari avocați

produceau în viața socială, ca un pașaport diplomatic, titlul de colaboratori ai *Vieții contimporane.* Vorbeau desigur cu oarecare deferentă despre redactorul acestei reviste, dar cu deferenta miloasă şi compătimitoare a copilului de ţară, care, o dată ajuns, vorbeşte despre viaţa de martiră a bietei maică-sa, pe care însă n-o mai frecventează, recunoscîndu-i jertfa mai mult decît valoarea, pentru a converti această jertfă într-un atribut moral al provenienţei sale de jos. Prestigiul muncii anonime a acestui redactor trecuse asupra revistei. Ori, revista erau toţi, în afară de redactorul ei. Revista *Viaţa contimporană,* în gura unui fost sau prezent colaborator, se traducea prin orgoliosul plural „noi", împănat de singularul „eu", procurator al pluralului. Dar pronumele „el", al redactorului, era treptat exclus.

Aşa că, încet cu încetul, însuşi redactorul revistei ajunsese să se deposedeze de revista lui. O iubea ca pe o faptă a unei colectivităţi. O idolatra ca pe un copil al altora, crescut numai de el. Pentru el, revista lui devenise o fiinţă de sine stătătoare, exterioara lui. Ciudat, acest om — care în viaţa privată nu purtase niciodată emblema românească, injuria, iar în viaţa publică nu depăşise niciodată hotarul ironiei descriptive, nu exclamative — era înjurat. Drept răspuns la un articol în care dovedea nulitatea unui scriitor, era apostrofat cu vorbele: „bătrîn, neurastenic, maniac". Nu răspundea. în schimb, cea mai neînsemnată cîrtire sau defăimare a *Vieţii contimporane* îi înarma luciditatea cu cele mai subţiri săgeţi ale sarcasmului. îşi apăra revista, reputaţia ei: singurul punct vulnerabil al impasibilităţii lui. Din această cauză, era atacat mai ales personal. Tăcerile lui însemnau pentru adversari un succes. Pe acesta li-1 lăsa, zîmbitor.

Revista *Viaţa contimporană*avuse pentru el două semnificaţii, întâia, comună tuturor întemeietorilor: aceea de arenă onestă, pentru lupta socială şi literară. A doua semnificaţie îi era strict personală. La Universitate, apoi în viaţa'de toate zilele, nu găsise interlocutori. Mintea lui prea repede, corosiv lucidă, şi prea înaltă, nu găsea între camarazii de vîrsta, profesie şi viaţă replica egală, comprehensivă, deopotrivă de elastică, deopotrivă de dură. Renunţase deci la oameni. Dar activitatea lui de la *Viaţa contimporană* nu era decît o veşnică scrisoare adresată anonimului din mulţimea anonimă: acela trebuia să existe. Fără de această ultimă speranţă, desigur că redactorul *Vieţii contimporane* ar fi renunţat la viaţă, după ce renunţase'la oameni.

Pe acest anonim camarad al minţii sale, pe acest frate întru singurătate şi înaltă veghe, nu-1 căuta ca Diogene — poate fiindcă se temea să nu-1 găsească. Dar lui îi scria. Pentru el vorbea. în faţa lui se lupta. Activitatea consemnată în paginele revistei, în perspectiva ei totală, arăta o puritate de sinceritate, de onestitate morală şi intelectuală, cum se găseşte rareori, numai în viaţa oamenilor care trăiesc subt privirea lui Dumnezeu, la o parte de tumultul vieţii.

Două particularităţi îi dăduseră oarecare notorietate pitorească printre concetăţenii săi: viaţa de noapte şi fobia microbilor.

Un om care-şi petrece nopţile primind lume la el acasă, organizînd sindrofii cu fatalele partide de cărţi sau care face chefuri în oraş e reputat „om de viaţă". Vocabularul clasificator însă n-a găsit alt cuvînt pentru cel care-şi petrece nopţile trăind, în clipa cînd ceilalţi dorm sau fac'chef, decît acela de neurastenic. în noapte şi printre cărţi, acest om trăia ca pădurarul în inima pădurii. Şi faţa lui,'învăluită în păr sălbătăcit un pic pe tîmple şi în barbă, avea oarecare asemănare cu chipul pădurarilor pe care-i vezi răsărind subt solemnele bolţi vegetale, din umbra unui stejar, ca nişte pustnici gravi, cu ochi limpezi şi ageri, aducînd şi cu bufniţa, şi cu vulturul. Paloarea feţii, însă, aparţinea cărţilor. Purta vaste pălării negre cu margine lată şi pelerină. Aşa răsărea pe uliţile dosnice ale Iaşului, mergînd spre Universitate. Dacă l-ar fi întîlnit prin ruinele Iaşului Rembrandt, ar fi tresărit şi l-ar fi privit lung şi altfel decît rarii concetăţeni care-1 întîlneau, măsurînd ironici această apariţie de umbră, cu prea multă lumină în faţă şi-atît de puţin actuală din punct de vedere vestimentar.'

Trăsăturile acestui om, curbe, umerii obrajilor proeminenţi, orbitele adînci, fruntea lată şi dreaptă, nasul coroiat fără hrăpăreaţă ascuţime, dovedeau o osatură fermă, nu bicisnică, Pe această osatură viguroasă, în fineţa ei, din adîncul orbitelor, ochii priveau clar. Acolo le era locul, în adînc. Erau căprui, dar umbra orbitei îi făcea negri şi parcă mai

mari. Aveau ceva din rotunda claritate a ochilor de buhnă, mai ales că nasul pornea curb dintre ei. Nimic febril pe-această față. Calm, dar ager. Marele căpetenii militare așa visau în preajma luptelor privindu-și ostile în bivuac la lumini de focuri arămii.

A doua particularitate a acestui om era fobia microbilor, îi vedea presărați sarcastic pe toate cele: pe mîna prietenilor, pe clanța ușilor, pe cartonul țigărilor. Fumător pasionat, nu-și fuma țigara decît după ce-i pîrjolea cartonul la flacără, 'făcînd din el un fel de frigărui fierbinte. Din această cauză, buza de jos era ușor arsă. Acești microbi, permanenți pe toate cele, îi dădeau gesturi alegorice parcă. După ce 'strîngea o mînă — politicos, nu întorcea spatele celor care-i întindeau mîna — scotea dintr-un buzunar o sticluță cu sublimat sau cu alcool de peste patruzeci de grade și se dezinfecta. Microbii îl izolau complect de viață. Nimeni nu-i făcea vizite, nimeni nu-i pretindea.

„Lasă-1, domnule, ăsta trăiește noaptea ca huhurezii și se teme de microbi!"

Nimeni nu-și dădea seamă ce zîmbet ironic avea această viață de noapte și această fobie de microbi. Poate că nici el nu-și mai dădea perfect seamă. Dar există o formulă mai fericită și mai cuviincioasă — care să te izoleze de oameni, fără a le spune: „Dați-mi pace, imbecililor!" — decît viața de noapte și fobia microbilor? Căci aceeași mînă care se dezinfecta după ce strîngea o altă mînă, nopți întregi, fără mănuși și fără sublimat, și le petrecea mînă-n mînă cu volumele lui Tolstoi, Dostoievski sau Proust. Continua desigur si cînd era singur să-și flambeze cartonul țigărilor, dar mirosul și gustul de ars,' nu distrugerea microbilor, îi deveniseră încet cu încetul tot atît de necesare ca și tutunul.

lașul are o grădină, Copoul, reputată frumoasă prin decret municipal și cor civic. E frumoasă în măsura în care orișice grădină cu flori și copaci bătrîni e frumoasă. Atributul floral si vegetal nu-i lipsește: prin aceasta e grădină. Ca să fie frumoasă, însă, grădina trebuie să aibă acel echilibru subtil, acea transfigurare a naturii, care face altfel frumoasă o armonie de culori zugrăvite, alături de culorile livezilor și-ale luminii.

în lunca ei natală, floarea necultivată e sinceritatea, e candoarea luncii, și e frumoasă fiindcă exprimă această sinceritate, această candoare, care depășesc arta, conviețuind alături cu ea. Dar în clipa cînd nu mai răsare din pămînt, împodobindu-1 involuntar, ci e așezată de mîna omului într-un pămînt îngrădit, cultivat, destinat înfrumusețării, floarea e supusă acelorași legi artistice ca și sunetul în fraza muzicală, ca și vorba în vers, ca și culoarea în pictură. Frumoasă în sine, latent, ea ori devine frumoasă prin armonia care o însumează altfel decît natura, ori devine sunet falș, pretențios, vulgar, ca tot materialul prim artistic, pe care mîna omului nu 1-a înviat prin creațiune, desprinzîndu-1 din natură. Așadar, într-un parc, într-o grădină publică nu mai apreciezi materialul vegetal și floral din care sînt alcătuite, ci existența sau inexistența armoniei artistice, a creatiunii omenești.

Din acest punct de vedere — adică respectînd firescul criteriu — grădina Copou e slută și vulgară. Ea indispune ochiul ca un salon de mahala pregătit pentru recepția deputatului, ca o romanță a lunii dedicată primarului, ca o poezie epică închinată cutărui general de brigadă.

Ca și Mitropolia ieșană, și ca și atîtea clădiri recent înălțate pe blîndele uliți ale lașului,'ea nu respectă armonia florentină a zării ieșene, atît de pur ondulată de linia dealurilor, că pare un văl fluturînd de pe umerii goi ai unei madone care se închină — și sfidează, grosolan epatată, modestia artistică a ruinelor ieșene. Totuși, ieșenii se plimbă pe aleile Copoului și îl admiră, aceiași ieșeni care compătimesc Bucureștiul, fără să cunoască Cișmigiul, grădină grasă, care nu-i departe de frumusețã, deși plină de doici, de ordonanțe și de boanghini.

Grădina Copoului debutează printr-o alee centrală, mărginită de o parte și de alta cu bănci vopsite verde. Arhitectul grădinii a avut desigur concepții grandioase. El a vrut oarecum să cînte din ocarină fanfare eroice. A izbutit. Această alee dominantă a Copoului e ridicolă și pretențioasă. A reușit organizatorul gradinei să facă din ea un pretext pentru alee, cum bătrîneța face din capul omenesc un pretext pentru dilatarea cheliei. Cît de just ieșană ar fi fost o întortochere de poteci printre straturi de flori! Ce viață armonios distribuită ar fi dat gradinei

aceste poteci alegre, chemîiid perechile în toate părţile cu zîmbete de flori — în locul acestui falş bulevard, odios ca un guler înalt şi rigid pe gîtul unui copil limfatic. Această alee centrală e plină ca vestibulul unui dentist celebru. Lumea stă şi se plimbă acolo numai. Restul gradinei e gol; copacii nu se plimbă. Cînd se dau serbări — *kermeze:* aşa anunţă afişele — grădina e neîncăpătoare, adică aleea, faimoasa alee, căci grădina e aleea, precum aleea e grădina. Două mişcări în răspăr, în sus şi în jos. Ce fac oamenii aceia? Se plimbă? Nu! Se freacă unii de alţii ca periile în mînile lustragiului atunci cînd îşi iau avîntul. Se respiră, nas în nas, ca miopii cînd se întîlnesc cu felinarele. Se împroaşcă necontenit cu praful scărmănat de paşii lor îndesaţi. Asta se cheamă a lua parte la o „kermeză".

în fundul aleei, ca un sughiţ al perspectivei, se ridică un obelisc, la picioarele căruia, aşezaţi pe labe, patru lei de piatră — poate că-s sfincşi — veghează. Aceşti lei de cînd au devenit de piatră s-au îngrăşat. Au oarecare asemănare cu obezitatea scroafelor, dar sînt lei. Botoşi şi mahmuri ca începutul uimi formidabil gutunar în nasul bont al unui om fălcos, n-au batistă fiindcă sînt lei. Nu rag, mi urlă, nu mîrîie, dar fălcile lor de piatră abia pot stăpîni o vărsătură în cascadă;

Bieţi lei ai Africei, cine v-a pus să deveniţi celebri!

Al doilea edificiu al acestei alei e vegetal: un tei bătrîn, cu floare şi umbră dulce. E numit —- de aici se naşte catastrofa — teiul lui Eminescu.

— Aici visa Eminescu, îţi explică ieşeanul, arătîndu-ţi teiul încercuit de bănci populate.

Aici n-a visat niciodată^ Eminescu, subt acest tei situat pe aleea principală a Copoului. Căci dacă aşa înţelegea Eminescu să viseze, se instala cu scaunul şi masa „de brad" în galantarul celei mai mari magazii de pe strada Lăpuşneanu. Eminescu n-a visat în faţa nimănui. Avea o pudoare cu dimensiuni de munte abrupt, asasin pentru turişti.

Tu, oricine vei fi, citeşte cît vrei slova lui Eminescu, fii familiar cu ea cum eşti cu cerul de deasupra ogrăzii, aibe-o în gură cît vrei şi cînd vrei ca pe-o pastă de dinţi şi ca pe un şpriţ de la gheaţă — dar lasă-i viaţa, lasă-i visul. Nu crede că visa aşa cum stai dumneata în faţa fotografului, nici

cum te razemi în cot de balustrada lojei, la concertul fără muzică melodioasă.

Nu!

Eminescu, omul acela care avea o bucată de cer în loc de frunte, în clipa cînd îndoia spre pămînt creanga de luceferi a cerului, poate rodea în dinţi un vîrf de creion sau îşi muşca musteaţa, *singur,* fără să-1 vadă şi să-1 ştie nimeni.

Şi-n clipa cînd, cu crengile toamnei în braţul lui, arăta:

Vezi, rîndunelele se duc,
Se scutură fruuza de nuc,
Se lasă bruma peste vii,
De ce nu-mi vii? De ce nu-mi vii?

...nu crede că era ca Hamlet cînd o trimete pe scenă pe Ofelia la mănăstire! Nu! într-o crîşmă de mahala a Iaşului, cu răspopitul Creangă, urît ca o gorilă şi bun ca un miros de fum şi baligă. în soare, în faţa unei sticle de poşircă — chipul lui Eminescu zîmbea lui Creangă, ciocnind paharul, şi sufletul lui dezlega toamna, cu gest de orizont.

Subt teiul lui Eminescu tinerii visători ieşeni fac inhalaţii eminesciene.

Lastînga aleei, subt un chioşc circular, nechează fanfara militară. Faţă-n faţă cu chioşcul alămurilor, de cealaltă parte a aleei, un pavilion cu ferestre colorate transportă în această grădină, nu departe de faimosul tei, visul cu halbe de bere, sirop, gustări în scobitoare, şpriţ şi alune americane.

Iată grădina Copoului.

"Dar în fundul ei, într-un zaplaz înalt de scînduri putrede, vizibilă numai prin clanţă, atît e de mică şi de ştearsă, se deschide scîrţîind o uşiţă. E situată în grădina Copou, cum sînt uşele cămărilor: în fundul obscur al casei. Pleci capul, îndoi umerii — uşiţa e scundă, ridici piciorul — pragul e nalt, ai impresia că escaladezi p fereastră — şi intri deodată, lăsînd în urmă toate amintirile urbane, în cea mai dulce lumină din cîte ţi-a fost dat să întîlneşti. Crezi că-i un fum albăstrui ca cel de cetini în dreptul pădurilor de brazi, dar nici brazi nu-s, nici fum nu-i. E lumina îndulcită într-atîta, încît îţi pare fum. O potecă lungă, acoperită cu iarbă, romănite şi rochiţa-rîndunelii, printre

păpuşoi, se apleacă la vale şi se duce, se duce cu mişcări de izvor pînă departe. Şi iat-o revărsată-n aer, miere, şi-n dealurile albastre, uşoare, fluide ca un cer de toamnă coborît pe pămînt ca fumul de tămîie din cădelniţă. îţi vine să înclini capul pe umăr surîzînd. Unde eşti? Parcă s-au născut aici> din aer şi melancoliile luminii, versurile:

Pe-un picior de plai
Pe-o gură de rai...

Numai contururi blînde ca versul *Mioriţei.* Nici o asperitate, nici o duritate. Toate liniile au curba obrajilor de copii şi a dezmierdărilor pe frunte. Acolo-i păpuşoi; acolo-s vii; acolo, în verdeaţă, e o casă, e un fum; acolo latră cînii; acolo sună o talangă; acolo cîntă un cucoş; acolo cade alb un zbor de hulubi; acolo-i un cuc; acolo-i o mierlă... Şi peste toate, lumina ca tăcerea unui surîs şi ca somnolenţa unor mari ochi albaştri.

Ce semn se desprinde de pe hotarul luminii? Cine te priveşte peste marginele lumii, ridicat deasupra ei?

Orizonturile s-au deschis ca nişte mari vitralii. Zările sînt mai adînci, lumina mai afundă şi limpede ca tăcerea unei mulţimi îngenuncheate.

Ceahlăul!

în clipele de mare cumpănă şi îndoială, aşa se arăta prezenţa lui Dumnezeu pustnicilor deznădăjduiţi, cu credinţa zdruncinată.

Ceahlăul! Flacără albastră desprinsă din albastrul zărilor. Cunună de fum peste cenuşa norilor. Pisc în soare deasupra trecutului. Şi ai descoperit semnul poruncii, îi vei da ascultare. Niciodată nu vei părăsi oraşul mort. Ceahlăul ţi-a dat, albastră, acolada azurului.

O simplă uşiţă de lemn despărţea Copoul de golful albastru al plutirii spre Ceahlău. Tot atît de bruscă fusese pentru Dănuţ tranziţia de la viaţa ieşană — cea pe care o cunoscuse în timpul zilei — la atmosfera odăii în care trăia redactorul *Vieţii contimporane.*

Numai strigătul trufiei lirice a lui Jean-Cristophe în clipa cînd cunoaşte întaia iluminare a prieteniei — *„J'ai un amil J'ai un ami!"* — ar putea traduce cadenţa inimii

lui Dănuţ, după ce făcuse, împreună cu Mircea, întaia vizită acestui om.

Iată răsfrîngerea imediată, în scrisoarea pe care Dănuţ, chiar în acea noapte, i-o scria Monicăi:

Dragă Monica,

Fac *mea culpa,* fiindcă sînt cinci dimineaţa şi nu dorm, şi fiindcă nu ţi-am ascultat mai demult îndemnul de-a cunoaşte pe fostul tău profesor de la Facultatea de litere. Ce vrei? Noţiunea de profesor universitar — şi încă de literatură — mă crispează ca valeriana pe pisici.

Ştiu! Mi-ai spus de atîtea ori — şi m-ai convins — că acest profesor nu invită literatura pe patul lui Procust; că n-are cîntar farmaceutic pentru vis, nici basculă decimală pentru viaţă; că vorbele lui nu merg în pas de defilare, ci, dimpotrivă, au elocinţa încîlcită şi abruptă a pasului împleticit pe clinuri de munte neumblat — totuşi...

Ce-i bun pentru alţii nu-i bun pentru tine. Mic sînt desigur faţă de un Eminescu, faţă de un Caragiale, dar eu sînt eu, altul decît Eminescu, altul decît Caragiale, şi călăuza unică pentru cunoaşterea lor, eu, intactul, cunoscut numai de tine, nu puteam s-o accept. Acesta neacceptare era poate şi închipuirea tinerească a oricărui începător că nu poate fi înţeles de alt om, oricît de inteligent şi comprehensiv, mai în vîrstă decît el — dar şi pudoarea, trufie a pudoarei, de planetă nouă, pe care nici-o lunetă astronomică n-a întîlnit-o.

Ţi-am mai spus ce dar ai tu — miraculos pentru mine ca mersul lui Isus pe ape — de-a mă deschide clar în faţa ta. Lîngă tine sînt eu în întregime, fără nevoia de-a mă dovedi şi explica. Lîngă alţii sînt ca o casă ermetic închisă deodată: ferestrele dispar zidite, uşile dispar tencuite. Lîngă tine se deschid de la sine ferestre aiiri, prin care vezi tot. E ca o amplă respiraţie a] plămînilor mei. E ca o dezlegare a îngheţului. E ca o dispariţie de nouri masivi. Sînt eu, dar sînt în întregime subt privirea ta. E mai mult decît dragostea. E o senzaţie de primăvară care izbucneşte din pămînt cu florile şi cu jivinele deopotrivă.

Dar tu eşti Monica.

Nu-mi închipuiam ca alături de un alt om, fără de elanul iubirii, miracolul să se repete. Totuşi, s-a repetat. Am avut fericirea de-a fi profund străveziu alături de un om pe care atunci l-am

cunoscut, de care nici dragostea, nici amintirile nu mă legau. Acest salut, această totală descoperire a ființei intime, care-şi pleacă nu pălăria, ci misterul opacității în fața unui alt om, l-am cunoscut din nou, şi altfel decît lîngă tine, în această noapte. înțelegi ce mă leagă şi cum mă leagă de acest om. Sînt fericit că tu l-ai prețuit înaintea mea, fiindu-mi tot tu, şi de astă dată, singură călăuză spre singurele mele bucurii.

Voi cerca să te fac să participi la această vizită.

La unu noaptea mă opream, însoțit de Mircea, în fața ferestrelor luminate, care răsturnau o punte galbenă de-a curmezişul străzii, oglindindu-se şi-n zidul din față, ca două vechi icoane.

Mircea a bătut la o fereastră. Şi Mircea şi eu aveam un aer de conspiratori. Eram neliniştit. Iar trebuia să vorbesc, şi, pe deasupra, în fața unui om inteligent, dar cu totul necunoscut mie. Mă pregăteam parcă să dau un examen, să pledez un proces. Eu, cei cu vorbe somnoroase, lipsit de spontaneitate, fals de cîte ori doresc să fiu cît mai natural în fața unui necunoscut demn de stimă — îmi aduceam sufletul de ureche, ca pe un copil care nu vrea să spuie bună ziua musafirilor din salon. Şi, pe deasupra; era în gîndurile mele zăpăceala festivă a oraşelor de provincie în preajma sosirii regelui. Dar drumul de la ferestrele dinspre stradă, pînă la uşa de dindos, m-a schimbat. închipuieşte-ți poarta: o poartă din acelea de lemn, strînsă în alveolele pămîntului îngrămădit în jurul ei. Are un lacăt şi zăvor, şi nu se deschide decît o dată pe an, toamna, cînd intră lemnele şi căruța cu legume. Portița ei e îndărătnică şi buclucaşă. E caracterizată prin aceea că nu *vrea* să se deschidă. Trebuie s-o hurduci, s-o salți, s-o împingi cu umărul, şi abia după îndîrjită luptă izbuteşti s-o dai în lături, într-un scîrțiit mîrîitor.

în ogradă, iarbă deasă şi grasă ca în ograda unei mănăstiri. Pămîntul e ondulat, plin cu gheburi şi scobituri, aşa că pasul trebuie să fie atent şi capul înclinat.

Era noapte neagră, cu cîteva stele. După lumina puternică a ferestrelor din față, ochii noştri nu mai distingeau nimic. Bîjbîiam în urma lui Mircea. Şi cei cîți va paşi de la ferestre pînă la uşa de dindos mi-au rechemat fulgerător amintiri din copilărie. Ştii dorul nostru — tu, Olguța şi cu mine — de mister, de aventuri, prin noaptea livezii de la Medeleni. Instinctiv ne îmbrăcam cu pelerine. Olguța, în frunte; noi, în urmă. Eu îmi închipuiam — gîhdul detrona şefia de fapt a Olguței — că sînt căpitan de haiduci şi că-i conduc la un atac nocturn. Mergeam de jur împrejurul

casei; broaştele, cu saltul lor moale, îmi dădeau bătăi de inimă; un licurici mă făcea să tresar, ca un ochi de lup. Dar făceam o baie de mister eroic. îmi încruntam sprincenele — ca să fiu mai fioros — eram convins că am voce de bas, musteți şi pumni care-ar fi ucis un bou şi dărîmat un zid. îmi încordam muşchii, şi simțeam parcă duritatea defensivă a unei zale ascunsă sub cămeşă. Era în mine şi spaima celor din casa împrejmuită, şi calmul încordat al haiducilor care atacau... La urmă, ajungeam în bucătărie. Eram decepționat de cozile bucuroase ale cînilor, de sunetul farfuriilor spălate, de zîmbetul babei care ne oferea cucoşei — dar şi fericit că eram în sfîrşit ia lumină, între oameni.

Ce formidabile instantaneități are sufletul nostru 1 Această ogradă necunoscută, prin care bîjbîiam spre un orii necunoscut, îmi devenise familiară după întâiul pas, ca şi cum, orb, aş fi zîmbit în ograda copilăriei mele, căutîndu-vă pe voi.

Am aşteptat în fața unei uşi de lemn cu geamlîc, dînd pe un coridor întunecat. în sfîrşit, în fund, s-a crăpat o uşă, vestind lumina dinlăuntru, şi a apărut, cu părul vîlvoi şi barba zburlită, c-o pelerină pe umeri şi o luminare în mînă, un fel de stareț împresurat de mari palpitări de umbre şi lumini. Era ceva subpămîntean în această apariție, ca o întîmpinare din vechi veacuri, în fund de catacombe. Uitasem că sînt în Iaşi, că trăiesc în această epocă. Eram în preajma unei legende.

învîrti cheia în broască, aşeză luminarea pe un dulăpaş de lîngă uşă şi dispăru grabnic, proiectîndu-şi fîlfîirea enormei umbre.

— Nu intrăm?

— Stai să-nchidă uşa. Se teme de curente, zîmbi Mircea.

Am intrat. Respectînd parcă un rit, Mircea luă lumînarea de pe dulăpaş, călăuzindu-mă. Miros umed de pivniță leguminoasă, îmbinat cu căldură de pod încins. Scîndurile se cutremurau subt paşii noştri, ca o barcă veche. Pe lîngă ziduri, teancuri de reviste şi de cărți. Ne simțeam spionați de ochi de şoareci. Lîngă uşa odăii, un butoiaş; pe părete, un portret îngălbenit al lui Eminescu. Uri Eminescu îngrăşat la față, puhav, cu musteață groasă şi ochi rătăciți.

Am intrat în penumbra unei odăi îmbibată de fum tabagic, în treacăt, am zărit patul, un bec electric suspendat ca un păianjen, deasupra căpătîiului, o masă plină de cărți, o cană galbenă cu reliefuri acoperită cu un şervet.

Şi din această odaie am păşit brusc în viscolul incandescent al odăii cu ferestre luminate. Eram ca într-un fulger de magneziu.

îţi mai aduci aminte, Monica, de o fotografie dintr-un album de la Medeleni, reprezentînd un călugăr franciscan, încins cu o frînghie, în mijlocul Pieţii San-Marco, învăluit în zboruri de hulubi? înlocuieşte hulubii cu cărţi, Piaţa San-Marco prefă-o într-o vastă bibliotecă fumegîndă, şi vezi în mijlocul ei un călugăr franciscan, cu pelerină pe umeri, împrejmuit ca de un zbor de cărţi. Aşa l-am găsit pe profesorul tău. Cărţile nu mai erau hîrtii neînsufleţite. Vibra în ele o agerime, o palpitare de zbor. Şi le vedeai pretutindeni. Din podele pînă-n tavan, de-a lungul păreţilor, numai rafturi lungi, îndoite subt greutatea cărţilor. Intre ele, nici o aliniere rigidă, nici o constrîngere ordonată; o dezordine voioasă, exuberantă. Toate erau strîmbe, zburlite, îndoite; unele parcă voiau s-aplaude, altele să cadă, altele să sară. Din unele se ţuguia cîte-o fiţuică lungă, atît de lungă, încît se înclina ca fumul. Din altele răsăreau broşuri colorate. Altele aveau capac un caiet coşcovit. Dar nu numai rafturile ticsite, ci mai ales odaia era inundată de revărsarea cărţilor. Teancuri de tomuri in-folio, legate în piele, mărgineau ca un zid chinezesc rafturile de jos. Subt cele două ferestre, cetate lîngă cetate, se înălţa *Viaţa contimporana,* legată în carton. Pe scaune, iarăşi cărţi. O dormeuză era acoperită cu reviste şi broşuri. Pe podele, ca o procesiune de cămile, gheburi de volume, prelungite pînă departe de şiruri desprinse. Toate erau răsfoite, desfăcute, strîmbate, însemnate, cu marginele des adnotate, cu textul subliniat cu roş şi albastru. Trăiau. în jurul acestui om plutea un zbor de cărţi îmblînzite. Aveai impresia că nu le caută, că vin singure, că un semn de-al lui ar fi chemat zborul galben al volumelor lui France sau fîlfîirea roşie a volumelor lui Dickens; că o simplă poruncă a ochilor lui ar fi prefăcut încăperea într-o foşnitoare roire de culori, ca văzduhul exotic al pădurilor tropicale. Şi părul, şi barba lui păreau răscolite de zboruri, de vînturile lor. îşi uitase pelerina pe umeri. Aburii fumului de tutun se îndoiau deşi în jurul lui. Ne privea. Abia atunci i-am văzut vioiciunea ochilor. Era parcă ceva vrăjitoresc în această arătare scăldată în lumina tare ca o reverberaţie de munţi calcaroşi. Omul acesta zidit în bibliotecă, brumat de fum de tutun de-a lungul nopţilor, avea ceva dominator, o năprasnică vitalitate. Nu era nici ostenit, nici îndoit, nici bătrîn, deşi sur. Satan, răsărind pe vîrf de stîncă, arătînd cu un deget omului care-1 visează lumea

prăvălită-n văi, această vibraţie trebuie s-o aibă, această înălţare a frunţii, acest port al capului.

Prezenţa lui înteţeşte, distribuie o trepidaţie în gînduri, o dezordine care-ţi face sufletul asemănător cu odaia în care eşti. Te simţi răsfoit, mînuit, adnotat. Eşti o nouă carte îmblînzită în această pădure de cărţi. Şi simţi deodată, stînd în picioare, neîndrăznind să alungi cărţile de pe scaune, că sufletul e la el acasă..«

Bătuse la fereastră, trecuse prin ogradă, după ce-şi exercitase umărul la portiţă. Acuma aştepta în faţa uşii întunecate. Se familiarizase şi cu ograda, şi cu riturile casei.

Era atît de puternic mirosul de frunză nou, iarbă crudă şi lilieci în floare, încît îţi venea să răstorni capul pe spate, ca femeile sărutate pe gură.

Uşa din fund se crăpă luminos. Aceeaşi apariţie în falduri de umbre şi lumini, cu luminarea în mînă. Ca niciodată, însă, uşa de afară se deschise. Flacăra luminării, rămasă pe dulapaşul de lîngă uşă, în revărsarea de aer proaspăt, se înclină suplu, răsturnînd lungi fluturări de umbre, pînă departe, prin întunericul ogrăzii.

— Dumneata eşti, domnule Deleanu?

— Eu sînt. Bună seara, domnule profesor.

Două braţe impetuoase desfăcură pelerina, proiectîndu-se pe stele.

— Domnule Deleanu! Domnule Deleanu! Ce catastroafă e respectul! Dumneata îmi spui „domnule profesor" cu un ton atît de reverenţios, încît mă insulţi! Şi ai dreptate. Tinereţă trebuie să insulte bătrîneţa prin respect. Domnule Deleanu, cel mai grav păcat al omului este bătrîneţa. înţelegi dumneata ce-i primăvara?

Dănuţ zîmbi, respirînd larg.

— Te înşeli, domnule Deleanu! Să-ţi spun eu ce-i primăvara. Acum treizeci de ani — simţi dumneata ce monstruozitate e în gura unui om să poată spune: acum treizeci de ani eram tînăr! — acum treizeci de ani eram un imbecil fudul de ce aveam în cap, nu de cum era capul pe dinafară. Eram genial, domnule Deleanu, te asigur. Tinereţă e genială. în loc să mă admir în oglindă, mă uitam în cărţi.

Şedeam în Tataraşi, într-o casă cu lut pe jos. Dacă vărsăm apă, se făcea glod. Zvîrleam ţigările oriunde. Era o dezordine înfiorătoare. Recitam versuri cu voce tare. Şuieram partiturile operelor romantice de la un capăt la altul. Somnul mă ofensa. Nu-1 puteam accepta... Şi cînd venea primăvara, întăia noapte de primăvară, ieşeam pe pragul casei; o casă de mahala, domnule Deleanu, o casă de bărbier; dumneata nu cunoşti aşa ceva ! Şi ce crezi că făceam? Crezi că eram umilit că afară-i primăvară, şi ghetele mi-s rupte, şi pantalonii peticiţi? Nu, domnule Deleanu ! Eram fericit. îmi spuneam: „Mă băiete, a venit primăvara. Aştepţi o fată. Te iubeşte. O iubeşti. O aştepţi." Nu aşteptam pe nimeni! Dar dragostea era pe pragul casei mele. Toate fetele lumii puteau să vie. Asta-i primăvara ! Să fii calic, să nu te ştie nimeni, să stai pe pragul unei case de mahala şi să fii împăratul dragostii... Acuma... acuma dumneata îmi spui „domnule profesor", afară-i primăvară şi-mi vine să strănut.

Strănută.

— Poftim în casă, domnule Deleanu. Şi închide bine uşa. Natura nu respectă pe oamenii bătrîni!

Trecură în odaia albă de lumină şi de fum. Dănuţ îşi rezemă geanta pe fereastră, aşezîndu-se într-un scaun legănat pe tălpi curbe de lemn.

— Azi am avut o mare bucurie, domnule Deleanu. Am căpătat un permanent pe Căile Ferate. Uite-1: e de piele galbenă, cu fotografia mea. Sînt fericit. N-am să călătoresc niciodată. N-am să-1 utilizez. Dar acest carnet... — îl agită cu mîna, juvenil— ...mă face stăpîn pe o ţară întreagă, îl am aici în buzunar, şi pot pleca oriunde. Deschid carnetul, şi ştiu că pot pleca în Bucovina sau în Ardeal. Asta-i fericirea, domnule Deleanu: să deţii simbolul unui grup de virtualităţi. Asta-i tinereţă: simbolul virtualităţilor viitorului. La întâi ianuar 1923, biletul acesta, tot aşa de galben şi tot aşa de curat, va fi un simplu permanent expirat, amintirea nici unei călătorii. Asta-i bătrîneţa, domnule Deleanu: un permanent de viaţă în ziua expirării...

— Dar bucuria permanentului pe Calea Ferată?

— Asta-i senilitate, domnule Deleanu !

Pelerina-i căzuse de pe umeri pe marginea fotoliului. Nu se instala pe scaun decît în treacăt. Fiecare năvală de

gînduri, indignare sau entuziasm îl ridica în picioare, mobil şi vivace ca popîndăii la margine de drum. Era îmbrăcat cu un surtuc de ştofă gălbuie cu pătrăţele negre, a cărui formă oscila între tunică şi pijamaua de odaie. Manşete cilindrice, de modă veche; guler moale răsfrînt; cravată neagră cu nodul făcut de-a gata, cam strîmbă.

Uneori, ochiul drept avea încreţirea ochiului de bijutier expert cînd îl concentrează prin monoclul tubular al lupei asupra unui diamant. Acest gest, care-i asimetriza faţa, strîmbîndu-i sprinceana ochiului drept, exprima efortul de-a formula un gînd obscur.

în clipele de popas pe scaun şedea picior peste picior, arătînd ghete bătrîneşti cu margini de elastic şi urechile ieşite afară. Te-ai fi aşteptat la eforturi artritice sau reumatice. De unde! Unghiurile genunchilor erau prompte, dînd un neastîmpăr juvenil picioarelor, contradictor cu încălţămintea.

Atent, pîrjolea cartonul ţigării la flacăra unui chibrit. Alături, pe biurou, cartonul unei cutii cu ţigări era acoperit cu inscripţii mărunte, unele subliniate'cu creionul roş. Dănuţ desluşi un galop de litere: ***„Majoritatea scriitorilor Privesc sufletul omenesc cu luneta astronomică. Rezultatul: aproximative hărţi cu linii groase. Proust îl priveşte cu microscopul, fiindcă e altfel situat faţă de suflet"...***

Cu ochii la cartonul cutiei de'ţigări, Dănuţ zîmbea. îi surprinse privirea şi zîmbetul. îşi trecu mîna prin păr, trăgînd din ţigară fum gros.

— Domnule Deleanu, sînt un om vicios. Uite ce-am ajuns: o mînă şi un creion. Restul nu mai există. Scriu, scriu, scriu. Sînt o notă pe marginea cărţilor. Am vrut să mă vindec. Am închis în biurou toate colile de hîrtie, toate caietele, tot ce era susceptibil de-a fi mîzgălit. I-am dat cheia lui domnu Balmuş, rugîndu-1 s-o ţie o săptămînă. Care crezi c-a fost rezultatul? Uite-1: scriu pe cutiile de ţigări. Uitasem să închid şi creioanele! Ce diabolică invenţie, domnule Deleanu, instrumentele de scris! Dumnezeu 1-a făcut pe Adam; din coasta lui Adam a rupt-o pe Eva. Păcatul vieţii e dar dumnezeiesc. Dar diavolul a desprins o aşchie din corniţa lui şi a întins-o omului. Era instrumentul scrisului... Cînd ţi-ai petrecut viaţa scriind, ridici capul la bătrîneţa, dîndu-ţi seamă prea tîrziu că păcatele

lui Dumnezeu sînt ale vieții, dar păcatul scrisului e împotriva vieții.

Cu fața în aburii tutunului, zîmbi privind ferestrele.

— Spune dumneata, domnule Deleanu, în noaptea asta de primăvară n-ar fi mai cuminte, decît să grifonez cartoanele cutiilor de țigări, să fiu sus pe Ceahlău?... Te-ai suit pe Ceahlău?

— Pînă sus, nu. Am fost la Durau.

— Se poate, domnule Deleanu? Atunci nu știi nimic! Sări de pe scaun. Noaptea pe Ceahlău cu amici! Altceva nu există! Ai douăzeci de ani, o pelerină pe umeri, și ești pe Ceahlău! Nu trebuie să uiți tutunul! Dacă'n-ai' țigări, te-arunci de pe Ceahlău la vale, ca să ajungi mai presto la un pachet de mahorcă... Hei, domnule Deleanu, dar ca s-ajungi pe Ceahlău nu poți umbla cu fleacuri: cu automobile, cu motociclete, cu aeroplane. Erezie! Te duci cu clasa treia pînă la Pașcani. Mănînci bine la o crîșmă: o fleică, o bucată de pastrama; bei un pahar de vin. După aceea angajezi un landou... Zîmbea către Dănuț, învîrtind din mînă. îi sclipeau și ochii, și nările. Domnule Deleanu, din landou vezi lumea altfel. Landoul nu e un vehicul, e un criteriu. Peisagiile intră și iesă cu respirația dumitale, ca fumul țigării încorporat în plămîni. Dumitale nu se poate să nu-ți placă să stai pe canapea, cu picioarele pe părete. Stai comod și *exuberant* în același timp. Uite-așa stai în landou! Trupul în fund, picioarele pe scăunașul din față; cerul la cap, cerul la picioare. Caii au zurgălăi. Spinarea vizitiului e plină de soare. Și deodată se deschide valea Moldovei...

își dădu brațele în lături — cu ochii în extaz — așa cum poate Dumnezeu le-a dat, împingînd munții să onduleze tot mai argintiu albaștri spre cununa zărilor, ca să facă loc apei cu fulgere de'-argint pe văi de soare,

— Domnule Deleanu, îl cunoști pe Sadoveanu?

Dănut făcu un gest vag.

— Domnule Deleanu, toată valea Moldovei, toată lunca Șiretului sînt Sadoveanu. Acolo te descoperi în fața artei lui Sadoveanu. Asta înseamnă literatură: să-ți aparție natura. Sadoveanu e cel mai pur arcuș al prozei românești. Moldova, toată Moldova, e vioara pe care cîntă Sadoveanu... Luna pe care o vezi răsărind la Agapia deasupra brazilor negri, „cu lumina ei fecioară", e a lui Eminescu. Nimeni nu i-o poate lua. El o dăruiește plină, de cîte ori răsare, lumii românești. Sadoveanu a'dăruit României valea Moldovei și lunca Șiretului... E teribil omul acesta, domnule Deleanu! Are ochi mici de elefant și vede tot, nimic nu-i scapă. Am călătorit odată, cu el și alți amici, pe Bistrița, cu plutele. Eram scandalizat! Eu mă agitam ca un negustor de haine vechi care se tîrguiește, pe cînd Sadoveanu juca șah, pe Bistrița. Nu se uita la nimic. Nu vedea nimic. Fierbeam! Să-1 auzi pe Sadoveanu la Toance, în loc să urle> că spune placid: „Șah la rege!" Ei bine, domnule Deleanu, peste o săptămînă îmi trimetea o nuvelă pentru revistă. Văzuse tot, domnule Deleanu. Nimic nu-i scăpase, înghițise Bistrița cu Toance cu tot pe cînd juca șah. Pînă și un cuc, pe care-1 auzisem cîntînd în timpul drumului, cînta în nuvela lui, *„rnirat"*, așa cum cîntase în natură... Iar ara ajuns la literatură! Vezi, domnule Deleanu, asta-i bătrîneța: pornești cu landoul de la Pașcani, și-n loc să ajungi la Ceahlău, ajungi la Eminescu și la Sadoveanu! Pe lumea cealaltă — să zicem — cei care-au trăit se vor duce în rai; cei care-au scris, în infern. Infernul, domnule Deleanu, n-are miros de pucioasă și piatră arsă; are miros de cerneală și creion. E o foaie de hîrtie plană, cît planeta Venus, pe care scriitorii au devenit instrumente de scris. Asta-i tortura! în vecii vecilor vor scrie fără odihnă... Dar, oricum, parcă tot e mai plăcut decît s-asculți în paradis predicele sau anecdotele cutărui om politic,' să fii în manuscrisul gheenei ordonanța penei lui Voltaire...

Ar fi fumat neîntrerupt țigară de la țigară, dar prăjirea prealabilă îi impunea opriri. Și Dănuț fuma mult. Fumul se îndesise. Era ca un început de ceață în jurul reverberului unui chei londonez.

A doua zi, dimineață, Dănuț avea proces la judecătorie. Trebuia să se deștepte cel mult la opt. Apoi venise hotărît să dea caietul: să scape de această incertitudine, de această obsesie. Uitase și de una, și de alta. Și alții pățeau ca el. Scopurile vizitelor rămîneau la ușă. Dizolvate în această atmosferă, orele își pierdeau preciziunea diurnă și semnificația socială. Și decorul de cărți și fum, și omul care-1 însuflețea trăiau pe un plan special. Viața devenea un obiect de speculațiune intelectuală, pierzîndu-și greutatea pe

care-o are atunci cînd o trăieşti pe cîmpurile ei de luptă. Această uşurare de viaţă, pe care-o găseşti în unele cărţi, Dănuţ o găsea în această încăpere, alături de acest om. Devenea şi carte într-o măsură, dar şi lector. Aici, reveniri la cealaltă viaţă — echivalente cu trezirile din beţia de opiu — nu existau. Principiul excluderii lor era permanent. Nocturnul animator, şi cînd vorbea, şi cînd tăcea, şi cînd şedea locului, vibra. Era ca faţetele briliantelor constrînse prin structura lor să sclipească mereu, dînd briliantului preţioasă agerime, fulgurant contur. Uneori vorbea numai el: rareori. în genere asculta şi replica. Replică rezumativă, care rectifica erori. Avea şi oroarea, şi pudoarea seriozităţii: de aici, fantezia şi veşnica autopersiflare.

O surpriză a conversaţiei acestui om, faţă de stilul scrierilor sale, era imagismul. Scrise, fraza colorat vorbită, analiza metaforic prescurtată în notiţă deveneau uscat analitice, didactic clare. Pitorescul acestei metamorfoze era explicaţia imajată pe care o dădea: „Imaginele sînt un fel de fosforescenţe de licurici, agreabile în timpul nopţii. Ele nu luminează conturul total al unei privelişti, dar semnalează ochiului întinderea obscură, o fac presimţită prin luminări discrete sau vii, dar fragmentare. E percepţia poetică, suficient de vagă, pentru care lumina nu mai este un mijloc de cunoaştere, ci un scop: bijutărie pe obscur. Critica însă, nu trebuie să lucreze cu imagini, ci cu lumina diurnă a inteligenţii. în timpul zilei, incandescenţa licuricilor devine inutilă, ca şi luminarea. întrebuinţarea sistematică a metaforei în critică face numai dovada vanităţii criticului; imagina exprimă dorinţa lui de-a dovedi scriitorului discutat că şi el dispune de materialul poetic al acestuia. Astfel, criticul nu se mai supune la obiectul propriu criticei, ci la obiectul propriu artei. Ar fi cazul hirurgului care ar opera cucoane elegante, punîndu-şi pe degetele profesionale toate inelele de care dispune, pentru a fi «şic». Cred că această operaţiune nu se cheamă a face critică, ci a face stiL Perfecta adaptare la scop e o lege de fier în industrie impunînd inexorabil fiecărui obiect stilul adecvat destinatiunii sale. Caroseria unui aeroplan sau a unui automobil e un model de stil adecvat vitezei terestre sau aeriene. Tot aşa, tunul exprimă riguros expulzarea exploziei, echilibrată cu rezistenţa la

această violenţă provocată. în industriile intelectuale, însă, puţini oameni se miră dacă văd un tun cu corset sau un aeroplan în formă de biserică. Cei mai mulţi chiar admiră aceste incongruenţe, atribuindu-le fanteziei creatoare..."

Alături de Dănuţ, pe marginea dinspre el a biuroului, un număr recent al ***Vieţii*** *contimporane* îşi producea sumarul. Ochii lui Dănuţ întîlniră un titlu de poezie: *Primăvara.* Cetise întîmplător poezia. Era identică, de pe aceeaşi tulpină desprinsă, cu milionul de poezii al primăverii.

— Domnule profesor, de ce publicaţi astfel de poezii? Am cetit această *Primăvară.* E inutilă. O apreciezi cu exclamaţia: Ei şi?

— Domnule Deleanu, eu, individul din faţa dumitale, măraliez la această exclamaţie. Dar redactorul ***Vieţii*** *con-* ***timporane,*** adică tot eu, protestează. Criteriul absolut e valabil numai în intimitatea craniului. O faptă înseamnă **o** cedare de absolut a minţii. Fapta e penitenţa ideii, e un antrenament pentru modestie. Cînd mie nu-mi place **o** poezie pe care redactorul ***Vieţii contimporane*** o publică, exclam: „Imbecilule, uite ce prostii faci!" Dar acest redactor al faptelor ricanează: „Ce-ţi pasă! Dumneata stai cu Tolstoi şi Eminescu! Poftim în locul meu, să văd, cum te descurci?" îl las deci să publice **o** literatură care nu-i iscălită nici de Tolstoi, nici de Eminescu. Cîte prostii nu face pentru o femeie un om îndrăgostit! Eu le fac pentru **o** revistă. Să nu-mi critici revista, domnule Deleanu, fiindcă între patru ochi mă constrîngi să-ţi dau dreptate. Această ***Primăvară*** e iscălită de o debutantă. O debutantă care publică de zece ani. E un dar preţios al femeilor să debuteze mereu... Ce spune? Luă revista încruntat şi, întîlnind versurile, zîmbi. Cer, rîndunele, albine, soare, flori! Domnule Deleanu, puţini ştiu adresa particulară a primăverii. O întîlnesc numai la recepţii de gală. De altfel, au mult curaj. Ei spun „cer, soare" cum spun eu „batistă, chibrit". Sînt familiari cu frumosul oficial: asta-i măguleşte... Hm! Un cer de primăvară...

Se ridică în picioare, cu revista în mînă.

— Domnule Deleanu, ia să lăsăm fleacurile, să fim oameni de treabă. Ia să presupunem că a venit primăvara, într-un colţ de ogradă orăşănească, spre seară, un om învîrte un pui în frigare deasupra jarului. De ce nu-1 frige în bu-

cătărie? Fiindcă s-a dus iarna, şi afară-i mai *răcoare* decît în ***căldura*** bucătăriei. Omul şi-a lepădat surtucul, şi-a suflecat mînicele: mişcări de vară. Nu-i tare cald afară înspre seară, dar e aer curat, şi jarul la care se frige puiul îl încălzeşte şi pe el. învîrte frigarea. Puiul: sfrrr. Unge puiul cu pana muiată în unt. Cojița se rumeneşte. Jarul se spuzeşte. Un miros delicios... Şi-n fund, cînd ridică ochii, să-şi şteargă năduşeala de pe frunte, zăreşte ceva albastru: cerul...

Dănuț zîmbea.

— Spune, domnule Deleanu, e sau nu e acela cerul primăverii. Dar noi sîntem oameni de treabă. Nu l-am căutat pe sus. E prea mare, prea albastru pentru noi. Ne îngheață. Noi l-am luat cu binişorul şi l-am surprins.

Degetul afirma hotărît.

— L-am văzut, domnule Deleanu. Uite o adresă particulară a primăverii. Şi cîte n-are! Nu-i spuneam dăunăzi unui tînăr scriitor, talentat de altfel, care se repezea de-a dreptul la răsăritul soarelui: şi acela, tot de primăvara. I-am spus: „Lasă, domnule, soarele. Vrei să redai bucuria primăverii? Uită-te la pămînt. Ia un văcsuitor de ghete. A apărut în colțul străzii o dată cu rîndunelele primăverii. Se întinde în soare, şi-a reluat profesia. Vine un muşteriu, întinde piciorul pe calapod. Lustragiul scoate crema, unge bine, dă vînt periilor, dă-i şi dă-i. lesă un lustru cumplit. Vede soarele ca în oglindă în ghetele pe care ***El*** le-a lustruit. Uite bucuria primăverii!" S-a ofensat, domnule Deleanu! Mi-a spus că-s om prozaic. Şi-a publicat poezia cu soarele la altă revistă. Am pierdut un băiat de talent...

— Dar prost bine!

— Poet! Poetul afirmă; contrazicerea sau discuția îl ofensează. Poeții seamănă cu Dumnezeu, domnule Deleanu. Lumea e o afirmație. Diavolul e un critic literar! Vezi raporturile! Şi astăzi, domnule Deleanu, critica e în mîna poeților. De asta am ajuns un om supărător. Generațiile de astăzi vor să se apropie prin misticism de afirmația lui Dumnezeu. E foarte frumos şi înălțător, dar nu trebuie să-l uităm pe Diavol. Trebuie să-l respectăm. Dumnezeu a dat omului femeia; Diavolul i-a sugerat demnitatea... Bei un pahar de ceai, domnule Deleanu?

— Da, mulțumesc.

Îşi luă pelerina pe umeri, trecînd în odaia de alături. Dănuț se răsturnă în scaunul legănat, cutreierînd pereții cu privirea. Fața în față, aşezate pe doi păreți potrivnici, două tablouri se priveau: unul era o reconstituire cît mai ştiințifică a antropoidului. Un fel de mătăhăloasă gorilă, îngreuiată parcă de propria-i vînjoşenie, într-o atitudine crăcănată de marinar beat, care iesă din tavernă, cu măciuca-n mîna flocoasă, cu capul proeminent prin falca de jos, inexistent prin frunte, dominînd o întindere de pustietăți, alăturat cavernei; celălalt tablou era o fotografie a lui Anatole France în odaia sa de lucru. Pe fondul cenuşiu al bibliotecelor, rezemat de masa de lucru, picior peste picior, îşi trimetea privirea ascuțită. Calotă pe creştetul capului, frunte înaltă, nas dîrz, ochi robuşti, mustăcioară deasupra unei buze spiritual cărnoase, barbişon viguros, deşi sur, jiletcă de catifea pe un pîntec bombat ca o frunte de poet. Şi într-un tablou, şi-n celălalt erau două versiuni ale elanului spre viață. Dar puterea cavernelor părea terorizată, fioros, mîrîitor terorizată, pe cînd puterea bibliotecii zîmbea. Părea mai sigur omul zîmbetului sceptic decît antropoidul ghioagei dogmatice. Mai încolo de portretul lui France, pe acelaşi părete, un Schopenhauer cu o cravată complicată—a cărei îmbinare cere o concentrare de cel puțin un sfert de oră în fața oglinzii — arăta cu degetul o frunte gotică prin dimensiuni şi cute. Concomitent cu fruntea şi cravata, producea un rictus amar şi dispreţuitor în fața fotografului. Tristă lege a cabotinismului! Oameni care-au trăit veridic, la o parte de lume, măcar în fața fotografului, aduc lumii tributul lor de cabotinism.

— Domnule Deleanu, ce-aveți dumneavoastră cu Schopenhauer? răsună glasul de dincolo. Şi dumneata, şi domnul Balmuş îl priviți agresiv!

Dănuț şovăi. Nu vroia să jignească. Totuşi, fotografia îl provoca.

— Domnule profesor, la varieteu sau la operetă, cînd dansatoarea se-ntoarce cu spatele la public, şi făcînd o reverență inversată îşi dă volanaşele peste cap/arătîndu-şi formele cele mai prețioase, nu poți spune nimic. Ori aplauzi, ori n-ai ce căuta acolo. Dar cînd un Schopenhauer îşi arată fruntea cu degetul... gestul său fotografic nu e departe de volanaşele dansatoarei.

Redactorul *Vieții contimporane* uită de ceai. Sări în odaie, adus parcă de fluturarea pelerinei, cu brațele în sus.

— Domnule Deleanu, acum treizeci de ani, după cele ce mi-ai spus, te-aş fi ucis în duel... Brațele-i căzură. Zîmbea plin de fum, ca un vulcan.

— ...Dar acum te admir. Ce tînăr trebuie să fii ca să nu-1 respecți pe Schopenhauer! E singurul om, domnule Deleanu, care are dreptul să-şi ție degetul pe frunte. Dar asta-i frumuseța tinereții! Şi-n fața lui Schopenhauer e uşoară în „volanaşele ei!"

îşi aduse aminte. Intră în cealaltă odaie, precipitat. De-acolo, glasul răsună binevoitor:

— Domnule Deleanu, şi elementele naturei te dezaprobă, îți voi servi un ceai indignat!

întîile lumini ale dimineții se iviră la ferestre ca o mirare exterioară.

în odaie, ceaiuri, fum, dezordinea căruntă a scrumului presărat de la o vreme pe podele, de gestul distrat şi larg. Dănuț avea acel început de melancolie adus de nopțile de-a lungul cărora ai evocat tinereța unor femei moarte. Vorbiseră într-adevăr despre femei, dar despre femeile literaturii: Anna Karenin, a cărei moarte te lasă singur pe un peron de gară, printre străini; de Irena din ***Fum,*** care la optsprezece ani te priveşte cu ochii duşi spre tîmple, ca ai figurilor egipțiene, pe tine, deopotrivă, ca şi pe eroul lui Turgheniev; Bimmala din ***La maison et le monde*** a lui Tagore; Odetta lui Proust; Saşa din ***Viața la țară;*** Tess d'Uberville a lui Thomas Hardy...

Ciudatul om din fața lui Dănuț le cunoscuse pe toate, le iubise pe toate. Vorbele lui despre ele păreau spovedanii. Reținuse detalii care numai în mintea unui îndrăgostit rămîn. Descria foşnetul rochiei de bal a Annei Karenin cînd se coboară jos de pe treapta trăsurii; în încăperea plină de fum şi de cărți, foşnetul rochiei de bal lăsase o lungă tăcere, ca un parfum de primăvară venit pe fereastră.

La Baden-Baden, Irena avea douăzeci şi şapte de ani. Se schimbase. Cel care-o evoca o cunoscuse cînd avea optsprezece ani. Descrierea lui Turgheniev devenise o amintire

a ochilor lui. Irena avea bustul şi carnațiunea figurelor zugrăvite pe bolțile Palatului Dogilor din Veneția.

Abia atunci Dănuț observase o particularitate a'acestui om. Cînd vorbea despre *femeie* în genere, o analiza şi situa fiziologic, net, fără nici o cruțare. Nici vulgaritate, nici cinism: o contractare abstractă, un efort de-a o dispreţui ştiințific. De îndată însă ce vorbea despre o anume femeie — Irena, Anna Karenin sau alta — gesturile sale deveneau de catifea, ca ale fluturilor de noapte; vorbele, de un lirism evlavios, culegeau conturul celei evocate, ca o vale dintre munții cu brazi lumina lunii.

Ceea ce pe ceilalți oameni îi face brutali şi vulgari în viața, în ființa acestui om se convertise în atitudine filozofică, lăsîndu-i în fapte delicateța pe care alții o au numai în literatură. Acest originai echilibru îi dădea în toate cele o aristocrație mai înaltă decît cea conferită de vechimea şi puritatea sîngelui nobiliar. Această nedezmințită distincțiune îl făcea să reacționeze armonios în fața celui mai vulgarizant subiect pentru bărbați: femeile.

în loc să se isprăvească prin anecdote picante, evocarea femeilor lăsase melancolie, ca o veghe printre morminte.

Becul electric se stinse. Oraşul, prin uzina electrică, le făcea semn.

Dănuț se ridică. Luîndu-şi pălăria agățată de minerul ferestrei, întîlni şi geanta. îşi aduse aminte cu o strîngere de^ inimă de el, de viață, de avocatură, de tot... Abia îşi stăpîni un oftat. Scoase caietul din geantă.

— Domnule profesor...

Gestul era clar şi dezolat. Ochii lui Dănuț, prin penumbra sură a odăii, întîlniră un zîmbet malițios.

—- Iartă-mă, domnule Deleanu, dar ştiu. Domnul Balmuş mi-a povestit amical... cum să spun? fobia dumitale de publicitate. Dă-mi voie să-ți strîng mîna.

Microbii dispăruseră de pe mîna întinsă cu manuscrisul.

.

Intrînd în odaia lui, maşinal, Dănuț învîrti butonul electric. Becul nu se aprinse.

A! era dimineață. îşi zvîrli surtucul pe un scaun, îşi desfăcu nodul cravatei şi, cu o mişcare smuncită, descheie

deodată toţi nasturii pieptarului cămeşii. Abia atunci zări pe masa de lucru o coală de hîrtie înfiptă cu un ac deasupra caietelor.

Dragă Dănuţ,|

O veste bună. Am primit o telegramă de la papa, în care mă anunţă că soseşte mîne seară cu fetele.

Acuma: 1. Mîne te demenajez în odaia ta. Scoală-te dis-de-dimineaţă, ca să pot pregăti odaia Monicăi.

2. Pune-ţi caietele în geamandanul de lîngă pat, ca să nu umble servitorii printre ele. De ce te culci aşa tîrziu, Dănuţ?

Noapte bună,
Mama

Zîmbete dansară în jurul odăii.

Dănuţ porni cu paşi mari de-a lungul şi de-a latul. Vestea intrase în el ca un ritm imperios, devenit tumult. Patul şi somnul erau de prisos. Se rezemă de fereastră, respirînd adînc dimineaţa de primăvară. în tăcerea palidă, glasuri întrebătoare ciripeau ascuţit.

Ai fi zis că o aştepta pe Monica să sosească pe fereastră, nu pe uşă. O vedea apropiindu-se în cerul cu dungi blonde. Reciti scrisoarea, cuprins de îndoială. Nu! „Soseşte mîne seară cu fetele..." adică diseară... A! Să-şi strîngă caietele. Le luă pe toate, grămădindu-le în geamandanul pregătit de mama lui. Lipsea un caiet. Da! Un caiet nu mai era al lui. Intrase în viaţă.

Dar venea Monica.

Se rezemă iar de fereastră. Soarele răsărea. Caietul! Monica! Era şi fericit, şi trist. O plecare: caietul. O sosire: Monica.

în discul soarelui, toţi şi toate îşi recăpătau umbrele. Numai el şi-o vînduse, tocmai în clipa cînd se apropia de el lumina Tui.

întreţinerea curăţeniei unei case, subt denumirea generică de grijitură, însumează două categorii de acţiuni, de aceeaşi natură, urmărind acelaşi scop, deosebite însă prin profunzime şi importanţă. „Grijitură mică" este zilnică — în principiu — avînd ca simbol cîrpa de şters colburile sau universalul şorţ al servitoarei, şi ca instrumente, mătura, făraşul şi bodogăneala oficiantei.

Grijitură mare e sporadică — în unele case e săptămînală, ca şi baia stăpînilor; în altele, lunară, ca şi primenirea cearşafurilor; în altele, anuală, ca şi viligiatura; şi-n altele, virtuală, ca şi cîştigul la loterie — avînd ca simbol evacuarea mobilelor din casă — covoarele pe frînghie, bărbaţii la club — si ca instrumente, bătui de bătut covoarele, mătura cu gît de girafă pentru aţele de păianjeni, ceara pentru lustruitul podelelor, cu adaosul prealabil al sîrmei, dacă-s parchete, lighenele pentru spălatul ferestrelor, şi nervii, vizibili ca viţa din pridvor ai stăpînei casei.

Pe lîngă aceste două soiuri de grijituri, clasificabile după criteriul curăţeniei casnice, există o a treia perturbare, înrudită cu celelalte prin nervii executorilor — femeile — şi crisparea ursuză a executaţilor — bărbaţii — dar deosebite de ele prin scop. Această a treia acţiune interioară e desemnată de vocabularul bărbaţilor prin denumirea „mania schimbării". Graţie acestei manii, mobila etacului a fost perind în odaia salonului, în odaia biroului,

în odaia sofrageriei, ale căror mobile, şi ele, la rîndul lor, au călătorit prin toate încăperile. Astfel că fiecare odaie a fost amanta fiecărui mobilier, ca în acele oribile familii nomade, în care tatăl nu e numai soțul nevestii, ci şi amantul fetelor, precum şi al soacrei sale.

în sfîrşit, o a patra categorie de acțiuni domestice se desprinde dintre celelalte, depăşindu-le prin pateticul său, înălțîndu-se între actele zguduitoare ale omului în luptă cu destinul.

Bărbatul iubit a plecat în război. Femeia a rămas singură în decorul fericirii de pînă atunci. E tristă printre amintiri. Pe o masă e fotografia lui. înainte, la acea masă lucra. Venea în vîrful picioarelor, îi încolăcea cu brațele capul lui sever bărbătesc şi-1 vedea zîmbindu-i, luînd-o în brațe, dezmierdîndu-i fruntea. Acolo, de la acea fereastră goală, pe un anotimp vesel sau trist, îl pîndea, spre seară, cînd se întorcea acasă. El, nu anotimpul, era al inimei ei. Inima ei de-acum, tot la fereastră, e un cuib gol. Acolo, pe taburetul vechi de la părinții ei, într-o iarnă, cînd el a venit acasă cu castane, s-au aşezat copilăreşte pe taburetul prea mic pentru ei, la gura sobii. Timpul trece. Veştile de la cel aşteptat sînt tot mai rare. în locul amintirilor, care, oricît, tot îi aduceau un început de zîmbet, vine tristeța. E ca un îngheț al amintirilor. Stă singură, tot mai singură şi mai părăsită, fără de cel iubit, fără de amintiri. Mobilele par înțepenite pe veci într-un cavou. O carte care cade, o fereastră care tresare, o mobilă care scîrție dau presimțiri de moarte. Inima e grea ca un pendul oprit. Parcă nu mai îndrăzneşte să puie mîna pe nimic. Noaptea are coşmaruri care o prăbuşesc plîngînd deasupra patului ca pe un mormînt. Prin întuneric, toate mobilele o înfricoşează. O pîndesc. Vor s-o gîtuie. Se desprinde ca o ură din muțenia şi neclintirea lor opacă.

Treptat, decorul fericirii de odinioară devine un loc de groază. Ar vrea să plece, să fugă de acolo. Dar acolo trebuie să-1 aştepte pe cel care cine ştie dacă va mai veni.

Şi într-o zi, factorul aduce subt un ziar veşnic zvîrlit scrisoarea.

Vine!

Trebuie să-1 primească în odaie, aşa cum îl primeşte în inima ei. Dar odaia e răzbită de tristeța şi oroarea lungei aşteptări. Nu mai e odaia zîmbitoare de odinioară, deşi-i aceeaşi. Nopți şi zile de moarte şi pustiu au înstrăinat-o de ei, au golit-o.

Nu grijitură! Trebuie să alunge moartea şi înghețul întipărite în toate mobilele. Aripele ferestrelor în lături, să intre aerul şi soarele. Ochii care-au plîns prea mult se deprind să rîdă. Obrajii prea palizi trebuie să fie rumeni. E o febră şi-n mîni, şi-n odaie. Trebuie să învie, trebuie să rîdă odaia, să se lumineze ferestrele, să respire oglinzile.

Acea grijitură în friguri e o luptă a bietei făpturi omeneşti cu destinul. S-au adunat multe ațe de păianjen pe descurajarea zidurilor şi a intrat mult colb în deşertul covoarelor.

Un om trăieşte despărțit de nevasta lui. Divorțul s-a rostit împotrivă-i. Tribunalul a încredințat creşterea unicei fetițe mamei. Numai o lună pe an tatăl are dreptul să audă în casa lui rîsul copilului său.

Casă ursuză de om care-a avut familie şi n-o mai are. Mobile rigide. Posomorîrea tăcerii bărbatului singur, care nu mai e tînăr, care nu mai ştie să cînte, să gesticuleze, să monologheze, să facă dezordine exuberantă. Casă fără de femeie şi copil: grădină părăginită între ziduri severe. Trăieşte totuşi în ea, mai mult noaptea; s-a deprins.

Dar vine şi ziua copilului. Trebuie să sosească fetița lui. Abia atunci îşi dă seamă că încăperile-s lugubre, că rîsul copilului înstrăinat de el se va sfii în fața omului care trăieşte într-o casă încruntată.

Atunci, redevenit tată cu îngrijorare, lucid, cerşeşte zîmbete pentru casa în care va intra copilul. Cumpără flori pe care le-mbulzeşte stîngaci în vase prăfuite. Cumpără o păpuşă roză cu dantele albe, în brațele căreia deschide gestul secret de întîmpinare a inimii lui. O aşază pe o canapea, să nu vadă fetița pustiul canapelei, ci numai păpuşa. Pe mesele prea ordonate desface cutii cu bomboane. Pe covorul neumblat răspîndeşte însuflețirea cîtorva jucării: vehicule de tinichea, un tren cu resort, un vaporaş, un scrînciob, o menajerie. Pe bufetul din sofragerie, neînsuflețit pînă atunci, rînduieşte mandarine, o cutie de curmale, un carton de prăjituri, bişcoturi pudrate cu zahăr.

Luptă cu umilele lui arme omeneşti să izgonească din casă întipărirea pustiului. Să creadă fetița lui că întotdea-

una rîd flori şi mandarine în casa omului necunoscut, să-i fie dragă măcar păpuşa din casa tatălui ei, dacă nu omul care-a cumpărat-o, punînd-o să aştepte pe canapea* ca un alt copil — cumpărat de la magazie — în casa fără de copii şi bucurie.

Pregătirile care se făceau în casa Deleanu pentru primirea fetelor în această categorie intrau*. De cînd plecaseră fetele în străinătate, cu trei ani în urmă, plecase şi viaţa casei. Devenise deodată prea mare vechea casă Dumşa, ca o haină pe un trup slăbit de boală. De altfel, o dată cu fetele, părăsise şi domnul Deleanu casa fără Olguţa. De trei ani, şedea mai mult la Bucureşti. Venea săptămînal acasă, dar nu mai participa zilnic, ca odinioară, la viaţa ei. în timpul războiului, faima profesională a domnului Deleanu crescuse. Era solicitat din toate colţurile ţării pentru marile afaceri penale de după război. Se instalase la Bucureşti, de unde alerga prin toată ţara, ca o veveriţă în pădure. Clientela ieşană o lăsase pe seama lui Puiu şi a lui Dănuţ; se rărise: ograda nu mai avea însufleţirea de odinioară.

De trei ani, singurii locuitori efectivi ai casei erau doamna Deleanu şi Dănuţ. Amîndoi tăcuţi, retraşi, singuratici. Amîndoi limitaţi la cîte o odaie. Sofrageria, unde se întîlneau de două ori pe zi, era tăcută în timpul meselor în doi, ca un vorbitor de sanatoriu. Orele dejunului şi ale mesei erau punctual respectate. Programul meselor, fără surprizele explozive din pachete ale domnului Deleanu, erau ***[sic!]*** monotone ca ale pensionarilor care duc regim. Pace pretutindeni. Acalmie. Nimeni nu mai trîntea uşele, nimeni nu mai aducea cînii în casă, paşii nimănui nu mai treceau bubuitori pe scări şi prin odăi. Copilăria şi tinereţă Olguţei răsunaseră în casă ca o veşnică revărsare de castane sălbatice, rostogolite nebuneşte. Se scuturase acel castan alegru. Tăcere. Trei ani de tăcere. Aproape paragină. Doamna Deleanu nu mai avea cui să facă observaţii, nu mai era contrazisă de nimeni. Viaţa impetuoasă şi' răsunătoare a Olguţei se prefăcuse în scrisori, citite cu ochelarii pe nas, la o fereastră sau la lumina lămpii. Nici pianul nu se mai auzea. Dezacordat de aproape trei ani, devenise o> mobilă neagră, pretext pentru ştersul colbului atît de vizibil pe un pian. Treptat, casa se îmbibase de tăcere ca de un fel de umezeală. Se făcea zilnic amănunţită curăţenie

în toate odăile, dar nu mai erau ilori, nu mai vibra unda de viaţă pe care-o lăsa tinereţă rîzînd, vorbind şi respirînd. Şi nu mai era dezordine. Mobilele, zilnic la fel aşezate, adormiseră somn greu. Razele de soare, prin perdele, luminau în suluri ca în bisericile goale. Pasul răsuna prea tare, prea solemn. Tic-tacul ceasornicelor şi al pendulelor domina tăcerea ca în casele bătrîneşti.

Şi zidurile exterioare se îngreuiaseră parcă. Era o înclinare în ele ca în corăbiile părăsite. Plopii care hotărniceau ograda şi grădina înspre stradă, giganţi, dădeau casei tăcute o reculegere mortuară, o umbră de fatalitate.

Dar plecarea fetelor adusese şi o altă schimbare în viaţa casei: distanţarea raporturilor dintre stăpîni şi servitori. Olguţa glumea cu toţi sevitorii, îi zeflemisea, se ducea la bucătărie, unde era adorată, îi poreclea, îi interpela la masă — stabilind o glumeaţă legătură între viaţa lor şi viaţa stăpînilor. Iar Monica, interpunîndu-se între ei şi doamna Deleanu, pacifica furtunile, rezolvînd paşnic toate conflictele dintre ei. Căci, cu vîrsta, doamna Deleanu devenise mai severă faţă de neascultările lor, faţă de ciocnirile dintre ei. Astfel, în lipsa fetelor, vechea bucătăreasă de la Medeleni, „baba", care în ultimul timp luase darul beţiei, fusese congediată. Monica ar fi împăcat lucrurile, mai ales că Olguţa avea pentru servitorii bătrîni, îndeosebi pentru baba, o afecţiune care-i făcea imuni faţă de oricine şi orice. Regretase şi doamna Deleanu îndepărtarea acestei vechi servitoare, contimporană cu moş Gheorghe, dar demnitatea în faţa celorlalţi o obliga să nu revie. Dănuţ suferise de pe urma izgonirii acestui tovarăş de îndepărtate amintiri, dar pasiv, fără să încerce măcar o discuţie cu doamna Deleanu. De altfel, printr-un tacit acord, nici el, nici mama lui nu scriseseră fetelor despre cengedierea babei.

Astfel, treptat, servitorii deveniseră pur şi simplu servitori, figuranţi muţi. Pînă şi limbuţia lui Neculai secase în acest îngheţ ierarhic.

Răsuna uneori la bucătărie, ascultat de noua bucătăreasă cu o perfectă indiferenţă, cîte un oftat:

— Heei! Unde-i duduia Olguţa...

Acest oftat exprimat la bucătărie era al casei întregi, care se scufunda în tăcere şi bătrîneţa cum se alterează o faţă omenească devenind altfel aceeaşi.

O singură zi trebuia să alunge întipărirea celor trei ani. Toate ferestrele deschise chemau viața întru întîmpinarea fetelor. Tumultul învierii începuse de dimineață. Răsunau ordine, paşi precipitați pe scări şi prin odăi. în salon, acordorul de piane strunea sunetele, bătînd meticulos acorduri repetate.

Alarmată de puținul răgaz, doamna Deleanu apelase la cucoana Catinca Balmuş, cu care se împrietenise în timpul războiului. Cucoana Catinca venise în goană napoleoniană, întru ajutorul celuilalt general casnic. Lupta luase un caracter mai voios.

Un incident întîmplat în preajma dejunului luminase complect pe doamna Delenu, luîndu-i o piatră de pe inimă. Alături de cucoana Catinca, priveghea aşezarea camerii Olguții.

Auzise deodată o năvală. Prin uşa deschisă apăruse noua bucătăreasă, cu tulpanul strîmb, ochii în flăcări şi o roşeață vie pe obraji. Hohotea.

— Sărut mîna, cuconiță, eu la dumneavoastră nu mai stau! Da' ci-s eu? Batgiocura slugilor!

— Ce-i, femeie? Ce s-a întîmplat?

— Ci să fie, cuconiță, sărut mîna, îmi catam di treabă, pregăteam di masă. Şi mă pominesc înşfăcată, smuncită, plesnită pişti obraz... Da' ci-s eu?

— Ce-i, femeie? Spune, ce-ai pățit?

— O nebună, coniță, sărut mîna! O babă zărghită! M-o bătut la *mini* în bucătării şi m-o dat afară. Să le fie ruşini păcătoşilor! Rîdeau di mini! Cini i-o hrănit?

Scena pe care n-o putea istorisi bucătăreasa era ceva mai hazlie. Neculai, decanul servitorilor, cum aflase că vin fetele, expediase ştafetă babei, în Tataraşi, unde şedea de cînd se liberase. Baba pornise imediat, ca un cruciat pentru liberarea Sfîntului Mormînt. Intrase pe poarta casei, autoritar, în urma ei sosea un cotiugar cu două buccele şi un sipet. Intrase de-a dreptul în bucătărie, urmată de pisici şi de tot alaiul codat al cînilor.

— Pleacă, vorbise ea calm, dînd cu ochii de bucătăreasa care-i luase locul, mînuind oalele, tigăile şi polonicele uzurpate.

Noua bucătăreasă, crezînd că are de-a face cu o nebună, zîmbise.

— Fugi, madam, caută-ți de treabă!

între timp, servitorii se adunaseră la uşă.

— Neculai, ce leafă are *asta?* întrebase baba, scoțîndu-şi polcuța de postav negru şi agățîndu-şi barizul în vechiul lui cui.

— Cinci sutare *belice.*

Oricînd, Neculai era spiritual. *Belice* însemna în valută de după război.

— Dă-i cinci sutari, Neculai, din partea mea.

Neculai, bancherul babei, se executase.

Dar bucătăreasa avea ambiție, şi locul din care era dată afară în acest mod nemaiauzit era mănos.

— Ieşi afară, madam! Mă-nțelegi cu binişorul? articulase ea, sacadîndu-şi intențiile cu un melesteu.

Bărbat, baba ar fi servit în escorta regală. în lungime era o dată jumătate cît noua bucătăreasă; în lățime, aproximativ de două ori. O înhățase de după gît, cum duci cu sila un cîne la scăldătoare, acordîndu-i cu pumnul şi un tampon dorsal, care o proiectase împleticit în ogradă, de-acolo pe scări, sus, la doamna Deleanu. Curînd după ea, sosise şi baba, cu tulpan alb şi pestelcă albă.

— Sărut mîna, coniță, bine v-am găsit sănătoşi! Am venit să gătesc nişte cozonaci pentru duduia Olguța.

O clipă de nehotărîre.

Noua bucătăreasă bufnea încruntată. Cucoana Catinca zîmbea. Servitorii, numai ochi, îşi țineau suflarea îndărătul uşei.

— Poftim cheile.

Baba luase cheile tuturor dulapurilor alimentare, le prubuluise din ochi, aruncase o privire către foasta bucătăreasă şi vorbise încruntată:

— Du-te şi te chiaptănă! Nu ți-i ruşine să stai smulsă în fata cucoanei? !

Şi se înapoiase zguduind podelele, cu toți servitorii după ea.

Doamna Deleanu plătise leafa pe trei luni înainte bucătăresei nedreptățite, dîndu-i pentru deplină consolare

o rochie şi un certificat presărat cu elogii, care în Iaşi putea să-i dea onorabil acces în toate gospodăriile boiereşti.

Nedormit, Dănuţ pornise de acasă cu automobilul, la nouă dimineaţa; abia la douăsprezece isprăvise procesul la Judecătoria de ocol; luase în treacăt nişte aperitive,, în loc de dejun, pornise la Curtea cu juri, intrase la două în proces, şi abia la şapte isprăvise, achitîndu-1 pe Ion Hahău pentru crima de omor cu premeditare.

Şi pe el, ca şi pe doamna Deleanu — amîndoi reprezentau conştiinţa casei — îl preocupase toată ziua un singur gînd: să nu descopere fetele sleirea tristă a casei din timpul lipsei lor. Fusese distrat şi la judecătorie şi la Curtea cu juri. îl obsedau detalii de acasă, care trebuiau modificate. O dată îi răsărea în minte pianul dezacordat; altă dată,, ceasornicul din odaia Olguţei, demult oprit.

în odaia Monicăi trebuia să afume cu rădăcini de iarbă-mare, fiindcă acest miros numai, după Dănuţ, era în stilul atmosferei Monicăi. Şi era sigur că podelele vor mirosi prea tare a terebentină, acest miros glacial, inospitalier^ care te face străin în încăperea locuită de tine. Nopţile de primăvară ale laşului erau cam reci. Poate c-ar fi trebuit un pic de foc prin odăi, să le dezmorţească. Nu ştia ce se întîmpla acasă în lipsa lui. Era neliniştit, îngrijorat. După aceea, absenţa babei! O tristeţă şi pentru Olguţa, şi pentru Monica. El era cauza, el, laşitatea hri comodă. De ce nu vorbise cu mama lui? De ce nu protestase?

De la Curtea cu juri plecase spre casă. Dar tot văzduhul laşului era plin de vorbele primăverii: numai parfum de liliac. Se întoarse din drum. Cutreierase toate florăriile laşului, din magazin în magazin, din barieră în barieră, umplîndu-şi automobilul cu toate florile găsite. Onorarul achitării lui Ion Hahău devenea liliac alb, roşcat, violet, vînăt, liliachiu, albăstriu, trandafiri, garoafe. Cînd se oprise în Piaţa Sfîntul Spiridon, în faţa dughenei cu fructe, negustorii şi trecătorii înconjuraseră automobilul, care părea că vine de la o bătaie cu flori. De la Daviduţă Selţer, client de-al domnului Deleanu şi vechi furnizor al familiei,cumpărase toate merele ionathan, care au obraji de ţărăncuţă tînără în ger, şi aromă de migdală amară, şi toate merişoarele ananas, mici, palide, ovale, ca nişte mari boabe de chilimbar. Pornise din nou spre casă, lăsînd în urma lui parfum de flori, ca o ciudată grădină plutitoare cu intermitent iz de benzină.

— Şi tu, Dănuţ! îl întîmpină doamna Deleanu, arătînd spre automobilul înflorit.

îşi zîmbiră unul altuia, jenaţi parcă de această complicitate. Odăile fetelor erau pline de liliac, dar casa n-avea destule flori. în odaia Olguţei aşezară garoafele; trandafirii albi luminară mobilierul întunecat al odăii Monicăi. Şi pe rînd, vasele cu liliac şi trandafiri porniră prin odăi, cu zîmbete şi lumini. Cădeau petale pe covoare şi podele, răspîndind pretutindeni o primăvăratică dezordine. Servitorii duceau flori, împărţeau flori, suiau flori, aşezau flori. Izbucnise atîta primăvară în casa cu ferestrele deschise, că parcă şi mobilele vroiau să înflorească. Servitoarele măturau de zor, adunînd crenguţe, frunze şi colorate petale. Afară se înnourase. Căzură picături, apoi o ploaie sprintenă, argintie. Grădina din faţă îşi trimetea şi ea parfumul de verdeaţă proaspătă şi de flori umede. Ploaia se opri, îngreuind frunzele cu şiraguri de picături luminoase ; păsările, cu glasuri proaspete, o prelungiră cîntînd.

în odaia Monicăi, Dănuţ şi doamna Deleanu aşezau merele pe masă şi pe poliţa colţar de deasupra divanului. Cucoana Catinca se ocupa de odaia Olguţei. La rîndul lor, printre lilieci şi trandafiri, merele îşi' înălţară aromele delicat robuste.

Doamna Deleanu, în treacăt, verifica pianul, făcînd cîteva acorduri, care răsunară mirat după atîta tăcere.

— L-ai acordat, mamă !

O sărută.

Şi iarăşi zîmbiră, complici în acelaşi gînd, în aceeaşi pudoare a lungii lor tristeţi într-o casă tăcută.

Află de la doamna Deleanu că baba revenise. Respiră lung.

în bucătărie îl întîmpină, ca altădată la Medeleni, aroma de vacanţă de Paşti, a cozonacilor. Cuptorul duduia profund. Un curcan jumulit îşi arăta roza indecenţă. Migdale curăţite —- gustă una în cinstea copilăriei — strafide,

zahăr pisat, sunetul metalic al piuliței, nuci sparte, vanilie brumată, bastoane de şocolată de menaj „Suchard".

Cucoana Catinca făcea o cremă de şocolată, convorbind tehnic cu baba.

— Cucoană Catinca, să vă dau o mînă de ajutor!

— Da, avocatule, rade şocolata. Fă treabă!

Rase şocolata, ca în copilărie, ispitit să puie şi în buzunar, controlat de ochii sever zîmbitori ai cucoanei Catinca.

Reveni în odaia Monicăi. Afumă cu iarbă-mare, plecă, iar veni.

— N-ar trebui să facem puțin foc, mamă?

Făcură şi foc. Dezastru! Ieşea fum. Aerisiră din nou. Iar afumară cu iarbă-mare.

Se făceau parcă pregătiri de nuntă. Veni vremea de stat la masă. Hotărîseră o masă frugală, cea mare fiind rezervată fetelor.

Sosi şi Mircea. Şi el cu flori. Alte vase, alte strategii. Mîncară preocupați: cucoana Catinca, de dulciurile lăsate în bucătărie; doamna Deleanu, de sobele care făceau fum; Dănuț, de nimic şi de toate. Mircea uitase complect să-i spuie că redactorul *Vieții contimporane* saluta în el pe viitorul romancier şi că, datorită manuscrisului lui Dănuț, renunțase la somnul din acea zi.

Se sculară de la masă ca fugăriți de cineva. Trebuiau să înceapă pregătirile pentru adevărata masă. Mircea şi cu Dănuț, suiți pe scaune aşezate deasupra mesei, înlocuiau becurile slabe şi pe cele stricate. Aceeaşi operație o repetară în toate odăile. Casa era inundată de o lumină albă ca cea din vitrina bijutierilor.

Se ivi, o dată cu orele de noapte, o nouă problemă: cine trebuie să meagră la gară? Toți? Nu! Doamna Deleanu nu vroia să plîngă la gară, nici să-şi sărute fetele în îmbulzeala de pe peron. Vroia să le aştepte acasă. Hotărîră deci, fără să-1 consulte şi pe Mircea, că numai Dănuț să plece la gară. între timp, Mircea va face ordine în biblioteca Olguței, iar cucoana Catinca şi doamna Deleanu vor lua ultimele măsuri.

Dănuț porni cu un ceas înainte de ora sosirii trenului. De la poartă se întoarse îndărăt, sui scările şi pe furiş intră în etacul doamnei Deleanu. Aprinse lumina, deschise

şifoniera, luă din imuabilul colț sticluța cu parfum, trecîndu-şi dopul pe tîmple şi pe haină. închise şifoniera, alarmat de scîrțîitul ei lung. O uşă trîntită îi dădu bătăi de inimă. Nu era nimeni! Se înroşise. Fugi pe scări. Trecînd prin dreptul odăii lui de jos, văzu lumină. Se uită pe fereastră şi-1 zări pe Mircea în fața oglinzii, pieptănîndu-se concentrat.

Şi el!

*

Ploua dulce, răscolind miros de țărnă primăvăratecă.

Dănuț opri ceva mai la o parte, trase capota şi porni lăsînd maşina sub privegherea vizitiului şi a lui Neculai, care sosiseră înaintea lui, expediați de doamna Deleanu. Intră pe peron, consultă ceasul gării, se informă din nou despre sosirea trenului — răspunsurile erau aproximative, avînd mai degrabă caracterul de opinii personale, de impresii decît de informațiuni — controla tabela de întîrzieri şi intră în restaurantul gării. Chelnerii dormitau cu cotul pe tejghea şi şervetul subțioară. Solicitați cu vorba „pst!", priveau cu neîncredere pe client, îşi sugeau buzele şi veneau rigizi, ca hipnotizați.

Dănuț comandă o cafea turcească dublă...

— Cu rom?

— Fără.

— Gusturi! comenta placid chelnerul strănutînd în şervet. Una cafea fierbinte, dulce, specială, dublă, răsună glasul monoton şi indiferent ca măslinele caprei.

Dar, întorcîndu-se din nou la tejghea, chelnerul privi lung figura lui Dănuț, cercînd parcă să-şi amintească ceva.

La capătul mesei la care se instalase Dănuț, un basarabean cu cizme, ras pe cap, cu dublă bărbie şi triplă ceafă, sorbea ceai, sfîrîind ca un stol de vrăbii speriate, ofta adînc, şi fuma, el enorm, țigareta minusculă.

Mesele lungi, cu tacîmurile puse, ocupate de cîte-un singur client, aveau aerul dezolat al banchetelor contramandate în ultimul moment. în fundul sălii, aşezați pe scaune fără de masă în față, al căror rost nu ți-1 explicai la început, şedea o colecție de tipuri de ambe sexe, pe punctul de-a adormi, priviți cu dispreț de patronul restaurantului. Această aliniere de scaune în fundul sălii era destinată

celor înfriguraţi, care-ar fi dorit să stea la căldură fără să consume. Dar nu parabola bunului samaritean îl determinase pe patronul restaurantului să facă astfel de liberalităţi, indisponibilizîndu-şi gratuit scaunele, ci mai degrabă legenda lui Tantal, convertită în strategie comercială. Iarna, de pildă, clientul răzbit de frig, dar ferm hotărît să nu consume, vede oferta generoasă a scaunelor. Nu poate rezista. Intră, salutînd zîmbitor încăperea, se aşază pe scaun, îşi pune geamandanul subt scaun sau la picioare şi stă. înăuntru e cald. Zăngănitul linguriţelor în paharele cu ceai e o muzică simpatică pentru cei înfriguraţi. Miroase a rom. Cornuri rumene, de languros aluat, aşteaptă pe masă bunul plac al clienţilor. Parcă ar vrea, şi' parcă nu-1 lasă punga. Tare-i bun ceaiul cald, şi tare-i cărpănoşel buzunarul cu arginţi! Stă, cum se zice, în cumpănă. Determinarea sa, într-un sens sau altul, atîrnă de un nou factor. Apare. N-a observat pasagerul înfrigurat situaţia scaunelor generoase. Sînt aşezate între două uşi care dau afară: una pe peron, alta pe sala de intrare, adevărat frigorifer. Cînd uşile acestea se deschid pe rînd, vine un val de frig. Trece. Dar cînd se deschid dimpreună, sau cel care intră, în consumator, nu în tolerat, uită o uşă deschisă, şi, pe deasupra, şi cel care intră pe cealaltă întîrzie în prag, fără să închidă uşa, pasagerul de pe scaun simte un cutremur total, o durere în falcă — nevralgia măselelor — şi un junghi în spate. S-a hotărît. Ceaiul e singurul remediu pentru salvarea sănătăţii periclitate. Devine deci consumator, aşa cum a decretat liberul său arbitru.

Iarna nu e un anotimp permanent. Scaunele dintre uşi, însă, deveniseră un fel de obicei al pămîntuiui. Figurau deci şi primăvara. Erau pline; restaurantul, gol 1 Destinul inversase rolurile. Patronul deţinea rolul lui Tantal, în faţa pasagerilor adormiţi la distanţă de mesele fără clienţi.

Cafeaua lui Dănuţ, fierbinte, dulce, specială, dublă, sosi. Chelnerul aştepta, privindu-1 pe Dănuţ ca pe un cobai de laborator.

Dănuţ sorbi, frămîntîndu-şi buzele. După întîia impresie de dulce şi fierbinte, lichidul negru lăsa un gust straniu, greu de definit. Cafeaua devenea o şaradă. Amintea parcă mirosul muşamalei şi gustul creioanelor. Nu! Mai degrabă mirosul mîlului şi gustul săpunului de rufe.

Nici asta! Se înrudea cu mirosul băcăniilor de barieră, care vînd ghemuri de sfoară, nuci şi sineală într-un iz de rachiu şi de guzgan. Era dulceagă şi iute, fadă şi pipărată, răspîntie de gusturi nedefinite, obscuritate tulbure ca şi culoarea ei.

— Dă-mi şi un rom.

— Nu vă spuneam eu?! zîmbi chelnerul, servindu-i păhărelul pregătit. Cafeaua are fierbinţeală numai; romu-i dă gust.

Chelnerul dispăru. îndărătul tejghelei, sau în camera de alături, care comunica printr-o uşă cu fundul tejghelei, răsunară şoapte, paşi.

Chelnerul apăru din nou.

— Nu doriţi un sprit de la gheaţă?

— Nu.

— Avem şuncă proaspătă de Praga.

— Mulţumesc.

— ...Matale sînteti din localitate?

— Nu.

— Călătoriţi?

— Da.

— Poate vreţi o cutie de zacusca?

Dănuţ ridicăochii spre chelner.

— Nu, domnule, lasă-mă-n pace!

— Ştiţi, aveţi o figură... rusească. Sînteţi român?

Arunca dese'ocheade spre tejghea. Palmele lui Dănuţ tresăriră. Nu observase îmbulzirea de capete dindărătul tejghelei. Chelnerul acesta, cu şervetul lui pătat, se agita în jurul lui cu aere de toreador.

Toată banca din fund privea spre el şi spre tejghea cu ochi alarmaţi. într-o tăcere suspectă, pe la spatele lui Dănuţ, un ofiţer cu manta de ploaie se strecurase pe lîngă zid. Ajungî'nd în dreptul lui Dănuţ, plescăi din limbă, dădu ochii peste cap şi, mefistofelic, îl bătu peste umăr:

— Ce-ce-ce mai faci, Oliniţchi? Unde-i legitimaţia, puişorule?

Trupul şi pumnii lui Dănuţ zvîcniră scurt, săltînd deodată. Un scaun se prăbuşi. Dindărătul tejghelei, patru agenţi civili şi doi comisari se repeziră cu pumnii ridicaţi. Dănuţ, uluit, se răsuci spre agresorul din spate.

— .. .Tonei!

— M-m-m-mââă ! T-t-tu eşti, măăă !

Spontan, se îmbrăţişară: nu se mai văzuseră de şapte ani.

în jurul lor, agenţii forţei publice clipeau nedumeriţi, încremenind în poziţie de atac. Spectatorii scenei se ridicaseră în picioare. Publicul peronului se îngrămădise holbat la ferestre.

Revenind în prezent, Tonei se întoarse către agenţi.

— Bine, mă boilor, ăsta-i Oliniţchi?

îşi desfăcu mantaua de ploaie. Pieptul apăru plin de decoraţii, cu insigna comisarilor regali ai consiliilor de război.

Un comisar cu carnetul în mînă articula timid:

— Domnule comisar regal, poftiţi semnalmentele: statură înaltă, păr şaten, ochi căprui, barbă rade, musteaţă rade, fizionomie suspectă, semne particulare: poartă cizme de şevro...

— Unde-s cizmele? tună Tonei, cu ochi fulgerători.

— Dă! Subt pantaloni...

— Nu vezi că are pantofi!

Trăsnit de acest suprem argument, cu ochii la pantofii lui Dănuţ — care-i stabileau definitiv identitatea — comisarul ridică din umeri, oftînd. Făcu o plecăciune şi se retrase, urmat de tot alaiul poliţienesc. Ca un ultim bubuit al furtunii care pleacă, răsunară surd nişte „dumnezei" la adresa chelnerului, care indusese în eroare pe reprezentanţii ordinei publice.

— Proşti-s, măă! se jelui Tonei către Dănuţ, dînd din cap.

— Băiete!

Patronul se precipită.

— Faţă de masă curată. O baterie la gheaţă. Stai! Şampanie.

Poruncise şampanie, cu tonul şi gestul energic al comandei: „Pentru onor, arm'". Civilii din sală se strînseră pe scaunele lor, modeşti, ca să-i facă parcă mai mult loc.

Tonei nu se schimbase. Era acelaşi Tonei, Otonel, Ciripel, Tontonel sau Mototonel, din clasa şaptea a Liceului Lazăr, cu faţa sferică, ten de fecioară elveţiană, mustăcioară de cărbune şi glas superb de bariton, care da o savoare scenică celor mai neînsemnate vorbe spuse de el. Vorbele lui Tonei păreau cîntate ca acele fraze cotidiane,

tenorizate, sopranizate sau baritonate într-o operă. Spunea, de pildă: „Ce mai faci?" — şi urechea ascultătorului aştepta acordul vioarelor suspinătoare şi răspunsul evaporat al sopranei lirice: „Bineee, iubitul meeuuu..."

Totuşi, două schimbări erau clare. întăia: uniforma de locotenent, cu decoraţii pe piept şi insigna Justiţiei militare. A doua: o diminuare a bîlbîielii. Acuma bîlbîia mai mult mut, cu buzele şi pleoapele prealabil, înainte de-a începe fraza. Pornea elicea. O dată prins, cuvîntul iniţial izbucnea ca o fanfară eroică, abundent salivat. Astfel, îşi convertise bîlbîiala într-o sonorizare supraumană a vorbelor. Cei care vorbesc cu surzii şi oratorii populari aşa ar trebui să vorbească. Această sonoritate concomitentă cu bombarea pieptului îi dădea un aer cezarian. Ochii privitorilor situau deasupra capului lui Tonei arcuri de triumf şi acvile de aur: asta era părerea lui. Inaccesibil ironiei, ca şi în liceu, de cînd era comisar regal aspira la alaiul teroarei.

— Măă, Deleanu, măăă! *Tempi passati!* Tot crai, mă! Da' ce cauţi la Iaşi?

— Fac avocatură, Tonei.

— Măă, să vii la Chişinău, să vezi, măăă! Să-1 vezi pe Tonei, măă! Ard, mă, cu fieru roş!

Pumnul închis făcea energic gestul săpunirii unei rufe întinse.

— Miliţie, Tonei?

— De unde, măă! Gogeamite comisar regal! Pfiii!

— Aa!

— Da, mă, n-ai văzut! Urmăresc un agent bolşevic. Norocu lui Tonei, măă! Dădui peste tine, şmechere! Ce faci, mă?

— Bine, Tonei, zîmbi Dănuţ, căci vorbele lui Tonei călătoreau prin „măă" ca printre straturi de varză.

— Ce-ţi mai face dama?

— ...?

— Aia, mă, zii pe nume, o pontam şi eu... Aneta Stephano, măă! Adina, mă, Aneta era servanta. Tempora, măă! Să vezi dame, măă! Chişinăul are dame! Bate Bucureştiul, măă! Ghimnaziste, mă! Pfiii! Elită, mă! Ia uite!

Arătă un inel de aur cu coroană de briliante, pe un deget gros, păros, cu unghii lăcuite şi murdare. în jurul încheieturei braţului, brăţară de aur.

Tonei aspiră aerul pe nas, clipind din ochi.

— Stai* mă, să-ţi ofer o ţigare!

Scoase o tabacheră de aur masiv, cu desemne de smalţ vioriu, înlăuntrul căreia cinci ţigări „Funcţionar" şi o ţigaretă „Mircea" încălecau un pol păturit.

— Ai?

— Bravo, Tonei!

— Ce, măă? Am şi cruce la gît: aur, măă! Damblaua damei, înţelegi! Măă, să vezi damă! Foastă damă de onoare, măăă! Ce ţi-i ţaru, ce ţi-i Tonei? Să vezi franţuzească! Să vezi ciorapi! Să vezi chiloţi, măă! Avea baie, mă! Din pat în baie, din baie în pat! Aşa-s, mă, astea! Pfiii!

— Rusoaică, Tonei?

— Da, mă, nu-ţi spusei? Damă de onoare, măă! Rasputin, măă!

— L-a cunoscut pe Rasputin?

— Da, mă, avea cîrlig la damă! Ce-ce? Se pune cu Tonei, mă? Ce dracu, români *sînteml Mea culpa,* măă!„Toamio că Rasputin!"

— Ţi-a spus ea?

— Da, mă! P-p-pe onoarea mea!

— Vorbeaţi franţuzeşte?

— P-hă! Mi ţi-i întorceam un compliment!

"— Pe franţuzeşte, Tonei?

— Pare rău, mă! Cînt şi şansonete. ***A*** *giorno,* mă! Să vii, mă, să vezi la mine la Chişinău! Să-ţi arate Tonei ce-i un chef, ce-i o damă! Măă, să vezi ghimnaziste!

— Ce-i asta?

— Eleve,măă, ghimnaziste. Să vezi, mă, ce ştiu! Pfiii! Să vezi beţie, mă! Uîc: una-ntr-un colţ. Da' nu se lasă, mă! O ia *d-a capo!* Să-ţi arăt eu ce-i rusoaica, măă!

— Dar ruşii?

— Phee! Bolşevici, mă. Marxişti, mă! Troţki, Tolstoi! Parcă Tonei ce-aşteaptă! Arde-i, băiete! Măăăă!...se bătu Tonei cu palma peste frunte, atît de tare, încît chelnerii scoaseră capetele peste tejghea.

— Ce-i, Tonei?

— Balmuş, măă! S-a-nscris, mă, la ţărănişti!

— Ei şi?

— Cum, mă? Român cu bolşevicii? Cu rusoaicele, măă ! Bolşevicii în Nistru, mă! Tu te vezi cu el?

— Da.

— Trimite-1, mă, la mine. Păcat, mă, element bun... Hhh-hardtmuth, măă ! Auzi, măă ! Hardtmuth la ţărănişti! Pare rău, mă! *Tempi passati!*

Şampania sosi, purtată de patron într-o căldare cu gheaţă. Restaurantul gării n-avea cupe de şampanie. Tonei făcu în treacăt cuvenitele observaţii. Şampania nu se aduce în căldare.

—-Frapiere, domnule, de argint masiv...

—• Vedeţi, domnule comisar regal, noi... arătă patronul, cu un gest dezolat, restaurantul gol.

— De asta n-ai clienţi, domnule. Frapiere de argint masiv, chelneri cu mănuşi albe, cupe de cristal. Ce-i bolşevismu ăsta? Ai făcut armata?

— Se cunoaşte, măă! Şampania, mă, e uniformă de mare ţinută! Mănuşi albe, argint, cristal.

Patronul turnă şampania, cu călcăile lipite. Era vădit impresionat.

Ciocniră. Tonei, consecvent cu stilul şampaniei, dădu paharul peste cap, duşcă, cum dai ţoiul de ţuică. Patronul repetă porţia. Altă răsturnare, altă umplere spumoasă.

Comisarul cu semnalmentele lui Oliniţchi apăru gîfîind, cu batista pe frunte, aducind miros de ploaie şi sudoare.

— Domnule comisar regal, l-am găsit.

— Raportul!

— Cizme de *şevro,* înalt, palid...

Tonei sări, dădu duşcă al patrulea pahar, îmbrăcă mantaua de ploaie şi-1 luă la o parte pe Dănuţ.

—- M-m-mă Deleanu, fă-mi bine cu cinci sutari. Ţi-i trimit la leafă... Nu iei o ţigare?

Aşeză sutarii în tabacherea de aur, subt ţigaretele „Funcţionar", peste polul mai vechi.

— Plata!

— Lasă, Tonei.

— Salve, mă!

Pe lîngă patronul frînt în două, cu călcăile lipite şi printre chelnerii alineaţi, Tonei trecu sunîndu-şi pintenii, în-

cruntat, urmat de comisar. O singură problemă îl preocupa: care-o fi diferența dintre pielea de box și cea de *chevreaux?*

— Nuanțe! murmură el printre dinți.

O dată cu soneria care anunța trenul pornit din stația Nicolina, sosi în goană un muscal cu doi cai; descriind o-curbă elegantă pe cauciucuri mute, în trapul cu scîntei, opri în fața ușii de intrare. Puiu sări. Salutat de tregheri, trecu spre peron. Pardesiu pe talie, pălărie cenușie înclinată pe-o tîmplă, monoclu, pantaloni cenușii, a căror cădere respecta treptata strîmtare a semnelor de exclamare, ciorapi cu baghetă, pantofi de lac.

— Dan!

Șinele vibrau. Din tremurul luminilor din fund, două lumini roșii se dilatară agresiv. La curbă, ferestrele trenului fură vizibile ca un metraj luminos. Terasamentul duduL Tregherii se precipitară. Masiv tăioasă cu vuietul ei metalic și aburii ei fierbinți, mașina intră; pe rînd, vitrinele vagoanelor, cu manechine umane, trecură.

Tumult. Ordine. Strigăte. Mișcări. îmbulziri. „Pst"-urh Vociferări.

— Trei tregheri la conu Iorgu Deleanu!

Șase se precipitară. Puiu și Dănuț, după ei, în goană. Cu pălăria pe ceafă, frecîndu-și mînile ca pentru săpunire, domnul Deleanu cobora din vagon, alegînd tregherii după un criteriu special.

— 63: abataj. Bun! 91: bac. Deoparte... Bine v-am găsit, băieți!

Suiră scările.

— Dănuț! Dănuț!... Dănuț!

Buzele care-1 chemau îi murmurau numele pe față, ca o ploaie cu soare, cu murmure luminoase și parfum răscolit. Și era ca un fulger dureros al fericirii copleșite.

înghesuiți de tregheri și pasageri, intrară în compartiment.

— Olguța!

Se sărutară lung: un fel de box de sărutări pe frunte,, nas și obraji.

— Și tu, Puiule !

îl sărută și pe el. Și Monica. Erau ca penițele atrase de un magnet neastîmpărat. Același zîmbet pe toate fețele. Mirarea de-a se vedea iarăși împreună îi făcea să-și' strîngă mînile, să se atingă pe umăr — fiecare parcă neîncrezător că celălalt și ceilalți sînt concreți.

Bagajele plecaseră. Un ultim tregher se ivi la ușă.

— Mai sînt bagaje de luat?

— Da-da! Ia-ne pe noi, îl îndemnă Olguța.

Se coborîră. Și Dănuț, și Puiu zîmbiră la fel^ văzîndu-le pe fete nalte, suple și elegante, în dezarmonia provincială și caricaturală a pasagerilor. Amîndouă în *tailleur-mi:* al Olguței cenușiu, al Monicăi albastru-închis. Un mic amănunt o feminiza puternic pe Olguța: un trandafir roș, prins pe reverul jachetei. Părea un gest aparent al inimii bobocul de trandafir carmin, cu petalele abia răsfrînte. Pe lîngă bagajele fetelor — cele de mînă — domnul Deleanu venise cu atîtea geamandane, coșuri, pachete, încît tregherii, în fața mormanului, recurseră la căruciorul de bagaje.

Neculai, după fatalele discursuri de recepție, pornise cu recipisa bagajelor mari.

Domnul Deleanu gesticula ca un șef de orhestră, cu baston în loc de baghetă. Vorbea muntenește — sever; moldovenește — ironic binevoitor, și evreiește — glumeț și satisfăcut. Tot personalul gării îl cunoștea numai după glas. Bagajele fură clădite în cărucior, într-o unanimă colaborare. Porniră spre ieșire, în jurul căruciorului.

Recunoscîndu-1 pe domnul Deleanu, birjarii gesticulară cu biciul, șapca și hățurile. Ofertele plouau. Domnul Deleanu îi saluta, refuza și interpela nominal, controlînd și descărcarea bagajelor. Era ca o intrare într-un Ierusalim al birjarilor.

Olguța rîdea.

— Papa, intrarea ta în Iași, ca și în biurou, produce dezordine.

Bagajele fură instalate în trăsura lui Puiu. Domnul Deleanu, Olguța și Puiu se suiră în trăsura casei Deleanu.

Cu Monica de mînă, Dănuț fugise spre automobilul său, așezat la o parte, în umbră. Smuncită în pornirea bruscă, mașina porni ca un bondar. Erau strînși alături subt capotă, ca într-un cort mic. Ploaia cădea din nou, aruncînd șiraguri

15*

desprinse de pe grumajii primăverii. Era în noapte o respirație jilavă de seră.

fntrecură trapul şchiop al trăsurilor cu un cal, cu birjarii aşezați pe capră deasupra mormanelor de bagaje, ţinînd picioarele în unghi ţapăn, proiectat lateral, şi hăţurile la înălţimea frunţii. întrecură trapul lat al muscalilor cu doi cai. Cotiră în viraj onctuos aleea încolăcită a Rîpei galbene; suiră, avînd în dreapta, pînă-n fund, marina privelişte a luminelor din vale, umede de ploaie. Maşina părea barcă-automobil, înălţată cu botul talazului deasupra mării fosforescente. Cotiră prin fața Jokei-Clubului, spre Copou, abătîndu-se din drumul casei.

Motorul vibra, iuțindu-se.

Suiră, suiră, suiră.

Grădina Copoului rămase-n urmă, luminile se răriră, teii foşniră metalic.

' Noaptea venea spre ei, cu ploaia-n brațe şi parfum de cîmp.

Nici un glas omenesc; nici un ochi omenesc.

Prăbuşire în primăvară, cu ploaia.

— Dănuț, ne-aşteaptă acasă...

Frînă brusc. Şi întâia vorbă a tăcerii lor fu sărutarea, dureroasă şi lungă.

Şi-n lumina farurilor, pînă departe, ploaia era un joc de iele argintii.

Luminile tuturor odăilor erau aprinse. Acesta era gestul copilăresc al mînei şi bucuriei domnului Deleanu.

Primar al laşului, tatăl Olguței ar fi făcut la fel cu întregul oraş, inundîndu-1 cu rîsul electric.

De departe, casa Deleanu avea scînteierea cristalină a meselor festive, în clipa cînd lumina aprinde cupele pe fața de masă, înainte ca şampania să museze.

' Ai fi crezut că toate odăile sînt pline. Inexact! Lumea era înghesuită în antretul de jos. Acolo, doamna Deleanu, cucoana Catinca, Mircea şi servitorii, adunați în fața uşei, o întîmpinaseră pe Olguța. Intrase cu ochi negri şi pas sprinten, bucuria casei în brațele doamnei Deleanu, apoi în brațele cucoanei Catinca, rumenindu-şi mai aprins obrajii după

fiecare îmbrățişare. Apoi, pe rînd, Mircea îi sărutase mînile, apoi baba şi ceilalți servitori.

— Unde-i Monica?

— Unde-i Monica?

— Unde-i duduia Monica?

— Supraveghează bagajele, îi informase Olguța. Să-i spuneți von Sorbonna.

O aşteptaseră pe Monica tot în antret. Cu o zbîrnîitoare traiectorie, minuscula maşină cu capota ridicată se oprise în fața peronului. Deşi refrenul von Sorbonna era pe buzele tuturora, nimeni nu îndrăznise să tulbure c-o glumă lumina cu obraji ovali, răsărind c-o aplecare a spinării din umbra capotei, înălțîndu-se cu soare pe tîmple şi zîmbet de miere pe fată, în brațele zîmbetelor care o întîmpinară.

Cînd, după trei ani de tăcere apăsătoare, de pustiu zilnic, intră într-o casă două fete a căror tinerețĕ e numai frumusețĕ, şi cînd acele două fete-s ale casei — surîs, Monica; rîs, Olguța — cum rîsul şi surîsul aparțin unui obraz — e ca un val de mîndrie în oameni şi în ziduri. Zîmbeau părinții şi prietenii în jurul lor, se fuduleau servitorii la ferestreşi era ca o reînălțare în păreții vechii case Dumşa.

Şi tot în antret şedeau.

Sosiră cuferele. Olguța-1 reclamă pe cel mai mare. Veni şi cufărul în antret. Izbucniră cadourile.

Cadourile erau o tradiție a familiei Deleanu, culminînd în Olguța. Cufărul cu proporții de cămăruță era afectat în întregime cadourilor şi dezordinei. Doamna Deleanu primea, exclama indignată văzînd anarhia, zîmbea, mulțumea, protesta, critica şi se minuna cum de-i cu putință ca într-un spațiu atît de redus să încapă toate capriciile şi nețărmurita fantezie a dezordinei. Raftul de deasupra era consacrat doamnei Deleanu. O cutie de pudră se vărsase, viscolind mătăsuri şi ştofe neîmpachetate.

— La vamă, mamă dragă! Oameni brutali!

— Ce ticăloşie ! Ce barbarie !

Ochii Olguței clipiră pieziş spre domnul Deleanu. Bietul vameş al portului Constanța nici nu deschisese măcar cufărul plin de infracțiuni.

Olguța se încălzise. Feutrul care-i strîngea tîmplele şi-i acoperea fruntea pînă deasupra sprincenelor zbură pe scări, conform imuabilelor tradiții. Jacheta *tailleur-uhxi,* culeasă

pe sus de brațul lui Mircea, rămase acolo, subt doi obraji subit roșii. Olguța apăru așa cum o știau toți: cu plete negre căzînd mereu în ochi, scuturate mereu pe spate, în bluză subțire, aproape băiat prin mișcări, și atît de copilărește fată prin obrajii rotunzi și sînii puerili. Avea mișcări atît de iuți, încît de cîte ori doamna Deleanu primea un alt pachet, clipea, avînd o tresărire de recul: reacție omenească în fața rîndunelelor, al căror zbor lucid niciodată n-a atins pe om, dar totdeauna l-a alarmat.

Doamna Deleanu era copleșită și primejdios mișcată. Nu cantitatea cadourilor o tulbura, ci meticuloasa memorie a Olguței pentru toate slăbiciunile și preferințele ei. Nimic nu lipsea. Dicționarul dorințelor doamnei Deleanu era complect la fiecare literă. Niciodată nu-și închipuise că Olguța poate fi atentă. Abia acum își dădea seamă ce formidabilă atenție pentru toate dorințele și deprinderile ei putuse să grupeze —- dezordonat, ce-i drept—acest încăpător raft al darurilor.

— Mamă dragă, raftul acesta are o sucursală în cuferile Monicăi. Tot ce-i casabil e la ea. Mi-am spus: tot ce se sparge în cuferile mele e spart de Olguța, tot ce se sparge în cufărul Monicăi e spart de fatalitate. în fața Monicăi și fatalității am cedat.

Dar memoria acestui cufăr depășea cu mult aprecierea doamnei Deleanu. Din cufărul adînc, cu gesturi iuți, apărea portretul dorințelor fiecăruia. Măgulirea înduioșată a doamnei Deleanu devenea pe rînd a tuturora. Fiecare recunoștea într-un pachet întins de Olguța o veche exclamație, o uitată dorință. Fiecare dar era o amintire.

Apărea trecutul, înviau amănuntele anilor duși, cu fiecare dar cules din dezordinea rafturilor de mîna Olguței. Ai fi zis că fiecare vorbă a celorlalți, azvîrlită din întîmplare de cineva, devenise comision asumat de Olguța și realitate împlinită de mîna ei. Ea trebuia să dea replica tuturor dorințelor celorlalți, exprimate de-a lungul anilor sau deduse dintr-un gest sau o privire.

Și miraculoasă era diversitatea darurilor în armonie cu diversitatea psihologică a celor care le primeau. între altele, cucoana Catinca căpătase o trusă de piele cu ace englezești. Odinioară văzuse așa ceva în Italia, la o englezoaică pe care-o invidiase numai din cauza acelor. De unde reținuse Olguța acest detaliu? îi adusese exact ceea ce dorise în tinerețа. Sute de ace cu ureche aurită, de toate dimensiunile, grupate în compartimente, după mărime și grosime. Baba căpătă o vastă pereche de papuci, în formă de șoșoni, de ștofă groasă și moale ca mușchiul pădurilor, căptușiți în întregime cu blăniță, adevărat puf prin fjneță, dar călduroasă ca un abur de samovar.

Acești papuci erau pentru baba ceea ce ar fi pentru un copil un cal adevărat după un cal de lemn. Avea, în sfîrșit, Papucii, absolutul papucilor. Dar șalurile? Două șaluri coborîră pe umerii formidabili ai babei, două idealuri. Un șal de lînă curată, gros ca un pled, moale ca o piersică. Celălalt șal era de gâteală. De cînd dorea baba să le arate tătărășencelor ce-nseamnă șalul de mătasă. Cașmir avea pe umeri, mai frumos încondeiat ca oul de Paști, cu ploaia franjurilor pînă-n podele. Toți o admirară pe babă cu șalul de cașmir. Era ca un havuz cu focuri bengale. Bucuria depășise spațiul facial. Rîdea cu burta, săltată-n sus și-n jos de un cutremur vulcanic.

Dar surpriza domnului Deleanu? Venise cu ea alături, fără să știe. Un geamandan lat și plat, ceva mai mare decît cele obișnuite, deschizîndu-se nu în lat, ci în lung, ca o gură de crocodil, avînd un compartiment pentru haine, loc special pentru pălării, iar celălalt compartiment fiind un adevărat labirint de cutiuțe, saltare, pungi. Și toate erau pline. Se revărsară vreo zece pachete de cărți de joc, care de care mai hazliu colorate.Tutun turcesc și țigări turcești. Havane...

La fiecare mișcare a mînilor Olguței înspre ea, cucoana Catinca se încrunta. Nu-și mai amintea nici o dorință. Totuși, pachetul sau obiectul întins i-o amintea. O mașinuță migălos lucrată în aramă, c-un tub lung, treptat subțiat în chip de trompă, pentru turnatul spirtului denaturat în șanțul ibricului de cafea neagră — o făcu să se indigneze.

— Bine, frate, da' asta de unde-o mai știi?

Olguța ridică din umeri. Știa, dar nu vroia să-i amintească de o masă la București, în Popa Nan, în vara anului 1914 — trăia și conu Mihăiță pe atunci — cînd cucoana Catinca afurisise pe toți „ticăloșii de negustori din București, care te silesc să torni spirtul denaturat, ca rachiul la crîșmă, cu sticla".

Neculai căpătă în sfîrșit ceasul de buzunar cu muzicuță. Neculai dorea de mult un ceas care să cînte la fiecare oră

Deşteaptâ-te, române. Acesta cînta motive din *Marseilleza,* o *Marseilleză* picurată delicat şi pur ca pentru greieri somnoroşi.

— Proşti-s franţujii, Neculai! Le cîntam la ureche *Deşteaptă-te, române;* nici că se prindea! Asta-i tot un fel de *Deşteaptâ-te, române,* dar preparat franţuzeşte.

— Trăiască alianţa şi duduia Olguţa ! se exaltă Neculai.

Nu-şi putea închipui Puiu că din acelaşi cufăr va ieşi o bătaie de inimă pentru el, străină de fiinţa Olguţei.

— Degetul, Cuţulachidis!

Redevenit Cuţulachi, Puiu se înroşi, văzu şi respiră aadînc zîmbitor. Demult dorea să aibă inel. Visul lui era o *chevalieră.* Olguţa-i interzisese acest fel de inel, explicîndu-i că un inel cu embleme nobiliare pe degetul unui copil de ţăran e mai ridicol decît o coroană de carton pe capul unui nebun. Totuşi, în lipsa Olguţei, Puiu îşi cumpărase o *chevalieră* de provenienţă rusească. Olguţa o zărise la gară şi zîmbise. Pe drum, inelul dispăruse în buzunarul lui Puiu» Acum era înlocuit cu un safir palid, montat în aur florentin de culoarea spicului de grîu.

Antretul era un zumzet surd de exclamaţii, mirări, aprobări, comentarii, monologuri. Cadourile Olguţei aduceau tuturora bucurie, dar fiecăruia o altfel de bucurie.

Nu oricine poate da altora accentul exact al bucuriei proprii. Cadourile sînt întotdeauna o surpriză agreabilă. Dar deseori dau naştere la constrîngeri penibile. Dacă am presupune că primăvara, într-un an, lipsită de instinctul sigur al naturii, s-ar încurca, şi aducînd verdeaţă tuturor copacilor, n-ar respecta individualitatea lor, dînd, de pildă> plopului frunză de stejar, piersicului muguri de castan, liliacului cîrcei de viţă, viilor vreji de bostan, şi nucilor pătlăgele roşii — bucuria primăverii ar exista din pricina navalei de verdeaţă, dar pe fiecare fizionomie vegetală ar rîde constrîns bucuria răpită alteia.

Aşa se întîmplă şi cu darurile cînd cel care le aduce şi împarte a fost preocupat de gestul risipirii lor — măgulitor pentru cel care-1 face — nu de aspectul propriu fiecăruia dintre cei care le primesc. Pentru mulţi copii aceste daruri improprii sînt un principiu de umilire, de ipocrizie, de tristetă. Trebuie să se bucure, fiindcă altfel sînt ingraţi, şi totuşi nu se bucură, fiindcă darul e străin tuturor ' dorinţelor lor. Bucuria e surpriza explozivă a unei dorinţe obscure, pe neaşteptate îndestulată. Cînd darul nu e mugurul exact al crengii care-1 dorea, departe de-a o înviora, o îngreoaie, o abate.

Acele daruri numai care dovedesc că aducătorul lor te cunoaşte, şi-a amintit de tine, te-a reconstituit, şi-a frămîntat mintea culegîndu-ţi în amintire exclamaţiile, poftele exprimate sau înăbuşite dau bucurie. Ele-ţi arată că ai existat în sufletul celui care ţi le aduce, şi darul, astfel numai, îşi pierde semnificaţia indiferentă de lucru cumpărat, căpătînd-o pe aceea de răsfrîngere a dorinţei tale în afecţiunea altuia.

Darurile Olguţei, exacte ca ale primăverii, arătau că în timpul celor trei ani de viaţă pariziană nu numai că nu uitase pe nici unul dintre cei de acasă, dar că trăise în ei, ca primăvara la rădăcina copacilor. Toţi o iubeau pe Olguţa, dar toţi o socoteau distrată şi uitucă din pricina vieţii ei eruptive. Le dovedea contrarul. Abia acum fiecare înţelegea că acel cufăr al darurilor era sufletul Olguţei, în care toţi existau, în dezordine, dar complect.

într-un colţ al antretului, Monica grupa pachetele lui Herr Direktpr şi ale doctorului Prahu, ciudatul prieten al Olguţei. Pentru doctorul Prahu, Monica muncise din greu, căci în cuferile ei diverse sticle de toate formele, cu preţioase alcooluri, alese bucată cu bucată de competinţa lui Paşa, îi periclitau hainele cu eventuala lor revărsare.

Numai Dănuţ şi Mircea nu primiseră încă nimica. Răsărind brusc din fundul cufărului, capul Olguţei, înfierbîntat, cu pletele dezordonate, zîmbea. Avea un sul în mîni, înfăşurat cu îngrijire.

— Atenţie şi ochelari, vă rog!

Doamna Deleanu, cucoana Catinca şi domnul Deleanu se apropiară, punîndu-şi ochelarii de lectură. Olguţa desfăşură sulul.

Era atît de tînăr capul ei — numai vibraţie de rîs şi de culoare — încît portretul desfăşurat apărea supărător ochiului, ca o mohorîre de pivniţă în plin soare.

Monica tresărise. Urmărea cu îngrijorare feţele ridicate spre portret. Exclamaţiile indignate o făcură să respire.

— Ce oroare! Asta eşti tu? Sluţenia asta!?

— Cine-i măgarul? izbucni cucoana Catinca.

— Alexandru Palia.

— Ducă-se pe pustii! Auzi dumneata! Asta-i treabă de pictor! Ştie şi ciuma să facă aşa minunăţii!

— Fetiţa' tatei, o dezmierdă domnul Deleanu; o fi el mare pictor bietul Paşa, dar eu tot la Grigorescu am rămas. Măru-i măr, o bătu el peste obrajii rumeni. N-are să mă convingă Paşa, nici Parisul, nici toate „ism"-urile artei de astăzi că măru-i mucegai şi soarele scrum.

— Bine, frate, clocotea cucoana Catinca; faci curechi murat, faci castraveţi muraţi, da' să faci dintr-un boboc de fată aşa murătură!

Şi toţi,' minaţi parcă de acelaşi surd îndemn al instinctului, o dezmierdau pe Olguţa, o priveau, o împrejmuiau, copleşind portretul cu ironii, zeflemele şi ocări. Era ca un descîntec în faţa destinului. Recunoscură toţi capul Olguţei în portretul desfăcut de mînile ei, dar o Olguţa despodobită de tot ce-o făcea pe Olguţa veselia casei Deleanu. Decorul era salonul apartamentului de la Paris, în primul plan, pianul deschis — claviatura era ca o dungă fumurie de apă îngheţată — şi Olguţa pe taburet, cu capul aplecat puţin — ca atunci cînd pîndeşti sau cînd eşti greu ostenit — întors de la pian în lături, ca şi cum cineva ar fi strigat-o deodată, întrerupînd-o. în planul al doilea, mobilele unui salon mare, în umbră grea, apăsate parcă de începutul unei asfixii cu mangal. Obrajii Olguţei primeau lumina unei ferestre cenuşii — mucegaiul tragic, surirea subpămînteană de ocnă de sare a penelului Pallă. Sur şi obrazul, cu reflexe verzui ca ale unor lumini de lună. Ce se întîmpla în acea încăpere de umbră, cu muzica amuţită? Ce strigăt răsunase? Ce chemare stranie? Era o crispare dîrză în osatura feţii, dar fruntea se înclina învinsă, dură totuşi, şi ochii dilataţi, simţeai că ar fi vrut să se închidă şi nu puteau sau bravau arătarea de groază, nevăzută. Amestec de hotărîre şi deznădejde. Mîna dreaptă plutea pe claviatură, cu degetele răsfirate moale, ca o pasăre ucisă din zbor, răstignită pe aripele ei. Cealaltă mînă încleşta genunchiul sau se rezema de el? Pletele căzute atîrnau grele pe tîmple.

Privit alături de model, portretul Olguţei părea posomorit, lipsit de tinereţa, cel puţin de carnaţiunea şi exuberanţa tinereţii modelului. Dar mişcările capului şi

trupului erau profund ale Olguţei. O Olguţa stranie ca o eclipsă de soare. Dar în acea energie deznădăjduită a feţei şi a privirii, şi-n acea cădere de scut a frunţii înclinate,' şi-n acea tensiune de vultur cu săgeata în el,'văzîndu-şi moartea, înaripîndu-şi-o, ochii lui Mircea recunoşteau tinereţa Olguţei, aşa cum uneori sufletul său o presimţise sub rum'eneala obrajilor şi rîsul dinţilor.

Acesta era singurul portret făcut de Alexandru Pallă într-un răstimp de trei ani. N-o mai făcuse de atunci niciodată pe Olguţa. S-ar fi zis că el singur prefera s-o vadă cu ochiul omului decît s-o descopere cu ochiul pictorului.

— Nu vrea nimeni acest portret? zîmbi Olguţa.

— Pe foc! Pe foc!

— I l-am adus lui Mircea.

— Mie, Olguţa!

— Nici tu nu-1 primeşti?

— Bine, Olguţa, îmi dai o capodoperă!

— Modelul îţi mulţumeşte în numele pictorului.

— Ce-i în capul vostru, măi copii! se miră cucoana Catinca, gesticulînd cu ochelarii. Oameni teferi, oameni tineri şi frumoşi, să nu vă fie scîrbă de aşa ticăloşii!

Totuşi, atît de puternică era impresia produsă de acest tablou hulit — a cărui atmosferă se înrudea cu acele pagini din Dostoievski,. care-ţi lasă ca o sudoare rece a sufletului — încît, în acelaşi timp, cu toţii reclamară masa. Simţeau o nevoie de mişcare, de agitaţie printre lucruri foarte concrete şi vesele/Cucoana Catinca şi doamna Deleanu porniră repede spre sofragerie; servitorii se precipitară la bucătărie; domnul Deleanu pleca să pregătească sticlele ospăţului.

Fundul cufărului era pavat cu cărţi destinate lui Dănuţ şi Mircea. Şi în alegerea cărţilor Olguţa dovedea aceeaşi memorie şi aceeaşi divinaţiune. Astfel,' Mircea descoperi în braţele lui, deasupra teancului de cărţi scos de Olguţa, *Vfigoiste* a lui George Meredith.

— Eii!

Apoi cugetările lui Multatuli.

—Iii!

Apoi trei romane ale lui Henry James.

— Piii!

Apoi un al doilea teanc de volume in-quarto, cu piesele *Plaisantes et deplaisantes* ale lui Bernard Shaw.

— Hoo! făcu Olguța, dînd glas exclamației mute a ochilor lui Mircea.

Aceleaşi exclamații puerile desfăcură buzele lui Dănuț în fața poeziilor complecte ale lui Rainer Măria Rilke.

Scările se umpluseră de cărți, răspîndind mirosul acela de hîrtie tipărită, încă netăiată, bun ca mirosul scîndurii albe şi ca aroma pînii calde pentru nara pasionatului lector. Cărți proaspete, pe care mîna le alintă, le deschide, culegînd în treacăt parfumul unui cuvînt din misterul frazei necitite, pe coperta cărora ochii recunosc acele nume de azur, care au cuiburi în inima noastră, ca rîndunelele subt streşina caselor.

Mircea, Dănuț, Monica şi Puiu se aşezară pe scări, printre cărți, răsfoindu-le.

Olguța scotea mereu. Deodată, mîna ei agită un volum legat în piele.

— Von Sorbonna!

Monica se înroşise atît de tare, că printre ceilalți, şi mai ales alături de Dănuț, părea din altă rasă, din rasa cireşelor.

— Teza de doctorat a lui von Sorbonna.

Sase mîni se repeziră, ale lui Dănuț mai prompte şi mai'posesive. Trei capete se aplecară asupra tezei ca asupra unei scrisori de acasă, primită în lagărul de prizonieri. Dedicația făcută Olguței se furişa într-un colț, timid: „Surorei, prietenii şi fiicei mele Olguța".

— Poftiți, copii, am turnat supa! răsună de sus glasul doamnei Deleanu.

— Unde-i Olguța? se întrebară lectorii Monicăi, ridicînd capetele.

— Olguța!

— Unde-a dispărut?

îndemnat de o veche şi obscură amintire din copilărie, Dănut smunci capacul cufărului.

Copilăreşte, acolo era Olguța, cu fața inundată de ris.

— Cine mă ia?

O luară pe sus.

— Coşcogeamite oameni mari, ați căzut în mintea copiilor! rîdea cucoana Catinca, venind să-i ridice cu forța.

Olguța glumise spontan, cu tot sufletul. Dar ieşind din cufăr şi urcînd scările casei părinteşti, înconjurată de voioşia celorlalți, întîmpinată de bucuria părinților, simți că cel din urmă dar ieşit din cufărul darurilor intra numai în casa părintească, dar nu-i mai aparținea.

Olguța şi Monica uitaseră dimensiunile şi durata unui ospăț românesc. în raport cu mesele din Franța, cele din România sînt ca o excursie în trăsură, față de o precisă cursă urbană cu taximetrul. Cînd ai ajuns' la ultimul fel — de altminteri în România, şi în Moldova mai ales, ultimul fel e mereu penultimul — felurile anterioare, rămase dincolo de orizont, s-au şters din memorie sau au devenit vagi. Ai impresia că stai la masă de o săptămînă, şi că supa, de pildă, sau răciturile le-ai mîncat luni, peştele, marți şi aşa mai departe.

Adevăratul salon al unei gospodării româneşti e sufrageria. Această proeminență a stomahului e poate o filozofie înainte de-a fi o necesitate. Fatalist cu fruntea, orientalul, plecîndu-şi-o, a descoperit stomahul. L-a cinstit deci pe acest robust tovarăş de umilință smerită în fața zeilor permanenți, dar nevăzuți, care-i privesc ceafa.

De altfel, această masă inaugurală avea o înaltă semnificație patriotică. Ea trebuia să dovedească nota originală a României, în concertul bucătăriilor europene şi să arate fetelor că această notă, dacă nu prin puritate, 'cel puțin prin căldură şi plenitudine, nu-i mai prejos de cea a bucătăriei franceze.

Din acest punct de vedere, baba le servise un simbol, un fel de stemă culinară a Moldovei: sărmăluțele de piept de gîscă. Pentru gastronom, porcul e ca peştera lui Ali-Baba din *O mie şi una de nopți:* visterie de bunătăți. Dar Creatorul, făcînd gîsca, a depăşit porcul. Gîsca are ficatul, cum Franța are Parisul. Pateul de ficat de gîscă reprezintă o supremație universal recunoscută. Pe lîngă ficat, însă, şi poate mai presus de ficat, gîsca oferă feminin mîncăului pieptul ei gras, fraged şi substanțial, pentru pastrama şi sărmăluțe/Aceste sărmăluțe — cu vulgară sonoritate — aparțin Moldovei ca şi stilul lui Creangă. Sînt mici, ro-

tunde, învelite în foi de varză murată — şi se topesc. Sărmăluţa, adevărata sărmăluţă moldovenească, reprezintă beatitudinea deliciului fără efort. N-o mesteci. Gura o apucă, o apasă, şi, ca şi felioara de topotan — incomparabilul pepene galben dobrogean — sărmăluţa piere onctuos, lăsînd parfumul şi regretul existenţei ei fondant efemere. Sărmăluţele, ca şi sărutările, n-au număr. Nu ceri şi nici nu ţi se dă un număr de sărmăluţe, ci un grup. Vezi cu surprindere că a dispărut. Ţi se dă altul. în clipa cînd ai devenit melancolic, nu mai ceri. Atunci abia înseamnă că ai mîncat sărmăluţe.

Clipa sărmăluţelor fusese atît de palpitant patriotică, încît baba, ca şi acei regi care se duceau singuri pe cîmpul luptelor importante, apăruse în uşa sufrageriei. Lupta fusese cîştigată: farfuria sărmăluţelor era goală.

După sărmăluţe apăru curcanul fript, din care baba exaltase armonii culinare demne de cele scoase din strunele violinei de mîna lui Enescu. Cojiţă castanie ca obrajii sfinţilor din afumatele icoane, sfărmicioasă ca întâiul îngheţ al apei, spart cu degetul de copii, iar subt ea, cărniţă albă şi brună, care se topea suculentă ca pulpa perelor de toamnă.

Curcanul nu putea să lipsească, fiindcă această pasăre stupidă deţine în viaţa modernă rolul biblic al viţelului gras. Această friptură era simbolică. Se poate să indispui un simbol, să nu te descoperi în faţa steagului?

Ca apetitul să poată corespunde pietăţii şi patriotismului, se făceau popasuri între feluri. Cînd sosi, în ceşti — vechile ceşti cu garoafe — crema de şocolată, preparată de cucoana Catinca, se auzi un clămpănit, şi cucul din părete, apărut isteţ din cuşca lui, cîntă de două ori „cucu". Şedeau la masă de la douăsprezece jumătate, mîncînd. Acum oftau. Monica era aşezată la dreapta cucoanei Catinca, autoarea cremei cu migdale prăjite deasupra şi complicat parfum de vanilie, migdală amară, şocolată amăruie şi parcă şi un iz de rom.

Subt privirea cucoanei Catinca, Monica adînci vîrful linguriţei în aromata cremă, gustă şi oftă:

— E delicioasă... dar nu mai pot!

— Aaa 1 se indignă cucoana Catinca. Da' ce-i crema mea? Piesă de teatru s-o aplauzi? Ori o mănînci, ori nu-i bună!

— Cucoană Catinca, sări Olguţa, simţindu-se şi ea incapabilă să aprecieze crema altfel decît verbal, dac-a spus von Sorbonna că-i bună, să ştii că-i bună! Gura lui von Sorbonna e gura adevărului. Să vă istorisesc ce-a păţit la Paris c-un celebru fabricant de creme catolice. într-o zi, distinsul nostru prieten, von Sorbonna, se întorcea acasă, Rue de TObservatoire, cu un volum de Paul Bourget. Mă veţi întreba: ce caută în mîna unui tînăr membru al familiei Deleanu un volum de Paul Bourget? Răspunde, von Sorbonna!

— Spune tu, Olguţa.

— Vedeţi! Vinovatul recurge la oficiul avocatului. S-o luăm cu bmişorul. Von Sorbonna, la Paris, avea diverse prietene. Unele adorau *$chimmy-u*...

— Vai, Olguţa!

— Cum? *Tape-dans4' oeil!*

— Ce-i asta? murmură scandalizată doamna Deleanu.

— O prietenă de-a lui von Sorbonna.

Crezi, tante Alice! E o poreclă dată de Olguţa. Marguerite Rivali e o camaradă a mea de doctorat, veselă şi frumoasă, dar foarte serioasă.

— A! Dar von Sorbonna avea şi alte prietene. De pildă, Eveline avea cultul lui Bourget, şi cum în faţa mea nu îndrăznea să facă propagandă, pentru simplul motiv că o maltratam...

— O băteai? tresări cucoana Catinca, văzînd gestul agresiv al Olguţei.

— Cu perne! zîmbi Olguţa. Credincioşii lui Bourget nu merită omagiul agresiunei dure. în schimb, o îndoctrina pe răbdătoarea Monica. Probabil că von Sorbonna rezista. Atunci discipola a recurs la maestrul ei. Eveline avea toate volumele lui Bourget, legate în piele catolică şi pe deasupra învelite cu hîrtie albastră etichetată pe dos, dar unul singur deţinea iscălitura autografă a lui Bourget: Eveline e nostimă şi catolică, Bourget e catolic şi venerabil...

— Olguţa! protestă Monica; obţinuse autograful prin intermediul confesorului ei, care-1 cunoştea pe Bourget.

— în sfîrşit, tot prin fuste îl căpătase! într-o zi Eveline întinde lui von Sorbonna volumul cu iscălitura maestrului, făcînd următoarea prinsoare: dacă von Sorbonna, cetind

volumul, nu va fi convertit, atunci Eveline se obligă să arunce pe foc foaia cu autograful; dacă, dimpotrivă, von Sorbonna face *mea culpa,* atunci se obligă să obţie o audienţă la Paul Bourget şi să solicite în numele Evelinei, c-un genunchi la pămînt, complectarea cu dedicaţie a semnăturii autografe. Ştiţi, Eveline e catolică, aşa că preferă să scoată castanele din foc cu mînile convertite ale frumoasei sale amice din Balcani...

— Eram sigură că n-are să-mi placă, protestă Monica.

— Altă catolică! exclamă Olguţa. Accepta o prinsoare cu certitudinea anticipativă că o va cîştiga.

— Eram constrînsă. Şi se putea să-mi placă. Mai ştii?!

— Miracolul catolic prin unsul lui Dumnezeu Paul! Bun! Acuma să vedeţi miracolul, căci miracol a fost. Von Sorbonna citeşte cartea scrupulos. Ai adnotat-o?

— ...!

— Şi, onoare lui, nu-i place.

— Nu ţi-a plăcut? întrebară într-un glas Mircea şi Dănuţ.

— Nu! scutura Monica energic din cap. Cum să-mi placă Bourget cu Villon alături!

— Nu i-a plăcut, după cum vedeţi, graţie amuletei Villon. Dar von Sorbonna e milos. Cîştigase prinsoarea, dar cum s-o oblige pe biata Eveline să-şi dea pe foc autograful obţinut prin intervenţia confesorului! Nici să mintă nu putea! Ce-i de făcut? Problemă grea, de conştiinţă, cum ar numi-o Bourget. Volumul cetit şedea pe masa de lucru a lui von Sorbonna de vreo două săptămîni. Cînd venea Eveline, von Sorbonna nu era acasă: era în bucătărie! Cînd se vedeau la Universitate, von Sorbonna pretindea că n-a isprăvit cartea. Peripeţii dramatice! Atunci, natural, prin voia lui Dumnezeu, intervine Olguţa. Adică de ce n-ar ceti şi ea volumul de Paul Bourget? în copilărie n-a înghiţit ea şi riţină de dragul mamei sale? într-o zi mă duc în Jardin du Luxembourg, cu volumul lui Bourget. îmi alesesem într-o grădină banca purgatoriului. Soare, vrăbii, copii, rîsete, glume. Eu, posomorită, pe bancă. Lîngă mine, un domn bătrîn, foarte modest, în colţişorul său. Eu citeam, înghiţind cretă. El privea, fericitul! Copiii se jucau în faţa noastră. Pace ca la Copou. Deodată, volumul, trosc! Banca se cutremură; domnul tresare; copiii se uită alarmaţi.

„Ce s-a întîmplat, domnişoară? V-aţi speriat?"

„Nu, domnule. Sînt indignată! Acest om ucide viaţa!"

„Cine, domnişoară?"

„Paul Bourget, domnule!"

Clocoteam, urmă Olguţa. Aveam lîngă mine un paratrăsnet, un om de treabă. Toţi oamenii care privesc copiii şi vrăbiile sînt oameni de treabă. M-am spovedit atunci complect. I-am istorisit nenorocirea prietenei mele cu inimă de aur, anatemizîndu-1 pe Bourget.

„Merită, domnule, l-am interpelat eu; acest om să dea naştere la astfel de drame de conştiinţă?"

„Nu ştiu dacă merită, îmi răspunse calm bătrînul; dar are obligaţia înalt morală să le soluţioneze. Acesta-i marele rol al scriitorului, domnişoară: să pacifice pe oameni, să le dea soluţii de viaţă, să-i îndrume, să-i abată din calea păcatului, să le arate căile virtuţii, să-i scoată din îndoială"...

Vorbea aşa de frumos duhovnicul meu, încît am înţeles imediat că ori e Dumnezeu prefăcut în domn, ori e un apostol trimis de Dumnezeu să salveze sufletul Monicăi. Vorbele lui aveau efectul frazei lui Beethoven: te înălţau atît de sus, în sfere atît de armonioase, încît deveneai bun fără efort. Eram captivată. Simţeam în jurul meu vibraţia mistică. Eram ca omul care deschide umbrela avînd intuiţia întâii picături de ploaie înainte de-a cădea. Dar umbrela mistică a fiinţei mele precedase miracolul, nu ploaia. Şi-ntr-adevăr, miracolul s-a săvîrşit. Domnul a luat cartea trîntită pe bancă. Mă întrebam în sinea mea: are s-o prefacă în crini? Are să scoată din ea un şirag de perle pentru gîtul Evelinei? Nu! Miracolele sînt mai simple. A desfăcut cartea pe genunchi, a scos din buzunar un creion de aur, i-a făcut vînt în jos, vîrful a ieşit — nu era o lance, numai un creion — şi, într-o tăcere probabil asemănătoare cu cea care-a precedat facerea lumii, domnul a rupt foaia cu iscălitura autografă.

„Ce faci, domnule?" am sărit eu.

„Aşteaptă, domnişoară!" m-a calmat el, silindu-mă să mă aşez la loc, cu o putere magnetică.

Şi-ntr-adevăr, pe foaia următoare apărură nu cu litere de foc, ci de grafit următoarele cuvinte incandescente:

„A mademoiselle Eveline Bourdot qui, en perdant un pari, a gagnS restime de

Paul Bourget.'‚

N-am putut articula nici un cuvînt. Eram meduzată. Maestrul dispăru incognito pe poarta grădinii. După ce mi-am venit în fire, m-am întors acasă cu volumul şi i-am istorisit Monicăi întîmplarea. Natural, m-a crezut. Ne-am suit într-un taxi, cu miracolul catolic, şi de-a dreptul la Eveline. Ce să vă mai descriu fericirea Evelinei! Pierduse o prinsoare şi o iscălitură, dar cîştigase stima autografă a idolului ei...

Olguţa bufni de rîs.

Monica tresări.

— Olguţa, nu cumva...

— Ba chiar aşa! Miracolul era opera creionului meu plastograf. Foaia cu adevărata iscălitură e în bagajele mele. Poţi să-1 întrebi şi pe Paşa dacă mai crezi în miracole!

Vai, Olguţa! şi Eveline ce-are să spuie?

— Eveline? 'Ea' crede... în Bourget... Monica, o îndemnă Olguţa, numai crema cucoanei Catinca te va putea consola.

Linguriţele intrară în spongioasa cremă de şocolată. Cedînd rîsului irezistibil, se resemna şi Monica.

Toţi băuseră şampanie, începînd cu doamna Deleanu şi isprăvind cu Dănuţ.

Şampania are darul de-a aduce veselia pe dinafară oarecum ; o importă. Muşchii feţei încep să rîdă, cum pe ferestre, iarna, apar arabescurile de argint. Te trezeşti deodată rîzînd. Muşchii feţei, primind masca rîsului, ţi l-au impus adînc. Rîzi fiindcă aşa vor muşchii, şi eşti mirat de această înveselire fără de cauză conştientă, şi această mirare devine ea însăşi pretext de haz, acest haz, pretext de mirare, această mirare, pretext de rîs; şi astfel, diavolii gazoşi ai şampaniei, te-au prins în trepidanta lor horă de luminiţe gîdilitoare. Devii cristalin şi sonor. Sîngele nu

mai curge: sună ca o ploaie de minusculi clopoţei, prin care fiecare gînd scutură lungi vibraţii ilare, inundîndu-te. Contopirea acestor vibraţii, în jurul unei mese lungi, orbitor albe, pe care cupele scînteie, e veselia şampaniei. Veselie pură ca zurgălăii unei sănii, sunînd în voioşia unui amplu trap robust, pe întinderi albe de zăpadă sclipitoare, în această veselie, calitatea femeilor care iau parte la ea poate determina stridenţa, cu lăbărţări porcine, sau prelungi puritatea, atingînd înălţimile muzicei.

La chefurile cu femei uşoare prin profesie sau vocaţiune şampania băută dă semnalul destrăbălării. Rîsul devine gemăt; vorba, ţipăt; gluma, pornografie; dorinţa, gest; gestul, faptă. E cel mai trist spectacol pe care omul şi-1 poate da sieşi: masa sexuală în comun.

Dar aceeaşi şampanie, la o masă curată, cu oameni bătrîni şi tineri, sărbătorind o bucurie comună, poate desprinde armonii, de rîsete, tot atît de sprinten pure ca şi acordul lui Mozart. Atunci, şampania apare ca o primăvară ilară a tinereţii. Fetele tinere sînt culoarea şi cîntecul acestei primăveri. O dată cu îmbujorarea obrajilor şi strălucirea aprilină a ochilor, timiditatea dispare. E cao apariţie de culori, din muguri atunci deschişi. în jurul acelor obraji calzi de culoare ca piersica de aromă e ca o mişcare aeriană de sărutări. Obrajii lor plutesc parcă între sărutări, de care se feresc rîzînd. Părul de pe tîmple se zburleşte uşor, sprincenele capătă fantezii mirate, lobul urechilor e roş ca mărgeanul, dinţii, între buzele mai roşii şi mai umede, rîd alb ca ghioceii culeşi de ţigăncele primăverii. Vor să vorbească şi nu pot. Rîd. Rîd de orice. Vorbele începute tresar de rîs şi se descompun în rîs. Sufletul lor, în acele clipe, e uşor ca părul zburlit pe tîmple şi aburit pe ceafă. O masă întreagă rîde de rîsul lor. E miracolul şampaniei, care-a prefăcut oamenii în rîs curat, cum ciocîrlia în preajma soarelui e numai cîntec.

Olguţa brună şi Monica blondă. Toţi rîdeau de rîsul lor, cu ochii la ele. De trei ori, Olguţa începuse istorisirea examenului de doctorat al Monicăi. Dar, de după fiecare vorbă, rîsul o pîndea cu spice în mînă. Izbucnea: un rîs clar, în cascade mărunte, care-i încreţea faţa c-un păienjeniş de cute fine ca ale merişoarelor sălbatece, a căror culoare o avea.

Desigur că în acest moment examenul Monicăi se reducea la profesorii care-o interogaseră. Ei trebuiau să dea examen caricatural în faţa celor prezenţi, cum däduseră în faţa ochilor Olguţei. îi reţinuse pe toţi, cu ticurile şi particularităţile lor. Cel din extrema stînga avea un neg pe vîrful nasului, atît de proeminent, încît n-avea aerul c-a răsărit din nas, ci că-i aşezat numai, într-un echilibru mereu periclitat de mişcările acelui nas, exprimînd mirarea sau nemulţumirea. După Olguţa, negul acela ar fi trebuit să impuie nasului o severă neclintire romană. în realitate, nasul era mobil ca limba şcolarilor şi ca urechea măgarilor. Se sucea cînd în stînga, cînd în dreapta, cînd în sus. Pe lîngă aceste mişcări psihologice, avea şi mişcări pur fiziologice, ori din pricina unui gutunar, ori din pricina deprinderii de a priza tabac, stăpînită în timpul examenului. Aspira sacadat, cu nări palpitînde; fîrnîia, eliminînd aerul sacadat, încreţindu-şi fruntea şi botoşindu-şi buza de sus — în timp ce gura avea panicile respiratorii ale celor care sforăie prin somn.

— ...Şi cînd îl vedeam că aduce două degete pe neg, cu ochii încrucişaţi, parcă-1 auzeam spunînd negului: şăzi binişor! Nu vezi că-s necăjit!

Rîsete, rîsete, rîsete. Acel rîs gratuit, numit de francezi *le fou rire,*

Olguţa nu putea istorisi din pricina rîsului torenţial, şi profesorii Sorbonei se răzbunau, apărînd cu o intensitate de halucinaţie ochilor ei, pedepsiţi să vadă şi să rîdă, fără ca vorba să-i uşureze. Povestirea devenise un şir de exclamaţii sau de aluzii scurte, abia răzbind prin rîsul care izgonea vorbele.

— Monica... violoncelul...

Cuvîntul violoncel, aruncat de rîsul trepidant al Olguţei spre rîsul înteţit al Monicăi, deveni un elan de rîs al întregei mese, ca şi cum silabele cuvîntului violoncel ar fi avut proprietăţi ilariante. Dar şi Olguţa şi Monica, legate de aceeaşi inexprimabilă viziune, rîdeau avînd un contur precis în faţa ochilor; şi prin rîsul lor, viziunea inexprimată îşi trimetea, nevăzută, dar prezentă, undele hazlii şi celorlalţi.

Acest „violoncel" era profesorul din extrema dreaptă, care ţinea picioarele crăcănate, exact cum le ţine un

violoncelist cu instrumentul în braţe. Poate că realmente profesorul era un violoncelist amator în orele libere. în tot cazul, atitudinea lui de violoncelist fără violoncel, în clipa cînd descopereai ce-i lipseşte, explicîndu-i astfel poziţia picioarelor şi gesticularea mînilor, devenea irezistibil comică. Degetele mînei stîngi, răsfirate, cotul braţului făcînd un unghi ascuţit, lateral proiectat faţă de bust, nu depăşeau gîtul şi coardele violoncelului absent. Iar mîna dreaptă — mîna arcuşului —• gesticula larg, în dreapta şi în stînga. Pe deasupra, avea şi burtă. Aşa că imagina iui de violoncelist fără violoncel, în clipa cînd devenea acută, îl prefăcea într-un violoncel cu două mîni, care se cînta singur. Din acest punct de vedere situate, întrebările lui filologice deveneau uluitor de burleşti, neverosimile ca rugămintea unui plop de a-1 servi cu o ţigară, sau ca un „doamnelor şi domnilor" rostit nazal de un sifon la un banchet cultural. Efortul de-a istorisi devenise un dialog monosilabic între Olguţa şi Monica, un schimb de adjective şi substantive, care lor le evocau profesori, celorlalţi, un rîs dezinteresat, dar imperios. Renunţînd la profesorii izolaţi de naraţiune prin cascadele rîsului, Olguţa încercă să desprindă cîteva din siluetele auditoriului. Alături de Paşa şedea o doamnă nervoasă. Cînd începuse examenul, doamna smulsese din poşetă o batistă cu care-şi tamponase nasul. Pe măsură ce întrebările deveneau mai savante, degetele doamnei, cu batista între ele, înaintau pe pupitru, cu salturi de broască. La un moment dat, batista căzuse pe creştetul capului domnului din faţă.

—• *Pardon, madame.*

— *Merci, monsieur,* răspunse doamna înţepat, tamponîndu-şi cu batista recăpătată vîrful nasului.

Examenul continua. Salturile batistei reîncepuseră, cu acelaşi rezultat.

— *Pardon, madame.*

— *Merci, monsieur.*

După a patra încoronare cu batista, indignarea înroşise expresiv faţa domnului.

— *Voyons, madame!*

— *Merci, monsieur,* răspunse doamna, distrat, retamponîndu-si nasul.

Olguța nu mai putea continua. Arăta disperată, printre hohote de rîs, cu vîrful degetelor, în jurul buzei de sus.

— îi crescuse musteață, izbucni domnul Deleanu.

— ...Da! Vopseaua! abia izbuti să articuleze Olguța.

Se sculară de la masă, ducînd în salon rîsul din sofragerie. în fața ușei salonului, se îmbulzeau, invitîndu-se cu refrenul doamnei de la Sorbonna:

„Pardon, madame."
„Merci, monsieur."
„Merci, madame".
„Pardon, monsieur."

De unde să-și închipuie bieții dascăli ai Sorbonnei că întregul lor sobor, doct și grav, va avea într-o zi rolul unui taraf de lăutari țigani, cîntînd nevăzut, în afara ferestrelor dinspre ogradă ale unei sofragerii moldovenești!

.

Pentru întâia oară în viața lui, Dănuț participase total la o veselie exterioară, în comun cu alții. Nici în copilărie nu cunoscuse vreo bucurie care să-1 fi absorbit mai complect decît aceasta. Dimpotrivă, în copilărie, bucuriile-i dădeau presimțirea posomorită a tristețelor cu mai ample dimensiuni și mai lungă durată, așa cum pentru el dumineca nu însemna — ca pentru majoritatea școlarilor — ziua roșie a calendarului, vacanța cea mare a săptănînii, ziua recreațiilor, ci ziua cea mai contagios apropiată de luni: debutul întunecat al săptămînei școlare.

Bucuriile mari, mai ales cînd veneau pe neprevăzute, ii dădeau un fel de panică, o senzație de catastrofă iminentă, în fața lor avea bătaia de inimă pe care ți-o dau becurile electrice în clipa de apoteoză premergătoare îngălbenirii și întunecării lor definitive. Din această cauză, sosirile lui Herr Direktor din străinătate — care, pentru Olguța și Monica, și chiar pentru doamna și domnul Deleanu,. erau vibrație de bucurie curată, mereu sporită de surprizele cuferelor pline de cadouri —, pentru Kami-Mura, protejatul într-o măsură al lui Herr Direktor, erau un copleșitor îndemn de mohorîre, de zăvorîre în posacă singurătate. Ceilalți rîdeau, glumeau; Kami-Mura ședea botos și taciturn, cu bărbia în piept și mînile în buzunar. Ai fi crezut că-i invidios pe ceilalți fiindcă și ei căpătau daruri. Nu! Se *temea* de bucurie, fără s-o invidieze pe-a celorlalți. O privea cu neîncredere și spaimă.

Natural, avea și el zile de bucurie; dar ale lui nu coincideau niciodată cu zilele de bucurie comună. Ale lui se alegeau dintre cele mai cenușii zile, dintre cele mai roase și mai modeste/dintre zilele cele mai lipsite de surprize și evenimente. Acele zile numai, care prin banalitatea lor ștearsă se confundau cu zilele desuete și pacificate ale trecutului, îi dădeau și lui răgazul bucuriei, sau *curajul* ei.

Negustor de haine vechi! El singur se apostrofase astfel, într-un caiet cu însemnări. Se simțea în largul lui numai printre acele zile anonime pe care parcă timpul le mai purtase, reîmbrăcîndu-le vechi. Zilele care prin ceva dădeau vibrația viitorului, a noutății, a neprevăzutului îl chinuiau surd, neliniștindu-1, alarmîndu-1. Printre celelalte putea să surîdă, ca în podul cu vechituri; printre acestea, îi venea să-nchidă ochii, cu-atît mai tare cu cît ceilalți rîdeau.

Dar zilele de bucurie ale celorlalți, la care el participase trist, nu erau pierdute pentru el, căci retrospectiv, în clipa cînd deveneau și ele ale trecutului, Dănuț revenea, mai mare decît atunci, aducînd o bucurie melancolică de fantomă deasupra capului posomoritului Kami-Mura de odinioară. De cîte ori nu retrăise bucuriile celorlalți, în trecut, alături de un copil veșnic posac. Era ciudat acest bilanț al bucuriilor din trecut! Niciodată, copilul regăsit de Dănuț printre ceilalți nu rîdea. Ce trist copil fusese cel care-și regreta copilăria, risipind pe creștetul aparițiilor lui copilărești zîmbetul gînditor al tinereții întoarse spre trecut, fără ca niciodată să găsească un zîmbet de atunci!

Cu-atît mai mult, pentru cel care nu cunoștea decît sărbătorile timide ale amintirii, ziua aceasta însemna o rară sărbătoare de viață.

O așteptase pe Monica mai cu seamă. Se pregătise pentru bucuria adusă de Monica, în această casă veche, a cărei tristeță de trei ani era acoperită cu tinere crengi de liliac. I-o adusese pe Monica această zi, o Monică armonios frumoasă ca zările ieșene, dar nu dincolo de ferestre, ci dincoace, jucîndu-i pe obraji o lumină depărtată pînă atunci cu zările.

Iată, însă, că după trei ani de singurătate, în casa copilăriei lui, această zi îi adunase pe toți laolaltă. Se întîmplase în casa Deleanu ceea ce pînă acuma numai în sufletul lui Dănuț se întîmpla: gruparea lor, a foștilor copii și a părinților.

Abia acum își dădu seamă Dănuț cît de mare era neîncrederea lui în viață și în bucurie. Niciodată nu sperase, după război, că într-o zi, ei toți, copiii și părinții, se vor mai aduna în jurul unei mese, bucurîndu-se. Mintea lui Dănuț nu cutezase să-și închipuie această masă în viitor, fiindcă pe multe scaune s-ar fi temut să nu vadă absențe. Părinții lui... bătrîni. Era în făptura lor, ca și în zidurile vechii case, aceeași lăuntrică năruire. Gîndul lui Dănuț trecea pe lîngă ei cu o spaimă melancolică. Apoi Olguța... Parcă nu-și mai închipuia că Olguța se va înapoia din Franța. De ce? Nici el nu știa. Olguța, cu mobilitatea ei,, îi inspira aceeași teamă de viitor, de neprevăzut, ca și viața. Și totuși!

De cînd se înapoiase cu Monica, de cînd intrase în antretul de jos, din bucurie în bucurie, din rîs în rîs, devenise copil. Toate odăile casei erau luminate. La fel era și sufletul lui Dănuț. Nici o umbră. Numai lumini, numai încredere. Același sunet de cristale ciocnite din sufragerie era și-n sufletul lui. Și el băuse șampanie. Din sufragerie plecaseră în salon. Covoarele, rostogolite-n suluri, ieșiseră pe ușă ca în zilele de mare grijitură. Dansaseră nebunește. Dănuț dansase și cu mama lui, și cu cucoana Catinca. Pînă și Mircea,, care nu știa să danseze, plin de optimism, urmărise în hazul tuturora pașii capricioși ai Olguței, ținînd în timpul dansului capul hi jos, ca și' cum ar fi descifrat un manuscris al picioarelor de la prea mare distanță. Domnul Deleanu,. care abia își mai amintea valsurile tinereței, se dovedise tot atît de suplu în dansuri ca și în vorbă, parodiindu-le subt. conducerea Olguței pe cele moderne, improvizînd altele.. Vrîstele dispăruseră, bucuria egalizîndu-le. Toți deserveau din răsputeri această zeitate reîntronată. Pe rînd, se așezaseră la pian doamna Deleanu și Olguța. Doamna Deleanu își amintise dansurile tinereței. Olguța parodiase pe *tapeur-ul* de meserie, înjghebînd și un fel de jaz, Puiu mînuind două tablale, urletul strangulat și nazalizările prelungi, iar Dănuț, cu pocnetul palmelor și al degetelor și țăcănitul

călcîilor, redînd ebrietatea ritmului. Nu mai făcuse sporturi dinainte de război. Ritmul dansurilor redeșteptase în el bucuria mușchilor de-a gesticula drăcește, deasupra gîndurilor călcate în picioare ca o iarbă tînără. în pauze fumaseră cu toții: și doamna Deleanu, și cucoana Catinca, și Monica, și Olguța, și Mircea, care de care strănutînd mai comic, strîmbîndu-se mai agurid, alungind fumul ca o viespe, lepădînd țigara ca o viperă. Dar pauzele erau scurte, fiindcă Olguța nu le ^tolera. O scosese din minți și pe Monica, făcînd-o părtașă la un dans improvizat.

într-un tîrziu, cucoana Catinca invocase odihna. Protestări. Atunci, Dănuț, cu aprobarea tuturora, invitase pe cucoana Catinca, pe Mircea și pe Puiu să doarmă în casa Deleanu. Odăi erau destule.

^ Din șifoniera doamnei Deleanu, cearșaful destinat patului din etacul improvizat pentru cucoana Catinca zburase din brațe în brațe, pînă la pat. Pernele veniseră pe sus, bufnind din mînă în mînă. Era o dezordine veselă ca la întocmirea unui cort țigănesc. Patul lui Mircea fusese așezat înbiuroullui Dănuț; al lui Puiu, în vechea lui odaie. Alte alergături, alte salturi de perne și cearșafuri, ca o bătaie cu zăpadă textilă. Orișice act de gospodărie devenea un pretext de dans și dezordine.

Dulceața servită fu baletul dulceții.

Iar finalul noapte bună deveni un *Somnoroase păsărele,* cîntat fals, printre rîsete și reverențe.

Luminile erau stinse. Dănuț era în pat. Și casa era plină. Toți erau acasă. Nici o plecare după veselie.

Acest „toți sînt acasă" dădea bucuriei lui Dănuț o rară plenitudine. S-ar fi zis că nu în casă erau, ci în sufletul lui Dănuț, prezenți, concreți, fiecare la locul lui, dînd sufletului care-i adăpostea o necunoscută stabilitate, o voioasă încredere, o amplă intimitate.

Se simțea fericit și calm, ca o casă în care-au răsunat numai rîsete, și apoi, după ce luminile s-au stins, rămîn numai respirații liniștite de somn, pe paturi proaspăt înfațate, în parfum de liliac. Nimeni nu plecase. Toți erau acolo, în odăile casei și ale sufletului.

Cu pleoapele închise, Dănuț zîmbea. Sufletul lui era o cheie de aur încuind în aceeași casă de lumini și crengi de

liliac pe toți oaspeții acestei zile, făcîndu-i prizonierii bucuriei lui.

Pentru Dănuț, Monica era trecutul înălțat în dragoste, ca semințele în spic. Pe creștetul ei numai 'se oprise, aurie și caldă, acea lumină de soare după care din copilărie amintirile alergau, căutînd-o prin zarzării înfloriți, prin toamne și prin primăveri, printre oameni și în el.

Monica era armoniosul portal, meridional luminos, prin care de acum înainte, pentru Dănuț, viața avea să intre în trecutul mereu sporit, cu o tăcere de vis.

Pentru Olguța, Vania era plecarea, vîntul dincolo de zidurile casei părintești.

Oglindă meditativă pentru Dănuț, dragostea era fereastră pentru Olguța deschisă nalt asupra nopții care o chema larg în afară.

Prin dragostea lui pentru Monica, Dănuț aparținea mai trainic casei părintești, urmînd să-i continue trecutul întinerit. Tot prin dragoste, Olguța se desprindea complect de casa părintească, izbucnind din ea cu imperioasă energie.

în perspectiva dragostii, viața Olguței căpăta un gest de o vastă preciziune: izvorînd din casa părintească, se despărțea de ea. Vania era marea exactă în care acest fluviu trebuia să se verse.

Tîrziu își dăduse seamă că-1 iubește pe Vania. Dar numele lui demult răsunase în adîncurile ei, împiedecînd-o de-a se înșela, oprind-o de-a luneca în acele idile ale anilor fragezi, în acele înflăcărări de un literar lirism pentru camarazii ei de tinerețe — comune tuturor fetelor, menite să deștepte dragostea, să lase mici amăgiri și grațioase amintiri de album sentimental.

Aceeași lege inexorabilă, care poruncește fluviilor drum ferm spre marea lor — aprig albastră dincolo de orizont —, fără nici o șovăire sau abatere, veghease și asupra Olguței, aducîndu-i-o lui Vania sălbatec proaspătă, cu o inimă nouă ca întâiul val al izvorului din care fluviul s-a născut.

Două nume, desprinzîndu-se hulite, dar dominatoare, din familia Dumșa, răsunaseră supărător de tare în casa Deleanu: Fița Elencu Dumșa și Vania Dumșa. într-o ondulație de curbe moi și line, ei reprezentau colțul abrupt,

dur, dezarmonia răzvrătită. Amîndoi coalizaseră împotriva lor, pe toți blînzii și blajinii neamului Dumșa — adică întreg neamul — și pe urmașii lor din casa Deleanu.

Și Fița Elencu, și Vania aveau un semn comun, care-i distingea de întregul lor neam: ochii mici și verzi. Ochii neamului Dumșa erau castanii sau negri, îndulciți de un zîmbet somnoros, desprins parcă de pe zările ieșene. Doamna Deleanu și Dănuț aveau și zîmbetul, și ochii neamului Dumșa, înviind prin ei privirea celor din mormintele familiei și din portretele familiei. Olguța avea ochii tinereței domnului Deleanu, mai mari. îi dăruise parcă și gestul frunții în ochi.

Privirea Fiței Elencu era legendară în Iași, ca o molimă, între oameni blajini și sentimentali, o femeie foarte urîtă și tot pe-atît de deșteaptă va fi socotită veninoasă, slutenia devenindu-i un fel de sinceritate a răutății. Ochii Fiței Elencu, pentru toți, erau dubla emblemă de smarald a veninului ei. Astfel trăise, temută ca ciuma și ocolită ca ciuma, cea mai singură și tristă ființă a vechiului Iași boieresc, într-o societate superficial idilică, sentimentală și-n frivolitate, adormită în hamac la suprafața sufletului, cunoscînd din durere numai lacrima și oftatul lăutăresc — zîmbetul voltairian al fecioarei bătrîne, slute și lucide, abdicînd la energia faptelor, dar sporind-o prin aceasta pe a minții, îngrozise. Toți erau împotriva ei: prin aceasta era mai puțin singură. Dar toți plecau fruntea în fața ei, redîndu-i singurătatea.

La șase ani, Olguța, cu energia ei inocent crudă, exprimînd într-un act revolta pasivă a celorlalți, aruncase în iaz dantura Fiței. Foarte tîrziu, amintindu-și sărutul enigmatic al Fiței Elencu, Olguța văzuse semnificația lui. Sărutîndu-i fruntea, Fița Elencu săruta viața, în care nici la bătrînețа nu vedea supunere, ci revoltă. La nouăsprezece ani abia, desolidarizîndu-se de toată familia — era a doua desolidarizare — Olguța devenise, cu o strîngere de inimă, prietena postumă a slutei fecioare care o viață întreagă nu avusese nici un prieten. Astfel numai Olguța acceptase marea avere pe care Fița Elencu i-o lăsase prin testament. De la un dușman n-ar fi acceptat-o.

Dar întâia desolidarizare a Olguței de blocul familial data mult mai din vechi decît a doua. Mai surdă și mai

puțin conștientă decît cea de la nouăsprezece ani, tot de un Dumșa fusese determinată: de Vania, al doilea Dumșa cu ochi verzi, lipsit și el de frumusețǎ, dar vulturește bărbat, adus și dus de vînturi.

Curînd după ce familia respirase îngropînd-o pe Fița Elencu, surghiunind în podul cu vechituri și amintirile neînsuflețite care mai pomeneau de ea, apăruse în casa Deleanu al doilea Dumșa cu ochi verzi: Vania. Pe-atunci, Olguța era o furtună printre jucării și veșnica adversară a blajinului Dănuț, vecin de copilărească împărăție, preferind tratatele de pace cu Olguța actelor de războinic răspuns la ale ei.

în seara sosirii tînărului student evadat din închisorile împărăției rusești, acest scurt dialog dintre domnul Deleanu și doamna Deleanu făcea din Vania strigoiul Fiței Elencu.

— Tu n-ai impresia că are ochii Fiței Elencu?

— Ba da. O am dezagreabil... dar bietul băiat e simpatic, adăugase domnul Deleanu.

Vania era un om, și pe deasupra era un Dumșa. Și domnul și doamna Deleanu erau buni, iar doamna Deleanu, dacănu prin inimă, cel puțin prin minte, se simțea solidară cu întregul neam al părinților săi. Vania fusese acceptat în casa Deleanu și tratat cu acea echitate corectă pe care familiile foarte scrupuloase o acordă copiilor vitregi. Niciodată, însă, Vania, în scurtul popas, nu fusese călduros încorporat în viața familiei, așa cum mai tîrziu fusese Puiu, nepotul domnului Deleanu. Avea *succes* uneori. La dejun și la masă, cînd întîmplător, în loc să judece, povestea, ceilalți tăceau, ascultîndu-1 oricît. în această calitate numai, de povestitor, era prețuit. Altminteri, viața lui și atitudinea lui față de orice, dar mai ales față de normele prestabilite, erau'o veșnică jignire a familiei Deleanu. Nici domnul Deleanu, cel mai *frondeur* al casei, nu putea împărtăși, nici simpatiza opiniunile acestui barbar dușman al comodității și al compromisului agreabil.

Atîta' vreme cît Vania numai prin culoarea ochilor fusese strigoiul Fiței Elencu, familia Deleanu, impunîndu-și o strictă amabilitate, îl respectase așa cum era, fără să-1 cenzureze sau îndemne să fie altfel. Le era străin. De îndată însă ce Vania *existase* în orașul Iași, incomodîndu-i viața tihnită, familia Deleanu, asupra căreia se răsfrîngea într-o

măsură reputația de cîne turbat a acestui Dumșa, reacționase. Sfatul fusese primit cu ironie; dojana, cu sarcasm. Grație Ioanei Pallă, familia Deleanu scăpase de acest urmaș' dumșesc al ochilor verzi.

Pe-atunci, Olguța era prea copil ca să-1 poată cunoaște pe Vania. Totuși, micul despot al casei Deleanu și al inimei tatălui ei nu împărtășea — cum fac în genere copiii — atitudinea casei față de cel care era un intrus tolerat.

Cînd plozii unei case simt care-i sentimentul real al părinților față de un oaspe sau o rudă, ei îl traduc în fapte, cu sinceritate crudă și servilă totodată. Astfel, pe bunica bătrînă și infirmă, tolerată de părinți în casa lor — dar cu un stăpînit dispreț, cu o mocnită nemulțumire — copiii o tiranizează fără crutare, fățiș. Mici mizerii de la ei pornind traduc atitudinea profundă a părinților. Cînd doarme, îi fac zgomot la ușă. Cînd stă pe banca din grădină, copiii sar pe aceeași bancă, știind că zguduiturile provoacă dureri bătrînei infirme. Aceste cruzimi care deservesc atitudinea intimă a părinților sînt desigur reprimate de către aceștia. Dar copiii simt perfect nuanța dintre reprimarea care exprimă o nemulțumire adîncă și spontană, și cea impusă de nemulțumiri obligatorii.

Dănuț, blîndul Dănuț, nu-1 cruța pe Vania. îi făcea mizerii de copil răsfățat de mama lui. Tropăia, de pildă, cînd Vania lucra, la ușa lui. Dacă Vania intra într-o odaie la ușa căreia Dănuț ridicase un baraj de jucării, se făcea că nu-1 vede, și încruntat privea pasul de Guliver trecînd peste împărăția lui de pe covor, izbucnind în plînsete exagerate, de cîte ori îi răsturna ceva.

Olguța, însă, despot în toate cele, și altfel decît Dănuț, care era numai în măsura în care se simțea protejat de mama lui, îl *servea* pe Vania. Ea îi aducea ceaiul, pe tăblăluță, cu toate bunătățile din sofragerie, destinate mai ales copiilor, în odaia lui. Dacă la un dejun de la care Vania lipsea erau icre negre, Olguța impunea cu dîrză hotărîre să i se oprească și lui Vania o porție egală cu a celorlalți. Tot Olguța, de pe atunci cu autoritate față de servitori, se îngrijea ca paltonul lui Vania să fie bine periat și ghetele lui zilnic lustruite. Căci servitorii, alături de copii, exprimă cu sinceritate și servilă exagerare reala atitudine a stăpînilor față de oaspeți. Tălmăcirea lor periferică e poate cea mai dureroasă

umilință suferită de cei care locuiesc într-o casă, neiubiți, nesimpatizați. Odaia acestora e mereu murdară, abia curățită, ca şi cum prin aceasta servitorii le-ar spune: „Plecați odată, să facem grijitură mare în urma voastră".

Grație Olguței, Vania nu cunoscuse această copită a măgarului în casa Deleanu. Pe-atunci Vania era prea tînăr, prea eruptiv, ca pentru el copiii să existe. Cei care-au plecat spre munți să descopere înălțimile, avizi de vînt, de stele şi de nouri apropiați, nu se mai uită la iarba şi la florile mărunte care le însoțesc paşii. Aplecat pe cărți şi pe caiete, izbucnind apoi în viață, Vania n-avea cînd să vadă cît de expresivi erau ochii negri care-1 priveau, cît de imperioasă era fruntea fetiței, care numai în fața lui se pleca atunci cînd îi aducea tăblăluța cu ceai şi bunătăți. Totuşi, uneori, mîna mare a lui Vania, vehementă în mişcările ei, se apleca distrat asupra pletelor negre, care o primeau nu ca pe o dezmierdare părintească, ci ca pe o coroană. în vîrful picioarelor, Olguța se retrăgea din odaia lui Vania închizînd uşa cu o băgare de seamă ciudată față de turbulența ieşirilor'şi intrărilor ei.

Pe-atunci, Olguța adora pe moş Gheorghe şi pe domnul Deleanu. Pe aceştia îi iubea, admirîndu-i ocrotitor, deşi atît de mică față de ei. Niciodată n-ar fi îndrăznit să dezmierde capul lui Vania cum dezmierda cu mînuța ei de copil mătăsosul păr al domnului Deleanu şi lumina albă a lui moş Gheorghe. Lîngă moş Gheorghe şi domnul Deleanu,Olguța era sonoră ca zgărdița unei căprițe. Lîngă Vania era sfioasă ca într-o catedrală cu prea ample bolți şi prea vaste sonorități. Lîngă Vania tăcea, privindu-1 cu o atenție smerită, aducîndu-i prin ochi întâiul omagiu de tăcere' al ființei ei de argint.

Vania plecase, uitat vertiginos de toată casa. Rareori, cînd persoanele mari mai pomeneau de Vania, vorbeau ca despre o catastrofă din care ai scăpat. El era tulburătorul de linişte, străinul pe care căminul nu-1 acceptă, de care oraşele se leapădă; drumul care trece pe lîngă cimitirul cu stafii; umbra uraganului prin paşnice grădini; crivățul din Rusia...

îl uitase şi Olguța, dar hulitul care plecase din casa Deleanu din sufletul ei nu plecase. Cel care omeneşte se ştergea aproape din amintirea fetiței cu minte mobilă — extaziată de spectacolul lumii mereu descoperite — devenise un criteriu în sufletul ei. Un criteriu care, treptat, o îndepărtase de atmosfera casei părinteşti, pregătind-o pentru despărțire în clipa cînd omul care i-1 lăsase avea din nou să apară.

Astfel, la o vîrsta cînd fetele se îndrăgostesc de eroii lui Claude Farrere, de-ai lui Loti şi de melodia versurilor lui Samain, Olguța îl cetea pe Caragiale. Acest Caragiale, în care nu căuta hazul, cum îl caută tineretul, ci un accent amar al vieții, de o bărbătească sobrietate, era o îndepărtată reminiscență a discuțiilor din sufrageria copilăriei, cînd un glas ricana, mdignînd pe celelalte, dar şi distrîndu-le. Cultul lui Kipling aceeaşi semnificație o avea. Iar mai tîrziu, singurul scriitor român, contimporan, admirat de Olguța era acel solitar bărbat al cărui lirism mohorît ca platoşa de brazi a munților Carpați vîjîia înalt deasupra vieții, chemînd-o la luptă dreaptă subt luceferi. Predestinat să fie al doilea Tu~dor, după Vladimirescu, se numea Arghezi.

Cine-ar fi putut bănui că, la o vîrsta cînd copiii dorm la masă ascultînd discuțiile oamenilor mari, Olguța căpăta un criteriu de viață, hotărîtor pentru viitorul ei. Desigur că discuțiile de atunci nu le pricepuse. Dar vorbele, în afară şi mai presus de sensul lor, pentru o ureche predestinată muzicei, au o fizionomie sonoră, care le individualizează mai profund decît conținutul lor intelectual. Acest accent, aceasta muzică a vorbelor lui Vania duraseră în urechea Olguței.

Şi-n muzică, mai ales, acelaşi criteriu o călăuzise. La o vrîstă cînd toți copiii — cu rari excepții — prețuiesc în muzică melodia care dezmiardă agreabil auzul, Olguța prețuise altă armonie, cea înaltă, a cărei expresie severă contrazice şi supără digestia urechei flămînde de melodic. Astfel, şi Beethoven, şi Bach, şi Haendel intrau prin urechea devenită scoică în marea sonoră, nu ulcică la robinetele cu siropuri dulci, băute pînă la dezgust.

Dar ochii negri ai fetiței care devenea tăcută privindu-1 pe cel căruia îi servea ceaiul mai căpătaseră şi un alt criteriu pentru aprecierea frumuseței bărbăteşti, în strînsă armonie cu celelalte. Ochiul ei feminin făcea categorică deosebire între frumos şi expresiv. Niciodată Olguța nu fusese sensibilă, chiar în afară de dragoste, la frumuseța gen paj, cea mai gustată de fetele de vrîsta ei. Obrazul oval, bucla,

talia zveltă, silueta graţioasă aveau pentru ea aceeaşi valoare ca şi versul lui Samain sau melodia lui Schubert. Iar faţă de aşa-zisul bărbat, mătăhălos, brun, păros, ochios, avea mai mult impresia vulgarităţii decît a puterii virile.

De mult, dar înăbuşit, feminitatea ei treptată ştia că undeva există un om — de care nu-şi mai amintea — pe care nu-1 întîlnise în cărţi, frumos fiindcă era urît, dînd prin dezarmonie vibraţia puterii lui severe. îl aştepta, găsindu-1 uneori în muzică; niciodată în viaţă.

Aceeaşi muzică ascultată în casa părintească, la mesele copilăriei, cînd Vania era oaspe, dăduse Olguţei oroarea de sentimentalism. Trăise, amplificînd cu viaţa ei legea spartană. Sufletul ei dormise pe pat de piatră;'de asta era viu, proaspăt şi clar ca o apă de munte.

Şi poate că acelaşi om, al cărui chip îl uitase, demult plecat din casa părintească, rătăcitor cu vînturile prin lume, în clipele cele mai fericite, petrecute în adăpostul părintesc, o făcea să dorească plecarea în noapte, alegîndu-şi ca deviză versurile lui Villon:

En ce temps que j'ay dit devant.
Sur le Noël, morte saison
Que Ies loups se vivenţ de vent
Et qu' ou se tient en samaison,
Pour le frimas, preş du tison:
Me vînt un vouloir de brisier
La tres amoureuse prison
Qui souloit mon coeur debrisier...

Astfel, prin voia mormintelor şi scriptura vieţii, copilul cel mai iubit al domnului Deleanu, copilul cel mai vesel al casei Deleanu, părăsind căminul părintesc, se îndrepta dincolo de pragurile blînde, după ultimele stele verzi ale neamului Dumşa, cele purtate subt fruntea răzvrătită de strigoiul Fiţei Elencu.

Socotindu-se singurul supravieţuitor al somnului celorlalţi, Dănuţ se înşela. Pe latul pervaz al unei ferestre deschise — acolo unde iarna stau glastrele cu flori, şi vara, uneori, captivă-n pînze de păianjen, o stea tremură — era Olguţa. Mai mult în noapte decît în casă, pe aerianul pervaz, ca într-o luntre. Şedea ghemuită, cu genunchii duşi la bărbie şi obrajii strînşi în pumni. Aparţinea casei părinteşti în măsura în care rîndunelele de subt streşină-i aparţineau. Trecuseră prin noapte ploi de primăvară, ca luminoase hohote de rîs. Acum picurau streşinele şi cîntau clar ulucele. Prin norii sparţi curgea în şipote lumina lunii, bună s-o aduni în pumni şi s-o resfiri pe tîmple şi pe frunte. în vale, prin frunza plopilor, acoperişurile caselor, lucind în lună, sunau cîntec de ploaie pe scuturi înclinate.

N-o mai băteau vînturi de mare. Jilav, parfumul liliecilor se revărsa din stele parcă în undele vii ale nopţii.

Acolo sus, pe marginea zidului casei, în noapte şi în cer, şedea cu Vania. Era departe de el ca de un munte şi lîngă el ca în umbra unui munte care, pe deasupra lumii, o învăluia.

„Tu sus, eu jos!"

îşi aminti cu răzvrătire vorbele lui Vania de pe vapor. De ce ea sus, el jos? Sus amîndoi, jos amîndoi. Se gîndea la el cum urci prin munţi de piatră, pe care pasul sună tare, dîndu-ţi îndemnuri de vigoare şi largi cadenţe în plămîni. îl iubea desprinsă din trecut, dăruindu-i toate zilele viitorului, zilele acele drepte, zvelte, necunoscute ca oştenii subt armuri, cu viziera căştilor lăsată — dar pe departe răspîndind viteaza lor tresărire în faţa vieţii. Pe-acele i le dăruia lui Vania. Semnul lui îl aşteptau; porunca lui. Numai el, cel tare fără armură, cu faţa descoperită, era domnul tumultului de zale şi lumini.

Pe o măsuţă, alături de fereastră, se desluşea un vas din care crengi de liliac îşi înclinau fagurii albi.

Cu o mişcare bruscă, smunci întregul mănunchi, aruncîndu-1 în noapte ca spre cineva.

PARTEA PATRA

I

— Aşteaptă liniştită veşti de la mine.

Aşa-i spusese Vania pe vapor. Săpate-n piatră, vorbele erau în ea, cu accentul calm al celui care le rostise.

Totuşi, după două luni şi mai bine de tăcere, aşteptarea devenise neliniştit mirată. April trecuse, apoi mai, apoi iunie. Olguța, între timp, nu îndrăznise să părăsească laşul decît două zile, petrecute la Bucureşti cu prilejul deschiderii expoziției lui Alexandru Pallă.

La întîi iulie plecaseră cu toții la Medeleni. Olguța lăsase ordine severe ca scrisorile şi telegramele sosite la Iaşi să fie de îndată expediate sau comunicate la Medeleni.

La țară, luase drumul de odinioară al Monicăi, pe cînd îl aştepta pe Dănuț — zilnic ducîndu-se la gară, călare, după corespondență. Devenise un fel de inspector febril al corespondenței. O verifica minuțios, plic cu plic, ziar cu ziar, pachet cu pachet. Cunoştea corespondența mai amănunțit decît şeful gărei, venerabil rotundul domn Şteflea, menținut acolo grație domnului Deleanu. Se familiarizase cu toate cernelile, cu toate ortografiile, cu toate plicurile. Dintr-o aruncătură de ochi, alegea corespondența unui moşier, deosebind-3 de-a celuilalt, grupîndu-le sistematic, ceea ce-1 u'şura |î| domnul Şteflea, mereu aglomerat, fără să facă nimic, de^o muncă supărătoare pentru el din cauza unei crîncene rniag^i care-1 făcea să silabisească adresele cu gura apropiată de ca un rîrnător grafolog. Serviciul corespondenței trecuş^^ la o vreme asupra Olguței. Cum sosea la gară,- lăsa calul mndi

țăran, intra de-a dreptul, funcționărește, în biuroul șefului gării, se așeza la biurou și cu mîni de furtună intra în corespondență, subt privirea deferent extaziată și iremediabil mioapă a domnului Șteflea.

Primea mereu scrisori de la Alexandru Pallă, adresate ei și Monicăi. Aceste scrisori trimise de un prieten prețuit de Olguța, venind mereu în locul celei așteptate, începură s-o enerveze agresiv. îi venea să le rupă. Ca să le pună capăt odată, îl invitase pe Pașa la Medeleni. Sosise imediat, atît de modest fericit, încît Olguței îi venise să-i ceară iertare pentru expulzarea poștală, gata parcă să-1 poftească să plece.

Medelenii erau mai îmbelșugați în oaspeți decît oricînd. Pe lîngă familia Deleanu — energic invitată — venise și cucoana Catinca împreună cu Mircea, apoi Puiu, și la urmă Pașa. Herr Direktor, care-și reluase după război voiajurile anuale în Germania, se anunțase și el pentru luna august. Domnul Deleanu, prezidentul acestor mese populate, jubila. Fiecare masă lua proporții de banchet. Cucoana Catinca — ireductibila adversară a picturii lui Pașa, din cauza ofensei adusă Olguței, prin faimosul portret dăruit lui Mircea —• era aliata lui solidă în ce privește anatemizarea muntenilor și glorificarea moldovenilor.

Doamna Deleanu în conducerea gospodăriei devenise aghiotantul cucoanei Catinca, împreună cu Monica.

în aprobarea generală, Olguța edictase deviza Medelenilor: „Libertate absolută". Fiecare să facă ce-i place, neavînd nici un fel de obligație față de ceilalți decît să respecte orele dejunului și-ale mesei, omagiu adus cucoanei Catinca, la care fusese foarte sensibilă. De altfel, Olguța o captivase complect pe cucoana Catinca și prin altăceva. De cînd venise la Medeleni, s-ar fi zis că o pasiona mai mult arta culinară, reprezentată proeminent prin cucoana Catinca, decît discuțiile artistice, patronate de Pașa. Și baba era surprinsă, ca și cucoana Catinca, dar deopotrivă de măgulită. Raporturile prietenești dintre Olguța și ea datau din vechi. în fiecare vară, la Medeleni, precum și la Iași, în timpul anilor de școală, Olguța-i făcea vizite. Aceste vizite însemnau diverse aperitive în afară din program, servite Olguței de baba, fără de știrea doamnei Deleanu. Acum, însă, nu mai venea după aperitive. Se interesa, cu o aplicație neverosimilă pentru doamna Deleanu, de înaltele tehnici culinare. Așa că, spre surprinderea generală și spre entuziasmul cucoanei Catinca, Olguța participa mai rar la discuțiile din sofragerie, cerdac și salon — deseori, însă, la cele din bucătărie. Dar în ultimul timp renunțase și la acestea. Era mai mult pe drumuri, călare. Acasă devenise mai tăcută decît Dănuț odinioară, distrată, fugind de discuții și de tovărășia celorlalți.

— Lăsați-o, hotărîse domnul Deleanu. Așa m-apucă și pe mine uneori; eu fac pasiențe, Olguța călărește.

E drept, însă, că domnul Deleanu era privilegiat, fără știrea celorlalți. Ca și în copilărie, după-amiaza uneori, cineva-i bătea în ușa biuroului.

— Intră, Olguța, zîmbea el cu amîndoi obrajii.

Olguța se așeza pe marginea fotoliului din fața biuroului— unde era instalat domnul Deleanu — și redevenea camarada tatălui ei, al cărui păr alb era dezmierdat cu un gest familiar din copilărie. Domnul Deleanu îi oferea bomboane, pe care le accepta, reclamîndu-le chiar, ca să-i facă plăcere; ea îi prepara cîte o cafea neagră, și-n această atmosferă de complot petreceau ore pe care Olguța se silea să le facă ușoare și zîmbitoare. Dar singura încăpere care o atrăgea magnetic era gara. Dimineața se ducea după corespondență. Deseori și după amiază se ducea, în speranța unei telegrame.

— Ce s-au4e, domnule Șteflea?

— Pacoste, sărut mîna, nu plouă. I-hai, greu, sărut mîna...

Vorbea cu domnul Șteflea despre orice, fără revoltă, răbdătoare, absentă, avînd tresăriri negre de rîndunică în fața telegrafului. Se familiarizase cu domnul Șteflea cum te familiarizezi cu servitorii casei locuite de ființa iubită pe care n-o poți vedea. Domnul Șteflea devenise un fel de portar al vastului spațiu în care era Vania. Unde? Cine știe! Locul cel mai apropiat de absența lui era gara cu telegraful ei.

Vorbea despre sfeclă, grîu, orz, situația funcționarilor după război, politică internațională — cu domnul Șteflea, în țăcănitul monoton al telegrafului. O cunoșteau toți misiții de cereale, precum și jandarmii în trecere pe la această gară, în care Olguța devenise permanentă ca o funcționară. Cunoștea acum tot mecanismul unei gări, semnificația soneriilor, plăcile de gramofon cu repertor redus ale telefoanelor, tehnica macazului, doleanțele ceferiste, panica inspecțiilor inopinate, epilepsia ordinelor circulare și, pe dinafară, întocmai ca *Trăiască regele,* portretele familiei regale așe-

zate în fața ușei de intrare, în ținuta cromolitografică. Abia în ziua de 16 iulie numele Olguței apăru pe banda telegrafului. Olguța era alături de domnul Șteflea, care, după primele țăcănituri, zîmbise lat către Olguța, scriind cu creion chimic:

„OlgaDe"...

Domnul Șteflea, gras și năduşit, cu creionul chimic pe foaia de hîrtie, devenise pentru Olguța un fel de brad sfînt cu creștetul în soare, din care ar începe să picure în lacrimi clare rășina înaltelor arome.

...„leanu. Medeleni."

Bendița cu puncte enigmatice se desfășura pe roata ei metalică în cadență precipitată. Silabă cu silabă, stea cu stea, vorbele cădeau din spațiu în urechea domnului Șteflea, apărînd violete în luciu de salivă pe hîrtia de subt ochii Olguței.

„Tre... cut... un... hap..."

– ...?

„Hop", rectifică enorm creionul violet peste „hap";

— ...?

Umbre și lumini chinuite pe obrajii Olguței, ca fugi de nouri în tulburi viscoliri și neagră lavă pe fața lunii clare.

„...cu bine"...

Țac-țac,vțac-țac-țac; țac-țac-țac...

Bătea o inimă și un telegraf, și domnul Șteflea, cu vîrful limbii violet, scria violet, precipitat, c-o slovă stupidă ca o cădere de umbrele din cuier, și ca o panică de gîște un imn al bucuriei, care, depășind poezia, devenea muzică, și, depășind muzica, devenea lumină.

...„curînd... vești... bune... Vaner"...

— Vaner?

-, Se-ntunecase tot, într-o clipă de spaimă.

„Olga Deleanu

Medeleni.

Trecut un hop cu bine. Curînd vești bune.

Vaner "

Cu certitudinea în ea ca o primăvară, Olguța redeveni Olguța în fața accentului telegrafului care deformase numele lui Vania, evreiește, prefăcîndu-1 în Vaner, și izbucni într-un rîs clar, tînăr, proaspăt, spălînd prin el toate tăcerile de pînă atunci. Se înapoiase la Medeleni în acea zi de iulie o Olguța care mai bine de două luni lipsise — aducînd glume, rîs, copilărești năzdrăvănii și acea poznașă fantezie care stîrnea o palpitație de farsă pe unde trecea Olguța cu ochii ei negri și obrajii ei rumeni. La 27 iulie, mînile Olguței tremurară, termurară, ca și cum vibrația libelulelor, răpindu-i mînile, i-ar fi interzis gesturile sigure și grele ale mînii omenești. Scrisoarea era în mînile ei ca o stea palpitînd în albastru pur de înserare. O ușă, cît de masivă, o deschizi cu cheia, dar o scrisoare? Un plic alb, ermetic lipit, făcînd trup cu scrisoarea...

Uitase să deschidă o scrisoare, această simplă portiță de hîrtie, familiară tuturor degetelor. Se temea să nu rupă scrisoarea rupînd plicul. Cetise de cîteva ori adresa, ca țăranii, și, hotarîndu-se, rupsese plicul, lateral, desprinzînd și o bentiță a scrisorii cu finalul tuturor cuvintelor din margine.

Datarea scrisorii — „Bălți, 25 iulie 1922" —- era scrisă clar, de o mînă fermă și dezinvoltă, reeditînd grafic mișcarea celui care intră într-o odaie deschizînd ușa energic, în schimb, începutul scrisorii ***r-*** „Dragă Olguța" — era aproape ilizibil. Literile se formau vag, ondulație abia reliefată. Se sfia atît de mult să scrie aceste vorbe cel în sufletul căruia răsunau enorm, încît așezarea lor pe hîrtie arăta deopotrivă panica și eroismul, contopite în același gest, ca un soldat care, strîngînd în brațe granata căzută, s-ar prăbuși la pămînt cu ea, de teama exploziei, cu ea la piept.

Cu vîna de pe frunte umflată, obrajii în flăcări și tîmplele duduind, Olguța aflase cauza îndelungatei tăceri: Vania fusese condamnat la moarte în contumacie de Curtea Marțială pentru crimă de dezertare la inamic. Prezentîndu-se la Con-? siliul de Război al Corpului patru de armată, fusese imediat arestat și menținut arestat pînă la judecare. Procesul se) amînase de patru ori, din cauză că martorii invocați de Vania pentru a dovedi forța majoră a căderii lui în prizonierat! nu se prezentau. Apoi actele cerute de Vania din Franța^ pentru a dovedi că imediat după evadarea din lagăr intrase] în armata franceză, întîrziaseră, a

Fusese achitat.

Relatarea acestor întîmplări era foarte scurtă, enunțiativă și calmă.

Vania căuta numai să-și justifice serios tăcerea. Atît. Nu istorisea Olguței intrarea la Consiliul de Război. Un dezertor la inamic, condamnat la moarte în contumacie, în clipa cînd se prezintă în fața instanțelor militare, trebuie să aibă atitudinea situației, adică să meargă în așa fel pe ale sale picioare încît să dea impresia că se tîrăște în genunchi; apoi să fie palid, cu necuviința sîngelui absentă din obraji; să tremure ca în plin acces de paludism; și să bîlbîie în așa fel, încît cele mai simple întrebări, injoncțiuni sau chiar tăceri ale comisarului regal să dea victorios impresia elocinței. Statura lui Vania, calmul său imperios și ochii săi dădeau un total de impresii diametral opuse noțiunii de condamnat la moarte. Această indisciplinare noțională, acest port ilegal de viață de către un condamnat la moarte dădu-se comisarului regal, din prima clipă, dorința „să-1 frece". Cu vorba era greu. Omul acesta tăcea ca un tun: nici nu zîmbea măcar. Dar ochii lui... E imposibil să spui unui om „scoate-ți ochii" cînd n-ai de ce să spui „tacă-ți gura". Prezența și ținuta lui Vania în fața comisarului regal erau statuia insultei, o statuie hindenburgiană. între timp, grefa descoperise dosarul lui Vania. întîlnind foaia matricolă atașată la dosar, comisarul regal, cu ochii, cu nările și călcîile, zîmbise. „Nesupus la încorporare, amnistiat, nesupus la concentrări"... Urmărea cuvintele foii matricole ca pe niște femei foarte decoltate jucînd dansuri moderne. Lansase mandatul de arestare, înmînîndu-i-1 lui Vania ca pe un brevet de decorație, însoțindu-1 cu un cordial:

— Domnul meu, sentinela vă așteaptă.

în ziua judecății, martorii prezenți arătaseră evidența, atestînd complecta nevinovăție a inculpatului. Mai mult, actele sosite din Franța aduceau și lui Vania o surpriză: era decorat cu Legiunea de Onoare. Pe lîngă acte, comandantul regimentului francez, în rîndurile căruia Vania luptase, se simțise dator să adauge și o scrisoare, adresată comisarului regal, în care elogiile cravașau orice îndoială. Fusese achitat după o judecată sumară, mai mult constatativă, cu trei voturi contra două, achitarea cu unanimitate fiind socotită ca un blam la adresa instanței — tot militare — care dăduse prima sentință. Comisarul regal, de loc ranchiunos, băiat de treabă „în fond", exclamase către Vania, după achitare, oferindu-i o țigară: „Bine c-ai scăpat, domnule. Vezi, eu mă bucur, deși am pierdut procesul. Mai spuie cineva că nu-i dreptate la noi!"

Acesta era „hopul" din telegrama lui Vania.

Două lacrimi mari porniseră din ochii Olguței spre tremurul buzelor.

— Tu sus, eu jos...

Un țăran privise, cu sprincenile ridicate și gîtul strîmb, pe domnișoara îmbrăcată băiețește, călărind distrat neastîmpărul clocotitor al unui armăsar negru, cu o scrisoare în mînă și lungi lacrimi pe obraji...

„...De cîteva zile sînt la Bălți, unde voi sta pînă la complecta lichidare a succesiunii. Avocatul meu e ca doctorii lui Moliere, pe pielea mea, și mai mult idiot decît pitoresc. Trebuie să-1 asist energic, altfel îi devin client pe viață. Cu toate acestea, pînă într-o lună, maximum două, voi fi gata.

Olguța..."

Iarăși, scrisul devenea constrîns, șovăitor ca pașii împleticiți de bătaia inimei.

„...gîndește-te bine. Ești foarte tînără și îți legi viața de un vagabond..."

Și totuși, ca un trăsnet pe munți, marele cuvînt era acolo:

„...care te iubește.

Vania

P.-S. Un cuvînt de la tine mi-ar aduce mare bucurie."

Era pe la amiază. Pasul armăsarului negru devenise trap, trapul galop.

După dejun, cu automobilul lui Dănuț, Olguța pleca la Iași.

— Papa, voi lipsi o zi sau două. Inventează tu o explicație pentru ceilalți.

O sărutase, devenind imediat complicele ei devotat,

în noaptea aceleiași zile, Oleruta se suia în trenul de Bălti.

Pe linia Iaşi-Bălţi, deraierile ar fi o înviorătoare distracţie; sînt însă greu de realizat, cu toată bunăvoinţa terasamentului, din pricina vitezei.

Trenul merge la trap, trapul blajin al căluţului factorului rural fiind singurul criteriu pe măsura acestor roţi moldo-basarabene. Poate că şi tramvaiul ieşan — celălalt vierme cu roţi — ar fi o normă pentru determinarea mersului acestui tren, dar tramvaiul ieşan, din pricina pantelor, are şi mişcări iuţi, ambalări, prin care depăşeşte capacitatea de viteză a rudei sale ceferiste.

Trenul se formează pe la zece noaptea, la o parte de peron, într-un ungher întunecos al gărei, dincolo de garajul closetelor. Ochiul nu-l poate distinge de la distanţă, fiindcă e obscur ca o casă arsă. Urmezi pe tregherul care-ţi duce bagajele, după ce l-ai informat conştiincios că ai bilet de clasa întîia. Ajungi. Ridici piciorul sus, mai sus, executînd solitar un exerciţiu de gimnastică suedeză, întîlneşti cu vîrful ghetei suspendate în văzduh un fel de bancă aeriană pentru oameni zburători: e prima treaptă a scării.

Aruncîndu-se de acolo în jos, un copil s-ar putea sinucide. Tregherul te împinge de la spate, te saltă, şi, cu mînile încleştate de barele metalice, ajungi vertical. Intri. Funicularul cii bagajele te-ajunge din urmă. Tregherul aprinde un chibrit, scoate o luminare din buzunar, şi la lumina flăcării gălbuie observi că tregherul s-a înşelat: vagonul e de clasa treia.

— Nu, domnule, te asigură tregherul, ştergîndu-şi sudoarea de pe frunte, e de-a-ntîia. N-aveţi decît să vă uitaţi.

— Păi m-am uitat.

— Nu, boierule, cetiţi ce scrie pe vagon.

Te dai jos din nou,'şi-ntr-adevăr vezi că are dreptate iniţiatul. Vagonul a fost de clasa treia, sau, mai exact, a fost destinat clasei a treia — cifrele zugrăvite vorbesc ritos — dar o mînă care mînuia o bucată de cretă a anulat Cifrele preexistente, scriind alături cu cifră romană şi litere explicative: clasa I-a. Dacă tot nu te-ai convins, faci un pelerinaj de-a lungul trenului. Toate vagoanele sînt de clasa treia, afară de cel poştal, care-i de lux — dar mînuitorul de cretă a decretat că unele sînt de-a întîia, altele de-a doua, celelalte lăsîndu-le să fie de-a treia. Te întorci, deci, şi abia atunci îţi dai seama că trenul Iaşi-Bălţi

nu e un tren, ci o satiră. Toţi oamenii sînt egali în faţa lui Dumnezeu; ierarhiile şi prerogativele respective sînt fapta omului. Vagoanele de clasa treia sînt oamenii în faţa lui Dumnezeu, la origină: egali. Adăugirile cu creta, creatoare de ierarhii, sînt o lecţie dată omului trufaş: va plăti biletul de clasa întîia, dar va merge în vagonul egal cu celelalte în faţa cerului. Diferenţa costului între biletul de-a treia şi cel de-a-ntîia va fi o penitenţă pentru conştiinţa monetară a omului.

Acest tren stă în întuneric, ca ochiul de haiduc subt încruntarea sprincenei stufoase, din clipa formării pînă-n zori, cînd va ajunge — la un ceas oarecare, întotdeauna variabil — la destinaţie. Pasagerii ocupanţi sînt forme obscure, pe care te vei deprinde să le cunoşti cu urechea, nu cu ochiul, aşa cum distingi instrumentele muzicale. Auzi, de pildă, o mică pocnitură uscată — asemănătoare cu explozia miniaturală a unui purice strîns între două unghii sau cu sunetul copcii închise prin apăsare — această pocnitură situată la înălţimea capului omenesc e urmată vertiginos de o expulzare ţîşnitoare. Ai intuiţia că cineva a scuipat printre dinţi. Mai mult: că te-a scuipat. Dar sunetul şi expulzarea se repetă din secundă în secundă. Cineva-şi mănîncă unghiile? Dar ţîşnitura intercalată între două pocnete? Rozătorii de unghii macină necontenit, dar nu scuipă necontenit. Ce-o fi? Explicaţia o ai de îndată ce flacăra unui chibrit aruncă o palpitaţie de lumină asupra sunetelor enigmatice. Podeaua e albă ca de o mătreaţă care a căzut şi pe bancă, şi pe genunchii călătorilor. A nins? S-au scuturat crizanteme veştede? E presărat vagonul cu parmezan? A tăiat cineva douăzeci de volume, risipind strujituri de hîrtie?

Nu!.

Muzicantul pocnetelor e un mîncător de seminţe.

Le sparge, individual, între dinţii din faţă — cu o mişcare asemănătoare cu rînjetul — miezul e aspirat, cojiţa expulzată. Urmează o masticaţiune de papagal, şi, concomitent cu ea, altă seminţă e spartă, triată şi aşa mai departe. Această operaţiune poate dura şase ore în şir. Ea înlocuieşte fumatul, rumegatul, meditaţiunea, rosul unghiilor, scărpinarea coşurilor de pe faţă/ scobitul în dinţi sau urechi şi conversaţia. Ea distrează gura şi degetele,

hrăneşte stomahul şi întreţine beatitudinea activă a sufletului. Seminţa e pentru adept ceea ce mătăniile sînt pentru călugăr, cu singura deosebire că mătăniile nu sînt comestibile.

Mîncătorii de seminţe sînt basarabeni. Pentru ei, trenul Iaşi-Bălţi e un templu mobil al mîncătorilor de seminţe. Vai de regăţeanul care nu respectă ritul acestui lăcaş locomotoriu. Panica necontenită că e scuipat de o sută de guri îi dă imperios dorinţa irealizabilă de a se transforma în umbrelă. Cînd panica dispare, rămîn micile pocnete. Te deprinzi şi dormi cu un ceas care-ţi bate ia cap, şi chiar cu un robinet care picură în odaia de alături — dar sunetul unghiilor roase, orhestrat de mai multe guri mîncătoare de seminţe, e însuşi principiul insomniei, frate bun cu ploşniţa, cu şoarecele nocturn şi cu gîndacul negru, închis într-un dulap cu ziare vechi.

Dar chiar mîncătorii de seminţe dorm! Desigur. Somnul basarabenilor din trenul Iaşi-Bălţi, însă, e cel mai sforăitor somn din cîte a instalat natura într-o gură şi-n nişte nări omeneşti. Partizan al sincerităţii, acest sforăit e franc şi superb sonor ca zbîrnîitoarea unui zmeu înălţat. Adversar al monotoniei, acest sforăit încetează, tresaltă în cascade nazalizate, bolboroseşte agonii respiratorii, fîsîie spărgînd o gheaţă, izbucneşte-n imn ca o sută de cucoşi, fîrnîie ca ferestraiele betege, şuieră ca locomotivele în ceaţă, mîrîie surd, hîrîie înăbuşit, oftează gargarizant, geme bas, face o pauză mortuară şi rîde diabolic în fiu-fiuuri soprane. Inima călătorului treaz e ca părul Meduzei.

în afară de seminţe şi somn, pasagerii basarabeni au cizme nalte de iuft sau box, care miroase a iuft, box sau cizme intrinsece, sînt raşi pe cap, au ceafă bulbucată în două sau trei etaje, bluză rusească sau tunică, şapcă rusească, al cărei cozoroc seamănă cu cel istoric al Kronprinţului, şi vorbesc ruseşte, evreieşte sau „moldovinieşte". Pentru ei făcut-a Creatorul setea, dar nu apa. Din geamandane sau din vastele lor buzunare, cum alţi călători ar scoate cartea de cetit, ei scot sticla sau sticluţa. Sînt contra şpriţului şi de ajuns de indiferenţi faţă de vin, ambele fiind diluări alcoolice. Ei poartă deci într-o sticluţă sinteza alcoolică, secărică, rachiu, votcă, ţuică sau o mixtură personală — pe care în formulele diluate ar fi nevoiţi s-o poarte în damigeana. Alcoolul cît mai pur, în primul rînd, înseamnă o economie de loc, în al doilea abia o economie de timp. Sticluţa atît de portativă e deci un simbol al vitezei, care la rîndul ei e un simbol al vremei. Prin această sticluţă condensată, basarabenii sînt moderni.

O altă originalitate a acestor pasageri e ţigareta. Ţigareta rusească, faţă de cea moldovenească, e ca Nistrul faţă de Bahlui. în clipa cînd o pune în gură ai impresia că va cînta o doină dintr-un original fluieraş de carton, adăugind un nou tip de fluieraş celor de os, metal şi lemn, cunoscute de muzică. Nu cîntă; fumează. Fumează cum ai pescui cu undiţa. Gestul e meditativ şi invoacă agreste peisagii cu murmurul apei. După cîteva fumuri, ţigareta e zvîrlită pe jos, fiindcă lungimea ei de macaroană o face să nu încapă în scrumelniţele ceferiste. Mult carton, puţin tutun: aceasta e norma ţigaretei basarabene, ceea ce dovedeşte că ţigareta trebuie să fie un aperitiv scurt: scurt dar des — aceasta e norma fumătorului basarabean. Aşa că după cîteva ţigări fumate şi zvîrlite pe jos, într-un compartiment cu cizme şi oameni graşi, regăţeanul cu nări răsfăţate pleacă din compartimentul basarabean ieşind pe coridor.

Vagonul e obscur. Toţi pasagerii basarabeni au luminări, dar le aprind numai cînd se instalează. După aceea devin inutile. Lumina nu-ţi ajută nici la mîncatul seminţelor, nici la băut, nici la fumat, nici la sforăit, şi pe deasupra costă parale. Ai ieşit deci pe coridor. Dacă ai un chibrit, îl aprinzi, cercînd să vezi dacă n-o fi cumva vreun compartiment ceva mai puţin basarabean. Vezi, la flacăra slabă a chibritului, un compartiment gol. Gol? Parcă nu. Adică da. Pe două banchete, de sub două pături, răsar cîte două cizme. Te uiţi mai bine, aprinzînd un nou chibrit, şi vezi sus două şăpci milităreşti cu galoane de aur. Stingi grabnic chibritul. Dincolo, mestecă şi fumează opt basarabeni, dar dincoace dorm pe două banchete doi ofiţeri români.

Dacă nu eşti nici ofiţer — superior celor care dorm — nici basarabean, preferi să rămîi pe coridor. Acolo cel puţin ai aer. Eşti ca într-un ceardac cu geamuri sparte. Te suflă vîntul, şi dacă plouă, apa te calcă pe picioare, ca un pasager grăbit şi distrat.

între timp, trenul merge la trap. Maşina trage, dar suferă îngrozitor. îi auzi respiraţia grea şi ţi se face milă. O

compătimeşti ca pe un cal prea împovărat, bătut cu coada biciului. Vagoanele sînt mătăhăloase, grele şi dezarticulate. Scîndurile tremură ca ale şandramalelor cînd trec pe străzi camioane grele, fierăriile se zbat şi sună, ca lanţurile unui siberian convoi de condamnaţi politici, geamurile dîrdîie şi cad singure, ca portretele din cuie şubrede.

Dese opriri. Te uiţi, crezînd că ai ajuns la o gară. De unde! Alte raţiuni, care-ţi scapă, determină aceste opriri. Ai impresia că faci parte din convoiul mortuar al unui om politic, staţionînd în faţa tuturor monumentelor şi clădirilor oficiale, pentru discursuri şi prohod. Dar aceste opriri în noapte şi tăcere de la o vreme iau un caracter straniu: Vîntul şuieră, stele nu-s, oameni nu-s, întuneric e... Poate că se oficiază un sabat nocturn. Mai că-ţi vine să intri din nou în compartimentul basarabean. Dar'trenul porneşte. Rămîi pe culoar.

încetul cu-ncetul, mergînd, oprindu-te, legănîndu-te, cutremurîndu-te, suflat de vînt, bătut de ploaie, cuprins de somn, rezemîndu-te de pereţi bolnavi de friguri, nu mai ştii: dormi, eşti treaz? Eşti în tren sau trenul e în tine? Eşti în convulsiunile opace şi obscure ale metempsicozei. De cînd ai plecat? De unde ai plecat? încotro?... Trenul se opreşte. Simţi că se întîmplă ceva jovial. Auzi un nume: Foleşti, făcut parcă din sonorităţi culinare. Vezi agitaţie. Călători adormiţi se deşteaptă şi pornesc zburliţi şi buhoşi cu paltoanele pe umeri, cum se duc în plină noapte prin ogradă cei care au closetul în curte. E un flux general spre ceva. Colectivitatea călătorilor te mînă spre scopul necunoscut.

O baracă de scînduri, cu miros de bucătărie şcolară. Pasagerii răsar de acolo, ducînd în mînă, cu precauţiuni înduioşate, un fel de prunc liliputan în pelinci de hîrtie.

Aha! Pîrjoale!

De asta s-a oprit trenul. Adică s-a oprit la gară, dar gara Foleşti nu-i decît pseudonimul ceferist al pîrjoalelor de la Foleşti. Dacă nu-s gata cînd ajunge trenul, fochistul aşteaptă pînă cînd apar. Căci pîrjoalele de la Foleşti nu-s ea cele de la Paşcani, Mărăşeşti sau Făurei. Ţi le dă fierbinţi, fumegînde, nu în farfurie — farfuria e o profanare a pîrjoalei — ci în hîrtie. Pîrjoalele de la Foleşti nu-s numai delectabil aliment, ci şi un calorifer. Ţii în mînă porţia de pîrjoale, cum ai sta la foc, dezmorţindu-te. Abia după ce şi-au isprăvit oficiul caloric, pîrjoalele de la Foleşti, a căror grăsime ţi-a uns palmele, păşesc spre gură. E o fericire generală, o înfrăţire întru pîrjoale, Cînd trenul porneşte, un cor de clefăiri miloase — asemănătoare cu fleaşc-fleaşcul galoşilor prin glod moale — glorifică pîrjoalele de la Foleşti. Iar feţele celor care dorm, cu pîrjoalele în ei, zîmbesc unsuros ca bălţile în soarele de april şi ca bucătăresele mame în a opta lună.

Acesta-i trenul care te duce spre Bălţi, cel mai lugubru oraş al României, dospit parcă din nouri căzuţi pe un pămînt de ploi, de mlaştini şi mocirle, prin care umblă oameni cu galoşi prinşi de curele peste cizme, scuipînd seminţe.

Mirosul de cizme, usturoi, ma'fiorcă şi sudoare era atît de dens, atît de materializat, încît îţi venea să-1 dai la o parte cu mînile ca pe o perdea înăbuşitor grea. Mîncătorii de seminţe spărgeau şi scuipau. Fumătorii fumau. Fereastra — închisă. Astfel, ploaia, în loc să intre direct, se prelingea. Pasagerul din faţa Olguţei ofta a somn. Trecuseră de Ungheni. Olguţa ocupa colţul dinspre culoar. Flăcările de chibrit, sperios dilatate, îi familiarizaseră ochii cu feţele tovarăşilor de călătorie. Pe banca din faţă, lîngă fereastră, un popă basarabean invoca vicleşugul lui Ulysse cu calul Troian, cel mai mare cal de lemn al lumii, încălecat de cel mai ghiduş zîmbet al antichităţii. în pîntecele formidabilei jucării, în loc de tărîţe, o armată întreagă ducea în Trbia gloria lui Ulysse. Astfel şi popa. Plătea un singur bilet, dar în pîntecele său călătoreau desigur preoteasa, dascălul şi diaconul. Un antereu de postav cenuşiu îmbrăca enormele forme. Pe piept, legată cu un lanţ de argint, un fel de frînghiuţă metalică îi atîrna o cruce masivă ca o ancoră. O barbă cu dimensiuni de lopată, în flacăra chibritului, strălucea arămiu ca un samovar. Cîrn, popa avea fălci proeminente ca şoldurile fetelor precoce. Un ten de salam şi o duhoare de rachiu arătau efectul rachiului şi cauza tenului. Adormise imediat, cu genunchii crăcănaţi, proptindu-şi burta. Sunetele dominante ale somnului său erau un „hoor" formidabil de orgă într-o catedrală şi un

„fisss" uşurel ca dezumflarea unui pneu de bicicletă. Se nemeriseră trei rusnaci zdraveni, pe aceeaşi banchetă cu eleziastul, dar alături de el deveneau pigmei, ca vapoarele româneşti alături de un transatlantic. Somnul suveran al feţei bisericeşti părea tot un fel de slujbă ortodoxă, căreia ceilalţi îi dau smerită ascultare, căci, treptat, renunţînd la seminţe şi ţigări, din căscat în căscat, din sucire în sucire, din mîrîit în mîrîit, luaseră şi ei calea somnului, intonîndu-i liturghia pe nas.

Mirosul de usturoi era vecin cu Olguţa. Aparţinea respiraţiei unui moşneguţ al cărui cap părea ţesut din pufuri de păpădie. Fumuriu, plin de lumini neliniştite, te mirai că nu circulă prin compartiment, dezagregat' în particule de puf călător. Cîtă vreme luminarea lipită pe marginea ferestrei arsese, zîmbind serviabil şi complice tuturor pasagerilor, scosese un carneţel soios, cu foile împărţite-n pătrăţele violete, şi un ciot de creion, aşa de mic, încît îl prindea cu buricul a trei degete! Degetele deveneau creionul, iar creionul dispărut devenea un vîrf de grafit răsărit din împreunarea celor trei degete. Scria cifre scărpinînd şoriceşte hîrtia, în timp ce faţa lui făcea cu ochiul, zîmbea sfredelitor, avînd aerul că trage pe sfoară pe cineva foarte mic ascuns în carneţel. Avea degete neastîmpărate. După ce se stinsese luminarea, ochise un chibrit lepădat pe marginea ferestrei alături de cascada îngheţată a spermanţetei şi începuse să-şi sfredelească urechea. Adormise cu chibritul între degete, proiectînd poate o societate pe acţiuni pentru exploatarea cerumenului ocnaşilor şi al clerului ortodox.

în somnul general, numai Olguţa era trează. O fericire gravă în adîncul sufletului, ca o peşteră pentru solitară închinare, bătută de valul viu al inimii; şi o veselie şcolărească în ochi şi pe obraji. Pe Dănuţ călătoria într-un astfel de compartiment l-ar fi făcut să sufere; pe Olguţa o distra. Realităţile cele mai supărătoare îi păreau jucării făcute pentru hazul ei. Ceea ce o determina pe Olguţa să urmeze regulat tratamentul unei măsele cariate, de pildă, nu era atît cochetăria sau grija de sănătate, cît anticamera, odioasă pentru majoritatea pacienţilor, pe care o făcea la dentist. Niciodată nu-şi lua cărţi de cetit. Privea şi asculta. După trei zile de anticameră, în care răstimp

descifrase toate ticurile, particularităţile şi slăbiciunile tovarăşilor de suferinţă, devenea confesorul lor, convorbind cu fiecare în stilul lui; cu unul clătinînd din cap în faţa infernului dantesc al periostitei acute, pe care pacientul îl invocă măgulit într-o măsură de această suferinţă numai de el cunoscută; cu altul, filozofînd asupra leacurilor băbeşti, superioare celor ***inventate*** de doctori, de vreme ce ierburile şi buruienile de leac sînt date de Dumnezeu, pe cîtă vreme doctoriile sînt fabricate de mizerabilii exploatatori ai durerii umane, farmaciştii, complicii medicinei; cu altul spăimîntîndu-se de imoralitatea copiilor de azi.

Mirosul compartimentului, însă, era şi el distractiv, dar mai puţin decît restul. Se pregăti să iasă, punîndu-şi mănuşile. 6 intervenţie neaşteptată o reţinu. Pasagerul de peste drum, de cum adormise, se lăbărţase posesiv, cu cizmele în chip de praştie uriaşă. Se vede însă că avea somn neliniştit. Călărită de un diavol nevăzut, o cizmă săltă, căzînd greu pe banca din faţă, alături de Olguţa. Diavolul descăleca, lăsînd-o în mînile Olguţei, care o apucară de vîrf şi de călcîi, o săltară, lepădînd-o în şanţul obscur dintre banchete. Boc! făcu cizma căzînd. Dar pasagerul nu se trezi. Avea un somn ermetic, încuiat, ferecat şi oblonit. Ar fi putut să-1 radă bărbierul complect, barbă, musteaţă şi tidvă, fără ca să-1 deştepte.

Din nou acelaşi diavol călăreţ de cizme adormite încalecă cizma. Hop! Căzu alături de Olguţa, în acelaşi loc. Cu pieptul zguduit de rîs, Olguţa-i făcu vînt. Un nuc pe care-1 scuturi n-ar rămînea mai placid decît pasagerul cu cizme saltatorii. Lupta dintre diavolul iuftului şi mînile Olguţei dură cîtăva vreme. Din nou, cizma epileptică, fidelă aceluiaşi parcurs, săltă alături de Olguţa. Lupta devenise monotonă. Olguţa medita o clipă, luă cizma de bot şi de călcîi şi o aşeză alături, între genunchii vecinului cu suflare usturoiată. Acolo cizma se stabili, ca un corn căzut de pe fruntea celui adormit cu nasul spre ea. Olguţa se ridică, bîjbîi cu mîna deasupra, descoperi o caschetă rusească, o luă şi decora cu ea botul cizmei calmate.

După această ispravă ieşi pe coridor.

Ivan Turbincă din povestea lui Creangă este invitat de un boier să-şi petreacă noaptea într-o casă blestemată, sălaş de diavoli împieliţaţi şi de duhuri necurate. Opti-

mistui Ivan se duce, se dezbracă, pune turbinca subt perna şi dă să doarmă. Deodată, perna fuge. Trosc ! răsună o palma pe obrazul lui Ivan, ca şi cum noaptea, căpătînd subit braţe, ar fi devenit agresivă. Poc! un scaun cade. Pîrr! un dulap sare. Mesele ţupăie, scaunele saltă, dulapul se zbate, oghialul lui Ivan devine o furtună, patul — un galop; podelele duruie; soba strănută; plafonul scuipă; pereţii ghiontesc... Pii!

„Paşol na turbinca!" se supără Ivan, şi, absorbiţi de năzdrăvana turbincă, diavolii şi duhurile necurate se năpustesc în ea, să le arate el, Ivan, cît îi de sfîntă bătaia lăsată de Dumnezeu în pumnii creştinului. Olguţa n-avea turbincă, şi coridorul turbase. Vîntul era în ploaie ca panica într-o« mulţime de femei despletite şi desculţe.

îmbulziri, ropote repezi, şuiere lungi, oftări, gemete, cutremurări. Ploua în coridorul vagonului ca într-o clopotniţă ruinată, în cadenţe repezi şi stăruitoare, coborau. picături. Un tic-tac, tic-tac, umed şi înfiorat. Era chinuitoare această picurare monotonă, ca o obsesie ritmică, din. care nici o melodie nu se desprinde. Afară, uuitul vîntului şi foşnetele sfîşiate ale ploii, prin întunericul opac, dădeau, un fior de pustiu polar. Nu puteai să-ţi închipui că-i vară, nici toamnă, nici iarnă. Ploaia, noaptea şi frigul umed te izgoneau într-o eternitate dincolo de anotimpuri, prin care mişcarea trenului părea ceva subpămîntean, un fel de exod de sicrie, legate cu lanţuri, pornite în sabat dement prin miezul pămîntului.

Podelele tresăltau, pereţii tremurau ca zguduiţi de hohote de plîns, roţile păreau ale sughiţului, nu ale trenului, uşile clănţăneau, încheieturile trosneau, ferestrele, cu bufnituri şi zăngăniri hîrbuite, cădeau, pulverizînd săgeţile apoase ale ploii. Nimic nu era sigur. Toate corpurile solide pe care pasul le calcă şi de care umerii şi mînile se reazămă, bălăbăneau, gata să sară, ca lemnele căzute pe o* apă umflată de ploi.

Olguţa era îmbrăcată subţire; un pardesiu de voiaj peste bluza de vară. Tremura pe coridor, făcînd paşi repezi de-a lungul, atentă la piedicile aritmice ale mersului hurducat. Se lupta cu ferestrele. Se pasionase vînătoreste..

Zang!

Căzuse.

Se repezea, prindea minerul de jos, în timp ce ploaia-i izbucnea în faţă, înţepătoare ca un lan apos de ovăz, trăgea în sus cu toată puterea şi, dibuind la noroc, ajungea să-1 stabilizeze.

Zang!

Altul căzuse.

Trecură şi Foleştii, cu pelerinajul pîrjoalelor. Coridorul se umplu cu bucăţi de pîne şi hîrtii uleioase. Viaţa adormi din nou în compartimentele de întuneric, cu stomahul plin. Se înşirară iară, de gemăt, negură şi ploaie, orele lungii nopţi. îţi venea să aprinzi un chibrit, ca, pipăindu-te la lumină, să te asiguri că exişti; sau să-ţi vorbeşti singur, ascultîndu-te, cum suni o monedă de argint să vezi dacă nu-i falşă.

Lumina zorilor în nouri şi ploaie fu de culoarea scuipatului, lumină totuşi, după o noapte de neant. Pe ferestre şi înăuntru, formele realităţii apărură din nou, mahmur concrete. Ca nişte pelerini ai ploilor, stîlpii de telegraf răsăriră, lungi, de o ascetică slăbiciune, înclinaţi în mers. Cîmpiile, ca nişte foaste bălţi, din zare în zare îşi înşirau tipsiile de glod şi ploaie sură. Apărură gări pămîntii, ca scoase din etuvă.

Lipovenii, cu ample bărbi de culoarea vulpii căzînd pe cămeşile ruseşti, încinşi cu frînghie sau curea, cu cizme nalte, hirsuţi şi fioroşi, priveau trenul cu ochi albaştri ca cerul pozelor cu îngeri, ridicînd în ploaie nasuri de copil eîrn, cu faţa turtită la fereastră. Priveliştele se-nşirau atît de identic plane, cu ploile încîlcite de cerul lor scămos, încît, privindu-le, aveai impresia că stai locului. Şi cerul, şi ploaia, şi cîmpiile aveau culoarea bătrîneţii şi a vetrelor stinse în frig de iarnă. O rază de soare căzînd în mijlocul lor ar fi izbucnit în plîns, frîngîndu-se...

în această lumină, pasagerii cu feţele mîncate parcă de molii începură să clipească, frecîndu-şi ochii. Popa îşi suflă nasul—un fel de cor de cucoşi—într-o vastă batistă, în care ar fi încăput măcar un kilogram de colivă — dînd semnalul deşteptării. Conductorul apăru, cu felinarul aprins, colectînd biletele celor care rămîneau la Bălţi.

Trenul se oprise în faţa unui loc viran. Mai încolo, un grup de birjari bărboşi ca nişte patriarhi, aşezaţi pe capra unor trăsuri minuscule, cu spetează joasă, un fel de sănii

cu roți, gesticulau cu biciuștile. Ciudat! N-aveau aer de birjari. Toți păreau călugări deghizați în birjari.

Olguța coborî din tren cu valiza în mînă, dar, nevăzînd gara, crezu că s-a înșelat.

— Aici e Bălți, domnule? întrebă ea pe moșnegutul cu miros de usturoi.

— Bălți, Bălți, dădu el energic din capul de păpădie. Aci forte mult bălți este.

— Aici e gara Bălți? repetă Olguța întrebarea către conductor.

— Nu e gară, da' e mai aproape de oraș, răspunse el flegmatic. Gara a făcut-o un boier, pe vremea rușilor, da' o făcut-o pentru daraverile lui. Dac-o făcut-o din punga lui!

Porni spre trăsură. Făcu trei pași, și deodată își simți piciorul din urmă prins, smuncit și aspirat ca măseaua de un clește dentar. Trase. Piciorul se ușurase straniu. Privi: pantoful dispăruse. întoarse capul, și abia avu vreme să-1 mai găsească. Glodul acesta era viu. Respira ca acele fioroase flori carnivore, care-și închid grasele petale în clipa cînd insecta a intrat; glodul Bălților își închidea buzele negre asupra pantofului desprins. Un birjar se precipitase, venindu-i în ajutor. Se rezemă de umărul lui — mirosea a țol plouat — și, sărind într-un picior, izbuti să ajungă la trăsură. Fără să pregete, deschise valiza, scoase papucii de noapte. Celălalt pantof zvîrlit de mîna Olguței fu oferit ofrandă glodului care-1 înghițise și pe întîiul. între timp, birjarul Olguței făcea semne disperate, vorbindu-i pe rusește. în clipa cînd pantoful al doilea porni, birjarul se și precipitase, cu o siluetă de scafandru. Se întoarse îndărăt, aducînd în fiecare mînă cîte un animal inert și inform, asemănător cu godacul tăvălit prin glod. Metamorfozați de glodul Bălților, pantofii Olguței, uitîndu-și trecutul, căpătaseră dimensiuni de opinci cu obielele în ele. Forma lor de odinioară, față de cea de acum, era ca o semință alături de monstruosul și gușatul dovleac răsărit din ea.

— Hotel, hotel.

Celelalte trăsuri nu plecaseră din cauza Olguței. Ridicați în picioare, plini de exclamații și comentarii rusești,, pasagerii priviseră scena cu pantofii mîncînd semințe.

Ca la un semnal, toate trăsurile porniră deodată, c-o aprigă smuncitură — glonț. Călugării de pe capre se metamorfozară fulgerător în derviși urlatori. Gesticulînd cu biciuștele, îndemnîndu-și caii cu chiote învățate în caverna preistorică, cu hățurile agitate-n mînă, se năpustiră în goană. Era surprinzătoare viteza dementă a acestor vehicule șubrede și murdare, trase de gloabe osoase. Coamele cailor se zburliseră, cozile fluturau. Și-n jurul trăsurilor, ca dancii de țigani pe drumurile Moldovei, cu tumbe, salturi, gesticulări, glodul juca în falduri și în stropi. Viteza glodului însoțea viteza trăsurilor. Nu mai era subt roți, ci la dreapta, la stînga, înaintea și-ndărătul trăsurii, ca o fluturare de perdele prin care treceai, simțindu-le cu obrajii ciucurii grași, catifelați și aderenți. Pe amîndouă scările trăsurii glodul era prezent ca bocancii sentinelelor cînd însoțesc, cu un picior pe scară și altul în trăsură, pe arestatul de la mijloc. Hlubele trăsurii erau de glod, nu de lemn.

îndemnați de bici, de chiote și îmbătați de nechezatul și sforăitul cailor următori, caii aveau un galop isteric, cu nările crispate într-un rînjet diabolic, dînd trăsurilor ritmul șarjelor nomazilor străbuni, cu lancea și cu arcul împungînd zările. Nu fugeau: atacau. Tot ce era în fața acestor cai dezlănțuiți era dușman. Simțeai în făptura lor bicisnică și-nnebunită dorința de-a mușca, de-a lovi cu copitele, în aceste trăsuri, în acest decor și-n aceste chiote, mergeai pe urma hunilor, împotriva civilizațiilor albe.

Cu batista-n mînă, ștergîndu-și mereu de pe față stropii de glod, Olguța zîmbea. Subt cerul sinistru și ploile sure, pe acest pămînt care sugea viața cu buze de mormînt, în această viteză de groază evadată și dușmănie-nnebunită, regăsea parcă unele ritmuri ale muzicei rusești. Nimic din ce vedea și ce simțea nu-i era necunoscut. ***Regăsea, recunoștea,*** echivalențele reale ale ritmurilor trăite cu degetele pe claviatură.

Răsunară lugubre goarne militare. Undeva era un cîmp de manevre. Zările ascundeau parcă o vastă înmormîntare în pămîntul ud. Primele case apărură, pămîntii ca satele țigănești, fără grădini, fără culori, în ploaie și glod. Apărură și case mai mari: aveau obloane verzi închise. Nici o floare, nici o verdeață. Aspectul țigănesc de la periferii

era treptat înlocuit spre centru cu aspectul de mahala evreiască: amplificare în mai trist a Tîrgului-Frumos sau a Podului-Iloaiei.

Cu toate că ploua mereu, un tremur de abur fin pulverizat, care dădea văzduhului înfățișare de tuberculos neras — trecătorii nu purtau umbrele. Toți aveau cizme și galoși legați cu curele. Mergeau împovărați de glod ca cei cu lanțuri de picioare. Deprinderea de a trăi în ploi necontenite le dădea atitudini gîrbove, aplecate, ca o bătrînețe impusă tuturor vrîstelor.

Toate ferestrele aveau zăbrele penitenciare. Nu numai casele particulare, dar chiar și dughenile erau ursuze, întunecate, retrase în vizuina umbrei lor. Gestul colorat și decorativ al vitrinelor — care în magazinele orașelor dă o impresie de grădini subt ferestre mari — aici era posomorit, fără viață. Vitrinele acestor magazine păreau ferestre de cavou, în care se veștejeau culorile hăinuțelor și jucăriilor unor copii morți.

Ceaiul înlocuise soarele. în fața paharelor de ceai, oamenii ședeau privindu-le lumina caldă, ca la niște ferestre de spital.

Trăsura se opri, sculptată-n glod, ca o machetă de lut a „trăsurii", în fața unei case, mai mult han decît hotel. O firmă de tinichea, cu front enorm de litere albe, o proclama „Hotel".

Olguța intră în papuci, cu valiza-n mînă, urmată de birjar. O săliță întunecată ca o încăpere spiritistă. O masă pătrată la intrare, acoperită c-un ziar rusesc, un sfeșnic de tablă, un ceainic de porțelan, țanțoș ca un curcan. Pe păretele din stînga, o tabelă neagră, acoperită cu inscripții de cretă. în fund, o căldare strîmbă, o oală de noapte și o farfurie cu lapte linsă de o pisică roșcată ca susanul covrigilor.

— Hei, hei!

Birjarul tropăia din cizme. Pisica fugi privindu-i cu ochi de pipermint iluminat.

După multă așteptare recalcitrantă, apăru o femeie *ax* cîlți suri de fotoliu spart, zburliți pe tîmple și pe frunte. Avea aspectul serviabil vrăjitoresc al ghicitoarelor de mahala, cu bufniță împăiată pe dulap și pisică neagră pe masă„ care dau în cărți, caută-n palmă și cetesc în drojdie de cafea.

în camera Olguței era mirosul precedentului pasager. Storurile pe jumătate plecate, obloanele pe jumătate închise, o ploșniță erborizată pe pårete și o cafea neagră băută, garnisită cu mucuri de țigări, pe masa din mijloc, ovală, strîmbă, acoperită cu ziare rusești.

Olguța se repezi la ferestre. Călătoria în trenul Iași-Bălți o familiarizase cu această mișcare. Birjarul supraveghea, oprit în prag cu glodul cizmelor înalte. Aburul de afară intră în odaie. Olguța plăti camera, lăsă și valiza și porni din nou cu birjarul după cumpărături. Se reîntoarse, după ce devenise nemuritoare în amintirea magazinului de ghete de unde-și cumpărase o pereche de pantofi care reprezentau ultima modă din Paris la Bălți și moda de acum trei ani din Polonia, în realitate, și pe deasupra și o enormă pereche de galoși, stil Bălți, cu curelele de rigoare, care transformau picioarele într-un fel de submarine. Mai aducea și un uriaș lighean care alarmă tot personalul hotelului. Lighenele hotelului, cu smalțul de mult dus, erau ceva mai mici decît o farfurie de supă subt robinetul de samovar al dulapului-lavabo.

Dar alarma băștinașilor crescu atunci cînd Olguța reclamă apă. Dintîi i se aduse un pahar cu apă, apoi o sticlă cu apă, apoi un ceainic cu apă, apoi un tălmaci.

-- Apă, domnule, apă de spălat.

Urmă traducerea, răspunsul în rusește și tălmăcirea pe românește.

— Este apă la spălător, explică omul, arătînd cutiuța telefonică a dulapașului.

— Spune, domnule, că-mi trebuie apă multă.

Iarăși traducere, uimire indignată, răspuns, tălmăciri.

~ — Cucoana întreabă dacă sînteți bolnavă.

Evitase cuvîntul „rîie", propus de patroana hotelului.

— Nu, domnule, vreau să mă spăl, sînt sănătoasă.

Urmă un dialog lung pe rusește, la care participă lateral tot personalul hotelului.

— Cucoana spune că-i frig, o să căpătați junghi!

— Spune că-i mulțumesc pentru sfat, dar că eu am făcut școală la nemți, am învățat să mă frec cu omăt. >

Traducere. ir

— N-avem omăt, domnişoară. Cucoana spune că dacă plătiţi, poate trimite după gheaţă.

— Nu, domnule, gheaţămănînc numai; dacă n-are omăt, să-mi dea apă.

— Vă trebuie multă?

— Sigur.

Traducere. Răspuns.

— Cîte ceainice?

— Două căldări.

Traducere. Indignare. Răspuns.

— Plătiţi?

-Ce?

—Apa.

Olguţa bufni de rîs, spre consternarea tîlmaciului.

— Plătesc, domnule, numai să ştiu preţul local. Dumneavoastră cît plătiţi litrul de ploaie?

— Aaa! A-ha!

Traducere lungă.

— Aaa! general.

Răspuns.

— Dacă vreţi apă de ploaie, nu costă...

întrerupere vehementă din partea patroanei.

— ...numai serviciul, adăugă tîlmaciul.

într-o zarvă generală, căldările cu apă de ploaie sosiră, aduse de personalul de la bucătărie. Toţi voiau să contemple de aproape pe călătoarea cu ligheanul. De la înfiinţarea hotelului nu se pomenise aşa ciudăţenie: să se scalde cineva într-un lighean cît o balie de spălat rufele, într-un hotel cu tot „confortul modern", înzestrat —• slavă Domnului! — cu lavoare în care atîtea generaţii de muscali şi basarabeni respectaseră aproximatv preceptul — şi de rcmâni înscris în cărţile şcolare:

Dimineaţa cînd mă scol,
Mă-mbrac iute şi mă spăl,
Faţa-ntreagă, gîtul tot
Şi mînile pin* la cot.

După multe comentarii, patroana hotelului, femeie cu experienţă, hotărî că ligheanul şi căldările cu apă erau destinate unui rit religios. Noroc că patroana hotelului avea

un fecior dezertor, pe care-1 adăpostea la ea: altminteri, Olguţa ar fi fost denunţată la Siguranţă ca „suspectă".

*

Niciodată Olguţa nu cunoscuse dorinţa de a fi frumoasă, în sensul valorificării prin îmbrăcăminte şi pieptănătură, amănunt cu amănunt, a particularităţilor frumuseţii ei, totalizîndu-le în armonie personală, amplificînd-o, exaltînd-o. Din copilărie purta părul tuns, la fel pieptănat: cu cărare la mijloc. Nu se pudra, nu se farda. în copilărie, rochiile ei erau preocuparea doamnei Deleanu, mai tîrziu, a Monicăi. Avea în schimb o altă cochetărie, mai energică şi mai trufaşă, aceea de a-şi crea un trup de o robustă supleţă. Cochetăria acestei haine definitive o avea. Şi acest trup creat într-o măsură de vibraţia sufletului care-1 purta înfrumuseţa prin ritm şi formă orice haină îmbrăcată de Olguţa. Nici o modă nu-i putea îngreuia sau defigura supleţa, nici un palton, nici o blană, nici o şubă nu-i puteau ghemui sau micşora avîntul. în orişice îmbrăcăminte, trupul ei denunţa frumuseţa, cum înclinarea trestiei denunţă vîntul, veşnic pentru ea.

Această cochetărie, însă, era o îndestulare a ei, oglindă pură într-o cameră în care nu intra decît Olguţa.

De data aceasta, în odaia care avea ca emblemă o ploşniţă ucisă de un pasager, uitată pe părete, Olguţa simţi, pentru întîia oară, dorinţa de a fi frumoasă prin îmbrăcăminte. Destinul se arătă ironic: odaia n-avea nici o oglindă, rochia aşezată în valiză de Olguţa, nu de Monica, era mototolită, şi pe deasupra pantofii cumpăraţi de la dugheana locală erau greoi, sluţi şi pretenţioşi, ca nişte pantofi aşezaţi în primul plan al unei fotografii cu ample dimensiuni.

De altfel, în atmosfera de cenuşă udă şi de rapăn al văzduhului oraşului Bălţi, rochia însăşi — singura adusă de la Iaşi, anume pentru Vania — era deplasată. Aerianul ei ţesut de abur aprins deasupra apusului unui soare de vară avea o cădere de dans pe trupul Olguţei — făcîndu-i mai negri ochii, mai aprinşi obrajii şi mai de gitană părul. Mişcările Olguţei în această rochie irizau game de garoafe şi mierea sanghină a portocalelor roşii. Gîtul decoltat,

Aratele goale din umeri. Nici brățări, nici inele. La Paris, .văzînd-o în această rochie, Paşa o poreclise „Esmeralda" în amintirea celei care veşnic va dansa în paginile lui Victor Hugo, desprinsă din umbra medievală a Catedralei Notre-Dame.

Dar, în atmosfera Bălților, armoniile rochiei de vară destinate soarelui deveneau stridențe. Ş-apoi, rochie de Esme* raldă şi pantofi, pantofi...

- Privindu-i de sus în jos, de-a lungul rochiei, Olguța «izbucni în rîs.

Oraşul acesta îi schimbase pur si simplu picioarele, îşi puse şi galoşii. Efectul era monstruos. Boturile de malac ale galoşilor, din care răsăreau glezne subțiri, şi deasupra lor, fragedul țesut, colorat de fulgerul unei raze roşie de soare, acel roş pe care pictorii chineji l-au văzut smălțuit în soarele Chinei. îmbrăcă şi pardesiul, stingînd astfel oribilul contrast.

în rîndurile trecătorilor vasali ai glodului şi-ai ploilor, pe străzi mocirloase ca lagunele secate, printre case triste ca nişte mari cufere de viață uitate nedespachetate pe umedul chei al ploilor şi-al bălților, cu galoşi grei, cu garoafele, macii şi soarele subt pardesiu, şi rîndunelele subt gene, trecea Vara. Dar nici un trecător n-o recunoscu.

Văzînd numărul, deşi casa-i era complect necunoscută, Olguța zîmbi cu respirația deodată precipitată. Casa era în fund, cu zidurile ei buburos cenuşii, ferestre mici ca ochii "de porc subt obloanele late, date bleg în lături ca urechile rîmătorului. între casă şi gardul din față era distanța precautǎ pe care o găseşti în penitenciare între poartă şi corpul caselor. Ogradă pustie, fără flori, cu un vad de pietre late, de la portiță pînă la uşa din față. Aceleaşi bălți scărmănate de ploaie. Acelaşi glod în falduri somptuoase. O orhestră de curci, un balet de rățuşte şi o scroafă tolănită cu miniaturile ei pe burtă. Gardul verde, mîncat de ploi, avea acoperiş unghiular. în fața portiței atîrna minerul unei sonerii jMriâthale, de care tragi cum mulgi un uger de vacă, stîrnind în depărtările casei sau ale bucătăriei bălăbăniri d6 talangă jalnică.

Intră de-a dreptul fără să dea semnalul de alarmă Scroafa grohăi înfundat, ridicîndu-şi rîtul de enormă havană stinsă, agitînd cu mişcarea ei bruscă pe toți godacii care-a sugeau, ca nişte porcine brelocuri. Cu țipete soprane de nimfe speriate, curcile se-nghesuiră; c-un „zdup" penat; curcanul explodă, stilizîndu-şi strîmb explozia; macmacul rățuştelor deveni de bariton. Uşa din față, închisă. Bătu, nici un răspuns. Şi o pisică aştepta acolo, ghemuită ca un sfinx de cărbune cu ochi de topaz.

înconjură casa. Totul era închis, masiv, tăcut. O casă sinistră ca după un asasinat. într-o aripă numai obloanele erau date-n lături complect şi ferestrele deschise. Se îndreptă într-acolo, luptînd mereu cu încleştarea cleioasă a glodului.

Ajunse.

Văzu.

Şi, ca un vînt, inima-i aplecă obrazul fulgerat de feri* cire pe pervazul ferestrei. .»

Odaia era mare ca un salon de recepție, şi pe cît de mare pe atît de întunecoasă. Pe jos, parchet grupat în rozace, demult nelustruit, ştirb. în fund, un pian negru. Lîngă ura părete, un pat de campanie, acoperit c-o pătură cenuşie.) Alături, un scaun cu spetează naltă de nuc sculptat şi căptu-t şeală de catifea verde, decolorată şi spartă, cu telurile atîrnînd pe dedesubt ca semnul istovit al unei maternităţi grele. Pe o masă ovală, viața de lumini şi abur a unui samo*: var de aramă, cu murmur nazal. Păretii erau nalți, goi, decorați cu tapet întunecat de culoarea lemnului, pe-alocuri rupt, jupuit, atîrnînd ca nişte limbi de spînzurat. în mijlocul plafonului atîrna solemnul ciorchine de aramă poleită al unui candelabru, pătat de muşte, cu becuri în formă de luminări, înnegrite ca apa de Vichy în vin alb. La păretele din fața ferestrei de unde privea Olguța se desfăşura un biurou de lemn de păr lustruit negru, atît de vast," încît două persoane ar fi putut dormi pe el, lungite alături. Mobilă tragică, pe care vedeai parcă înclinîndu-se o față palidă de țar, iscălind condamnări la. moarte, ştiind că!

destinul i-a iscălit-o şi pe-a lui. Cîteva teancuri de cărţi nu izbuteau să dea nici dezordine, nici viaţă acestei mari suprafeţe rigide, acoperită cu muşama neagră.

Scaunul acestui biurou, respectînd concepţia enormului, avuse desigur proporţii de tron. Dar dispăruse, în timpul războiului pesemne: dat pe foc. Toată încăperea purta urme de devastare. în faţa biuroului, aşezat pe un scaun cu fund de paie — din acelea care se închiriază pentru oratorii întrunirilor publice — şedea Vania. Scria. Fără surtuc, fără jiletcă, într-o cămaşă albă cu guler moale, descheiat. Te mirai că un astfel de scaun poate susţine un astfel de trup. Statura celui aşezat la biurou îl domina, dominînd şi tot pustiul vastei încăperi, ca trupul unei statui de piatră meditînd cu fruntea în palmă, în declinul toamnei şi al înserării amare a unui parc părăginit. Şi-n fund, la fereastră, viaţa de luceafăr tînăr a Olguţei, privind umerii laţi şi capul înclinat.

De cîţi ani, desprinsă din cer, căzută-n pămînt şi înălţată din pămînt, crescuse acolo la fereastră tăcerea fericirii cu ochi mari? Uitase vorbele, cum stelele şi florile le-au uitat. Uitase mişcarea, cum au uitat-o rădăcinile copacilor şi tulpina plantelor. Crescuse acolo, dintr-o seminţă semănată, pînă la fereastră, înălţînd un zîmbet.

în faţa ei era un om, pe care îl privea — şi-n lumea clopotelor suna un nume, pe care nu-1 putea rosti, căci toate clopotele lumii i-ar fi acoperit glasul, cum îi acopereau tăcerea.

Nu auzea nimic?

Spinarea neclintită ca un scut înfipt ascundea orice mişcare. Dar tăcerea era atît de mare, încît se auzea ca un ţîrîit de greier depărtat, vîrful peniţei alunecînd pe hîrtie.

Mîna încremenise, cu condeiul în ea.

Se auzea samovarul şi ploaia.

O mişcare înceată înălţă capul lui Vania, aducîndu-1 treptat cu profilul spre fereastră. Inima Olguţei o îndemnă să fugă. Rămase, cu fuga inimii în ea, respirînd iute.

Ochii Olguţei se dilatară, faţa i se întunecă, fruntea înainta, grea. O lacrimă se prelingea de-a lungul nasului

puternic, căzută din ochii verzi. Era îngrozitor de tristă singurătatea acestei lacrimi, căzînd pe liniile de stîncă abruptă desupra munţilor, a acestui profil cu dur avînt.

Braţele Olguţei avură o mişcare, o tresărire.

— Va...

îi amuţi silaba în buzele deschise, căci într-un salt de formidabilă mînie, cu pumnii încleştaţi, statura uriaşului, răsucindu-se fulgerător, dădu să se precipite cu faţa crîncenă şi umerii încordaţi. Capul Olguţei zvîcni îndărăt, ca-n faţa prăvălirii unui munte.

' O văzu, şi păru că i s-a prăbuşit din braţe un vas mai mare decît el.

O privi, o privi, braţele-i căzură, fruntea se înclină.

Plînsese. O singură lacrimă, dar ca s-o găsească, durerea scurmase adînc faţa de piatră.

Ridică din nouochii spre ea. O privi, o privi, o privi...

Mari, clare, tremurătoare, în şiruri, şiruri, lacrimi se prefirau pe obrajii Olguţei din ochii rătăciţi. Şi ploaia era deasupra ei.

Nu mai vedea nimic. Se simţi smulsă ca de vînt, înălţată pe sus, cuprinsă de două braţe aprige, strînsă, şi rămase cu ochii închişi, în întuneric, lipită de viaţa unui piept vast, ca o pasăre care-ar simţi că stejarul în crengile căruia şi-a făcut cuibul, în loc să se năruie cu ea, în clipa trăsnetului, şi-ar strînge crengile ca s-o ocrotească.

Tîrziu, foarte tîrziu, lipită de pieptul lui, Olguţa deschise ochii negri, limpeziţi, şi-1 întrebă, în şoaptă furişată:

— Plecăm, Vania?

Cu o mişcare tot atît impulsivă ca şi aceea care o înălţase pe Olguţa în odaie, smunci colile scrise de pe biurou şi le făcu bucăţi.

— Plecăm.

Primăvara e un miracol, dar periodicitatea lui anuală şi literatura au făcut din primăvară un fapt divers, subordonat vieţii sociale. Dacă o dată cu primul zarzăr înflorit într-un oraş, în aceeaşi zi, se va sinucide un mare bancher pe pragul falimentului, ediţia specială a ziarelor locale nu va anunţa înflorirea zarzărului, ci moartea senzaţională a bancherului. Şi, de asemenea, cetăţenii vor discuta decesul

omului fihanței, nu zîmbetul pomului primăverii. De altfel, nici un ziar din România şi Europa n-a anunțat vreodată înflorirea întîiului pom al primăverii. Doar în Japonia înflorirea cireşilor, în fiecare an, e o sărbătoare tot atît de profund zîmbitoare cum pentru creştinătate a fost o singură dată naşterea în ieslele Bethleemului a copilului Isus. Dar dacă primăvara, în loc să vie în fiecare an, ar veni la cincizeci de ani o dată, întîiul zarzăr înflorit ar face să plîngă în zîmbet ochii tuturor bătrînilor lumii şi să rîdă cu alte stele ochii a zeci de generații tinere, care văd întîia oară povestea spusă de bătrîni, pe care cine ştie dacă vor mai revedea-o.

Astfel şi cu femeile. O femeie iubită, intrînd pentru întîia oară în odaia unui bărbat, e un miracol de imprimăvărare. Dar cîte femei n-au intrat în odaia unui bărbat, şi cîte nu vor mai intra!

Prea multe buchete de flori au fost în odaia bărbatului culoarea de întîmpinare şi gestul ei. De prea multe ori inima a bătut în preajma sosirii, pe cînd ochii priveau pe fereastră şi pasul neliniştit alerga. De prea multe ori prezența prelungită a acelei femei, a fost simbolul umilitor al sațului trupesc. Şi-ncet cu-ncetul, femeia iubită nu mai intră în odaia bărbatului, ci numai în patul său.

în odăile locuite de Vania niciodată nu intrase o femeie — cum ai spune, la Polul Nord, niciodată n-a răsărit o floare. în odăile locuite de el, sordide îndeobşte, erau cărți, im pat oarecare şi strictul necesar de mobile. Uneori numai, rareori, cum alți singuratici cresc un cîne, o pisică sau o pasăre, el aducea un pian închiriat cu sacrificii. Nu ştia să cînte. Cu degete nedibace, surd, căuta acordurile muzicei înalte. Pentru el pianul era un tovarăş care nu venea din viață, ci din altă parte. Un tovarăş mut, care nu putea să-i povestească, dar care *văzuse* acea țară de minuni în ceață şi de libertate în vînturi spre care, bîjbîind ca orbii, Vania se îndrepta în clipe de grea singurătate.

Dacă acest pian, tovarăş al lui Vania uneori, într-o noapte ar fi început să cînte singur, să-şi istorisească singur marile poveşti — miracol ar fi fost.

Era mai mare pentru Vania miracolul prezenței Olguței în odaia lui. Viața începuse să cînte singură, lîngă el. Această încorporare în armonia muzicei, deşi era om, nu sunet, această senzație de muzică *văzută,* în odaie, dincolo de pianul închis, dădea un necontenit straniu fericirii, iăcînd-o mereu incredulă. O privea pe Olguța cu un zîmbet timid, cu prea multă insistență, cu ochi în care îndoiala şi triumful puneau o dureroasă palpitație de umbre şi lumini. Trecuseră clipe, fără ca vorbele să răsune. Sumbrul •salon devenise o grădină cu mirarea necontenitelor înfloriri. Fiecare clipă a prezenței Olguței era altă **Olguța,** care înflorea nouă, în ochii celui care privea cum se desfac în clipe alte flori. Acest uriaş recăpăta ochii şi gesturile iluminate de bucurie ale copiilor. Vîrsta dispăruse ca un nour, lăsînd sufletului şi feții candoarea unui străvechi cer de april.

Acele întrebări fireşti revederilor — „Cînd ai venit? Cum ai venit? Cît stai?..." — deveniseră inutile.

Acolo, în odaia lui, în fața lui, alături de el, ca o lumină de primăvară, într-un văzduh de primăvară, ca un vînt de primăvară, şi ca tot ce-i imponderabil şi nevăzut în primăvară, care-ți dă dorința să strîngi în brațe ceva ce nu-i, era cu obraji îmbujorați, cu ochi şi plete negre, şi subțire trup, o ființă care-1 privea zîmbind. Era în fața lui, prezență vie, ceea ce-i dureroasă absență, sfîşietor gol, în frumusețea iluminatei primăveri.

Cum să nu strîngă brațele, brațele de-atîtea ori întinse în zadar?

Se strînseră luminoşi de întîia sărutare, ca în visul somnului unui zeu tînăr.

*

Cineva mă aşteaptă acasă...

E gîndul care te face să-ntorci capul cînd pleci de-acasă şi să ridici fruntea, grăbind pasul, cînd te-ntorci acasă. Acolo, acasă, a rămas cineva care-ți deşteaptă în inimă un tremur de stea, de nimeni văzută.

E un copil acasă, care te-a însoțit la plecare culegîndu-ți grav un fir de ață de pe pulpana paltonului; e o femeie care-n prag, cînd ai plecat la muncă, ți-a alinat fruntea încrețită; sau e un simplu cîne, care bătînd din coadă îți sare-n piept cînd te întorci, lăsîndu-ți petele de glod ale solicitudine! canine cu labe-n loc de brațe.

Acel „cineva m-aşteaptă acasă" e un alt miracol întins de Dumnezeu inimii omeneşti, un alt miracol ticăloşit de om. între casă şi om se interpune cafeneaua, berăria, clubul — apoi casa altora. Casa ta, treptat, devine casa de care fugi mai tare.

Pe Vania-n viaţa lui nimeni nu-1 aşteptase acasă, şi acum îl aştepta.

Plecase, spunînd Olguţei că va lipsi o jumătate de oră, fără să-i explice absenţa. îl însoţise pînă afară în ploaie, strîngîndu-i mîna tare, tare, cu ochii în ochii lui şi zîmbetul în zîmbetul lui. Şi fugise-n casă, ca un mănunchi de garoafe, smuls din inima lui, cu tot parfumul lor ameţitor.

îl aştepta!

Trecuse pe străzi cel mai grăbit om din lume, un om cu sufletul fluturînd îndărăt. Intrase într-o băcănie şi cumpărase tot ce se pricepe să cumpere un om mare unui copil răsfăţat. Se-napoiase c-un pachet subt braţ, tot repede, cel mai grăbit om din lume.

Şi se oprise în mijlocul drumului, dezolat ca o biserică devastată.

Uitase să cumpere pîne.

Alt drum, mai grabnic, altă înapoiere, mai precipitată.

Şi se oprise-n mijlocul drumului, înclinat ca turnul de la Pisa.

N-avea tacîmuri, şervete, faţă de masă, pahare... Casa în care locuia Vania aparţinea unui prieten al tatălui său, care plecase în străinătate, închizînd tot, lăsînd într-o bucătărie pustie o babă surdă.

Porni din nou. Era atît de distrat, încît soluţia trăsurii nici nu-i trecu prin minte. Cumpără o faţă de masă, tacîmuri, şervete, pahare, înşelat de negustorii care-1 vedeau grăbit şi nepriceput în astfel de cumpărături. Trecuse mai bine de un ceas de cînd plecase.

Cineva îl aştepta acasă...

Şi pentru a treia oară se opri din drum. Uitase ceea ce nici un bărbat de profesie nu uită: să aducă o floare. El era plin: uitase. Porni iar, cutreierînd dughenele ursuze, întrebînd mereu. Spre norocul lui, o trăsură gata să-1 calce îi aminti de existenţa trăsurilor. Se urcă în ea şi descoperi la o dugheană de coroane mortuare boboci galbeni de trandafir şi cîteva garoafe într-o încăpere cu miros de clei şi flori artificiale — grupate laolaltă într-un lighean.

Era atît de grăbit s-ajungă, încît ţinea un picior pe scară, lăsîndu-1 în bătaia glodului, privind înainte peste hlube, cu bustul aplecat. Ajunse. Plăti. Intră. Ascultă. Şi nu mai luă drumul uşei, ci al ferestrei, în vîrfuri. N-o mai auzise cîntînd pe Olguţa din 1916. Trecuseră şase ani de la noaptea cînd Olguţa îi cîntase întreaga partitură a lui *Boris Godunov.* Ascultase atunci talentul unui copil viu şi ager, supunîndu-se indicaţiunilor date de Vania.

Un copac la care te uitai cu capul în jos, tu, omul, mai mare decît el — să-1 priveşti cu capul răsturnat pe spate, sus în cer, cu vaste crengi împlîntate-n vînturi...

Pianul era vechi, reacordat de cînd venise Vania, cam hîrbuit, dar degetele care-1 cîntau erau vecine cu energia vînturilor şi calmul dominator al cerului. Dificultăţile tehnice dispăruseră ca nourii, lăsînd sunetelor albastra lor puritate; impresia uriaş delicată pe care ţi-o dă cerul deasupra piscurilor nalte, unde uraganul fără nouri, fără gesticulări demente de păduri, pur ca lumina, titanic ca oceanele, trece-n trombe nevăzute, subt un cer suav ca o petală, neclintit în uragan, zîmbet de ochi albaştri deasupra unei prăpaştii cu lei. Cînta poemul *Saint-Frangois marchant sur Ies flotssl* lui Liszt. Era un cald orgoliu pe faţa lui Vania, oprit la geam cu pachetele subt braţ. El, uriaşul, călca pe valuri pacificate, alături cu sfîntul din Asiza, cu ponderea miracolului muzical.

La Marsilia, într-o sală cam goală, după magistrala execuţie a unei simfonii de Beethoven, de sus, de la galerie, pornise un aplauz formidabil, ca un bubuit de furtună pe un vîrf de munte. Sala tresărise, întorcînd capul. Deasupra tuturora, în fundul galeriei, mînile hamalului din port dădeau glas şi aripi entuziasmului, exact în clipa — nehotărîtă pentru cei mai mulţi — cînd ultimul acord încetase. Şeful orhestrei se înclinase, cu ochii la Vania, împăratul entuziasmului care devenise general. Braţele şi mînile acestui om nu precupeţeau, ca braţele şi mînile delicat snobe de pe marginea lojilor, această singură răsplată pe care spectatorul o poate da talentului.

Olguța era să aibă dovada aceluiași omagiu. Gînd ultimul acord tăcu, brațele lui Vania zvîcniră-n lături, pachetele căzură-n glod, mînile porniră și se opriră...

Olguța apăruse la fereastră, cu un rîs de fragi pe toată fața.

' Era atît de mare, atît de copleșitoare bucuria că-1 vede din nou, încît luînd, fără să-și dea seama, florile furișate de Vania pe marginea ferestrei, i le oferi lui Vania, ca și cum ea i le-ar fi adus.

*

Un dejun voios ca o masă de lucrători. Lugubrul biurou se înveselise. Fața de masă cumpărată de Vania era așa de prăfuită, încît trebuiseră s-o scuture ca pe un covor. Apoi făcuseră toaleta paharelor și-a tacîmurilor în odaia de baie, altă ruină cu faianțele sparte, ațe de păianjen, mozaicul sfărîmat, miros muced de pivniță, cu fotografiile enorme ale ultimilor țari, surghiuniți acolo din salon.

Samovarul prezidase această masă în doi. N-ar fi mîncat nimica Olguța, bucuria o făcea inaptă pentru apetit, dar fiecare pachețel era un dar de la Vania. Le acceptase pe toate. Apetitul se născuse, robust. Ceaiul era și supa, și vinul, și apa, și șampania acestui alegru festin.

Olguța cunoscuse bucuria de-a servi pentru întîia oară în viață. Vania fusese nevoit să cedeze: două mîni, lăsate pe umerii lui, îl imobilizaseră pe scaun. Olguța împărțea, ducea și aducea farfuriile, indica ordinea mîncărilor. Era **un** zîmbet în jurul acestei mese, ca inelul luminos apărut **în** jurul creștetului sfinților care se-nchină.

După dejun, fără să-i aștepte rugămintea, Olguța se așezase la pian.

Era în friguri, ca și cum și-ar fi dat prin surprindere întîiul și supremul concert. N-avea note. își făcuse programul mintal, nu la întîmplare, căutînd să-i dea un sens armonios — așa cum și l-ar fi făcut pentru primul ei concert public.

Vania era alături de ea, ca un public întreg, contopit într-o singură ființă.

Era așa de emoționată, încît întîrziase mult cu batista în mînile'reci și febrile, dînd răgaz emoției să se convertească în elan.

începuse cu *Preludiul și Fuga în mi bemol,* pentru orgă, a lui Bach, cîntîndu-le cu sobră putere, dînd sunetelor înălțimi de cor în catedrală și iradierea sulurilor de lună prin vitralii. Fața ei căpăta o concentrare chinuită, care-i sculpta o mască de singurătate dură, relief în frunte, adînc în ochi. Mușchii feții neclintiți, cum rareori îi au pianiștii. Nici un tic al obrazului, nici o încrețire a frunții, nici o crispare sau mișcare a buzelor. Toată puterea trupului era în brațe și în mînile flexibile, dominatoare și severe.

Acordurile pline erau aduse cu mîni de papă care ar încorona o frunte de împărat.

Cu ochii strălucitori, respirația adîncă și inima strînsă, Vania, alături de ea, privind profilul chinuit de această fuziune armonioasă de metale arzătoare — în clipa cînd vroi s-o roage să mai cînte o dată aceeași bucată, își dădu seamă de cruzimea celui care bisează. Tăcu. Nu aplaudă. Nu vorbi. Dar palmele lui cuprinseră tîmplele fierbinți cu-atît de ocrotitoare adorare, încît Olguța mai cîntă o dată — pentru aceeași răsplată.

Era fericită. Anii ei de muncă aspră își aveau deplina justificare. Pentru aceste clipe muncise cîte zece ceasuri pe zi la Paris, timp de trei ani, găsind numai în acea muncă puterea să aștepte imposibilul — pe atunci Vania, pentru ea, era mort — și să creadă prin muzică, nu prin minte, în acel imposibil, cum prin religie ai crede în miracol, respirîndu-1 nevăzut. Pe atunci mintea ei acceptase moartea lui Vania. Dar munca ei de trei ani la Paris — muncă stăruitoare în epoca de cea mai mare deznădejde, muncă prin care își amplifica și înfrumuseța talentul tocmai atunci cînd îi devenise inutil din cauza morții lui Vania — dovedea că, dincolo de minte, ceva din sufletul ei profund credea, spera, aștepta.

Această nemărturisită așteptare, această înălțare dincolo de orizont, exterioară parcă sufletului, deși nutrită cu cea mai pură și mai vie substanță a sufletului, îi dăduse energia celor trei ani de muncă.

Și toată această epocă o retrăi, cîntîndu-i lui Vania *Nocturna în do minor* a lui Chopin. De cîte ori nu ascultase Pașa în salonul de la Paris această nocturnă deznădăjduită, scrisă cu gemetele sufletului, ca un pămînt fără cer, sumbru pămînt de morminte, din care coralul înalță o bucurie stranie și suavă ca un răsărit de lună nu din cer, ci *spre* cer,

din pămîntul mormintelor. Cîntă această nocturnă cu sufletul de atunci. îl pierdu pe Vania cîntînd, şi după ce isprăvi, regăsindu-1, zîmbi cu ochii în lacrimi: pe atunci, la Paris, ochii ei n-aveau lacrimi. Abia acum plîngeau ochii de-atunci.

Stătu multă vreme cu capul rezemat de umărul lui Vania.

Fruntea dominatoare deasupra muzicei devenea umilă pe umărul lui Vania, fiindcă era fericită. Aceste tăceri fericite erau răsplata anilor de zbucium în muzică. Se odihnea, cu sufletul limitat de Vania ca de un cer.

— Sînt fericită, Vania.

Şi iar cînta.

Cînta fără cruţare pentru puterile ei. Era ca o duşmănie împotriva trupului energia care i-o impunea. Ar fi vrut parcă să-1 îndurereze, ca prin această pedeapsă să-1 facă să-şi merite fericirea de a fi lîngă Vania. Cînta, dăruindu-şi muzicei toată tinereţa, avînd mereu impresia că-i prea uşor, că-i prea frumos ce face ca să-1 merite pe Vania. Ar fi dorit ca fiecare clipă să fie munte prin care cu mînile să sape tunelul, ca să merite să descopere tîrziu, după trudă, cu mînile însîngerate, lumina dintre stînci, fericirea de lîngă ea. Acest zbucium, însă, această răzbatere prin stîncă, această chinuitoare ascensiune spre fericire, ca s-o respiri o clipă — armoniile de mînile ei înălţate o destăinuiau.

Cîntă *Sonata în la bemol pentru piano* — opus 110 — a lui Beethoven.

*

Veneau umbre de seară; se stingea parcă undeva, încet, o sobă mare. Mai aveau cîteva ceasuri de stat împreună pînă la plecarea trenului. Olguţa se odihnea, rezemîndu-şi capul de umărul lui Vania. Muzica îndelungă le lăsase tăcerea, ca o reculegere în ei.

Samovarul fierbea. Inima Olguţei, ca nucii toamna, avea căderi melancolice: se apropia despărţirea. Gîndul că va trebui să plece de lîngă Vania îi lua puterile, apleeînd-o mai tare pe umărul lui. îi ardeau încă obrajii. Ar fi vrut să doarmă sau să plîngă. Zîmbea.

— Cînd plecăm?

— La începutul lui septembre.

Olguţa respiră adînc. Era atîta lumină în acest cuvînt: septembre, cheiul soarelui, cînd se îmbarcă toamna...

— Nu-mi vine să cred, Vania!

Şi era ca un vag scîncet în glasul ei fericit.

— Cu vaporul?

— Cu vaporul.

închise ochii. în cîte nopţi de nesomn nu plecase cu vaporul, alături de Vania! Suflarea sărată a apelor vast muzicale.^. Viaţa devenea o mare carte de poveşti colorate, răsfoită de imensităţi.

— Cu clasa treia, Vania?

— Nu. Cu clasa întîia.

—- Noi sus, tu jos, zîmbi Olguţa.

— Noi...

Inima lui Vania sună tare în urechea Olguţei, şi-n inima ei.

Cu palma lui mare, îi dezmierdă pletele*.

— Ne oprim la Constantinopol...

— Daa!

Ghemuită lîngă Vania, simţea Constantinopolul ca un şal de soare şi culori, cald, pe umeri, dăruit de Vania.

Cu ani în urmă, într-o după-amiază de primăvară, la capătul podului Carachioi, dinspre Stambul, un om îmbrăcat cu haine cafenii de lucrător, mare chiar printre hamalii portului, mînca banane, privind. N-avea nici trecut, nici viitor, nici prieteni, nici duşmani. Era singur ca acea stîncă ciudată, căzută de nicăieri pe malul Bistriţei, numită Piatra Teiului, despre care plutaşii spun c-ar fi adus-o diavolul, numai prin legendă ajungînd să explice apariţia răzvrătită a acestei stînci prea depărtată de munţi ca din piscuri să se fi prăvălit acolo, prea enormă ca apele s-o fi putut aduce.

Se întorcea din America în Europa. Pentru ce? Ca să ajungă în Europa? Nu. Mai curînd ca să plece din America în altă parte. Norii îi făceau un semn veşnic, nevăzut altora, pe care-1 asculta. Un fel de somnambulism semilucid îl îndemna să cutreiere lumea cu norii, ultimii nomazi. Vaporul rusesc pe care se îmbarcase spre Europa stătea la Constantinopol douăzeci şi patru de ore. Avea biletul plătit pînă la Odessa. Dar singura oră vrednică să fie hărăzită Constantinopolului era a douăzeci şi cincea, adică tocmai aceea cînd vaporul trebuia să plutească departe în larg. Incapabil să renunţe la Constantinopol, renunţase la bilet! De altfel traiectul precis

ai vaporului — New York—Odessâ — îl ostenise de la o vreme ea o profesie. Constantinopolul era fereastra pe care sărise,, în loc să iasă pe uşă: Odessa. Orice dorinţă, în clipa cînd devenea scop, îl rodea ca un ham.

Mîncase o plăcintă cu carne, rezemat de balustrada podului Carachioi, într-una din acele firide de fier în care intri, ieşind o clipă din fluviul de rase revărsate de-a lungul podului dintre Galata şi Stambul, peste golful Cornului-de-Aur. Pe orşice stradă a lumii există o rasă dominantă numeric, care dă acelei străzi o anumită fizionomie naţională, prin împestriţarea raselor celorlalte. Podul Carachioi însă, din acest punct de vedere, e anarhie pură. Deşi, geografic, e situat în Constantinopol, fesurile şi turbanele nu pot domina, printre sutele de mii de străini, zilnic trecînd pe pod. Dacă Dumnezeu ar dori să-şi vadă de aproape toate făpturile, fără să culeagă planeta în mînă ridicînd-o pînă în cer — n-ar avea decît să facă podul Carachioi punte între paradis şi pămînt. Şi toate neamurile pămîntuiui ar defila subt ochii lui Dumnezeu, ca un dicţionar ilustrat de mostre omeneşti.

De la generalul turc, călare pe un măgăruş, cu picioarele spînzurînd moi afară din scări, cu fesul cam pe ceafă şi tunica plină de fireturi ca poleiala unei nuci din pomul de Crăciun, deschiată pe un pîntec plin de pilaf, mîncînd o felie de harbuz, cu roze revărsări în colţurile buzelor; pînă la feminista americană, sex nou, cu ochelari în loc de ochi, cu secreţia stiloului în loc de glande şi plăci de gramofon în loc de creier — toate făpturile globului pămîntesc sînt reprezentate. Nu mai ai impresia că stai pe un pod, ci că stai în faţa unui glob pămîntesc însufleţit, ascultînd vocabularul (şi văzînd culorile tuturor raselor. Auzi un orăcăit: e un englez cu caschetă cadrilată. îi urmează un foşnet feminin: e un persan cu mantie de mătase verde sau galbenă, ţesută cu mînile toamnei, cu barba de abanos tors şi ochi de noapte păstrată în untdelemn, purtînd pe cap o căciulă de astrahan cu fund de postav verde.

Un egiptean, desprins de pe o stelă funerară răsare din cinci mii de ani daţi la o parte, în urma unui german a cărui havană pute mai rău decît o locomotivă, lăsîndu-i scrumul să cadă prin veacuri pe haina egipteanului, în timp ce un „dă-1 dracului" nuanţează o atitudine românească faţă

de impasibilitatea unui chinez sculptat într-o gutuie, cu ochi oblici ca aripele de cocor pe fund de cer.

După ce-şi mîncase plăcinta cu carne, în larma planetară, Vania intrase în rîndurile ei, rămînînd la marginea podului dinspre Stambul, pe malul mării.

Cumpărase cîteva banane şi privise, mîncînd, calm.

Venise primăvara, cu sute de corăbii încărcate cu toate fructele Orientului: pere, mere, piersici, struguri,rodii,smochine, curmale, migdale, banane, ananaşi, coarne, caise, portocale, lămîi...

Venise primăvara după ele de pe coastele de soare, ca miliarde de albine şi de viespi, devenite lumină. Plutea lumina vie peste mormanele de fructe încărcate în corăbii larg înaripate pe catarguri nalte.

Departe, Insulele Princhipo erau albastre ca zările văii Moldovei.

Bosforul era verde.

Alături se înălţa moscheea Jeni-Valide-Giami (moscheea sultanei celei tinere), ale cărei vitralii verzi au deschis ochii în mînile persanilor din veacul al noulea. în verdele lor sînt mişcări de cedri şi de pini. Cînd soarele apune, lumina lui revărsată prin vitralii asupra lespezilor e pură ca prin pădurile de brad, dar în loc să fie aromă de răşină, e culoare. E ca un potir al primăverii moscheea tinerii sultane, cînd soarele trece prin largile vitralii verzi.

Poate că Persia-nălţase undeva pe orizonturi enorme vir tralii verzi cu cedri şi cu pini, şi umbra lor se revărsa pe tot Bosforul, de vreme ce atît de persan verde era marea, c-o dungă de albastru şters în Insulele Princhipo.

în faţa Stambulului, casele de lemn din Scutari aveau cenuşiul mugurului de salcie, aproape argint, aproape spuză de jăratec, ceva din culoarea nourilor nehotărîţi în apus de lună şi a vîrtejurilor de colb în început de toamnă. Vîntul le clădise mai mult decît mîna omului, căci etajul al doilea, care dă unei case masivitate, acestora le dădea mişcarea rotundă a sinilor opulent dominatori deasupra taliei cînd se apleacă. Iar ferestrele lor, cu gratii de lemn bombat, curbe împletiri, deveneau treptat pînze de păianjen, în care soarele îşi aduna lucirile de sidef, de purpură, de ametist, de roz sanghin, de mahon, de perlă, de mărgean. în acele fe-

restre îşi expunea soarele bijutăriile de sultană a tuturor orienturilor.

Vania mînca banane.

în clipa cînd soarele atinse orizontul, tunul de la Top-Hane, arsenalul marinei, bubui. Răsunase glasul lui Dumnezeu? Toată viața încetase. Vîslele bărcilor căzură, forfota corăbiilor încremeni, lanurile de maci ale fesurilor se opriră, fluviul Carachioiului stătu.

Şi o dată cu bubuitul tunului şi pasul roş al soarelui pe pămîntul turc, moscheea Baiazedieh înflori rotat cu mii de crizanteme: arteziana grădină a zborului unui norod de hulubi de zeci de ori mai numeros decît cel al Pieței San-Marco din Veneția. Albastru, cerul mahometan îşi avea îngerii.

în acea clipă de tăcere, cele şapte coline ale Stambulului, cu brațele de marmură şi piatră ale minaretelor spre cer, se înălțară deasupra veacurilor.

Şi cea dintîi, moscheea Sfintei Sofia, din veacul al şaselea cîntă*

-'Allah.'.. El Allah... El rasul Allah...

Allah e dumnezeul nostru, el e singurul Dumnezeu...

-Allah...

Şi după ce aprindeau toate ecourile zărilor, cuvintele înalt tărăgănate cădeau din nou. Cantilene de vaiet dulce, uşor nazale, răsunînd pierdut cu toate penumbrele sunetului, muzică a gîndului mai mult decît a glasului, sunet abia desprins din marile tăceri, ca pîrtia lui Venus pe mare.

Din veacul al şaisprezecelea, moscheea Baiazedieh reluă dulcea melopee, recadențîndu-i lung silabele.

Apoi moscheea Osmanieh, apoi Suleimanieh... Colindînd din veac în veac, moscheele celor şapte coline, coborînd din cer şi din trecut, spre marea topită-n umbre, sunetele veneau cu înserarea tot atît de triste, cu vaierul lor de veacuri duse şi de stele stinse...

Şi cînd cel din urmă muezin, înălțat în minaretul giamiei Jeni-Valide, cu palmele făcînd portal sunetelor, cîntă ultimile silabe ale cîntecului prelins prin întristarea veacurilor — tăcerea şi marea fură pustii.

Vania privise alături de el: gol. Nimeni, nimeni! Singur în fața veacurilor triste, cu o coajă de banană în mînă.

Jeni-Valide-Giami; era lîngă moscheea sultanei tinere»

O amintire? O presimțire? O speranță?

Zvîrlise numai coaja bananei în mare.

Dezmierdă capul Olguței. Venise noaptea. Cădea mai deasă ploaia deasupra lugubrului oraş.

— La Constantinopol, Olguța, vom merge la Jeni-Valide-Giami.

— Jeni-Valide-Giami, murmură Olguța silabele muzicale, neştiind că-şi murmura numele în fața căruia îngenunchiau anii nomazi.

II

înainte de-a cădea galben cu frunzele, toamna se înălţă în lumină. Văzduhul verii e orbitor ca jocul de argint a milioane de iatagane — sclipire de trăsnete albe —, subt un soare metalic, într-un cer prăfuit de galopul luminii în zale.

Văzduhul toamnei e luminos, subt cerul religios albastru. Dimineţile şi amurgurile sînt procesiuni de odăjdii în fum albăstrui de tămîie; amiezile aprind mari policandre galbene; iar nopţile declinului de august trec, purtînd în mînile cu largi mîneci de umbră luminările aprinse ale stelelor căzătoare, lăsînd foşnete lungi, uscat mătăsoase. La Medeleni, întîile ferestre deschise pe această toamnă a luminii, premergătoarea celeilalte, fură pînzele lui Alexandru Pallă. Lucrase toată vara peisagii româneşti, ocolind, ca şi în cele pariziene, viaţa omenească. Erau româneşti nu prin costumele ţărăneşti, hore, crîşme, care cu boi, ci prin altceva. Găseai în ele senzaţia de românesc pe care o ai cînd treci fruntaria, venind din străinătate, văzînd numai cerul şi gesturile pămîntului, înainte ca oamenii îmbrăcaţi ţărăneşte să afirme naţionalitatea priveliştei. Era în ele mirosul satului românesc, privirea luminii româneşti. Nourii peticiţi în funduri de zare, în aur şi rubin de soare aminteau ceva din şatrele ţigăneşti, misterios poposind dincolo de sate; armoniile culorilor aminteau vag ţesuturile costumului ţărancelor, ca o vastă şi nebuloasă geneză a portului românesc.

Spre deosebire însă de cenuşiile privelişti pariziene, care erau un fum şi o cenuşă a vieţii duse, golul unei definitive mistuiri, acestea, tot fără de viaţă omenească, erau o aşteptare, cînd abătută, cînd izbucnitoare ca inima şi ochii celui care pîndeşte la fereastră apariţia femeii iubite. Fereastra acestei aşteptări era mare ca un cer: se vedeau păduri prin ea, largi lanuri de grîu, lungi alei de plopi şi neţărmuritele lacuri deşarte ale luminii cu vînătorile de lebede ale soarelui, în fund.

într-un tablou, subt un cer înnourat, în clipa de tăcere jilavă din preajma întîilor picături, un lan de livănţică de un albastru des şi amar avea o singură culoare istovitor tare: un mac. Şi toată priveliştea devenea ca o adîncă posomorîre de ochi albaştri, după o nebunească bătaie de inimă.

într-un alt tablou porneau şi veneau spre toate zările drumuri lungi de argint, prin gloria luminii de vară. Toate candelabrele soarelui erau aprinse. Vroia parcă lumina, adîncindu-şi străveziurile, lărgindu-şi zările în orbitoare rotiri, să întîmpine pe cineva. Şi atît *venea* dinspre zările aşteptării: un vîrtej de colb stîrnit de vînt. O senzaţie de pustiu în soare, pe care nici toamna, nici iarna n-ar fi dat-o.

Era, în toate peisagiile lui Alexandru Pallă, ca un gest de orb uriaş care-ar fi strîns mereu alte privelişti în braţe, să găsească apariţia pe care o caută, negăsind-o nicăieri. Lanurile, cîmpiile, drumurile, pădurile, cerul, lumina erau pustii.

Apoi venise toamna.

într-o zi, Paşa lucra în livadă, alături de vechiul nuc. Avea ceva jupiterian capul său în revărsarea albă a bărbii ondulate şi-a părului argintiu ca un mesteacăn, descoperind trăsăturile unui profil de o amplă frumuseţă luminos conturată.

Acolo îl descoperise Monica. Alături de el, căderile de nuci băteau cîte o fugară toacă pe bancă şi pe masă. în fund, peste cîmpii şi peste dealurile albastre, lumina se pierdea în zarea cerului, ca în oglinzi abia viorii, oglindind parcă surîsul unui fum de cetini. Silueta lui Paşa, proiectată pe cer, mişcările de vînt din păr şi gesturile lui aveau ceva de incantaţiune în faţa luminii.

Monica se apropiase, privise peste umărul lui Paşa tabloul, ridicase capul, privise lumina, privise iar tabloul.

— Paşa, ai chemat toamna!

Părea într-adevăr vrăjitoreşte adusă şi-n lumină de penelul lui.

După ce simţeai privirea tabloului, vedeai toamna în văzduh privindu-te. îţi venea să-ţi acoperi cu mînile inima grea.

Asupra veseliei de vacanţă zilnică de la Medeleni, privirea acestei toamne începu să apese. Mesele în comun erau tot atît de voioase: sosirea lui Herr Direktor mai adăugase un instrument de veselie orhestrei de pînă atunci. Dar, spre seară, asupra culcării, în toate odăile începură gîndurile de sfîrşit de vacanţă, şi noaptea, visurile de sfîrşit de vacanţă. Se apropia un nou an de muncă şi de viaţă, aducînd fiecăruia grijile şi preocupările lui. în miezul vacanţelor şi la începutul lor toţi oaspeţii unei moşii, sau toţi cei care într-o vilegiatură oarecare formează o societate, un grup de veselie, spre seară, cînd se culcă, nu părăsesc grupul de vacanţă din care fac parte. Gîndurile şi proiectele care le vin în izolarea patului sînt în legătură şi se răsfrîng asupra întregului grup, asupra acestei societăţi de vacanţă, solidarizată de gîndul petrecerii în comun. Excursia cu ceilalţi, farsa proiectată cuiva din familia veseliei de vacanţă, flirtul sau idila cu cineva din acest grup, haina de îmbrăcat a doua zi, în legătură cu ziua care se anunţa senină sau ploioasă, sînt îndeobşte gîndurile care creează şi în absenţă solidaritatea acestor vremelnice grupări, menţinînd prin aceasta, mereu, senzaţia vacanţei, nume al libertăţii, al aerului curat, al lipsei de grijă, al revenirei unui fel de copilărie, numai în timpul acestor luni de vară reîntîlnite de oamenii mari, şi care dispare o dată cu apariţia lui septembrie, redînd omului matur gravitatea grijilor de sfîrşit de vacanţă.

în aceste zile premergătoare sfîrşitului vacanţei, cînd bucuria se converteşte în melancolie, şi noaptea, grijile individuale apar dînd fiecăruia un viitor izolat de-al celorlalţi — petrecerile în comun devin frenetice şi puţin artificiale. Dorinţa comună de-a ucide preocupările nemărturisite, de-a alunga obsesia surdă a sfîrşitului vieţii în comun creează o preocupare de veselie, care dovedeşte că veselia a fugit. Societatea vacanţei simte nevoia să fie mereu împreună: e o mobilizare necontenită a tuturora. Fracţiunile acelei societăţi, care formau grupuri mai intime, uneori răzleţite de ceilalţi, se alipesc grupului mare. Glumele, chiar proaste, sînt primite cu bunăvoinţă şi asistate generos de rîsul general. Fiecare înţelege efortul celorlalţi de a menţine veselia care pleacă şi-1 răsplăteşte ca atare, apreciind mai mult scopul decît calitatea. Aceste zile finale apar amintirii ca cele mai frumoase, cele mai intens vesele ale vacanţei, melancolia fiind situată de amintire ca ceva exterior lor.

Apăruseră şi la Medeleni. Pretextul lor era Olguţa. Ce va face Olguţa? Nimeni nu îndrăznea s-o întrebe, dar fiecare se întreba singur, neîndrăznind să împărtăşească întrebarea si celorlalţi.

» >

Olguţa venise la Medeleni. Vacanţa începuse cu întrebarea în ea, acoperită de veselia vacanţei, la care şi Olguţa participa.

întrebarea „ce va face Olguţa?" solidariza pe cucoa a Catinca şi doamna Deleanu în aceeaşi speranţă: că Olguţa se va căsători cu Mircea. Doamna Deleanu îl iubea şi-1 stima pe Mircea, în care aprecia fermitatea bărbătească, prestigiul intelectual şi o delicateţă niciodată şi prin nimic dezminţită de cînd îl cunoştea. Avea în el aceeaşi totală încredere pe care o avea în Monica. Delicateţea lor era de aceeaşi rasă. Pe lîngă aceasta, lui Mircea îi datora primul succes al lui Dănuţ. El îl determinase să publice nuvele în revista *Viaţa contimporană.* După trei nuvele publicate, numele Dan Deleanu căpătase o notorietate atît de măgulitoare pentru doamna Deleanu, încît se abonase la revistele literare şi la mai toate ziarele, decupînd recenziile, menţiunile şi pronosticurile în legătură cu literatura lui Dănuţ, colecţionîndu-le într-un caiet, în ordinea apariţiei. Tot prin Mircea, Dănuţ intrase în legătură cu o editură din Bucureşti, făcînd contractul primului volum, care, tot graţie lui Mircea, se deschidea cu o prefaţă făcută de redactorul *Vieţei contimporane.*

Cucoana Catinca o adora pe Olguţa, cuprinzînd-o în acelaşi sentiment, care, pînă a n-o cunoaşte pe Olguţa, era îndreptat numai spre Mircea.

Afectuoasa camaraderie dintre Mircea şi Olguţa întărise această speranţă, care dădea singurul răspuns zîmbitor pentru doamna Deleanu şi cucoana Catinca întrebării „ce va face Olguţa?". Venirea lui Herr Direktor dăduse glas acestui mut dialog de speranţe al celor două mame.

într-o seară, după masă, tinerii plecaseră spre livadă, în grupuri: Dănuț cu Monica, Mircea cu Olguța, Puiu, redevenit Cuțulachi, printre ei.

Bătrînii şedeau în jurul mesei din pridvor.

— Văd umbre de logodnici, zîmbise Herr Direktor, aducîndu-şi monoclul la ochi cu două degete.

Luna plină e bună prezicătoare. Zîmbetul fusese împărtăşit cu aceeaşi bucurie complice de doamna Deleanu şi cucoana Catinca. Domnul Deleanu şi Paşa fumaseră mai departe, în tăcere. Din seara aceea, şi domnul Deleanu, şi Paşa păreau puțin jenați alături de Mircea. Paşa picta mai mult, iar domnul Deleanu, cînd Olguța-i făcea obişnuitele vizite în biurou la el, o privea uneori lung, cu mîna pe fruntea ei, fără să-i vorbească. Olguța alunga aceste tăceri prin glume.

Mircea începuse la Medeleni două studii convergente, pentru *Viața contimporană.* întîiul: *Cauzele diletantismului românesc,* dînd noțiunii de diletantism nuanță de secăturism moral şi intelectual, cu amplu corolar în viața politică şi socială. Cauza primordială a acestui diletantism o vedea în absența conflictului religios la români. Mircea atribuia religiei două roluri: întîiul, de unificare prin optimismul aceleiaşi speranțe, a marilor mase ignorante şi necăjite; al doilea, de creatoare de individualități. în România religia îşi îndeplinise primul rol; pe al doilea, nu. Pentru Mircea, controlul religiozității unui popor nu era etapa credinței populare, ci etapa individualităților, avînd ca punct de plecare drama religioasă. Religiozitatea țăranilor nu era un fenomen românesc, ci un fenomen caracteristic tuturor maselor primare.

în Occident, copilul de țăran plecat din satul lui cu credința părinților n-o lasă în sat, dimpreună cu amintirile copilăriei, ci o aduce cu el, adînc înrădăcinată în individualitatea lui embrionară. Şi pe măsură ce se cultivă, mirările înspăimîntate apar, apoi întrebările precise, zguduitor de dramatice. Şi convulsiunile îndoielii dau naştere unei configurații sufleteşti şi intelectuale din care personalitatea va apărea. Timbrul personalității în acest moment se va forma. Credința sau necredința va fi organică, tot atît de profund netă ca şi sexul. Copilul țăranului român, însă, cînd a plecat din satul natal, a lăsat credința, cum a lăsat vacile şi

oile pe care le ducea la păscut şi fluierul. Cultura pentru el e instrumentul intelectual de ascensiune socială. Cultura îi solicită numai inteligența, care devine treptat un fel de cuier de noțiuni diverse, echivalent cu garderoba necesară raporturilor sociale. Dramatizarea culturii, prin conflictul religios, la care sufletul participă, confruntîndu-şi nevoile cu achizițiile minții, nu există. Singura dramă a tineretului român e dragostea sau sărăcia, drama fiziologică şi cea socială.

Drama morală e inexistentă. O anchetă făcută între tineretul român — cu următoarea întrebare: credeți sau nu credeți în Dumnezeu? De ce? — ar da un rezultat humoristic. Majoritatea celor sinceri ar da din umeri evaziv în fața acestei întrebări, care li s-ar părea o gafă în veacul al douăzecilea. Nu există nici credință, nici necredință. Această futilitate morală e baza psicologiei româneşti şi cauza absenței de individualități. Ea are ca rezultat colectiv compromisul. Românul, în genere, nu e nici pentru, nici contra. Nu taie: înnoadă şi deznoadă. Toate problemele grave pe care i le pune viața, cerîndu-i o soluție precisă, se traduc îndeobşte prin expresia: „Ştiu eu...", însoțită cu o ridicare din umeri şi alta din sprincene.

Fatalismul românesc nu-i decît exteriorizarea acestei veşnice nehotărîri, teama de răspundere, oroarea de atitudine precisă, prudența evazivității.

Şi analiza pe rînd, cum se traduce în politică, în literatură, în artă, acest diletantism, acest neoscepticism, care nu e ca la un Anatole France, de pildă, rezultatul unei înalte intelectualități, inaccesibilă credințelor şi afirmațiilor cu respirație scurtă, ci dovada absentei concomitente de intelectualitate şi seriozitate morală. în viața fiziologică, absența glandelor seminale interzice reproducerea vieții. în viața socială, absența acestei drame religioase interzice crearea adevăratelor individualități.

Al doilea studiu, un fel de aplicare practică a celuilalt, analiza problema „romanul românesc", fatal limitat la drama socială sau la cea fiziologică.

Lucra sistematic, sculîndu-se la şapte dimineața, scriind pînă la douăsprezece. După-amiezele, citea, adnotînd, scoțînd fişe, grupîndu-şi reflecțiile.

De la o vreme, însă, începuse să aibă absențe lungi — şi în timpul scrisului, şi în timpul lecturilor.

Se familiarizase de mult cu dragostea lui pentru Olguța, dar se dezvățase de a trăi alături de Olguța, în aceeaşi casă, zilnic văzînd-o, zilnic vorbindu-i. Pînă acum, Olguța exista în el, s-ar fi zis, independent de realitatea ei obiectivă. Dragostea lui pentru Olguța era un monolog. O iubea, fără s-o dorească, fără să-şi proiecteze gîndurile în afară. Nu întindea brațele după ea; strîngîndu-şi-le asupra-i, o găsea în el, prezență lirică în sufletul lui profund, tovărăşie dulce în însuşi miezul singurătății lui.

De cînd însă trăia din nou alături de Olguța, realitatea ei exterioară chemase în afară pe acea **Olguța** din el. Cînd nu era cu Olguța, rămînea singur. înainte, niciodată nu era singur; iubirea lui însăşi îi era tovarăşul. Nu-1 mai avea.

Se îndrăgostea din nou, şi altfel, de Olguța. Devenise iarăşi dependent de ființa ei, străină de-a lui, fermecător străină. Ca niciodată, cînd se aşeza la masa de lucru avea impresia de inutil. De ce scria studii? Era în el o mişcare pe care numai scrisoarea sau efuziunea lirică ar fi îndestulat-o.

Rezemat într-un cot deasupra foilor albe, o vedea mereu pe Olguța, cu mişcările ei, cu rochiile ei, călare, jucînd tenis, la masă, o auzea cîntînd, îşi amintea parfumul ei, respirat pe furiş cînd era alături de ea — şi şedea la masa de lucru, ca o casă cu stăpînii plecați. Şedea totuşi la masa de lucru. Deprinderea muncii stăruia în această atitudine — fără de sens acum — care-i interzicea visarea la fereastră sau întins pe pat. Cînd era singur, privea mereu în lături. Gestul frunții aplecate pe carte sau pe foile de hîrtie îşi pierduse semnificația de meditație activă, căpătînd-o pe aceea de singurătate împovărată.

Simțea că-şi pregăteşte mari tristeți şi se îngreuia treptat.

Totuşi, prezența Olguței alături de el îi dădea viziunea unei fericiri de mult uitate, şi-n unele clipe — o strîngere de mînă, vecinătatea tăcută pe aceeaşi bancă — realitatea ei. De cîteva ori o visase pe Olguța. Se deşteptase trist, avînd impresia că-i părăsit.

Simțea o schimbare în Olguța, care-i dădea panica unei speranțe, respinsă de minte, dar îngrozitor de vie uneori în bătăile inimii. Exuberanța Olguței se micşorase, îndulcindu-i mişcările, dînd parcă răgaz celorlalți s-o privească, de unde pînă atunci fusese ca vibrația unei libelule. Apărea în

ea armonia calmului, pacificîndu-i gesturile, potolindu-i neastîmpărul. înainte, Mircea avea impresia că imagina celorlalți intra în Olguța măcinată, sfîrtecată ca de-o rotație violentă, şi că tot ce pătrundea în ea era de îndată expulzat cu aceeaşi vehemență, subt forme de glume, caricaturi, şarje, în sclipirea de ger a dinților albi. Acum, dimpotrivă, Olguța tăcea mult, privea îndelung. Era în ea ceva din atitudinea acelui care respiră aer de primăvară. O respirație armonios adîncă şi parcă un început de încîntare în ochi şi pe obraji. Suplă ca şi înainte, calmul ei o făcea să pară mai rotundă, ca scufundată într-o apă clară. Ce prezență nevăzută celorlalți era mereu respirată de ea? Uneori, Mircea o surprindea zîmbind cu ochii, fără să privească pe nimeni, absentă dintre ceilalți. Cui? Pe el nu-1 evita. Se plimba cu el, şedea de vorbă; dac-o ruga să cînte ceva, îi cînta. Nu-1 mai zeflemisea. îi arăta o bunătate, un fel de blîndețe receptivă, pe care nu i-o arătase niciodată. Senzația de luptă pe care o avea odinioară de cîte ori era alături de Olguța n-o mai avea. Nici nu zîmbet agresiv, nici o întrerupere ironică, nici un comentar burlesc. Şi Dănuț avea aceeaşi senzație, şi el constatase aceeaşi schimbare — dar Mircea, cu luciditatea micşorată de o surdă speranță, o vedea pe Olguța numai cu el aşa, cînd de fapt față de toți era la fel schimbată şi egal alta decît cea de odinioară.

Poate că, într-o măsură, credința felurit nuanțată a doamnei Deleanu, a cucoanei Catinca, a lui Herr Direktor, a domnului Deleanu şi a lui Alexandru Pallă că Olguța îl iubeşte pe Mircea — credință sensibilă de la o vreme pentru Mircea, prin anumite atitudini ale acestora — îl influențase şi pe el, dîndu-i o speranță creată de ceilalți, nu de Olguța.

Nu mai lucra de loc. Renunțase complect la activitatea intelectuală. Felul cum îşi petrecea zilele la Medeleni era o veşnică aşteptare a Olguței. Pentru el, timpul era prezența sau absența Olgaței, cum pentru agricultor cerul e ploaie sau secetă. Era stăpînit de cleptomania lirică a adolescenților. Colecționa flori atinse de mîna Olguței, batiste uitate de ea, cărți preferate de ea. O țigară începută în glumă de Olguța şi azvîrlită fusese colecționată de Mircea. îşi pierdea treptat libertatea de mişcări şi siguranța calmă, care-1 făceau oriunde prețios interlocutor. Se intimida din senin de

cîte ori, în lipsa Olguței, ceilalți vorbeau de ea, tăcea, roşindu-se, avînd impresia că minte.

Şi mai mult, prietenia lui cu Monica avea un hiatus. Olguța dispăruse din conversația lor. O singură dată voise s-o întrebe pe Monica ce crede, dar oroarea de-a converti în vorbe ceea ce abia cuteza să fie gînd în el îl făcuse să renunțe. Monica era îngrijorată şi de Mircea, şi de Olguța. Presimțea confuzia tuturora, a lui Mircea mai ales, şi nu îndrăznea să spuie nimic. Ce-ar fi putut spune? Că Olguța nu-1 iubeşte pe Mircea? O impresie a ei, prin nimic justificată, de vreme ce Vania murise. Cu toate acestea, simțea că se petrece cu Olguța ceva în afară de casă.

Absența Olguței, în iulie, şi explicația domnului Deleanu că s-a dus la Iaşi să-1 vadă pe doctorul Prahu, care era cam bolnav, fusese acceptată de toți, afară de Monica. O exclamație a Olguței, chiar în ziua înapoierii, îi întărise neîncrederea. Olguța intrase la ea în odaie, seara, asupra culcării, şi, ca niciodată, îi dezmierdase capul, spunîndu-i cu ochii aproape în lacrimi:

— Sînt fericită, Monica.

O sărutase şi plecase repede. Cîteva zile, Olguța o evitase.

Era convinsă că Olguța iubea. Vedea în mişcările ei acea somnolență luminoasă pe care-o dă trupului baia de soare, şi sufletului, dragostea. în 1914, şi-n 1916, cînd Vania trecuse pe la Iaşi, aşa era Olguța: atunci parcă mai febrilă. Acum era calmă. Dar toate mişcările ei rîdeau lung, ca o creangă înainte de-a înflori, cu florile în ea. Pentru cine această primăvară ascunsă? Apoi drumurile călare la gară? Se ducea zilnic. Apoi stabilitatea la Medeleni. în copilărie, Olguța era incapabilă să stea într-o odaie; zburda, aproape simuitan, în toate. Mai tîrziu, acest neastîmpăr luase proporții interjudețene. Medelenii pentru Olguța nu erau decît o răspîntie de direcții, mereu parcurse călare sau în automobil. Anul acesta, exceptînd aşa-zisa călătorie la Iaşi, nu se mişcase de la Medeleni. Singurul ei drum era spre gară, dar şi acesta tot în legătură cu Medeleni, readucînd-o zilnic la Medeleni, mai adînc zîmbitoare. Şi, în sfîrşit, ridicarea căsuței lui moş Gheorghe la rangul de odaie de lucru a Olguței! De la moartea lui moş Gheorghe, casa lui, lăsată prin testament lui Dănuț şi Olguței, fusese nelocuită. Olguța o păstrase aşa cum era pe vremea lui moş Gheorghe, îngrijind

să fie reparată, văruită şi curățită în fiecare vară. în timpul iernii, vechea prietenă a lui moş Gheorghe, Oțeleanca, făcea foc în cele două odăi nelocuite, împiedecînd umezeala şi paragina. Ea ținea şi cheile casei. într-o zi, Olguța i le ceruse, păstrîndu-le. De atunci, zilnic petrecea cîteva ore în foasta căsuță a lui moş Gheorghe.

— Ce faci acolo, Olguța? o întrebase doamna Deleanu, văzînd-o că porneşte într-acolo cu toate cele trebuitoare scrisului.

— Scriu un roman!

între timp, Monica fusese numită profesoară de franceză la liceul de fete din Iaşi. Tînărul doctor în litere căzuse victima unui banchet. A doua zi după acest banchet, Olguța se înapoiase de la gară, agitînd cu mîna un pachet. Toți erau adunați în pridvor, aşteptînd dejunul.

— „Domnului Dan Deleanu, scriitor", cetise Olguța de pe cal, cu glas tare adresa, ca o proclamație.

— Volumul lui Dănuț ! jubilase glasul doamnei Deleanu.

înconjurat de curiozitatea tuturora, Dănuț desfăcuse pachetul. Monoclul lui Herr Direktor apăruse' în orbită, ochelarii celorlalți — pe nas. De-a valma, corul glasurilor descifra titlul întîiului volum al lui Dănuț, în stadiul de corecturi în pagină. Dar cel dintîi care descoperi dedicația fu Herr Direktor:

— Bravo, Dănuț! Vra să zică, beneficiarul e Monica. Bravo, Monica!

Obrajii Monicăi ardeau. Genele-i tremurară, îndreptate spre numele ei, tipărit pe întîia foaie a volumului. într-această atmosferă de logodnă zîmbitoare, glasul lui Herr Direktor răsunase din nou.

— Ei, acuma mai lipseşte încă un volum cu dedicația de rigoare. Aşteptăm simetria.

Obrajii lui Mircea se împerecheaseră cu ai Monicăi. Domnul Deleanu şi Paşa priviseră stăruitor titlul volumului lui Dănuț. Ceilalți zîmbeau deschis. Numai Olguța era calmă. Tăcerea devenise penibilă, zîmbetele jenate, în fața Olguței, care n-avea de loc aerul să priceapă gluma.

Dar Herr Direktor urmase cu hotărîre:

— Olguța, tu ce gînduri ai pe la toamnă?

Olguța şovăise o clipă numai. Ridicase puțin fruntea, privind ochii tuturora.

— Plec în străinătate.
De-atunci începuse toamna.

Căsuța lui moș Gheorghe nu era depărtată în spațiu numai de curtea moșiei Medeleni, ci mai ales în timp. Cincisprezece ani o despărțeau de casa boierească. Străvechi pendul, cu minutarele de ani oprite la o oră a trecutului, căsuța lui moș Gheorghe își oprise viața cu cincisprezece ani în urmă, cu un ultim cuvînt al inimii lui moș Gheorghe: „Duduita moșului". De atunci, copiii crescuseră mari, lăsînd căsuța liíi moș Gheorghe în urmă, cu copilăria lor și cu un plisc de cocostîrc deasupra, proiectat spre cer.

Și iată că duduita moșului venise iarăși, mare și frumoasă, cum o vedeau în viitor ochii lui moș Gheorghe atunci cînd îi făcea scrînciob pentru joacă, strîngîndu-i pe ascuns cu mîni de slugă și suflet de bunic zestrea în sipetul brașovenesc.

Nimic nu se schimbase. Icoanele erau la locul lor, sipetul brașovenesc la locul lui, măsuța cu bucoavne subt icoane, cu ochelarii lui moș Gheorghe întăriți cu sfoară, și o cutie de tutun Bectimis/cu cincisprezece ani în urmă adusă de Olguța moșneagului pentru luleaua lui, care tot mahorcă arsese, de vreme ce cutia de subt icoane era plină cu tutun blond cu miros de altădată.

Albă pe dinafară ca părul lui moș Gheorghe, căsuța lui, cu icoane, sipet plin de daruri și parfum uscat de busuioc, o împresura pe Olguța cu umbră, cu evlavie și trecut, ca și sufletul moșneagului dus dintre vii. îndrăgostită, Olguța luase drumul cel mai dulce al copilăriei. în locul moșneagului, o întîmpină casa lui. Intra pe ușa scundă pentru ea, trecea prin tinda mică, intra în odaia veche, se așeza la masa joasă și rotundă — și-acolo, într-o tăcere îndepărtată de viață și oameni, începea o poveste pe care moșneagul nu i-o istorisise. Acolo îi scria lui Vania zilnic, cu inima ca un cuib de rîndunele. împodobise odăița cu fructe și cu flori, pentru hramul marei bucurii. Pe bîrnele de sus rîdeau mere galbene și roșii, în șiruri dese, cu aromele candide, cum îs zugrăviți, numai cap copilăresc și aripi albe, îngerii roind în unele icoane în jurul Fecioarei Mana cu pruncul sfînt în brațe. Din oale, mari bujori albi și roșii

își trimeteau petalele bombate să zboare leneș. Garoafele de jar ardeau arome piparate. Așezată pe un lăicer cu dungi galbene și roșii, cu picioarele încrucișate ca țigăncile care dau în ghioc, aplecată pe măsuța rotundă, Olguța scria cum rîde un copil în soare: iubirea ei era numai lumină. Mîna îi era ușoară, ca și cum ar fi ținut o rază de soare. Nu mai era plecată deasupra unei foi de hîrtie, ci deasupra întregului pămînt, care-și rîdea primăverile subt mîna ei. Avea cerul deasupra, foarte aproape, de vreme ce-și ținea capul îndoit să nu-1 atingă. Pletele-i cădeau negre, de-a lungul obrajilor rumeni. Fruntea înclinată, sprincenele porneau departe, întîlnind tîmplele cu vioria undă a vinelor, genele aplecate prelung, ca umbrele, ochii luminoși negri, buzele abia cărnoase și roșii în tăcerea lor, ca în parfum, garoafele îmbobocite.

în odăița scundă și întunecoasă a unei căsuțe de țară, cu armonii naive de culori tinere, viața zugrăvise acest tablou, regăsind culoarea și mișcarea penelului străvechilor călugări, cînd aplecați cu soarele și luna într-o chilie, pe foaia unei biblii, sau pe lemnul unei icoane, pictau cu singurul meșteșug al credinței, icoane hărăzite inimii lor și artei veacurilor viitoare.

Un măr căzu de pe o bîrnă, pocni compact, sărind pe jos, și se rostogoli pînă alături de Olguța. Tresări, privindu-1 cu ochi întrebători. Era atît de fericită, încît devenise superstițioasă. Vaietul cucuvaielor, pisicile negre, ațele de păianjen și toate mișcările întîmplătoare ale lucrurilor neînsuflețite o impresionau ca niște semne ale destinului, care trebuiau descifrate. Căzuse un măr! Semn bun sau rău?

Scrisoarea lui Vania fixa și ziua plecării: 14 septembre. Inima Olguței era o foaie de calendar cu cea mai roșie sărbătoare a lumii: 14 septembre.

Vaporul pleca seara; a doua zi ajungeau la Constantinopol. Jeni-Valide-Giami...

Vania era sănătos. Formalitățile moștenirii erau îndeplinite. Tratativele vînzării moșiei eraii pe sfîrșite. Obținea un preț mai bun decît sperase.

Asta însemna și o oprire în Italia. Scrisorile lui Vania aplecau cu o putere solară două umbre asupra Europei,

unite-de pronumele plural „noi". Scrisorile lui, ca şi^scrisorile Olguței, ocoleau întrebuințarea lui „eu", abuzînd de „noi". Acest „noi" revenea mereu'în scrisorile lor, cum revine un cuvînt abia învățat în toate frazele unui copil. Şi cum deocamdată, în prezent, fiind despărțiți unul de altul, fiecare era „eu", îşi scriau aproape exclusiv în viitor, ca mereu să-1 poată întrebuința pe „noi".

Isprăvise scrisoarea prin care-i răspundea lui Vania că pînă la 14 septemfke va fi gata de plecare. Va sosi la Constanța cu trenul de Bucureşti în ziua de 14 septembre. Să n-o aştepte la gară. Se putea să fie însoțită de cineva de acasă. Sufletul ei dorea ca Vania să fie mort pentru toți; numai pentru ea să existe, cum existase de-a lungul anilor trişti.

Se vor întîlni la Constanța în ziua de 14 septembre, după-amiază, între patru şi cinci,'la capul farului, fie ploaie, fie vînt, fie orice.

...acolo ne vom logodi, Vania, înaintea plecării. Marea ne-a adunat pe amîndoi astă-primâvarâ, în fața ei vreau să schimbăm inelele. Să nu zîmbeşti. Nu e un capriciu poetic. E o superstiție. Vreau să ne legăm în fața mării. Să nu pierzi bendița de hîrtie: e măsura degetului meu. Verigele să fie subțiri. Pe una să gravezi „Vania, 14 septembre", pe cealaltă „Olguța,14 septembre". E întîiul şi singurul inel pe care am sâ-l port şi de care n-am să mă despart niciodată..,

Scrisese atît de mult, încît îi erau degetele reci. Soarele, aplecat înspre apus, îi îmbrăca mînile în aur. Le lăsă întinse în lumina soarelui. Aşa va fi cînd Vania îi va pune inelul. Auzea bubuitul valurilor izbite în stînci, simțea mirosul mării.

14 septembre! Fericirea cuprinsă în aurul unui ineL

Se vor întoarce de la far cu inelele, se vor îmbarca şi vor pleca...

Ochii Olguței, revenind din viitor, întîlniră iar mărul căzut. Semn bun? Semn rău?

Zîmbi. Muşcă din el. Cum să fie semn rău un măr domnesc? Aprinse luminarea, pregătind plicul pentru scrisoare, îşi făcea singură plicurile pentru voluminoasele scrisori trimise lui Vania. Avea coli gălbui, cu țesutul ca al pînzei de Olanda, din care făcea un fel de plicuri armonios dreptunghiulare, mai mari decît cele obişnuite, pe care, în loc să le

lipească, le prindea jos la dreapta şi la stînga cu cît-o pecete de ceară colorată.

Olguța avea o deosebită cochetărie pentru scrisori. Niciodată nu cumpăra cutii cu plicuri şi scrisori gata făcute. Avea mereu în biuroul şi geamandanul ei tot felul de coli şi de blocuri pentru corespondență. Nu putea accepta să aibă o hîrtie tip pentru toată corespondența, după cum na scria la fel tuturora. îşi proporționa singură forma şi mărimea hîrtiei, după conținut. Niciodată un plic de-al Olguței nu dădea impresia de palton prea strimt, după cum iarăşi scrisorile ei nu păreau fițuici din greşală strecurate într-mi plic disproporționat cu mărimea lor.' O scrisoare de-a Olguței era un armonios tablou grafic; şirurile drepte, împlinite ca formă, nu dădeau impresia de front soldățesc încremenit la comandă, dar nici de ploaie torențială,' aspect caracteristic al scrisului femeiesc. Un fel de horă vivace,< aproape relief prin fermitatea conturului, gata parcă să se desprindă de pe foaia plată, în şiruri dănțuitoare. Rotunde, literile aveau un mers elastic, cuvintele abia desprinse unele de altele păreau că se țin uşor de mînă, mergînd în vîrfuri, într-acelaşi ritm, şir cu şir.

Lui Vania îi scria pe coli de bloc, ceva mai scunde decît colile obişnuite, dar tot atît de late, ceea ce le sporea lărgimea, dînd o impresie de robust. Ochiul cetea frazele lung,, prinzîndu-le amplu, fără acele ridicule viragii, impuse de scrisorile înguste, care dau ochiului senzația că se prăvăleşte pe scara unui pod cu un sac de nuci.

Aceste coli, îndoite în două, aveau plic proporțional mărimii lor şi mînilor lui Vania mai ales. Mari, puternice erau mînile bărbăteşti ale lui Vania, mari trebuiau să fie şi plicurile destinate acestor mîni. Să nu fie plicul în ele furişat, clandestin ca fițuica în mîna şcolarului care copiază, să nu-i dea lui Vania impresia minusculului, a derizoriului, a păpuşei — ci dimpotrivă să fie plicul în mînile lui larg, spațiat, întreg în simplicitatea liniilor drepte. Să-i placă să se uite la plicurile în care erau scrisorile Olguței, cum îi plăcea să privească la ferestre viața de afară.

Podoabele feminine ale acestor plicuri erau pecețile. Olguța îşi închidea plicul cu două peceți aşezate de-a dreapta şi de-a stînga marginei de jos, atîrnînd ca două somptuoase zorele deschise pe un zid.

Alese bronzul. Bastonul de ceară încălzit la flacăra luminării sfîrîi, revărsîndu-se moale cu palpitări luminoase, pecetea se formă larg ovală şi neregulată, scarabeul dăruit de Paşa îşi imprimă în lava de mozaic diavolul linear. A doua pecete'apăru în cealaltă margine. Olguța zîmbea copilăreşte la flacăra luminării, în mirosul fierbinte, puțin aromat, de ceară topită. îşi privi scrisoarea.

Ca şi ferestrele, oglindea căderea soarelui de bronz lichid.

îi rîdea toată fața acoperită de soare. **îl** vedea pe Vania rupînd sigiliile de bronz **cu** degete de împărat, care primeşte o scrisoare de la un alt împărat. Ar fi vrut să se întindă lung, ca o pisică de Angora, pe lîngă el, în soare.

Se întinse, dîndu-şi capul pe spate. Cineva bătu la geam. Privi. Capul Oțelencei rîdea, ca un harbuz atunci desfăcut, **îi** făcu semn să intre.

— Sărut mîna, duduie **Olguța,** iar faci farmece?

Duduia casa subt paşii ei de țărancă zdravănă şi la bătrînețe.

— Ți-am adus merinde.

îi aşeză pe măsuță o farfurie cu o bucată de fagur strălucitor ca o zale de' soare şi o strachină cu nuci şi prune brumar ii.

— Oțeleanco, îi semn bun cînd cade un măr?

— De undi-o căzut?

— De sus, de pe bîrnă.

Oțeleanca îşi duse mînile la gură, inundată de rîs.

— Ai să te măriți, duduie **Olguța...** Mănîncă, să te faci frumoasă. Sărut mîna, că mă duc la treabă, ardi-i-ar norocu de nepoți!...

— Cui seamănă?

— Cui? se îmbufna Oțeleanca, zărghitului!

Zşxghitul era Gheorghiță a Marandei, fostul aghiotant din Pitar-Moşu al lui Dănuț, apoi ordonanța lui în război, şi devenit după demobilizare vizitiu la Medeleni şi ginerele Oțelencei. Iute şi el, iute şi soacra, dar Oțeleanca îşi adora nepoții, şi, vrednic, Gheorghiță în fiecare an mai adăuga unul'la şiragul pus pe grumajii soacrei.

Oțeleanca plecă repede. **în** fiecare zi îi aducea Olguței merinde; fructe, dulceață, pîne proaspătă cu unt. Ea, vechea prietenă a lui moş Gheorghe, **în** lipsa moşului, se socotea obligată să îngrijească de duduita din casa lui.

Olguța mîncă prune, mîncă dulce şi amărui miez de nucă, muşcă din fagur, numără din nou scrisorile lui Vania — le număra în fiecare zi —,le încuie într-o valiză pe care o aşeză pe vatră, făcu puțină gospodărie prin odaie, muşcă din nou din fagur. Plutea un parfum de fericire în odăița în care vibra soarele, îndesîndu-şi aurul. Ochii Olguței se opriră deodată asupra sipetului braşovenesc. Ştia ce-i înăuntru, dar niciodată nu-1 deschisese.

Acum cincisprezece ani, în copilărie, de cîte ori nu cercase să-1 înduplece pe moş Gheorghe să-i arate ce-i în cufăr. Moş Gheorghe nu cedase. Singura rugăminte a duduitei moşului, neîndeplinită de moş Gheorghe. După moartea lui aflase ce-i în cufăr, dar nu cutezase să umble. Trebuia să asculte vorbele testamentului lui moş Gheorghe. Să aştepte să iubească, ş-apoi să deschidă sipetul în care moşneagul adunase hainele de mireasă pentru ea.

Luă cheia sipetului cu o bătaie de inimă. Cheia era rece ca mîna lui moş Gheorghe pe patul de moarte.

Mîna Olguței tremura.

Avea impresia că moş Gheorghe-i în odaie şi că o priveşte, fără să-1 poată vedea.

Anevoie descuie încuietorile ruginite. Capacul greu fu ridicat.

Soarele cădea din plin, îndreptat parcă anume asupra gurei de trecut.

îi năvăli deodată în nări un sfîşietor miros de vechi, uscat şi mort, strîngîndu-i inima. Deasupra era o scoarță țărănească măcinată de molii. O ridică. Se prăbuşiră pulberi, jucînd în soare. Mătasa albă, atinsă de toamnă, îngălbenise. O ridică. Foşni uscat. Se rostogoli un val subțire, tăiat, destrămat, subțiat ca un paianjeniş. Muriseră toate mătăsurile. Luciul lor de sidef ondulat se stinsese. Jucau pulberi de pod în razele soarelui, răspîndind miros de colb şi mucegai.

Mînile se opriră grele deasupra veştedei răscoale. Impresia că umblă în racla cu moaştele unei sfinte era atît de puternică, încît nu mai avu curajul să caute mai departe.

Aroma fructelor, parfumul florilor se întristară.

Se auzi un oftat. Olguța tresări. Ea oftase. Strînse mătăsurile c-un fel de spaimă; aveau uscăţimea de epidermă scămoasă de lepros. închise capacul, încuind. Scrîşnetul cheii

în broaştele ruginite suna funebru. Mirosea a moarte. Şi razele soarelui, tremurătoare de pulberi, aveau ceva de moaşte învestmîntate în aur. Auzise o mişcare în sipet. Fugi'afară. Respiră adînc, cu suflarea precipitată. Poate că erau şoareci în sipet. Intră din nou în căsuţă. Luminarea stinsă fumega. Acelaşi miros de uscăciune, stăruitor răspîndit, domina aroma fructelor şi parfumul florilor.

Olguţa privi icoanele c-uiî zîmbet trist, de copil care nu ştie să plîngă, apoi scrisoarea lui Vania, cu peceţile de bronz aprinse de soare... îşi trecu palmele reci peste obrajii reci.

Cu mîni tremurătoare, aprinse candela de subt icoanele severe.

Zîmbetul luminei roşii se ivi pe feţele lor de umbră arsă.

— Olguţa! Olguţa!'

Glasul lui Puiu' o deşteptă ca dintr-un coşmar. Luă scrisoarea şi ieşi repede afară, încuind uşa. Puiu venise călare.

— Olguţa, îs cinci fără un sfert. La cinci plecăm.

— Unde?

— Ai uitat? La iaz.

— Aa!

Respiră. Cîntau albinele şi rîndunelele. Soarele zvîcnea cald. Calul lui Puiu necheza, frămîntîndu-se. Cotcodăceau găini. Un muget de bou răsună enorm, ca un arcuş de contrabas al tîmpeniei fericite. Priveliştea vieţii îi spăla ochii cu viată.

— Vii, Olguţa?

-Vin.

Puiu porni în trap demonstrativ, subt ochii Olguţei, care se-ndrepta spre grajd, călcînd repede, elastic prin focul purificator al soarelui.

— Gheorghiţă, spune-i lui Vasile să-ncalece chiar acum şi să ducă scrisoarea la gară. S-o dea recomandată. Să-mi aducă repicisa.

•

Vînătoarea de raţe la Iazul Mînzului era numai pretextul ospăţului pe iarbă în noaptea cu lună plină.

Acest iaz, aparţinînd moşiei Medeleni, avea două legende suprapuse: întîia, uitată de toţi, îi dăduse numele; a doua, mai recentă, şi ea ştearsă din amintirea oamenilor, o dată

cu dispariţia ultimei generaţii de bătrîni, dăduse iazului, multă vreme, o sinistră izolare, prielnică înmulţirii broaştelor, racilor şi raţelor sălbatice, cruţate de focul ucigaş.

întîia legendă data de pe vremea fanarioţilor. Stăpînitorul de atunci al Medelenilor era Barbu Dumşa, poreclit Zimbrul, boier vestit pentru puterea lui — trecea drept cel mai voinic bărbat al Moldovei — şi pentru fumuseţea fiicei lui mezine, Varvara Dumşa, despre care se spunea că era sculptată în sidef cu praf de diamant, ca unele crucifixuri bizantine, sculptura în sidef fiind cea mai migăloasă, mătăsoasa piatră neputînd fi lucrată decît cu buricul degetelor îmbibate în pulbere de diamant, sculptura ei fiind adevărată dezmierdare. Atît era de strălucitor albă şi armonios rotundă Varvara Dumşa, ale cărei sprincene, gene şi cozi erau negre ca cireşile amare.

Pe-atunci, curtea Medelenilor era un fel de cetăţuie împrejmuită cu zid nalt, ca şi casa Dumşa de la Iaşi.'Arsese. Noua curte fusese construită pe alt loc. într-o zi, Barbu Dumşa primise vizita unui paşă, cu alaiul lui. Paşa se îndrăgostise de Varvara, prelungindu-şi, zi cu zi, şederea la Medeleni. între timp, iapa lui arabă fătase un mînz, pursînge. Paşa atîta aştepta. Mai şezu cîteva zile, dînd răgaz mînzului să se înzdrăvenească, şi într-o noapte porni cu Varvara de-a curmezişul şeii, urmat de galopul slugilor cu iatagane. Urmăritorii, în frunte cu Barbu Dumşa, îi ajunseră în dreptul iazului. Luptă, pocnete de pistol, urlete, blesteme în două limbi prin beznă. Ţăranii din sat se apropiaseră, aprinzînd focuri. în lumina vălvătaielor, Barbu Dumşa nu văzuse nici urmă de Varvara; în schimb, printre răniţi şi morţi, la marginea iazului, mînzul arab, cu un picior frînt, tremura, nechezînd jalnic, fără să se poată urni. Barbu Dumşa descălecase şi, cuprinzînd picioarele mînzului în cîte-o mînă, îl învîrtise de cîteva ori, zvîrlindu-1 departe în apa iazului negru cu pete de sînge. în loc să fie botezat Iazul Varvarei, iazul devenise Iazul Mînzului.

A doua legendă era legată de Fiţa Elencu. Se spunea că sluta Fiţă fusese logodită în tinereţe cu un boier frumos, pe care-1 prinsese înşelînd-o cu o roabă de la Medeleni, în timpul unei plimbări cu barca pe iaz, Fiţa şi-ar fi înecat logodnicul în apa verde. Mult mai tîrziu,' după moartea

Fiței Elencu, apăruse din apa iazului o broască neobişnuit de mare, cu glas gros, socotită de țărani ca o reîncarnare în afurisenie a Fiței Elencu. Viața se îndepărtase de iaz, deşi racii foiau, lăsîndu-1 în stăpînirea broaştelor.

Cu cincisprezece ani în urmă, broasca blestemată fusese împuşcată de Olguța, cu prilejul unei expediții vînătoreşti făcută de copii sub direcția lui Herr Direktor. în acelaşi iaz, tot Olguța azvîrlise dantura Fiței Elencu.

De-atunci,' trecuseră anii, venise războiul, bătrînii muriseră, Fița Elencu fusese uitată. Noaptea, cînd treceau pe lîngă iaz, țăranii îşi făceau cruce, dar ziua, după ce-şi făceau cruce, braconau. Legenda îşi pierduse virulența, o dată cu dispariția broaştei, reputată invulnerabilă.

Căruța cu mîncare, băutură, pleduri, tacîmuri şi toate cele trebuitoare gospodăriei în cîmp deschis pornise înainte, ducînd şi pe Anica şi Sevastița, pentru nevoile serviciului, şi trei puste de vînătoare, a Olguței, a lui Dănuț şi a lui Puiu, ținute cu o teroare fetişistă de cele doua servitoare, printre capetele impetuos curioase ale cînilor de vînătoare.

Apoi, în frunte, plecă trăsura, ducînd pe doamna Deleanu, cucoana Catinca şi pe Alexandru Pallă: *„Les poids lourds",* cum îi botezase Olguța în clipa cînd trăsura se urni din loc.

în urma trăsurii, porni bihunca sprintenă, cu trup lung de lăcustă şi roți elegant rotate, condusă de domnul Deleanu, cu țigara-n gură şi pălăria pe ceafă. După bihuncă, lunecă pufnind automobilul-ponei al lui Dănuț, cu Monica alături şi Herr Direktor la spate, cu caschetă englezească, costum de vînătoare şi puşca în tocul ei de piele. Olguța, Mircea şi Puiu porniră călări.

Cei doi ofițeri de artilerie puteau să primească lecții de echitație de la amazoana îmbrăcată băiețeşte dintre ei. în trap, bustul Olguței nu dădea impresia de piston cu rigidă zvîcnire verticală, pe care o dădeau busturile vecinilor ei, deseori hurducate, gheboşate şi strîmbate de capriciile sau spaimele cailor. încălecată de Olguța, Zorea avea un trap definitiv ca hexametrii versului latin. Suplă, spinarea Olguței era ca o flacără ritmică deasupra unui dans. Se năştea

şi renăştea din fiecare salt, din fiecare cădere, fluturînd spre cer ritmnl pe pămînt format, jucînd pe el, înălțîndu-1, ondulîndu-1. Calul Olguței nu părea încălecat. Trapul lui era elasticitatea unei bucurii libere, cu armonioase destinderi de muşchi şi muzicală toacă de copite. Ceilalți doi cai duceau povara omenească; al Olguței era dus ca de vînt şi val, în arabescul curbelor lucioase, spre stemele solare. Valurile de colb stîrnite de roți şi copite se aprindeau în soare, devenind caşmiruri în spirală şi valuri de borangic țesut cu fir de soare. Cerul era albastru. Răcoarea se ridica, fluturînd miros de finețe, care te face să strănuți, şi amare parfumuri de toamnă şi țarină, care amintesc marea, feriga, mintă şi pelinul. Lăsară în urmă armatele învinse ale lanurilor de păpuşoi, prăbuşite în aramă zdrențuită. Trecuseră hoardele toamnei în galop, cu suliți lungi, lăsînd moarte şi dezastru.

începeau delicat enormele prefaceri ale luminii. Soarele se cobora, precizîndu-şi conturul. Razele-i cădeau ca săgețile izbind în scut. Părăsit de soare, cerul devenise sonor ca o încăpere goală.

Se formară terase de trandafiri şi grădini plutitoare din nourii răspîndiți în cele patru zări. în fața soarelui, pe zarea de apus, nouri mici ca un stol de hulubi ciuguleau sîmburi de rodie. Şi, deodată, cuprinşi de flacără, se topiră roş, sticlos roş, ca belteaua de gutui. Pe altă zare, suluri lungi de abur fură deodată straturi răsturnate de uriaşi muguri de stînjinei. înflorirea le fu destrămare în fum albăstrui, cu creste sanghine. Se iviră coruri de rubin şi sfieli violete ca încercănarea ochilor de fată.

Ardeau toate culorile lumii pe zări, şi soarele cădea tot mai rotund, tot mai enorm, tot mai de purpură, spre nourii care-1 aşteptau pe ultima treaptă a apusului, cu torțile aprinse.

Era ca o Şeherazadă a luminilor.

Caii lăsară drumul, intrînd în cîmp. Nechezară. Cu o largă destindere, trapul deveni galop, val din val, avînt. din avînt, bot întins, coamă fluturîndă, coadă fîlfîindă. Formau un vîrf de lance cele trei galopuri. Olguța, în frunte, ascuțit în frunte, Mircea şi Puiu, din ce în ce mai în urmă-

Herr Direktor trase un foc de revolver în cinstea Olguței» care descăleca privind îndărăt.

Mircea şi Puiu sosiră. Caii gîfîiau ca luptătorii de circ. Toamna le desprindea un abur subţire de pe trup, prefăcut de soare în destrămări portocalii.

Bihunca sosi. Apoi trăsura. Se coborîră toţi, părînd că şi-au dat întîlnire cu soarele pentru o conspiraţie. Cînii adulmecau mirosurile iazului, cuprinşi de friguri, cu nările dilatate, lătrînd tînguitor cu ochii la stăpîni şi nelinişte feminină în crupă.

Servitorii aprinseră coceni şi paie, împotriva ţînţarilor. Cocenii pîrîiră, revărsînd scîntei, amestecîndu-şi fumul aromat cu ceaţa acră a paielor.

Aerul devenea metalic, rece pe obraji, ca lama unei arme. Creştea parcă un munte pe aproape, dînd gravitate apusului.

Toţi priveau soarele. Enorm, soarele îi privea pe toţi. Atinse zarea. Cu un gest desprins din vremea lui Hernani, Alexandru Pallă se descoperi în faţa apusului; neagră pelerină, vastă pălărie, proiectate pe draperii de purpură cu faldurile încheiate—într-un rubin. Herr Direktor, cu ţigara ridicată între două degete, avea aerul că vrea s-o aprindă de la soare.

— E de cupă! se auzi glasul domnului Deleanu.

Roşeaţa soarelui era atît de intensă, încît după feţe tot grupul părea un trib de piei roşii europenizate, venit în ascuns să adore soarele.

Un nechezat trîmbiţat sacadat răsună de departe; caii de la trăsuri şi cei de călărie răspunseră războinic. Soseau alte trăsuri în trap molatec pe cîmpie, aducînd pe proprietarii moşiilor învecinate. Coborîră siluete de Tartarin, cu jambiere de piele galbenă pe pulpe strîmbe şi chitiuţe tiroleze pe creştetul capului; moşieriţe îngrăşate de viaţă la ţară, moi ca aluatul craflelor, cu picioarele deprinse cu papucii, umflate în pantofi, gătite ca pentru vizită, cu prea multe inele reliefate prin mănuşile prea strimte, răspîndind dulceaga stridenţă a parfumurilor turnate ca să alunge mirosul de bucătărie, cu voaluri de cadînă împotriva ţînţarilor, care, date peste cap, pentru saluturi şi prezentări, descopereau zîmbetul aceleiaşi mărci de fard, ţuguiat în buzele crăpate de vînt. Nu lipseau nici domnişoarele monosilabice, cu pantofi de lac pe cîmpia ironică, desprinse dintr-un galantar de mode, sperioase în faţa bărbaţilor, ca şi cum fiecare venea să le violeze, cu priviri înfipte în pămînt şi umbreluţe înclinate în faţa dispariţiei soarelui.

Descinseră de pe caprele trăsurilor şi de pe cai şi cavalerii petrecerilor la ţară, purtînd cravaşe cu bot de cal şi de căprioară în carîmbul cizmelor, strangulaţi în cravate englezeşti de pichet sau olandă, cu noduri savant răsucite şi ace de cravată cii potcoavă sau cap de cal, purtînd flori la butonieră şi batiste de mătasă în buzunarul de la piept, clocotitor înfoiate, călcînd crăcănat, ca ofiţerii de cavalerie, care şi descălecaţi poartă între picioare volumul unui cal, salutînd profund cu o înclinare marţială care descoperea luciri de cosmetic, pomadă şi briliantină.

Pleduri, cergi şi pături se desfăşurară pe iarbă.

Mirosul de baligă apăru; imediat şi vrăbiile, aceşti veşnici creditori înaripaţi ai cailor.

Mai strălucea o dungă solară, ca o acadea roşie în buzele mai puţin roşii ale zării.

Femeile vorbeau franţuzeşte cu accent moldovenesc, limba franceză topindu-se astfel ca untul în mămăliguţă caldă. Bărbaţii vorbeau lat şi zîmbitor moldoveneşte, cu acea satisfacţie jovială care precede mîncării.

Din rîndurile domnişoarelor, se desprindeau gamele soprane ale piuitului de curci. Cuvintele „poetic" şi „sublim" afirmau contactul cu natura. Se auzi un hîrşcîit, apoi un gemăt, şi patefonul indispensabil tineretului care se distrează debită hotărît un jaz. Cizmele şi pantofii de lac, perechi-perechi, intrară în epilepsie de salon. Feţele dansatorilor, pierzîndu-şi masca familiară, se concentrară inspirate, ca deasupra unei mese de spiritism, devenind în dans un singur trunchi cu patru picioare, patru mîini şi două capete.

Grupurile se formară. Femeile, într-o parte, mai toate mame, evocînd valsul de odinioară, ticăloşirea slugilor moderne, emanciparea odraslelor şi reţete de mîncare; bărbaţii, într-altă parte, servindu-şi mici aperitive anecdotice şi pornografice. Domnul Deleanu îşi formase grupul de pocher, nu departe de căldările cu sticle şi damigenele alineate.

Vînătorii porniră urmaţi de cîni spre iazul tărcat de amurg.

Flăcările focurilor aprinse trezeau fosforescențe de aur în ochii cailor, dîndu-le straniul lucirilor de zale în vechi morminte de voievozi.

Se răspîndiră de-a lungul iazului, lăsînd în urmă focurile cu limbi roșii spre cer și zvîrcoliri de umbre negre pe cîmpie. Olguța era însoțită de Alexandru Pallă.

Deasupra căderii soarelui, zarea deschise un gigantic evantai, carmin în unghiul de bază, înălțat în degradări de roșu aerian, cu portocalii pulverizări în albastrul cerului încă iluminat, în timp ce zările de nord, sud și răsărit se-ntunecau pur, cuprinse de umbră ca de-o amplă răcoare albastră, cu pete verzui pe cer.

Țiuitul țînțarilor, gemut parcă în depărtări, plesnea strune subțiri la urechea vînătorilor. Dinspre cîmp, trilurile greierilor răsunau ca scîncetul a milioane de mîțișori lepădați. Iazul gîlgîia surd de glasul broaștelor. Acolo, tăcerea era ca o fată ciupită de vărsat; orăcăitul broaștelor găurindu-i tenul curat de înserare pe apă.

Fîșîitul trestiilor evoca mișcări de babe în rochii de mătasă, într-un salon cu luminile stinse.

Olguța se așeză la marginea iazului, pe un trunchi de salcie doborîtă, cu Pașa alături.

— Pașa, tu ai cunoscut-o pe Fița Elencu?

— Hm ! Cine n-a cunoscut-o !

— Deșteaptă: nu?

— Prea deșteaptă pentru o femeie ! Sluțenia Fiței Elencu era expiatorie.

— Tu crezi că inteligența e un atribut masculin?

— în genere, da. Femeile sînt predestinate curbelor. Inteligența e arhitectură de linii drepte.

— Tu crezi că Fița Elencu n-a iubit niciodată?

— Știu eu?... Se spunea că în tinerețe ei... Nu cred să fi iubit pe cineva! între ea și viață erau numai raporturi de idei.

— Oare-a ucis?

— ...?

— Hai, Pașa!

— Pe cine?

— Pe logodnicul ei, aici, în iaz.

— Nu știu. De ce să-1 fi ucis?

— Fiindcă o înșelase.

— Accident...

— Ciudat accident!... Biata Fița Elencu! E îngrozitor, Pașa, să iubești și să fii urîtă, respingător de urîtă!

— Să iubești și să fii bătrîn e mai teribil!

Răsărise o stea strălucitoare pe zarea colorată a apusului.

— Oamenii bătrîni au nevoie de melancolie, Pașa. Asta-i cochetăria lor: a doua, după ce le-a albit părul. Dar gîndește-te, Pașa, cînd aveai douăzeci de ani, să fi iubit pe cineva și fața ta să fi fost respingătoare!... De altfel, bărbații n-au nevoie de frumusețã. Sluțenia unei femei e un acord fals; sluțenia unui bărbat adevărat rupe acordul, îl depășește, creind o disonanță care subjugă prin puterea ei... Fița Elencu a suferit mult. între ea și viață, înainte de-a fi raportul de idei de care vorbeai tu, a fost sluțenia. Un om și-a bătut joc de ea. E cea mai odioasă crimă a unui bărbat, să joace comedia dragostei unei femei urîte! Gîndește-te, Pașa, cît era de dezarmată această fată care învățase viața în biblioteci! Slută și deșteaptă, învățată și lucidă. Dragostea nu exista pentru ea. într-o zi privirea unui om i-a dat conștiința că și ea e femeie. închipuiește-ți, Pașa, că unui lepros cu fața mîncată i-ar întinde cineva' o oglindă mincinoasă, în care, în locul feței de cadavru, ar apărea o față de om. Va mai exista altăceva pe lume pentru acel lepros decît oglinda care-i redă imaginea omenească? Logodnicele înșelate de logodnici plîng. Fița Elencu a ucis. A sfărîmat oglinda mincinoasă...

Răsunau pocnete de pușcă și lătrat de cîni. Treceau umbre repezi, pictate cu tuș chinezesc pe zarea apusului. Broaștele tăcură. Se auzea numai palpitația lichidă a iazului.

— Tu ai ucide, Pașa?

—• Nu ! E oribil.

— E oribil. Eu am ucis.

— Tu?... Pe cine?

— O broască, Pașa, dar am avut senzația că ucid. Omorul e mai mult o stare subiectivă decît un fapt în sine. Cei care ucid în război n-au senzația crimei. Eu am avut-o, împușcînd o broască fioroasă, tot aici, pe iaz.Țăranii pretindeau că-i sufletul Fiței Elencu, reîncarnat. Niciodată n-am văzut o broască atît de mare! Ședea pe un trunchi de salcie, și cînd orăcăia, celelalte broaște tăceau. Un sunet

de guşat, aproape lătrat. O uram, ca şi pe Fiţa Elencu, fiindcă-mi era frică de ea. Am ochit-o lung...

Olguţa tăcu. Nu se mai auzeau pocnete de puşti. Pe nesimţite, răsărită într-un colţ de cer, lunş, aşteptase împlinirea nopţii; şi, o dată cu întunecarea zărilor, lumina ei intră în noapte ca o spadă în teaca de catifea.

^- ...Am ucis-o. Un pîntec alb, găurit, şi două labe ridicate-n sus. Gest de blestem. Coşmarul copilăriei mele. în zeci de nopţi am visat labele broaştei, ridicate spre mine, ameninţîndu-mă... Paşa, ce umilitor lucru e laşitatea! Am stat de vorbă cu tine şi n-am tras nici un foc, numai ca să nu ridic puşca în faţa acestui iaz.

— Ce faci?

— încarc puşca, zîmbi Olguţa, ridicîndu-se brusc.

— Lasă, Olguţa!

— De ce? Şi ţie ţi-e frică!

Un ciot de salcie răsturnată se ridica diform din argintul apei.

Olguţa făcu un pas înainte. Paşa se ridică, urmînd-o. Săltată cu patul în umăr, puşca luci în lună.

Paşa îşi pregăti urechea.

Tăcerea se prelungi apăsător.

Olguţa lăsă ţevile-n jos.

— Ce-i, Olguţa?

întoarse spre el o faţă albă, cu aceeaşi expresie pe care Paşa o văzuse într-o seară la Paris, cînd pianul amuţise brusc şi Olguţa-1 congediase, întinzîndu-i o mînă rece,

— Hai să plecăm.

Porniră tăcuţi. Olguţa mergea încet, cu umerii aplecaţi şi picioarele grele.

Se apropiară de focurile aprinse în cîmp. Patefonul cînta înainte, perechile dansau, servitorii pregăteau masa pe pături întinse la pămînt. Frigul de toamnă se lăsa, aburind suflările.

— Paşa...

Olguţa se opri, ridicînd ochii spre Paşa. Glasul era calm; vorbele, clare.

— ...tu trebuie să ştii de ce boală a murit bunica mea. Cancer, nu?

— Da. Cancer.

Porniră înainte. O picătură de sudoare îngheţată căzu de pe fruntea Olguţei, lunecînd de-a lungul nasului.

Plecase de la masă, fără să anunţe pe nimeni. încălecase şi pornise în galop. Dorea să ajungă mai repede acasă.

Nu vedea nimic, nici stele, nici lună, nici pămîntul tăiat în vaste marmure simple.

Vorbele doctorului Mass erau neclintite în faţa ei, pe cer, înainte şi-n urmă, în copitele calului, în bătăile inimii şi-n zvîcnirea tîmplelor.

în clipa cînd smuncise puşca, lipindu-i patul de umăr, simţise adînc junghiul în sînul drept.

Apărură spume pe botul calului. Crupa-i lucea de sudoare.

Olguţa căscă gura ca să-şi descleşte fălcile. O dureau pînă-n tîmple.

Luna apăru trist pe vîrful unui plop, ca o frunte de oştean rezemată pe spadă.

Calul gîfîia precipitat. Călcîile intrară în burta udă de sudoare. Trecu prin sat, prin spart lătrat de cîni. Intră în curte. Descăleca. Lăsă calul slobod. Intră prin atenanse de-a dreptul în odaia ei. Aprinse lampa. Se dezbrăcă, smulgîndu-şi bluza. Se apropie de oglindă, cu pieptul gol.

îi tremurau mînile, înăduşite. Pipăi vechea cicatrice a sinului, uşor, uşor, de jos în sus.

Inima fu atinsă ca de un deget rece.

Ascunsă în sînul drept, la capătul cicatricei, o duritate se formase, dureroasă la pipăit.

Făcuse flacăra lămpii prea mare. Fila, cu limbile de funingine ieşind din tubul sticlei. Nu s-auzea nici un zgomot în casă.

Creierul era greu, negru şi compact, ca o bucată de fier în ger. O dureau tîmplele, fălcile, şi, subt bărbie, adînc subt bărbie, un junghi ascuţit.

Ferestrele erau deschise. Frigul grămădit asupra ei îi înfiora lung spinarea, cutremurînd-o. Ridică ochii. întîlni în oglindă o faţă necunoscută, descompusă, cu ochii rătăciţi, ca obrazul acelor fete de ţărani care în noaptea Sfîntului Andrei, la miezul nopţii, cu două lumînări la dreapta şi

la stînga, aşteaptă în faţa oglinzii să apară chipul mirelui şi văd nebunia dilatîndu-se în ochii lor.

Sări în picioare, smulgîndu-se din încleştarea apariţiei din oglindă. îşi acoperi sînii cu mînile, atît de violent, că durerea sinului drept răsună în ea ca un ţipăt strident.

Cancer!

Avea un străin în ea! Intrase un strigoi în trupul ei!

Năvăli spre uşă, smunci de mîner, alergă nebuneşte pe coridoarele întunecate, lovindu-se de scaune, de mese, trîntind uşile, fugind, fugind prin casa vidă.

— Babă! Babă!

Bătea cu pumnii în geam, gîfîind.

— Ce-i, duduie? Iaca, vin.

Apăru în cămeşă de noapte, c-un şal pe umeri. Olguţa-i apucă mîna, ca cineva care se îneacă.

— Ce-i, duduită? Vai de mine, ş-ai ieşit în cămeşă!

O acoperi cu şalul de pe umerii ei, o luă în odaie, o aşeză pe pat, aprinse luminarea.

Ghemuită în şal, Olguţa tremura atît de tare, încît şalul avea o vibraţie de motor. Nu putea articula nici un cuvînt. Dinţii clănţăneau, izbindu-se sacadat.

Baba o luă în braţe, o aşeză de-a latul patului, sprijinindu-i spinarea cu o pernă mare, luă oghialul, acoperindu-i picioarele, şi scotoci prin dulap. Se apropie de Olguţa cu o sticlă de rom. Umplu pe jumătate un pahar mare:

— Bea, duduită.

Olguţa întinse capul, cu ochii îndureraţi de muţenia buzelor şi neputinţa trupului de-a face altăceva decît să tremure. Baba îi cuprinse capul cu o mînă, cu cealaltă ducîndu-i paharul la gură. Dinţii trepidau pe buza paharului. Jumătate se vărsă pe şal. Cîteva picături de rom alunecară pe limbă, printre gingii, răspîndindu-şi arsura. Gîtlejul se descleştă. Un val de rom, înghiţit ca un hap, se revărsă violent. Aburii fierbinţelii cuprinseră stomahul, ridicîndu-se în sus cu o duduitoare zvîcnire a inimii.

Baba turnă din nou în pahar. Docil, cu un istovitor efort de a-şi stăpîni tremuratul, Olguţa înghiţi.

Se stîrnise-n ea un vînt fierbinte de Sahară. Valuri iuţi de căldură pulverizată pînă-n creier, şi, printre ele, enorm, bubuitul inimii ca un galop de apocalips. Ochii se acopeiră de polei, buzele se înroşiră, obrajii ardeau. Somnul venea greu şi incandescent ca un metal topit.

Simţi că-i ridicată, legănată; simţi aer proaspăt pe obraji, apoi se topi, se topi...

Baba o adusese în braţe în odaie. O aşeză în pat, înfăşurată în şal, o acoperi cu oghialul, îi potrivi pernele subt cap şi se aşeză pe un scaun la picioarele ei.

Gîndul, întunecat încă de somn, se deşteptă ca un copil într-o casă necunoscută, cu o impresie de durere, de greu, de străin.

Deschise ochii. Se lumina de «ziuă. Recunoscu lumina la fereastră. Şi înainte ca vreo judecată să se fi format, simţi că cineva i-a luat lumina, că o priveşte fără s-o mai aibă, cum şi-ar privi o călugăriţă părul tăiat.

Se ridică încet, îngreuiată de-o căldură stranie. Privi. Dormise înfăşurată într-un şal care mirosea a rom şi a ceapă prăjită. îl azvîrli.

— ...?

Cineva îi mutase masa, punîndu-i-o la căpătîi. Un pahar de limonada, alt pahar cu o linguriţă în el, alt pahar cu ceai, un bilet rezemat de un teanc de cărţi.

Dragă Olguţa, n-am vrut să te trezim. Baba ne-a spus că ţi-ai stricat stomahul. Ia curăţenia, bea limonada sau ceaiul şi rămîi în pat cît mai tîrziu.

Să nu fi răcit cumva la iaz ! Ţi-am pregătit pe scaun o compresă şi alcool; acele de siguranţă le-am pus pe masă. Fii drăguţă, Olguţa, şi ascultă pe mama.

P.-S. Şi pe papa, care te sărută şi-ţi doreşte să dormi tun şi să te scoli veselă şi sănătoasă. îţi pregătesc un vin negru, mai bun decît doctoriile.

Papa

...De la iaz pînă la paharul cu rom din odaia babei, întîmplările nopţii se refăcură fulgerător, zvîcnind în migrenă.

îşi privi trupul cutremurată de spaimă. Să fugă din el... Capul se ghemuise sperios între umeri. Nu îndrăznea să

facă nici o mişcare. Respira iute. Şi deodată, celălalt gînd, acoperit pînă atunci, se ivi: Vania!

Căscă gura larg, lăsînd să ţipe tăcerea, respiră înecat, ochii se acoperiră de ceaţă, capul i se prăbuşi în palme, şi fără sunet — ca fîşîitul spumei de val solitar pe mare calmă — plînse.

Tîrziu, în aceeaşi tăcere, îşi trase palmele de pe obraji. Faţa apăru istovită, ca bătută de grindină. îşi rezemă tîmpla de părete, privind lumina cu vidul ochilor.

Cucoşii cîntau, din timp în timp, ridicînd luminii semne de hotar. începură printre crengi glasuri de argint mărunt. O dîră roză, ca zeama de zmeură, coloră pervazul ferestrei, apoi podelele.

Se auzi un scîrţîit de care, mugete de vite.

începea viaţa... pentru alţii.

Nu.se deşteptase încă nimeni. îşi răcorise obrajii cu apă rece, se îmbrăcase încet, cu gesturi de plumb, ca un om foarte bătrîn.

Intră în biuroul domnului Deleanu în vîrful picioarelor. Mirosea a tutun şi a piele. Se aşeză la biurou. Luă o hîrtie de scrisoare cu *en-tete-u* profesional al domnului Deleanu, şi scrise, imitînd slova bărbătească. Osteneala mişcărilor apleca şirurile, încovoia greoi literile, dîndu-le o fizionomie bătrînească.

Iscăli: „Iorgu Deleanu".

Luă un plic. începu să scrie adresa:

Monsieur Richard Mass
Professeur ă la Faculte de Medicine...

Şi o podidi plînsul, cu şiruri atît de dese, încît, lăsînd adresa neisprăvită, îşi aplecă fruntea, îndepărtînd-o de biurou, deasupra covorului, lăsînd să curgă lacrimile în voie, cum sîngerează căprioarele împuşcate în cap deasupra izvorului.

III

Nici unul dintre copii nu era pus la curent cu complotul celor bătrîni. Era în ochii bătrânilor un zîmbitor mister, ascuns subt priviri grave, şi ca o presimţire de sărbătoare în casă. Semnalul tainicelor uneltiri fusese sosirea domnului Deleanu de la Bucureşti, încărcat de pachete şi plin de şoapte strecurate la urechea doamnei Deleanu, a cucoanei Catinca şi a lui Herr Direktor. Şi Paşa fusese informat, cu obligaţia solemnă de-a respecta secretul.

Domnul Deleanu sosise la amiază. Dacă Olguţa n-ar fi fost atît de distrată în timpul vizitei obişnuite în biuroul tatălui ei, ar fi observat desigur frămîntarea domnului De-^ leanu, de copil care deţine un secret eruptiv. Şi l-ar fi aflat. Dar Olguţa nu-1 întrebase nimic.

Cu braţul în jurul gîtului tatălui ei, mai mult privindu-i părul alb decît ascultîndu-1, auzise vag cronica bucureşteană. în faţa spectacolului vieţii, domnul Deleanu avea încă prospeţimea reacţiilor copilăreşti. Nici o blazare, nici o amărăciune, nici o oţetire. După viaţa tihnită de la Medeleni, cele patru zile de septembre petrecute la Bucureşti îl înfierbîntaseră ca pe copii întâia seară petrecută la teatru. Văzuse tot. Ştia tot. Pe deasupra, fusese angajat într-un spectaculos proces de fraude militare, care-1 pasiona. După o simplă lectură a Ordonanţei definitive, cu creionul roş în mînă şi zîmbetul în ochi, mai expresiv decît ochelarii, aflase întregul mecanism al procesului, găsind şi soluţia juridică de cîştig.

Ziua trecuse, dominată de verva descriptivă a domnului Deleanu.

Seara, la masă, doamna Deleanu anunţase pe convivi că a doua zi dis-de-dimineaţă se făcea mare grijitură, rugîndu-i pe toţi să se scoale mai devreme şi să dispară de acasă pînă la ora dejunului.

— ...La unu fix vă chem cu clopoţelul.

— Şi eu, tante Alice? întrebă Monica, nevăzîndu-se exceptată.

Doamna Deleanu abia izbutise să-şi stăpînească năvala rîsului.

— Şi tu.

— Şi eu? nu se putu ţine domnul Deleanu.

Rîs general din pricina accentului şcolar al întrebării domnului Deleanu. Doamna Deleanu oftase, ridicînd din umeri, dezolată, ca şi cum totul s-ar fi descoperit.

A doua zi de dimineaţă, după cafea, subt controlul doamnei Deleanu şi al cucoanei Catinca, toţi fură expulzaţi, cu interdicţia formală de-a reveni pînă la unu. Numai domnul Deleanu fu sechestrat în biurou; doamna Deleanu îl socotea incapabil să păstreze un secret mai mult de douăsprezece ore.

Plecară cu toţii în livadă: Paşa, cu pelerina pe umăr şi uneltele pictoriceşti; Herr Direktor, cu un teanc de ziare; Puiu, cu un dosar şi un vraf de literatură juridică; Mircea, cu mînile goale; Monica şi Dănuţ, cu mormanul de corecturi al volumului lui Dănuţ — scrupulos şi cuprins de panica debutanţilor faţă de cele mai neînsemnate greşale de tipar, Dănuţ era la a patra corectură.

Numai Olguţa lipsea. Pornise cu maşina lui Dănuţ. Din ziua vînătorii de raţe nu mai încălecase. Făcea zilnic aceleaşi drumuri la gară, dar cu automobilul; automat: dusă de motor.

Există un surîs unic al feţei omeneşti, pe care-1 au părinţii bătrîni cînd întîmplător evocă amintirea unui copil al lor, plăpînd şi copilăreşte înţelept, care-a murit de menengită la şase sau la şapte ani. Copiii morţi de menengită sînt cele mai sfîşietor de luminoase chipuri ale copilăriei.

Durerea acelor bătrîni e veche, s-a ros; le-a rămas uneori melancolia. Au descoperit într-o casetă o şuviţă de păr a copilului lor sau şi-au amintit o vorbă de-'a lui, abia glumeaţă, îl revăd jucîndu-se liniştit pe covor, cu fruntea gravă şi minutele potolite ca ale înţelepţilor. Nu e zvon de rîsete, nici gamă de vorbe subţiri amintirea acelui copil: e mai mult o tăcere, o pată de soare. Părea mereu preocupat, x:a cei care joacă şah. Era blînd şi concentrat. Nu supăra pe nimeni. Se pregătea parcă să intre în mormînt, cu faţa lui solemn copilărească şi mînuţele lui mici, încă de pe atunci ostenite de viaţă, ca aripele pasărilor care-au trecut marea.

Bătrînii surîd; îl văd copil, îl ştiu mort. La fel surîdea şi copilul lor cînd se juca pe covor.

Acest surîs al feţei omeneşti îl avea dimineaţa de septembre. Şi cerul, şi soarele, şi frunzele, şi iarba, strălucind blînd de aceeaşi lumină, îşi aminteau de-o altă lumină a unui april de mult dus, copil rămas în amintire, cu hainele de floare albă şi ochii lui gravi de prea mult soare.

Activităţile celor din livadă erau lipsite de concentrare, distrate, diluate în dimineaţa de toamnă. Paşa privea mai mult decît picta. Herr Direktor, întins pe' iarbă, cetea fumul ţigării mai mult decît slova ziarelor. Puiu făcea baie de soare, cu ochii închişi şi capul rezemat pe două coduri. Dănuţ şi Monica, aşezaţi la masa de subt nuc, renunţaseră la corecturi, cu ochii pe sus. Mircea se plimba. Peste două zile trebuia să plece de la Medeleni. Sfîrşea vacanţa cu suflet apăsat. Era numit conferenţiar la Universitate, Primise vestea de curînd, fără entuziasm. Viitorul devenise greu pentru el. Nebuneasca speranţă că e iubit de Olguţa îi dezechilibrase viaţa altfel decît la optsprezece ani, cînd renunţarea la Olguţa îi dăduse, pe lîngă melancolie, orgoliul puterii lui. Pierduse acest orgoliu tineresc. Simţea covîrşitor nevoia gestului concret de a-şi rezema fruntea pe o mînă, de a-şi rezema capul pe un umăr — şi singura mînă, şi singurul umăr, pe care fruntea şi capul lui le căutau, erau veşnic depărtate de el, ca **o** zare de altă zare. întăia osteneală a tinereţei. Vid împrejur. Gustul amar al vieţii, care face pe bătrîni să-şi întoarne capul spre trecut, şi pe tineri să-şi aplece fruntea în faţa viitorului, cerîndu-i parcă mai curînd pacificarea bătrîneţii.

Simțea ca o adversitate a vieții împotrivă-i, o voință de a4 micşora, de a4 umili. De cînd era în liceu, dorise o viață limpede, cu linii sobre şi precise, ferită de promiscuitate şi echivoc. La optsprezece ani, o dată cu dragostea, paralel cu marele ei elan, apăruse, cu obscurități subterane, sexualitatea. Cedase, tulburîndu-se adînc. Prima lui metresă fusese o servitoare, oroare, servitoarea Olguței: Sevastița.

Atunci se desprinsese întâiul gest ostil al vieții. Deatunci îşi dăduse seama, prin el, că sexualitatea e o putere care nu poate fi ignorată, nici considerată cu dispreț patriotic, aşa cum era tratată Germania, în timpul neutralității, de presa francofilă.

De-atunci plătise tributul acelor tineri care neştiind, sau neputînd, să joace comedia sentimentală ca să obție prin ea gratuitatea actului fiziologic, recurg la procedeul comercial: cumpără. Cumpărase deci ceea ce-i accesibil pungii unui băiat sărac, al cărui ban, numărat, e destinat în primul rînd cărții.

După ce revenise, însă, din Germania, problema comercial rezolvată pînă atunci, luase altă înfățişare. Mircea nu mai era nici student la Bucureşti, nici doctorand în Germania, Era profesor în oraşul Iaşi. Nu se putea înjosi pînă acolo încît să frecventeze noaptea — cu penibila clandestinitate a funcționarilor sluți şi burlaci, a capilor de familie fățarnici şi vicioşi şi a elevilor de liceu, lubrici cum sînt cînii primăvara — acele lugubre încăperi, adevărate closete publice ale sexualității urbane.

întîmplarea, nu prudența, îl făcuse să descopere soluția oamenilor prudenți: metresa, nu profesionista.

Un anunț în ziarul ieşan *Opinia oferea,* seria completă a scrierilor lui A. D. Xenopol, cu preț modest. Se dusese la adresa indicată, unde făcuse cunoştință cu tînăra văduvă a unui profesor de istorie, mort în război, care dorea să desfacă o bibliotecă inutilă pentru ea şi împovărătoare pentru gospodărie, de vreme ce zilnic ar fi trebuit să scuture praful unor cărți necitite. Casă curată, cu podele ceruite, plăcută ochiului.

Cu părul ei lucios castaniu, descoperind o ceafă luminoasă, cu ochii ei malițioşi, zîmbetul ei cărnos şi pufos pe buza de sus, şi neastîmpărul ei robust, care dădea o tresărire trupească' vorbelor, văduva părea mai degrabă o şcolăriță de timpuriu împlinită la trup, purtînd uniforma pensionatelor de călugărițe. îi oferise dulceață, cafea. Cumpărase volumele lui Xenopol, dar biblioteca mai avea şi alte volume interesante. Invitat, revenise. între timp, văduva se informase despre Mircea. Testamentul defunctului îi interzicea o nouă căsătorie, subt sancțiunea pierderii averii de la el rămasă: casa, un pămînt răzăşesc şi pensia. Respectase testamentul, căutînd aceeaşi soluție sexuală pe care o căuta şi Mircea, deopotrivă de dificilă'pentru amîndoi. Mai întreprinzătoare însă decît Mircea şi gospodină ordonată pe deasupra, izbutise să-1 ducă şi să obție în etac ceea ce apropierea ei îi sugerase lui Mircea în biurou.

Raporturi clare, hotărnicite la cele două ore săptămînale de pat. Practică, şi totodată puternic femeie, văduva găsise exact ce-i trebuia; un băiat tînăr, care să n-o exploateze,; nici să n-o compromită.

Acum, însă, Mircea se simțea incapabil să mai aibă raporturi cu această femeie. Nu mai putea disocia dragostea în două. Actul sexual îi devenea odios atîta vreme cît se mărginea la contactul fiziologic dintre două trupuri; nu-1 mai putea accepta ca pînă atunci, cu titlul de laxativ seminal.

Vedea deschizîndu-se în fața lui ani grei şi tulburi. Dispărea din el privirea dreaptă; începeau priviri piezişe. Un dezechilibru din care se naşte blazarea timpurie, sau viciul.

Simțea dorința vieții de a-1 îndoi sau usca.

De ce?...

— Mircea!

Alexandru Pallă, cu barba în vînt şi pelerina atîrnînd pe jos, prinsă numai de un umăr, îl ajunse din urmă, suflînd greu.

— ...trist anotimp e bătrîneța! Lucram la o lumină de toamnă. O desprindeam uşor ca fumul din pipă. Ei şi?... Ş-am zvîrlit penelul.

Pe la douăsprezece se auzi claxonul maşinei lui Dănuț. Monica îl ascultă atentă, ridicînd ochi întrebători şi îngrijorați. Mai trecu multă vreme pînă cînd Olguța apăru pe poarta livezii. Monica-i urmări mersul încet, cu'capul aplecat. De cîtăva vreme, de cîte ori o surprindea pe Olguța

singură, cînd nu-şi supraveghea mişcările, i se strîngea inima.
Plecă ochii din nou pe corecturi. O auzi apropiindu-se.
— Tot corecturi, Monica?
Glasul era aton.
Se aşeză pe bancă, între Monica şi Dănuţ, punînd mîna pe gîtul Monicăi.
— Ce ai, Olguţa?
— Nimic.
— Ţi-s mînile îngheţate.
— M-am spălat. Unde-s ceilalţi?
— Prin livadă.
— E frumos... Dănuţ, cînd apare volumul?
Dănuţ tresări. De ani de zile n-o auzise pe Olguţa spunîndu-i Dănuţ. Olguţa era cea mai necruţătoare adversară a diminutivelor.
Şi era ceva în glasul ei, cînd îi spusese „Dănuţ", asemănător cu lumina dimineţei de toamnă.
— Ştiu eu, Olguţa! Poate că peste o lună. Cum vrei să-ţi leg exemplarul tău?
— Scoţi ediţie de lux?
— Ştii, chiar de lux nu. Cîteva exemplare pe hîrtie mai bună, pentru voi.
— Om vedea... Lăsaţi corecturile. E frumos afară.
Se auzi clopoţelul care-i chema la masă.
— Nu-i aşteptăm şi pe ceilalţi? întrebă Monica.
— Lasă-i. Mergem împreună: cei trei muşchetari, zîmbi Olguţa, luîndu-i de braţ pe fiecare.
Treceau printr-o lumină înaltă şi egal aurie. Frunze galbene şi pete de soare cădeau din pomii cu fructe coapte. Olguţa luase drumul cel mai lung. Era o luminozitate în toate cele, dinlăuntru parcă. Frunzele erau unse cu miere. Livada aştepta din clipă în clipă să devie de cristal sau de metal. Caldă, iarba înălţa uneori miros de mintă şi de busuioc.
Trecură pe lîngă un păr cu fructe galbene ca lămîile coapte, dar mai mici, rotunde şi netede. Un măr bătrîn era un cor de arome tinere cu obraji dolofani.
— V-aduceţi aminte de merele coapte din bucătărie? îi întrebă Olguţa, evitînd cuvîntul copilărie.

Zîmbiră toţi. Sînt întrebări la. care nu răspunzi decît zîmbind.
Ajunseră cei din urmă. Viţa pridvorului se înroşise trandafiriu, albăstrind mai răcoros albastrul cerului de deasupra streşinei.
— Hai, copii! îi întîmpină doamna Deleanu.
Şopti ceva către cei din pridvor, şi toate capetele apărură. Era armonios grupul lor, cu Olguţa la mijloc, cu soare pe obraji şi-n păr, tineri, înalţi.
— Mama Grahilor! şopti domnul Deleanu. Ce Dumnezeu ! Aveau şi un tată faimoşii Grahi!
— Şi-un unchi! sări Herr Direktor, luînd braţul Monicăi.
O exclamaţie generală se desprinse cînd intrară în sofragerie. Flori de-a lungul mesei de gală, o langustă în armura ei stacojie, cupe de şampanie, banane, piersici. Candelabrul din sofragerie era decorat cu viţă roşie. Servitoarele aveau şorţuri albe, pantofi lustruiţi şi ciorapi de-ai fetelor, cîrpiţi grosolan.
— Ce sărbătoare-i, mamă?

— O aniversară?

Se întrebau unii pe alţii, fără să descopere cauza acestui aspect de sărbătoare.
— Se călugăreşte Herr Direktor! propuse Olguţa.
— Da. Intru în ordinul „Benedictinei", răspunse Herr Direktor, indieînd sticla de benedictină proaspăt adusă de la Bucureşti.
Se aşezară la masă intrigaţi. în timpul mesei, domnul Deleanu nu-şi găsea astîmpăr; privea felurile de mîncare, numeroase, cum privesc copiii la teatru orhestra care întîrzie ridicarea cortinei.
întâiul dop de şampanie care izbucni, în clipa cînd sticlele fură aduse, fu domnul Deleanu. Destupă sticlele, umplu cupele, le repartiza.
Herr Direktor se ridică, potrivindu-şi monoclul. Măsură în şir pe toţi convivii, făcînd parcă un bilanţ, verifică pe dinafară, cu vîrful degetelor, conţinutul buzunarului drept al jiletcei, şi, strivindu-şi ţigara în scrumelniţă, după un fum suprem, începu, fumegînd încă:

— Dragii mei, într-adevăr sărbătorim o aniversară. Se împlinesc cincisprezece ani de cînd Kami-Mura a devenit feciorul meu. Slavă Domnului, toţi de-atunci sîntem şi acum în jurul aceleeaşi mese. Pe lîngă vechii convivi, mai văd cu plăcere pe cucoana Catinca, glorioasă gospodină moldoveancă, adversara muntenilor şi a picturei modernisteiste; pe Alexandru Pallă, glorios pictor moldovean, adversar al civilizaţiei moderne şi aliatul cucoanei Catinca; pe vechiul meu prieten din Pitar-Moşu, Mircea, fiul cucoaţiei Catinca, admiratorul picturei moderniste şi al civilizaţiei moderne; şi, în sfîrşit, pe nepotul meu Puiu, viitorul decan al baroului Iaşi. Vă rog să iertaţi digresiunea, dar în această casă cu trei avocaţi nu se putea să nu aduc omagiul digresiunii profesiei atît de bine reprezentată. Dragii mei, acum cincisprezece ani, cînd mi-am botezat feciorul la această masă — botezîndu-mă şi eu — cinci oameni erau trişti şi unul singur era vesel. Cel vesel era noul tată; cei trişti, foştii părinţi, fiul şi... surorile.

Herr Direktor o privi pe Monica.

Monica se roşi uşor, plecînd genele.

— ...Una dintre surori, cea de pică, mi-a schiţat în linii generale obligaţiunile profesiei de tată. îi mulţumesc acum. Cred că le-am respectat, se adresă Herr Direktor Olguţei. Cealaltă soră, fiica soarelui, zîmbi Herr Direktor privindu-1 pe Dănuţ; n-a spus nimica. Dar vă asigur că era cea mâi necăjită dintre toţi. Noul tată al fratelui ei o făcea să capete experienţa unui sentiment necunoscut pînă atunci: antipatia, graţios exprimată prin culorile obrajilor şi palpitaţia genelor. Aşa-i, Monica?

Monica ridică din umeri, roşindu^se mai tare.

— Aşadar, urmă Herr Direktor, pentru Monica, ziua de azi e aniversara unui rapt şi a unei antipatii.

Dînd scaunul la o parte, Herr Direktor se îndreptă spre Monica.

— Facem pace, Monica?

Din tot sufletul, Monica-i întinse mînile. Cu o abilitate de scamator, Herr Direktor îi trecu verigheta pe deget.

— Ţi l-am luat pe Kami-Mura, ţi-1 restitui pe Dan Deleanu.

Cuprinzînd-o în braţe, o sărută pe amîndoi obrajii fierbinţi.

în zgomot de scaune tîrşite, paşi precipitaţi şi zăngănit de cupe, Monica deveni prizoniera grupului adunat în jurul ei. Soarele îi lumină părul înnoindu-i aurul. Sîngele îi lumina obrajii.

Dănuţ îşi privea zîmbind verigheta de pe deget, pe furiş, închizîndu-şi pumnul, deschizîndu-1.

Herr Direktor, cu gestul alarmat al unui director de muzeu, care-şi vede periclitată o statuie din pricina navalei vizitatorilor, îi îndepărtă pe toţi, invitîndu-i să-şi reia locurile.

— Iorgule, e rîndul tău.

Domnul Deleanu era atît de emoţionat, încît efortul stăpînirii emoţiei îl făcu să ridice fruntea c-un aer sfidător.

— Dragă Monica, acum cincisprezece ani, în anul cînd Grigore ni 1-a luat pe Dănuţ, te-am căpătat pe tine. Te-am crescut şi te-am iubit ca pe copiii noştri, şi singura noastră durere era că într-o zi vei pleca din casa noastră, cum pleacă toate fetele de la părinţi, măritîndu-se. Viaţa a hotărît să fim cruţaţi de această despărţire, căci nevasta lui Dănuţ nu poate să plece din casa părinţilor săi adoptivi. Iată de ce, astăzi, îţi spunem din nou, cu inima plină de o îndoită bucurie: bun sosit în casa ta!

Din nou, cupele porniră spre Monica.

— Şi acum, copii, urmă demnul Deleanu, să facem itinerarul viitorului... Scoase din buzunar un mare plic galben. ...Am aici două paşapoarte: unul, pe numele Olguţei; celălalt, pe numele doamnei şi domnului Deleanu. Am anticipat puţin căsătoriei: nu vă supăraţi?

Un inel de zîmbete se formă în jurul mesei, închizînd mărgeanul oval al obrajilor Monicăi.

— Mai am aici o hîrtie de la Ministerul Instrucţiei, prin care se acordă Monicăi un congediu de un an de la catedră, pentru perfecţionarea studiilor... căsătoriei, vorbi domnul Deleanu cu nasul în hîrtie. Iată acum şi vederile noastre. Tu, Dănuţ, nu te prea împaci cu profesia mea. Avocatura nu convine temperamentului tău. Cred însă că o catedră la Facultatea de drept nu ţi-ar displace. Profesoratul se împacă mai bine şi cu temperamentul tău şi cu literatura. Din acest punct de vedere, noi toţi am dori ca după căsătorie să pleci cu nevasta ta la Paris, să-ţi iei doctoratul în drept şi să-1 laşi pe tata să-ţi găsească o cate-

dră potrivită cu studiile şi preferinţele tale. Asta-i prima partea programului; a doua o priveşte pe Olguţa... Vorbi mai încet. ...Olguţa doreşte să plece în Franţa acuma, în septembrie. O rugăm, noi toţi, să amîne plecarea. Căsătoria lui Dănuţ va avea loc în noiembrie. Pînă atunci se vor face pregătirile necesare. Se poate să lipsească Olguţa de la căsătoria lui Dănuţ? Glasul devenise nesigur. După căsătoria lui Dănuţ, plecaţi împreună în străinătate, toţi trei. Fetiţa tatei, te rugăm cu toţii...

Privirile tuturora se îndreptară spre Olguţa. Pumnii îi năduşiseră subt masă; faţa-i era contractată. Dădu numai din cap aprobativ, izbutind să smulgă un zîmbet slab feţei palide.

Aclamaţii şi urale răspunseră gestului Olguţei. Izbucnise cu zboruri un cer de primăvară în sufletele tuturora. Amînarea plecării Olguţei fu semnalul deplinei bucurii. Dispăruse o apăsare, încetase prezenţa unei melancolii. Era ca o nevoie de dans în toţi. Rîdeau de nimicuri, frămîntîndu-se pe scaune. Fiecare obraz avea aerul că aduce o veste bună. Cupe rămase pline fură deşertate dintr-o dată şi din nou întinse spre sticlele de şampanie. Domnul Deleanu interpelă evreieşte pe servitori, o sărută pe Olguţa şi dispăru, revenind cu două sticle negre, prăfuite.

— Ultimele, anunţă el. Cotnar roznovenesc de la 1848. Una pentru logodnici, alta pentru Olguţa.

Olguţa băuse şampanie, bău şi un păhărel de cotnar. Obrajii i se rumeniseră. Nu vorbea; zîmbea mereu cam somnoros.

Se făcuse fum în odaie şi anarhie pe masă. Cucoana Catinca declarase că Paşa-i un mare pictor, dar că portretul Olguţei era o regretabilă eclipsă. Paşa convenise. Era atît de vesel, încît ascultase aprobînd mereu lecţia de portret servită de cucoana Catinca, oferindu-se chiar să-i facă un portret demonstrativ. Mircea îşi recăpătase verva, fraternizînd cu Puiu, admiţînd că avocatura e o profesie admirabilă, superioară tuturor celorlalte.

Toţi aprobau orice. Contradicţiile dispăruseră. Era o totală renunţare la asperităţile şi intransigentele personalităţii. Stăpînea gestul sufletesc de-a facei oc şi celorlalţi. Nici unul n-ar fi îndrăznit să tulbure prin ceva bucuria generală.

Abia pe la trei se sculară de la masă, congestionaţi, vociferînd şi gesticulînd. Se împrăştiară prin odăi, ducînd fiecare partea lui de bucurie. Dănuţ o însoţi pe Monica în odaia ei. Olguţa îi ajunse din urmă.

— Să trăieşti, Monica!

îi dezmierdă obrajii, sărutînd-o lung.

— Şi tu, Dănuţ.

îl sărută pe obraji.

Plecă.

Monica şi Dănuţ intrară în odaie. Tăceau. Jucau razele de soare aeriene mozaicuri galbene, atît de des, încît îţi venea să faci mişcări de înot prin valurile lor iluminate.

Se opriră în mijlocul odăii. Cu mînile întinse, amîndoi îşi priveau inelele lucind în soare.

— Intră, Olguţa.

Cu cafeaua şi păhărelul de coniac în faţă, răsturnat picior peste picior, în fotoliul biuroului, domnul Deleanu fuma, privind plafonul cu expresia fericită a jucătorului de cărţi cînd dă pe faţă un abataj.

Olguţa se aşeză pe marginea fotoliului.

— Papa, prea mult fumezi!

îi luă ţigareta din gură, zvîrlind ţigara în scrumelniţă. Ridicîndu-se de pe marginea fotoliului, umblă în saltarul din dreapta, unde domnul Deleanu îşi ţinea uneltele fumatului, luă o andrea, vată, colonie şi începu să-i şteargă ţigareta de chilimbar.

— Uite ce iesă, papa!

Vata se făcuse cafenie. Printre gene, domnul Deleanu îi vedea profilul aplecat deasupra ţigaretei. Cu mişcări îndemînatice, înşuruba vata în vîrf, o muia în colonie, cufundînd-o energic în tubul de chilimbar. Repetă operaţiunea pînă cînd vata ieşi curată. Privi tubul în zare: nu se mai vedea nici o umbră cafenie.

Un uşor sforăit. întoarse capul: domnul Deleanu adormise cu capul pe speteaza fotoliului.

Somnul îl îmbătrînea. îl privi lung, îi alintă cu vîrful degetelor aburul mătăsos de pe tîmple şi ieşi în vîrfuri.

Mergea încet prin lumină spre căsuța lui moş Gheorghe, în haină uşoară de vară, cu brațele goale şi capul descoperit.

Stăruiau în văzduhul toamnei zvonurile verii, nazal, ca zbîrnîitoarea unui zmeu depărtat.

Rîndunelele plecaseră, luîndu-şi arabescurile negre, lăsînd cerului, goală, culoarea tare, albastrul dur.

întîlni un flutur alb. După cîțiva paşi, fluturele devenise o amintire depărtată, ca palpitînd în lumina altor ani. Tot ce vedea, după ce rămînea în urmă, se îndepărta iremediabil în trecut. Nu întorcea capul. Mergea drept înainte. Ajunse lîngă prispa casei numai cu umbra ei. O privi: umbra Olguței. O lăsă în lumina galbenă a dupăamiezei de toamnă.

Intră în casă. închise uşa cu cheia.

Focul din vatră era pe sfîrşite; îl făcuse pe la douăsprezece Oțăleanca, subt priveghere Olguței. Mai puse cîteva lemne. Se aşeză pe laviță. îi era inima grea ca o amforă umplută cu lut.

Ferestruicele căsuței erau atît de mici, încît în lumină păreau două icoane îmbrăcate în aur, cu chipurile şterse, față-n față aşezate cu cele de pe părete, posomorite în umbra lor arsă.

14 septembre. La far, în fața mării, logodna ei...

Viața ei se isprăvea astăzi, 12 septembre.

Zilele viitorului, rupte din viață, cîntară, căzînd în lumina lor depărtată.

La munte, printre culmile pădurilor de brazi, spre seară, brazii sînt negri; tăcerea, gravă; cerul, solemn.

Lumina se împarte ca o mulțime în strane. între doi brazi e o lumină, între alți doi brazi e altă lumină: aceeaşi lumină, dar despărțită, trup lîngă trup.

Pădurile de brazi sînt pline de trupurile luminii, ca timpul de zile între nopți.

Nalți sînt brazii, drepți şi negri, de-a dreapta şi de-a stînga luminii dintre ei, care e naltă, dreaptă, limpede şi palidă. Cîte două facle stinse, de o parte şi de alta a unui mucenic de argint.

E veselă ca un copil lumina pe cîmpiile cu zări deschise şi pe mările fără hotar — dar între brazi, închisă între trunchiuri, cu stinse facle, lumina e tristă, neclintită în moartea ei palidă.

Şi de departe se desprinde un acord, altul... Abia le auzi. Cometele, în clipa cînd apar cu razele lor lungi prelinse în azur, dacă, în loc să fie armonii de lumini, ar fi de sunete, aşa ar plînge dintr-o zare pînă-n altă zare.

Cîntă un bucium la munte, aerian, lîngă cer, ca aurora boreală, prin imensități pure.

Lumina a murit palidă şi dreaptă între brazi, şi viața în afară e un bucium care plînge cu acorduri lungi, venind din viitor pînă-n trecut.

Viața plîngea din depărtarea de lumină a viitorului, deasupra sufletului neclintit în gîndul morții, ca lumina în pădurile de brazi.

12 septembre 1922

Dragă Monica,

Tu vei înțelege şi vei şti să ierți pe cea mai bună prietenă a ta, care trebuie să întunece întîia zi fericită a viitorului tău.

Am cancer.

Pe scurt: La Paris mi s-a făcut o operație la sînul drept, pe cînd tu erai în Pirinei la Andree Bertrand. N-ați ştiut nimic, nici tu, nici Paşa, fiindcă de pe atunci mă temeam. Tumoarea s-a refăcut, progresînd vertiginos. Am scris hirurgului care mă operase la Paris o scrisoare iscălită Iorgu Deleanu. îl somam, ca tată, să spuie adevărul. I-am arătat că pentru o femeie operația la sîn e o mutilare prea gravă şi că numai primejdia cancerului ar justifica-o. A răspuns telegrafic, recomandînd operația imediată: extirparea sinului. Scrisoarea lui, sosită astăzi dimineață, vorbeşte de sarcom canceros, arată fără înconjur gravitatea, orientîndu-se şi după examenul primei tumori, şi după scurtul timp care-a trecut de la operație pînă la refacerea tumorii.

Slavă Domnului! Am fost cruțată de minciună şi de îndoială.

Scrisoarea hirurgului afirmă evaziv că *mai pot* trăi încă mulți ani. Cum? nu spune. Dar eu ştiu. Bunica mea aşa a trăit, din spi-

tal în spital, din sanatoriu în sanatoriu, de laViena la Paris, de la Paris la Londra, lăsînd pretutindeni bucăţi de carne putredă. Urmează mirosul de cadavru, morfina şi restul.

Nu-mi simt puterea să duc astfel de viaţă, *fiindcă iubesc,* Monica. Vania trăieşte. E în ţară. Mă iubeşte. Poimîne, 14 septembre, trebuia să plec cu el în America. Vezi...

M-am gîndit, Monica, nopţi de-a rîndul la voi toţi. Veţi suferi. Dar rămîneţi împreună. Vania rămîne singur. Şi totuşi, nu pot ezita. De opt zile am primit telegrama de la Paris, de opt zile am certitudinea absolută că am cancer, şi de opt zile ezit, deşi zi cu zi tumoarea creşte. E îngrozitor. încă două zile, şi aş fi plecat, l-aş fi întîlnit pe Vania, aş fi fost fericită, aş fi sperat într-un miracol, aş fi trăit mai departe, infirmă, cerşind viaţă, cerşind dragoste, cerşind milă.

Nu ! Sînt suveranul vieţii mele. Liberă, v-am sacrificat pe toţi lui Vania, dragostii mele pentru Vania; o voi sacrifica şi pe ea, acuma, cînd văd că încep să devin robul vieţii mele. De opt zile, Monica, mi-e milă de mine, trăiesc din milă. Cînd am primit telegrama de la Paris, am primit şi o scrisoare de la Vania: îmi scria zilnic. Am vrut să sar cu automobilul într-o rîpă, să isprăvesc scurt: era atît de simplu şi de imediat! Dar a doua zi trebuia să-mi vie o scrisoare de la Vania. Am trăit încă o zi, pentru scrisoarea aşteptată. Aşa trăiesc de opt zile. în scrisoarea de astăzi Vania mă anunţă căe la Constanţa, unde mă aşteaptă. Nu ştie nimic. N-am avut curajul să-i scriu adevărul. Tremuram la gîndul c-ar fi putut veni lîngă mine. El e stăpînul meu. L-aş fi urmat.

Asta-i tot.

Acuma iată ultimele mele dorinţi. Prin testamentul pe care-î pun într-un plic separat, îţi las toată averea mea, cu următoarele obligaţii netrecute în testament:

1) Jumătate din avere să fie la dispoziţia lui papa.

E hîrţuit de datorii pe care le plăteşte muncind cum nici un om de vrîsta lui nu mai munceşte. După moartea mea, dacă va mai putea să muncească, să-i fie munca o distracţie, nu o nevoie. Să vorbeşti numai tu cu el, după vreo lună de la moartea mea, spunîndu-i în numele meu că-i interzic să refuze această ultimă solicitudine a afecţiunii mele. îl rog.

2) Să-1 trimiţi pe Puiu la Paris să-şi facă doctoratul în drept, pensionîndu-1 lunar timp de doi sau trei ani, în aşa fel încît să poată duce o viaţă decentă, fără de privaţiuni. Trebuie scos, acuma, cît e tînăr, din mediul avocaturii provinciale. Să se deprindă la Paris, muncind în alt mediu, fără de mediocrele succese ale avocaturii, să stimeze altăceva decît şmecheria. într-o măsură, Puiu e copilul meu. Ţi-1 las ţie.

3) Să-i serveşti babei o mie de lei pe lună, pînă la moartea ei, indiferent dacă rămîne la noi sau pleacă. Şi să ai tu grijă să rămîie.

Pe tine şi pe Dănuţ vă rog să nu mai plecaţi în străinătate, deocamdată. Credinţa mea e că Dănuţ n-are nevoie de doctorat în drept, nici de profesorat. Spune-i că am toată încrederea în cariera lui de scriitor. Voinţa, care-i lipseşte în viaţă, o are în scris. Pe el nu 1-a alterat nici avocatura, nici viaţa de provincie, şi nu-1 vor altera, mai ales alături de tine. Casa noastră nu trebuie să rămîie goală. Cu voi începe o viaţă nouă. Poate că vor mai răsuna glasuri de copii în casa noastră, dînd şi casei, şi părinţilor noştri ceea ce le lipseşte. Sărută pe mama şi pe tata, roagă-i să mă ierte şi spune-le că i-am iubit frumos şi drept.

Transmite lui Herr Direktor, lui Paşa, lui Mircea şi mamei lui afectuoasa mea îmbrăţişare. Caută de-1 vezi la Iaşi pe doctorul Prahu. E bolnav, înăcrit şi bătrîn. Ajută-1. Nu-1 lăsa în mizerie. E îngrozitor de singur.

Tu mă cunoşti, Monica. Am trăit cincisprezece ani împreună. Doresc ca, prin tine, tot ce-a fost afecţiune şi solicitudine în mine să continue. Desigur că uit multe lucruri în această clipă grea. Ţi le vei aminti tu, în locul meu, făcînd ceea ce aş fi făcut eu. Veghează, mai ales, să nu se prăbuşească nimic din casa noastră. Să îmbătrînească toţi, strînşi în jurul tău şi al lui Dănuţ. Fă tot posibilul ca papa să renunţe la necontenitele lui călătorii. Să rămîie cu voi la Iaşi.

Roagă-1 şi pe Dănuţ să facă în amintirea mea efortul de-a ieşi din el, de-a rîde, de-a glumi, între voi, acasă,restaurînd golurile.

Şi acum, Monica, o ultimă rugăminte, cea mai grea. în ziua de 14 septembre, adică poimîne, Vania mă aşteaptă, de la patru în sus, la farul din Constanţa. Trebuia să ne logodim acolo. Du-te în locul meu, *neapărat.* Am lăsat instrucţiuni imperioase în testament să fiu îngropată la Iaşi, în cavoul familiei, în ziua de 16 septembre. Ai timp să te duci şi să te întorci.

Monica dragă, mi-e milă de tine, dar ce vrei să fac? Lui nu-i pot scrie altăceva decît că-1 iubesc.

Du-te.

Cere-i inelul meu de logodnă. Să mi-1 pui pe deget. Am acest -drept. Sînt logodnica lui şi voi rămînea logodnica lui şi atunci cînd inelul va străluci pe o falangă uscată.

Du-i din partea mea această fâşie de rochie, în amintirea celei mai frumoase zile a vieţii mele. Am petrecut-o cu Vania la Bălţi. El ştie.

Monica, spune-i că nu pot să-i scriu. Va înţelege.

Fii cu el cum ai fost cu mine, cînd Vania, pentru noi, era mort. Spune-i că strîng în braţe şi sărut întreg pămîntul pe care i-l las pustiu.

Dacă întîmplător mai primesc mîne o scrisoare de la Vania, du-i-o.

Olguţa

Tremura, tremura. îi tremura trupul, îi tremurau buzele, îi tremura bărbia.

Dragostea ei! Dragostea ei! Rîndunică aruncată în convoiuri de gheţari!

Dragă papa,

Tu ai fost cel mai scump camarad al meu, din copilărie şi pînă astăzi...

Nu mai putea. Fără glas, scînci, închizînd ochii. Capul îi căzuse pe măsuţa de scris. Respira învălmăşit. îşi urni din nou capul greu, cu un abur pe ochi. Se ridică. Se lăsă pe marginea laviţei. Ca la cînii care trag a moarte, capul îi era aplecat; prea greu pentru puterea trupului.

Se ridică din nou, luă scrisoarea şi telegrama doctorului Mass, dîndu-le pe foc.

Flăcări iuţi izbucniră. Era o căldură înăbuşitoare în încăperea mică. Luă scrisorile lui Vania, le strînse în braţe cu toată puterea; durerea sinului răspunse ascuţit. Se aşeză pe un scăunaş, la gura vetrei. Cu o mişcare de mamă care ajută primii paşi ai copilaşului, ţinîndu-l cu minele de umeri, vîrî scrisorile în gura sobei. Flăcările dansară. închise ochii. Ca un soare de vară, căldura scrisorilor arse îi juca pe obraji.

Se întunecă. Un morman negru ca o haină de doliu. Se ridică. Se duse în tindă.

Descuie uşa.

Să fugă!

Gîndul izbucni atît de violent, încît o zgudui, înălţînd-o dreaptă ca o flacără supremă.

Se îndoi din nou.

Se întoarse în odaie. Luă din valiză revolverul. Se aşeză pe laviţă, rezemîndu-şi coasta de mormanul de perne. Tresărea un spasm de plîns fără lacrimi în muşchii obrazului. Revolverul devenise prea greu, ca tras de-o altă mînă. îşi odihni mîna cu revolverul, culcînd-o pe genunchi. Cu mîna stînga îşi căută inima.

Era îmbrăcată cu rochia de „Esmeraldă". Din corsaj smulsese făşia trimisă lui Vania. Roşeaţa soarelui din apus o îmbrăca în ape portocalii, de culoarea rochiei, înlocuind făşia desprinsă. Ca să asculte inima, îşi ţinu respiraţia. Avea o arsură de ger în toate încheieturile, şi fruntea-i năduşea în valuri, lăsîndu-i gust sărat în colţurile buzelor.

Mîna cu revolverul se înălţă, îndreptînd ţeava spre degetul care marca locul inimii.

Degetul cel gros al mînii drepte pîndea inert pe trăgaci.

Privi lumina, c-un surîs mirat.

Era ca o tăcere încremenită a unei mulţimi, în preajma panicei sau a uralelor.

în lacătul inimii glonţul intră.

Viaţa năvăli afară.

Ploaie de stele, zilele viitorului căzură în noapte.

Capul bălăbăni, descumpănit.

Trupul căzu, ca aruncat din galop, cu săgeata în inimă.

Pleoapele se zbătură pe ochii albi.

Tăcerea fu de moarte, în fata icoanelor.

IV

Vînătă şi verde, marea îşi înălţase statura de valuri, tunete şi spume.

Ferestrele odăii Monicăi, deschise, aspirau ceaţa sărată.

Răsună o bătaie în uşă. Stărui. Jupîneasa intră, aducînd o ceaşcă de cafea neagră. Monica tresări, dîndu-se îndărăt; văzu, oftă, mulţumi. Jupîneasa ieşi.

De două zile, fiecare om, fiecare mişcare îi dădeau fiori în spate, cutremurînd-o. S-aştepta mereu s-audă un gemăt, o prăbuşire, unplînset, un ţipăt strident. Aşa lăsase Medelenii. Nesomnul de două nopţi o chinuia palidă pe marginea coşmarului. Moţăia mergînd şi stînd şi sărea înfricoşată la orişice mişcare, străbătută de panica aceluiaşi gemăt de geamandură şi de aceeaşi vedenie de casă prăbuşită în întuneric, uşi deschise, ferestre date-n lături, umbre alergînd cu lămpi, ochi rătăciţi, gesturi demente... Mirosul de tămîie nu-i mai ieşea din nări. Odaia copilăriei lor fusese prefăcută în cameră mortuară. Olguţa, întinsă cu faţa în sus, în straniu somn de statuie cufundată în apă; două luminări arzîndu-i la cap; domnul Deleanu, pe marginea patului, scofîlcit, plîngînd cu gura deschisă şi ştergînd cu batista obrajii Olguţei, ca şi cum ea ar fi plîns; şi Herr Direktor, fără monoclu, stînd pe un colţ de scaun, cu fruntea plecată şi buza răsfrîntă.

în odaia doamnei Deleanu, miros de eter; bocete în bucătărie şi o tăcere grea, sfarmată de gemete. Vorbele pieriseră.

îşi rezemă capul de marginea patului, simţind cu tîmpla, răceala barei metalice.

Aţipi.

Iar răsună o **ciocan**itură la uşă. Jupîneasa intră.

— Domnişoară...

O atinse pe umăr. Monica sări.

— Ce-i?

Clipi des, cu mînile pe inimă.

— ...întreabă birjarul dacă nu-i daţi drumul?

îşi scoase ceasul din valiză: erau patru şi zece. îşi trecu mîna pe frunte. La patru trebuia să fie la far. Luă scrisorile: a Olguţei **şi** a lui Vania, ultima venită a doua zi după moartea Olguţei.

Se coborî în goană pe scări, se sui în trăsură.

— La far.

Trăsura porni, cotind pe bulevard. în preajma mării vîntul bătea atît de tare, încît marea părea invizibil prelungită în văzduh, dincoace de ţărm.

îşi strînse gulerul paltonului. Dădu drumul trăsurii. Sui scările. începu să alerge. Se opri să respire. Iar alergă. Digul era pustiu; duduia de furtună ca o inimă grea. Cu salturi de pantere îmbăiate, valurile săreau, aruncîndu-şi spumele pulverizate peste dig, lăsînd ochiuri de apă şi bură de ploaie.

Nici un vapor pe mare, nici o pînză. Zare vînătă, mare clocotind de spume sure, nouri ca turme de boi în vijelie.

Ritmic, vaiet de enormă cucuvaie, unitul geamandurei: Uuu... Uuu... Uuu...

Ajunse la far. Respiră adînc. Trecu înainte. Privi.

— ...?

Nimeni. Pustiu. Marea.

Se răsturnase parcă o statuie al cărei piedestal era întregul pămînt.

— Vania!

îi răspunse urletul mării cu spumele vîlvoi.

Grea, inima i se scufunda cu fiecare bătaie. Se aşeză jos, pe lespede.

Aşteptă. Aşteptă.

Nimeni.

Marea, marea, marea...

Plîngeau alți ochi prin ochii ei, pe obrajii albi, slăbiți, deasupra buzelor amare.

Scrisoarea lui Vania! își șterse ochii. Scoase scrisoarea din buzunar. O privi.

— ...?

Avea ea dreptul s-o deschidă?

Da. în această clipă ea era Olguța, ea era dragostea și suferința Olguței.

- Âa!

Monica se repezi, cu brațele întinse. Foaia de deasupra zburase pe mare, smulsă ca de o mînă enormă. Cealaltă foaie palpita foșnind în degetele încleștate ale Monicăi.

Se așeză din nou pe lespedea de piatră, ținînd foaia rămasă, cu amîndouă mînile, acoperind-o ca pe o flacără.

...Asta-i viața mea, Olguța.

Ce-am făcut? Pentru ce-am trăit? Ce-am adus eu vieții? Nimic î La o vîrstă cînd dragostea dă culmi tinereței sau ucide, eu am fugit de ea. Gîndește-te bine. Eram tînăr; ca tine. Femeia pe care-o iubeam — o iubeam cum la douăzeci și ceva de ani iu* bești. Erau în mine mai multe biserici înălțate pentru ea decît a înălțat lui Dumnezeu imperiul rusesc. Această femeie m-a îngrozit. Dacă eram viu, mă ucideam o dată cu dragostea sau o iubeam mai departe, cu scîrbă, cu ură, cu revoltă și blesteme — dar o iubeam. Omul viu aduce dragostii cerul și iadul său, și rămîne lîngă ea. Eu am fugit, am suferit, am uitat și am trăit, despărțindu-mă și de dragoste, după ce mă despărțisem de părinții mei, de țara mea, de credințele mele, de tot.

Ce-am făcut? Nimic ! Sînt omul care veșnic a fugit de ceva sau de cineva, în altă parte, și de-acolo iar, și iar.

Pe cine căutam? Ce căutam?

Mă întorc îndărăt, în fața vieții mele, și mă îngrozesc. Unde n-am fost? Ca vasul-fantomă, am călătorit mereu, pretutindeni, gonit de-o veșnică neliniște, și am trecut prin toate cele, fără ca nimic să mă atingă, să mă lovească, să mă oprească. Sînt un strigoi. Exist pentru alții ca nourii, dar pentru mine nu exist, și nici viața nu există pentru mine. Trec prin ea ca o fantomă. Eu nu cunosc triumful obstacolului care te face să exiști, dîndu-ți dorința să înlături ceva, apărîndu-te sau făcîridu-ți loc.

Trec. Sînt abur, neant. Sînt abstract. Trec prin lumea concretă ca mînat de un blestem, fără consistență, fără popas. Odihna și zbuciumul fapturilor concrete mie nu mi-s date.

Tatăl meu mi-a dat acest trup de uriaș, iar mama mea a aruncat în mine sămînța de vînt a tătarilor nomazi din care se trăgea — dar suflet nici unul nu mi-au dat. Uriașul moldovean și mica tătăroaică s-au iubit. Dar eu nu sînt copilul iubirii lor; eu sînt blestemul neamului tătar, corcit cu sînge de ghiaur și blestemul boierilor moldoveni corciți cu sîngele neamului care le-a ucis străbunii.

Fug. Asta-i viața mea. De nimic și după nimic, dar fug. Mă tîrăsc pe fața pămîntului, fără să încolțesc nicăieri. Lunec. Viața nu mă acceptă. N-am aderențe la viață.

Pot eu să trec asupra ta blestemul acestor două neamuri încrucișate-n mine? Pot eu, la această vrîstă, să cred în miracolul iubirii, cînd în tinerețe am trecut prin ea ca aburul prin munți și m-afn lepădat de ea fugind mereu?

Nu ! în fața ta, mai ales, eu, omul fără suflet, fără consistență, n-am dreptul să înalț cuvîntul iubire. Flacăra lui au avut-o părinții mei; mie mi-au lăsat cenușa și vîntul care-o poartă.

Rupe scrisorile. Uită vorbele mele. Uită-mă. Dacă exist pentru tine, alungă-mă, cum mă alungă pămîntul. Sînt o umbră, nu sînt un om. Lumina tinereței tale mă va alunga. Nu pot să te înșel. Iubirea ta pentru mine — mă închin în fața ta — e mai grea decît blestemul lăsat din părinți; e pedeapsa vieții împotriva strigoilor care-au cutezat să privească soarele.

Rămas bun, Olguța. Mînile mele nu îndrăznesc să te binecuvinteze. îmi plec genunchii în fața ta. Iartă-mă și uită-mă,

Vania

*

Scrisoarea era udă de bură marină. Căzu. Spumele o cuprinseră în clocotul lor. Monica se ridică încet. Era atît de tristă viața, încît marea se deschidea înainte ca un drum de pace și odihnă.

Porni spre viață cu umerii plecați.

EPILOG

Mircea se deşteaptă trist. Prin somn se oprise alt suflet asupra lui, muzicalizîndu-1, lăsîndu-i ca o moarte de acorduri dulci şi ca dispariția unei suflări de primăvară. O visase pe Olguța, sau poate-şi visase sufletul care-o iubise pe Olguța. Vibra încă o atingere a inimii lui, dînd sunetul straniu al instrumentelor de coarde, demult necîntate.

Urmă o senzație de pustiu, de îndepărtare, de exil — şi se deşteptă de-a fnnelea în etacul conjugal.

Era atît de ireal delicată mîhnirea pe care i-o lăsase somnul — fior de stea desprinsă — încît tot ce-i văzură ochii îi păru grosolan şi brutal. Zîmbi mirat şi amar, cu tulburarea copiilor cînd le vine să plîngă din senin.

Dacă o ciocîrlie transformată prin metamorfoză în rață şi-ar aminti de un zbor în soare, pe cînd era ciocîrlie — la fel s-ar mira, privind în jur decorul familiar. Mirosea a oțet de trandafiri, acrit în căldura de etac ermetic închis, cu storurile trase.

Răcise cu o zi înainte la o întrunire politică. Se înapoiase afon, terorizat de aprehensiunea unei pneumonii, plin de exagerări pesimiste.

I se acoperiră obrajii de roşeața ruşinii, gîndindu-se că se alintase ca un copil răsfățat, care pentru o simplă tăietură la deget sau un inofensiv gutunar, exploatează afecțiunea alarmată a părinților. Pe cînd trăia cucoana Catinca, :o-ar fi îndrăznit niciodată să joace rolul copilului răsfățat.

Mama lui îl iubea, dar cu o energie spartană, care excludea diminutivele şi în vorbă, şi în faptă.

Şi la Berlin, în timpul doctoratului, trăise izolat, îngrijindu-se singur de cîte ori era bolnav, cu un optimism întotdeauna robust, bărbăteşte.

Viața conjugală îl transformase. Bărbat în viața socială, devenea treptat mai copil în viața de acasă.

Se căsătorise după moartea mamei lui cu văduva profesorului de istorie, demult metresa lui. După moartea Olguței o părăsise. Trecuseră cîteva luni. Primise într-o zi o scrisoare stîngace şi tristă, umilă şi discretă, care-l înduioşase, în timpul cît o cunoscuse ca metresă nu-i bănuise nici o aptitudine pentru melancolie. Veselia ei era veşnicul ei neastîmpăr, cum rîsul stupilor nu-i decît răsunetul'activității albinelor. Scrisoarea ei îi semnalase prezența unui suflet acolo unde văzuse numai un trup. îşi'reluase vizitele, sărbătorit ca un stăpîn. Treptat le' îndesise, prelungindu-le. Moartea Olguței îl debilitase, dîndu-i nevoia răsfățului feminin. Acolo îl avea.

După moartea cucoanei Catinca — a doua moarte — se îngrozise de singurătatea casei lor.

Cîtăva vreme, dormise dincolo, în casa văduvei. Apoi se căsătorise, aducîndu-şi soția în casa lui. Marieta Balmuş era tot atît de activă şi bună gospodină ca şi cucoana Catinca. Mircea trăia exact în aceleaşi condiții de curățenie ordonată, confort substanțial şi hrană moldovenească ale copilăriei şi adolescenței lui.

Trupeşte, Marieta Balmuş era soția lui, dar sufleteşte era mama lui, sentimentul maternității, nesatisfăcut **în** această femeie normală, înlocuindu-l pe acel al dragostii, inaccesibil în puritatea lui înaltă, acestei femei perfect echilibrate, calme, practice, lipsită de orşice romanțiozitate. Dar această tardivă maternitate, deviată spre un' bărbat, mai puțin neliniştitoare decît iubirea, era mai învăluitoare, mai adormitoare, făcînd din Mircea vasalul suveranității ei. în casa lui era copilul soției lui. Pe nesimțite devenise „Puiule" în gura nevestei lui, **în** inima ei,' **în** casa lui şi, la urmă, în atitudinile lui din viața intimă. Ea ținea banii, dîndu-i cît îi trebuia. Ea îi cumpăra cămeşile, crăvățile, ciorapii. Cu ea se ducea la croitor cînd îşi comanda haine. Jumătate din personalitatea lui era tutelată, cu deplinul lui consințimînt şi spre profunda lui satisfacție. Avea sentimentul că nevasta lui se sacrifică exclusiv pentru el, asumîndu-şi grijele mărunte — cele care ostenesc mai meschin sufletul — cu un devotament care-l înduioşa. Suma acestor înduioşări zilnice, exaltate de recunoştință, îi dăduse lui Mircea de la o vreme credința că o iubeşte.

Jumătate de suflet autonomă era gata să accepte tutela. Pînă atunci, Mircea, care în viața casnică se supunea orbeşte bunului-simț şi spiritului practic al soției lui, n-o consulta niciodată asupra activităților lui publice. Continua să facă politică țărănistă, lucra la Universitate cu studenții lui şi publica studii acerbe în *Viața contimporană.*

într-o zi, după un dialog avut pe dormeuza din etac, spre seară — Mircea şedea întins cu capul pe genunchii nevestii lui — Marieta îi zdruncinase credința în țărănism.

Marieta era o veche abonată a *Universului.* Țărănismul era tratat în consecință, dar de gura unei femei cu trup pietros, care adoră capul de pe genunchii ei, dezmierdat după fiecare vorbă, sărutat după fiecare rudiment de revoltă verbală. Marieta îi arătase că hoți sînt în toate partidele politice, dar că fiecare partid politic are şi un egal procent de oameni oneşti, care doresc binele țării pe căi mai paşnice decît acele indicate de partidul țărănesc. Intrînd la liberali, Mircea şi-ar fi putut valorifica altfel decît pierzîndu-şi sănătatea în întruniri județene inteligența şi cultura lui; ar fi putut ajunge deputat, poate ministru, şi binele pe care niciodată nu l-ar fi putut face într-un partid de veşnică opoziție l-ar fi putut realiza avînd un rol efectiv în organizarea socială. Pe lîngă aceasta, devenind liberal, viitorul lor ar fi căpătat alte perspective: un voiaj în străinătate, tot felul de înlesniri materiale etc...

După cîteva luni de astfel de convorbiri, Mircea era din nou înduioşat — şi altfel decît pînă atunci — de solicitudinea Marietei pentru viitorul lui. înscrierea la liberali devenise fapt necesar, ca o răsplată a Marietei. Fusese felicitat pentru această înscriere de atîția oameni care-i preziceau un viitor strălucit, încît Mircea îşi dădu semă că oamenii nu sînt atît de răi cum par şi că e mai agreabil să trăieşti între prieteni, găsind şi-n afară atmosfera de acasă, decît să stai mereu la pîndă printre duşmani, venind zilnic acasă ostenit, frînt, amar.

Liberalii îl numiseră profesor universitar. Sărbătoriseră în doi acest succes al Marietei.

— Marieta, uite un volum care merită să fie înjurat. Ce spui?

— De cine-i, Puiule?

îi spunea numele autorului. Marieta se informa. Dacă autorul n-avea rude sau prieteni care-ar fi putut îngreuia cariera lui Mircea, recenzia crîncenă apărea. Altfel, Mircea tăcea, alegîndu-şi alt subiect. Această vamă prealabilă devenise automată.

Treptat, Mircea părăsea realităţile artistice, literare, sociale şi politice, acut contimporane, îndreptîndu-se spre idei generale şi principii dezindividualizate.

Rărise raporturile cu menajul Dan Deleanu. Atitudinea lui coincidase cu a Marietei, deşi cauzele erau deosebite, înlăturînd astfel explicaţiile penibile. în atmosfera Monicăi şi a lui Dănuţ, de la sine, fără nici o indelicateţă din partea cuiva, Marieta-i devenise străină. Acest sentiment îl apăsase cu prilejul întîii vizite. Ei trei, Monica, Dănuţ şi Mircea, erau legaţi printr-un trecut comun şi printr-o înrudire intelectuală care-i făcea egali. Reţetele de gospodărie şi preţurile legumelor în piaţă, vorbite de Marieta în acea atmosferă, sunaseră ciudat, cu toate că Monica abundase în sensul Marietei.

După cîteva zile, Mircea simţise o profundă umilire, mai ales din cauza reacţiei lui de-atunci, defavorabilă Marietei, atribuind Monicăi şi lui Dănuţ aceeaşi reacţie — natural, ascunsă — ceea ce crea între ei trei o complicitate involuntară şi tacită împotriva Marietei.

Pentru Marieta, Monica era prea frumoasă şi prea „doamnă". N-o umilise Monica prin nimic, dimpotrivă, dar o umilise propriul ei sentiment de jenă deferentă, parcă servilă, faţă de Monica.

De-atunci se vedeau rar.

Uneori numai, cînd Mircea îl întîlnea pe Dănuţ la redacţia *Vieţii contimporane* sau pe stradă, vorbeau cu aceeaşi prietenie. Odată, trecînd din întîmplare prin faţa casei Deleanu, singur, Mircea fusese poftit înăuntru de doamna Deleanu. întîrziase cîteva ore în casa cea scumpă amintirilor lui. Marietea nu ştiuse nimic. Mircea fusese din nou umilit. întîlnirile cu Dănuţ sau cu ceilalţi luau treptat un

caracter clandestin, culpabil în ochii lui. Le evita pentru comoditatea conştiinţei.

Proeminenţa Marietei creştea şi se afirma zi cu zi. Mircea devenise prizonierul fericit al devotamentului ei. între ei discuţii aprinse nu existau decît atunci cînd Mircea dorea s-o vadă cu ochii mai aprinşi şi obrajii mai coloraţi. Zîmbea lung. Discuţiile se terminau prin sărutări. Altfel, Mircea ceda necondiţionat. Se simţea iubit cu solidă onestitate de o femeie tînără şi frumoasă în ochii şi braţele lui. Formulele: „casa mea"; „nevasta mea"; „nevastă-mea spune"; „nevastă-mea face"; „s-o întreb pe nevastă-mea"; „cum o hotărî nevastă-mea" începură să apară des în vorbele şi gîndurile lui Mircea, c-un fel de mîndrie ocrotitoare şi ocrotită. O considera egală cu el nu numai în faţa patului şi a vieţii mărunte, ci şi în faţa sufletului. Devenise camarada lui, interlocutorul lui preferat. El îi vorbea cu capul pe umărul sau pe genunchii ei, ea îi alinta fruntea şi obrajii, pronunţîndu-se hotărîtor asupra tuturor problemelor de ordin practic sau cu contingenţe practice. De cîteva ori, cuvîntul „fericire" venise pe buzele lui Mircea. Se simţea fericit. Era în el un echilibru, plenitudinea unei stabilităţi, care-i dădeau încredere în viitor şi în viaţă.

Lucra sistematic. Marieta era'foarte cumpătată în cheltuieli, îşi făcea cu mînile ei abile rochiile şi lenjeria, avea o singură servitoare, şi totuşi era bine îmbrăcată, şi casa de o minuţioasă curăţenie. Astfel, din leafa lui de profesor universitar şi din onorariile primite pentru articole şi studii, Mircea putea să-şi umple biblioteca, ţinîndu-se la curent cu tot ce se scria în'apus. Marieta îi respecta cu sfinţenie odaia şi orele de lucru. Niciodată nu-1 importuna cu vreun zgomot, cu vreo confidenţă futilă, cu vreo întrebare casnică sau cu înţepate chemări la masă, Cînd ieşea din biurou, masa era gata, Marieta, veselă, atentă, plină de solicitudine, niciodată rău dispusă, cicălitoare sau enervată, revărsînd asupra lui răsfrîngerea neajunsurilor incidentelor casnice.

în casa lui, cum se spune, „totul mergea pe roate".

Căsnicia era cea mai mare surpriză pe care i-o rezervase viaţa. Nu-şi închipuise niciodată că fericirea poate avea acest aspect cotidian, cu un mecanism atît de simplu, atît de la-ndemînă tuturora, fără să ceară nici exaltare,

nici eroism, nici sacrificii. Se simțea fericit în orașul lui, în profesia lui, pe strada lui, în casa lui.

Calmul acestei fericiri sedentare îl îngrășase puțin, îndulcindu-i vigoarea agresivă, pe care i-o dăduse războiul, în gesturi și în unele inflexiuni ale glasului, cînd era cu Marieta, începea să samene cu conu Mihăiță Balmuș.

După moartea Olguței, se deprinsese să fumeze. Nu se mai putea dezbăra de tutun, dar Marieta îi raționase fumatul: zece țigări pe zi. Cu ochi atît de umezi îl rugase să facă acest sacrificiu pentru ea, încît îl făcuse, respectîndu-1. Această dovadă de voință, de stăpînire de sine îi devenise tot atît de necesară ca și cele zece țigări cotidiane.

Aprinse o țigară: a unsprezecea.

Mirosul de oțet îi stăruia în nări, amintindu-i umilitor — acum — scena dinainte de culcare. Participase la o întrunire liberală în județ. Nădușise vorbind. La întors, în automobil, ziua de april se dovedise mai mult luminoasă decît caldă. Răcise. Se înapoiase pe la opt, fără glas, tremurînd* Marieta se transformase în pătimașă infirmieră. îi făcuse imediat patul, foc în odaie, masaj cu oțet de trandafiri, lapte bătut cu gălbenușuri de ou și rom; îi dăduse aspirină, îl unsese pe nas și în nări cu vaselină. îi puseseși ventuze, pe deasupra. Cetluise ferestrele, condamnase ușile de-afară, ca să evite curentele. Mîncase în goană. Venise la el în pat, alături, dăruindu-i căldura trupului ei viu. Dragostea, cu lampa stinsă, fusese ultimul medicament, administrat cu devoțiune.

Abia acum, în această odaie întunecată, mirosind a închis și a oțet de trandafiri, își aminti că afară, cu luna plină, trecea o noapte de april.

Papucii, la marginea patului, pe covorașul moale; tictacul ceasornicului atîrnat de cîrligul unei semilune de alamă cu termometru, cadou util de-al Marietei; respirația calmă a Marietei, al cărei trup, lipit de al lui, nădușise devotat supt cuverturile de iarnă cu care îl acoperise... și dispariția acelui vis, trist, frumos și vag amintindu-i de Olguța și de un alt Mircea...

își trase piciorul, dezlipindu-și-1 de pulpa feminină, își îndepărtă coapsa.

Se trezi pe marginea patului, cu țigara aprinsă, între degete. Era atît de ordonată Marieta, încît, întinzînd mîna

prin întuneric, găsi exact la locul său scaunul cu halatul de noapte, în timp ce vîrfurile picioarelor intrară mașinal în papucii de pîslă.

Deschise ușa, ținîndu-și suflarea: evada. Respiră. Deschise ușa din față. Era în lumină, ca pe țărmul unui basm. Avu gestul de îmbătare al femeilor cînd, răsturnînd capul pe spate, aduc cu mînile o creangă înflorită, încovoindu-i vîrful spre fața lor.

Sute de nopți trecuseră pe lîngă el, fără să le vadă, fără să le presimtă. De cînd se căsătorise, se culca foarte devreme, zidit în fericirea intimă a patului conjugal. Uitase înălțimea nopților, stelele, Calea-laptelui și gestul trufaș al trupului omenesc, în clipa cînd devine tulpina solitară a acestei imensități boltite în corola cerului.

Și noaptea era de april! înfloriseră atîția zarzări peste noapte, că parfumul lor de sărutări de fete tinere părea al lunii pline, primăvăratec albă în noaptea străvezie. înfloreau mereu alți zarzări, fetițele mirese ale primăverii, cu candoarea lor de muguri rozi și flori albe. Plutea în noapte, printre zarzări, deasupra pămîntului nebulos, înălțat în lună, sfîșietorul vag de melancolie, acordul stins, pe care i-1 lăsase visul lui.

Și Olguța murise...

Era în el o chinuitoare dorință de-a se pulveriza în noaptea de parfum și de argint, de-a nu mai fi, de-a dispărea...

Fruntea i se plecase. Și ochii lui întîlniră pe pămîntul de primăvară în care era trupul Olguței o umbră groasă, lată, cu papuci de pîslă și halat de noapte. Intră în casă. Trecu în odaia lui de lucru. Aprinse lampa. Se așeză la biurou. Deschise saltarul de sus. Scoase un pachet de țigări. Aprinse o țigară: a douăsprezecea.

Era în el tristeța fără leac pe care i-o lăsaseră în adolescență ultimele pagini ale *Annei Karenin.*

Olguța, Mircea... Un fel de personagii moarte în paginele unui roman. Existaseră?

Nici ochii, nici mînile nu mai întîlneau nimic. Era singur ca după o lectură tragică. în viață! Exilat din trecut, din tinerețea, ca dintr-o carte cetită, după cuvîntul: fine.

Oftă. O amintire surdă îl făcu să deschidă saltarul de jos, în care păstra amintiri din tinereță și de la părinții săi. Scoase o geantă. Geanta lui de licean la Liceul Lazăr.

— Hardtmuth...

Găsise o plumieră plină de creioane Hardtmuth, trimisă de Olguța la București. Pe capac, o inscripție pirogravată:

„Fabrica recunoscătoare".

Creioanele erau intacte. Năvălea din plumieră, dimpreună cu mirosul creioanelor, rîsul de copil vesel al Olguței, rîsul cu ochi negri și dinți albi.

Murise. Niciodată rîsul acela...

Portretul Olguței, făcut de Alexandru Pallă, tot în geantă era. Marietei nu-i plăcea acea „oroare".

Oftă.

Scrisori de la Monica. Cerneală veștedă, hîrtie îngălbenită.

O foaie de hîrtie. O desfăcu:

5 iunie 1914

Mă jur pe dragostea mea, mă jur înaintea sufletului meu întreg și clar că dacă într-o zi voi simți că sînt în rîndul tuturor oamenilor, la fel cu ei, acceptînd și propovăduind minciunile lor și trăgînd foloase de pe urma acestei voluntare sau involuntare sclavii; disprețuind sufletul meu din această noapte, sau ironizîndu-1;

tăgăduind că iubirea este singura justificare a vieții, ultimul ei scop, singura și suprema ei frumusețâ;

mă jur pe dragostea mea, care în această noapte mi-a adus deplină lumină, să mă sinucid. Și dacă îmi voi călca jurămîntul, dacă voi fi atît de netrebnic, încît să nesocotesc acest sfînt legămînt luat față de mine însumi — să știu că sufletul mi-e rupt în două, și că merit să trăiesc înainte, în rîndul tuturora, la fel cu toți, fiindcă o dată cu jurămîntul acesta, pe care l-aș rupe și l-aș călca, mi-aș rupe și aripele, și zborul.

Mircea Balmuș

Avu înălțarea cutremurată a animalelor tinere cînd adulmecă vînt de primăvară.

— Puiule ! Puiule!

Tresări. Marieta intrase fără s-o audă.

Era pe genunchii lui, în cămașă de noapte, desculță, cu capul prăbușit pe pieptul lui. îi simțea cu pieptul bătăile inimii, și intra în el căldura trupului ei prin batista subțire. O strînse tare. Brațele ei îi încolăciră gîtul. Avea un trup elastic ca piersicele roșii, și părul despletit și răscolit •>cu luciri castanii în lumină, răspîndea parfumul său de noapte pe finețe. Pulpele-i atîrnau goale, albe ca miezul perelor.

Bătăile inimii ei îl înduioșau, dar întîlnindu-i pulpele rotunde, dorința-i fulgeră roșu înduioșarea. O strînse. Vibra cald, cu un gemăt slab, în brațele lui tari. O răsturnă jos, pe covor.

Se ridicară congestionați.

— Ne-a văzut luna! se alintă Marieta.

„Mircea Balptuș"

Iscălitura lui de acum £ece ani îl privea de pe foaia de hîrtie.

— Puiule, ce arzi? O scrisoare de dragoste?

Foaia ardea, ținută de un colt deasupra scrumelnitei.

— Uită-te!

Ochii Marietei văzură subt flacără, în invazia neagră a carbonizării, iscălitura: „Mircea Balmuș". îl strînse în brațele goale, cu recunoștință, lipindu-și trupul de el.

Scrum, numele ars căzu și el în scrumelniță, ca o uscată dungă de doliu.

Plecară, stingînd lampa.

Lumina lunii rămase în odaie, albă, albă.

Intrară în etac. Era cald, ademenitor. Se suiră în pat. Trupurile se lipiră. Mircea căscă, strănută.

— Puiule! Puiule! îl dojeni glasul Marietei.

Se încrustară unul în altul.

îl ostenise bine tinerețâ și Marieta, evitîndu-i o insomnie, prelungindu-i poate un gutunar.

Nemaiîncăpînd în Palatul Roznovanu, secțiunea a treia comercială a Tribunalului Iași fusese instalată în localul Școalei primare Trei Ierarhi. Justiția intrase în acest local ca moliile în blănuri, mîncînd zidurile, măcinînd lespezile.

în această ruină, însă, viața vuia ca o sfada fără intermitențe. Predominau evreii: negustorii evrei şi avocații lor.

Scările intrării, scobite ca băncile, basculau subt loviturile paşilor impetuoşi. Sălița din față, care dădea în foasta cancelarie a profesorilor şi în fostul cabinet al directorului, demult nu mai auzise pasul pendular al dascălilor primari, nici toaca sfioasă a ciuboțelelor elevului „chemat la cancelarie". Paşii care-o călcau erau neliniştiți, febrili. Ritmuri sacadate, nervoase, exasperate, tîrşiin scrîşnite, frecări şîşîitoare.

Mucuri de țigară, țigări pe jumătate fumate şi sigilii de scuipat frecate cu talpa. Deschizînd uşa cu geamlîc din fund, intrai în coridorul mozaicat, ducînd spre sala de şedință. Urlet de urină. Mari dulapuri de lemn gălbui, pline cu dosare acoperite cu reviste judiciare şi *Monitoare oficiale*. Fum gros. Geamuri sparte. Curent, mestecînd mirosurile. Oameni grăbiți, făcîndu-şi loc cu coatele, ca pe platforma tramvaielor ticsite.

Vocabular special: bani, lei, franci, dolari, lire, valută, citații, procedură, notificare, comandament, cambie, scadență, amînare, incident, „legea timbrului", taxe, grefier, ipotecă, jude sindic, sediu comercial, procură, misitie, cota-parte, persoană juridică, perimare, jurisprudență.

Ziua de april venise de pe coastele sudice ale Italiei, aducînd în cer culoarea Mediteranei, şi pe pămînt, suflarea coastelor de flori şi soare. Ochiul s-aştepta să vadă oameni şi femei frumoase, rîzînd în haine subțiri, muşcînd cu dinți albi fructe robust colorate. Rodia de marochin cu sîmburi de culoarea pomuşoarei; luminoasa portocală; trompa gălbuie şi verzuie a bananei şi piersicele de Rubens fardate ar fi fost fireşti în lumina acestei zile de april.

Dar april era afară, şi Dănuț era înăuntru, în localul secțiune! a treia a Tribunalului Iaşi.

Medelenii, scoşi în vînzare de creditorii ipotecari, aparțineau doamnei Rodica Bercale, foastă camaradă de şcoală a Olguței şi a Monicăi. Astăzi trebuia să autentifice, în calitate de procurator al soților Deleanu, actul de vînzare al mobilelor de la Medeleni, cu rezerva cîtorva. De cîteva luni, Medelenii erau un nume cu semnificație juridică, înscris în dosare, registre, acte, citații...

Auzise „strigările" pentru vînzarea moşiei Medeleni, auzise cele trei silabe de clopot florentin în gura judecătorilor, portăreilor, grefierilor, avocaților, misiților.

Cauza acestei vînzări, el, Dan Deleanu, era. Doamna Deleanu, domnul Deleanu şi Herr Direktor îl lăsaseră pe el singur să hotărască. Monica îi oferise moştenirea de la Olguța, să răscumpere cu ea moşia copilăriei lor.

Dănuț înclinase fruntea. Medelenii fuseseră vînduți.

De doi ani aproape, de la moartea Olguței, Dănuț avea un nume de scriitor — apăruseră două volume iscălite Dan Deleanu — şi era exclusiv avocat. Critica semnalase talentul şi fecunditatea tînărului scriitor, fără să ştie, natural, că tot ce publica Dănuț era demult scris, într-o epocă de singurătate şi anonimat, cînd numele Dan Deleanu nu exista în literatură.

De la moartea Olguței nu mai scrisese nimic. îi era frică să mai privească în sufletul său, umed de ape amare. Domnul Deleanu renunțase la avocatură. Puiu, trimis de Monica în Franța, îşi trecea doctoratul în drept. Dănuț ascultase rugămintea Olguței, cercînd să dea casei lor înviorarea care-i lipsea. Reluase el singur activitatea avocăţească a domnului Deleanu, simțind că prin această continuare în avocatură a numelui Deleanu întreținea în sufletul tatălui său un ultim interes pentru viață. îl consulta pe domnul Deleanu asupra proceselor, îi solicita sfatul, îl punea la curent cu rezultatele, permanentizînd astfel în el o activitate pe marginea vieții, dar activitate. în fiecare seară lucrau împreună în biuroul de jos, bînd cafele negre, fumînd, consultînd dosarele, codurile şi literatura doctrinară. Aceste cîteva ceasuri petrecute spre seară cu Dănuț erau singurele cînd domnul Deleanu redevenea veşnic tînărul tată al Olguței.

Constrîns de avocatură să se zbată, să vorbească, să combine, Dănuț avea uneori reminiscențe din verva şi ritmul Olguței, obținute prin efort nervos şi cafele negre. Marea iubire a domnului Deleanu se deprindea să se amăgească, să-1 confunde pe Dănuț cu Olguța. Cînd rămînea singur, tăcea ceasuri de-a rîndul, plimbîndu-se prin odăile casei goale, făcînd mereu ordine şi noi aranjamente în odaia Olguței, păstrată intactă, sau făcînd lungi pasiențe. Nu se mai ducea nici la club. Evita tot ce-i amintea de

viața lui dinainte de moartea Olguței. Nu vorbea cu nimeni despre Olguța. Uneori numai, se ducea la bucătărie, unde, împreună cu baba, pomenea de vremurile vechi.

De dimineață aştepta orele de seară petrecute cu Dănuț în biuroul profesional. Nu primea procese — deşi era stăruitor solicitat —, nu acorda nici o consultație. Devenise un fel de mentor-secretar al lui Dănuț.

De doi ani, Dănuț făcea efortul de-a fi avocat. Se căsătorise cu Monica. O căsătorie simplă ca o masă de duminecă, la care asistase numai Herr Direktor şi Mircea: cucoana Catinca murise, Paşa rătăcea prin străinătate, fără urmă. Masa de nuntă fusese tristă. Doamna Deleanu plînsese; domnul Deleanu, cu paharul de şampanie ridicat, tăcuse, tăcuse, îl pusese din nou pe masă, şi plecase din sufragerie fără să se mai întoarcă.

Dănuț şi Monica îşi petrecuseră noaptea nunții pe balcon, strînşi alături în acelaşi fotoliu, ca după un doliu recent.

Fericirea lor era intimidată, îşi ținea suflarea, neîndrăznind să-şi afirme lumina într-o casă devastată. Lipsită de exuberanță proclamativă, fericirea lor căpătase o sobrietate, o reculegere care-i dădeau ceva religios. Petreceau împreună puține ore. Dănuț era copleşit de activitatea profesională, Monica avea orele de profesorat. Acasă, Monica şedea cu doamna Deleanu; Dănuț lucra cu domnul Deleanu. Cînd se vedeau noaptea, în etacul lor, foasta odaie a Monicăi, prezența fiecăruia era o răsplată pentru celălalt. De cîte ori ochii lor se întîlneau, aveau acelaşi zîmbet adînc şi grav, în care, dincolo de trup, sufletul tresărea.

Scoaterea în vînzare a Medelenilor împrospătase vechile dureri. Domnul şi doamna Deleanu dăduseră procură generală lui Dănuț/Atît. Nici unul, nici altul nu spuseseră nimic. Vestit de Monica, Herr Direktor îi scrisese lui Dănuț o lungă scrisoare în care-i arăta că numai el trebuie să hotărască bărbăteşte:

...Părinții tăi nu mai văd în Medeleni decît moartea bietei Olguța. E natural. Dar tu trebuie să priveşti cu alt calm şi alți ochi vînzarea moşiei alor tăi, pe care la rîndul tău o vei trece urmaşilor.

Banul zvîrle-1, dacă ştii să-1 cîştigi: n-are nici o semnificație. Dar pămîntul păstrează-1. Nu-1 consider numai ca un capital solid investit, în zilele de astăzi mai ales, dar ca un semn concret al continuității neamului vostru. Oamenii fără pămînt sînt orfani. Asta o ştiu bine țăranii. Evreii care cumpără pămînt nu urmăresc numai o afacere, ci şi o stabilizare profundă a urmaşilor lor.

Un copil care vinde pămîntul moştenit se leapădă de străbuni, rămîne singur.

Conştiința de proprietar te face altfel cetățean al țării tale decît limba vorbită şi cea scrisă. Ai o bucată din trupul țării. O fracțiune din harta țării tale îți aparține. Orăşeanul nu cunoaşte acest sentiment. Pentru el iubirea de țară e o sinteză intelectuală şi afectivă; pentru proprietar e un fapt concret.

Sfatul meu e să nu vinzi Medelenii. E bine pentru voi şi pentru copiii voştri. O anumită energie se formează numai în vacanțele petrecute în copilărie la țară, pe moşia părintească. E altăceva să faci o viligiatură la nişte băi oarecare, unde te distrezi, şi altăceva e ca din copilărie să cunoşti în lunile de vară viața pămîntuiui, înlăuntrul hotarelor moşiei tale. Vacanțele copilăriei petrecute la moşie sînt un remediu împotriva futilității pentru care noi, românii, avem puternice predispoziții.

Păstrează Medelenii, dragă Dan. Luptă pentru pămîntul tău. Efortul pe care ți-1 impune această luptă îți va fi de folos. Nu alege soluția moldovenească a melancoliei. Te voi ajuta şi eu, punîndu-ți la dispoziție toți banii pe care-i voi putea realiza. Evident, te vei îndatora, vei munci mai mult, dar prin aceasta Medelenii, încorporați din nou familiei prin efortul tău, prin sacrificiul tău, vor fi spălați de durere, redevenindu-ți scumpi, cum ți-au fost în copilărie.

Aşa gîndesc eu. Eşti om matur. Hotărăşte. Alege. Dacă nu te simți în stare să duci această luptă, renunță. Dar nu uita că pierzînd Medelenii îți împuținezi personalitatea ta...

Medelenii aparțineau Rodicăi Bercale, soția bancherului Bercale, recte Bercovici.

După doi ani de avocatură, Dănuț, la capătul puterilor, simțise clar că păstrarea Medelenilor ar fi însemnat o luptă prea grea pentru el. Nici să primejduiască averea lăsată de Olguța Monicăi nu se încumeta, investind-o într-o moşie mare ca Medelenii, pe care nu se pricepea să o lucreze singur.

Pentru părinții lui făcuse sacrificiul de-a profesa avocatura. Mai mult nu putea. în fața acestei lupte, îşi vedea

numai slăbiciunea, laşitatea, tristeţa. Cînd pe coridoarele cu miros de mahorcă şi urină ale secţiunii a treia, auzise răsunînd ultima strigare a Medelenilor, simţise în inima lui ţăndările vasului în care era trecutul familiei Dumşa şi al copiilor Deleanu.

*

„Import, export."

*Aceasta era devizia bancherului Bercale. Pe cînd era cerealist la Paşcani, înainte de război, se numea Bercovici. De cînd devenise unul dintre cei mai bogaţi oameni ai Moldovei, se numea Bercale.

Preocuparea sa de căpetenie, înainte de război, era îmbogăţirea. După război, aproape neurastenizat de averea acumulată, dorise să se rafineze. începuse prin a face un gest „şic". Se căsătorise cu o fată săracă, divorţată de curînd: Rodica. în tovărăşia Rodicăi, bancherul Bercale se rafina.

Casa lor, clădire boierească aşezată pe strada Carol, în vecinătatea Copoului, fusese refăcută în întregime de un arhitect de curînd întors din străinătate, în „stil modern", în această casă, Rodica şi soţul ei aveau impresia măgulitoare că trăiesc în decorul unui film executat de o casă germană, cu subiect bizar şi rafinat. Tot ce era la modă se conglomera în această casă. Aveau treizeci de icoane, aşezate una lîngă alta pe pereţii vestibulului, ca decoraţiile pe tunica unui general rus. Covoarele, scoarţele, şalurile, paravanele japoneze, vasele chinezeşti, narghilelele, tăvile arabe, armele vechi, ediţiile rare făceau din această casă un fel de „arcă a lui Noe" a tuturor modelor recente. Aşteptai şi ramura de măslin.

Aveau trei automobile şi trăsură cu cai negri. Eleganţa Rodicăi, fie iarnă, fie vară, în automobil, trăsură sau lojă, lăsa suspine şi oftări. Rarii furnizori ieşeni care aveau onoarea s-o servească se recomandau celorlalţi clienţi ca furnizori ai doamnei bancher Bercale.

— Nu-mi place pălăria!

— Vaai! Se poate! A luat şi doamna bancher Bercale.

Bancherul Bercale era antisemit.

„Un jidan puchios; un perciunat; un român de sîmbătă" erau expresii curente ale vocabularului său. Şi spiritual, în cercurile româneşti, vorbea numai de „jidani", persiflîndu-i, caricaturizîndu-i, imitîndu-le jargonul, ridiculizîndu-le zgîrcenia şi meschinăria comercială. în Iaşi era socotit ca un om ultramodern, un fel de american autentic, întîmplator din tîrgul Paşcanilor.

Avea reputaţia de bărbat frumos. Nalt, spătos, burtos cît trebuie pentru prestanţa noţiunii de bancher sau de mitropolit, avea un profil definitiv individualizat prin nas. O floare de statura bostanului, la butoniera acestui bancher, s-ar fi armonizat cu dimensiunile nasului. I se spunea că are profilul Bourbonilor.

Se fotografia numai de profil.

Poseda două moşii. Medelenii, însă, erau ambiţia Rodicăi. O satisfăcuse. îi aparţineau. Rodica îl informase despre „vacanţele" petrecute la Medeleni, despre „idolatria" familiei Deleanu pentru ea şi despre „dragostea nenorocită" a lui Dan Deleanu, care o ceruse în căsătorie, dar fusese refuzat de mama Rodicăi.

— Păcat, domnule, o moşie boierească să încapă pe mîna jidanilor! explicase bancherul avocatului său generoasa hotărîre de-a cumpăra Medelenii.

Prezenţa Rodicăi în sala secţiunei de notariat adunase pe toţi avocaţii disponibili.

Parfumul Rodicăi domina mirosul sălii; *„Quelques fleurs",* parfum strident, care are parcă un fond de sudoare sexuală, afrodiziac îndulcită.

Grefierii o priveau răsucindu-şi condeiele; copiştii, făcîndu-şi cu ochiul. Avea rochie scurtă şi decoltată. Cînd se aplecă pe biuroul judecătorului, un copist oftă. Văzuse gropiţa sinilor plini. Avocaţii îi vedeau ceafa plină. Cei din lături îi vedeau coapsele pline, profilul pulpelor metalice în ciorapii de mătasă şi pantofii cambraţi, cu călcîie roşii, care dădeau o notă picantă, de fard parcă, piciorului. Era înconjurată de sexualitate. îndreptaţi spre ea, ochii bărbaţilor deveneau antropofagi. Se aplecase atît de tare, încît avea aerul că vrea să sărute buzele judecătorului care privea insistent actul de vînzare, puţin congestionat.

— Cunoaşteţi, doamnă, conţinutul actului?

— Ba bine că nu!

Avocații zîmbiră. Le mergea la inimă femeiușcă ale cărei picioare neastîmpărate dansau subt biuroul judecătorului.

Dănuț întoarse capul. Se sfîrșise cu Medelenii. Actul fusese autentificat.

Plecă repede.

— Domnule Dan...

Bancherul și Rodica îl ajunseră din urmă.

— ...sper că ne vei face plăcerea să vii la Medeleni, zîmbi Rodica, privindu-1 stăruitor, cu o palpitație a nărilor.

— *Venim* mîne să luăm lucrurile noastre.

— Nu-nu! Asta-i vizită de afaceri. Mă gîndeam pe la vară.

— Mulțumesc, nu.

îi salută cu o înclinare a capului și porni precipitat spre automobilul lui.

— E cam mojic junele! vorbi domnul Bercale.

— *Chagrin d'amour!*

— *„...dure toute* ***la*** *vie..."* fredona galant bancherul, pus la curent de cînd se căsătorise cu o fată cultă și cu muzica „modernă".*

.

Dănuț opri automobilul la poarta externatului de fete. Se isprăvise ziua școlară.

A doua zi era duminică/Afară, primăvară. Fetele năvăleau rîzînd, glumind, vorbind subțire. Unele aveau buchete de viorele, duse mereu la nas, respirate cu pasiune, aproape sărutate. Cele din cursul inferior săreau într-un picior. Cele mari mergeau în grupuri, sau cîte două, ținîndu-se de talie, cu fața gravă în fața primăverii. Ritmul tuturora era alegru, pe pămîntul elastic, uscat, avînd aroma de pămînt a primăverii.

Toate defilară prin fața automobilului oprit la poartă: unele, șoptindu-și cîte ceva și rîzînd înfundat; altele, măsurîndu-1 pe Dănuț cu o impertinență afectată, grațioasa totuși, din pricina gurei și a năsucului copilăresc; altele, privindu-1 cu coada ochiului și întorcînd capul; altele, trecînd demne, cu bărbia în piept; altele vorbind prea tare, franțuzește...

Ieșise din rîndul școlarilor, în fața externatului de fete revărsate în sîmbăta'de primăvară n-avea impresia bărbatului în fața femeilor, ci sentimentul altei tinerețe, altor generații, mai proaspete, mai recente, cu mai mult viitor în față și mai puțin trecut în inimă. Simți sfiala melancolică, înfricoșată oarecum, a omului încă tînăr, față de cei mai tineri'decît el. întâiul accent grav al vrîstei.'

Ultimele șiruri de fete se pierdură la vale. Ograda externatului se golise. Alt val izbucni. Dănuț zîmbi. înconjurată de școlărițe, Monica apăruse, c-un teanc de caiete subt braț. îl zărise și ea. Venea repede, sprintenă ca și fetițele din jurul ei, diferențiată de elevele ei numai prin înălțime și atitudinea lor respectuoasă față de ea.

— M-aștepți de mult, Dănuț? Am avut teză...

Automobilul izbucni. Trecură pe uliți singuratece, pline de vrăbii și de soare.

Zarzării înfloriți păreau prea tineri în orașul ruinat, ca fetițele gătite cu rochii de sărbătoare, venite să-și felicite bunicii de ziua lor.

Dănuț tăcea, apăsat. Motorul avea o grabă febrilă.

— Ce-i, Dănuț?

— Mergem mîne la Medeleni.

Silabele sunară trist. De cîteva luni, toți evitau cuvîntul Medeleni. Devenise tăcere, ca numele morților.

Dănuț surise umil.

Monica-i dezmierdă mîna, plecîndu-și fruntea.

Automobilul viră, intrînd în ograda casei. în treacăt, zăriră în grădină, așezați în jurul unei mese, pe doamna și domnul Deleanu stînd de vorbă cu cineva. Lăsară automobilul la scară, intrînd în grădină.

— Cine-o fi, Monica?

Se uitară din poarta gradinei. Vedeau numai spatele musafirului. Spinare îndoită de bătrîn. Palton gros. Pălărie neagră, cu boruri late.

— Nu-i Pașa?

— Pașa? Nuu! protestă energic Monica.

Se apropiară.

— Vin xopiii, anunță domnul Deleanu, ridicîndu-se *cu* fața zîmbitoare în întîmpinarea lor.

Bătrînul de pe scaun se ridică țapăn, sprijinindu-se cu mînile de marginea fotoliului de pai. Ca şi cum numai întorcînd trupul şi-ar fi putut întoarce şi capul, viră încet„ cu spinarea adusă, utilizînd bastonul înfipt în pămînt.

— Monica!

— Paşa!

Mai mult spaimă decît bucurie în glasul Monicăi. în trupul unui străin cu barba postişă a lui Paşa, răsunase-glasul postiş al lui Paşa, cu efort, aton, cavernos. Ca un copac bătut de grindină, cu frunzişul secerat într-o singura noapte, Paşa de acum era scheletul celui de odinioară, înainte era gros cu amploare şi fast, acuma era slab, parcă prost împăiat. Paltonul învelea moaşte. Barba crescuse în dezordine. Ochii ardeau în fundul orbitelor. Umerii obrajilor, proeminenți. O paloare albă de malarie. Şi o rigiditate a muşchilor feței care dădea clipiri şi ticuri celor care-1 priveau pe Paşa.

Se aşezară în jurul mesei.

Paşa se uita la Monica, dînd din cap, mecanic parcă.

— Am aflat... la Paris... acum... două săptămîni... exact, două săptămîni... că te-ai căsătorit...

Articula cu efort, răspicînd vorbele, insistînd asupra fiecăreia, dîndu-le o solemnitate de oracol. Frazele lui aveau astfel durata încetinită a mişcărilor descompuse într-un film. După fiecare vorbă urma ca o panică întrebătoare: se va mai forma următoarea? Cînd vorbea Paşa, gîndul celorlalți se enerva, aşteptîndu-1 pe loc, cum se întîmplă cu tinerii, cînd merg alături de un moşneag.

Cînd privirile celorlalți se întîlneau, se întorceau brusc în altă parte.

— Am călătorit mult...

Silabele răsăreau în efortul cuvintelor, reliefate dureros, cum sînt coastele trupului slăbit de boală.

Cu inima strînsă, Monica observă altă schimbare. Pe subt pantalon, îi cădea un ciorap, răsfrîngîndu-se pe gheata neglijent încheiată, cu şireturile rupte. Manşetele erau negre şi deşirate. Gulerul paltonului, unsuros, în contrast cu părul de argint, rărit şi el, atîrnînd mort.

— ...Am revăzut apartamentul vostru de la Paris... Rue... Rue...

îşi muşcă buzele, încruntat.

— De TObservatoire, şopti Monica.

— Cum?

— De l'Observatoire.

— Aha! Rue de l'Observatoire, silabisi el satisfăcut numele regăsit. Da-da! în fața grădinii Observatorului, Rue de TObservatoire...

Muşchii feței i se crispară. Ochii se stinseră. Viața încetă, ca într-o păpuşă cu mecanismul stricat.

Se ridică. Porni, rigid. Se opri. Cu o mişcare țapănă, ca în somn hipnotic, vîrî mîna în buzunarul paltonului, scoase o seringă... Tuşi.

O tăcere lungă, de gheață. Cineva oftă, tuşind imediat.

Aruncînd o privire bănuitoare şi culpabilă capetelor întoarse ale celorlalți, Paşa îşi făcu injecția de morfină în brațul stigmatizat de cicatricele necontenitelor înțepături.

Primăvara reînflori; cerul apăru albastru; soarele străluci cald. Fața lui Paşa se înviorase ca după cîteva cupe de şampanie. Trupul îşi recăpătase elasticitatea, ochii străluceau.

Se aşeză din nou în fotoliu. Şi, ca dintr-un gramofon cu resortul atunci învîrtit, cu ac nou şi placă nouă, glasul răsună iară, reluînd cuvintele, cu bucuria de-a le auzi sunînd în lumină de primăvară.

Sufletul murise. Bucuria cuvintelor era ultima, cumpărată de la farmacie, în fiolele de morfină.

Livezile înflorite aveau o grație arhaică. Vedeai ca în oglinzi întoarse spre trecut serbări la curtea Regelui Soare, din veacul al optsprezecelea.

Peruci pudrate, revărsate-n bucle lungi; jabouri de dantelă; mari evantalii cu penajuri albe, cochet desfăşurate.

Zvon de rîsete. Mişcări de menuet în legănarea moalelui vînt. Aur de soare. Suflet uşor de april.

Automobilul lui Dănuț se opri în sat, în fața casei Oțălencii. Claxonul cîrîi. Copiii lui Gheorghiță a Marandei apărură, cu ochi mari. în urma lor se grăbi Oțăleanca.

— Sărut mîna, sărut mîna! Bine-aţi venit!
— Bună ziua, Oţăleanco, unde-i Gheorghiţă?
Oţăleanca oftă. Faţa i se întunecă.
— Slugă la jidan.

Porniră înainte. Curtea boierească se ivi. Se făceam reparaţii, suspendate din cauza duminicei. Schele de jur împrejur, acoperămîntul de tablă, scos. Casa părea aşezată, pe masa de operaţie. în faţa curţii se oprise camionul, angajat de Dănuţ pentru transportarea lucrurilor nevîndute.

Lăsară maşina la poartă. Intrară pe jos.

îmbrăcat în haine orăşeneşti, cu musteaţa răsucită şi părul cosmeticat, Gheorghiţă le ieşi înainte, demn. Dănuţ îi întinse, cu o mînă tremurătoare, un bilet şi o listă:

Domnul Dan Deleanu, avocat din Iaşi, are dreptul de-a intra în casa moşiei Medeleni, ridicînd obiectele specificate în alăturata listă.

Carol Bercales

Cu acest paşaport, Dănuţ şi Monica intrară pentru, ultima oară în casa copilăriei lor.

Arătare antideluviană, imensificată de colb, camionul porni, ducînd rămăşiţele gospodăriei de la Medeleni. Dănuţ şi Monica îl urmăriră din pridvor.

Intrară în casă. Paşii sunau prea tare, şi inimile la fel — a gol.

— Cîte ceasuri, Dănuţ?

Abia atunci, Dănuţ auzi tăcerea de doi ani a tuturor pendulelor şi ceasornicelor de la Medeleni. Se uită la ceasul lui: erau patru. Trebuiau să plece şi ei. Nu mai aveau ce căuta în casa Rodicăi Bercale, printre mobilele Rodicăi Bercale.

Totuşi, intrară amîndoi în foasta odaie a copilăriei lui Dănuţ, vecină cu foasta odaie a Monicăi şi Olguţei; Ferestrele erau deschise, uşile date-n lături. Mirosea a colb, a var şi a moloz umed.

Se aşezară pe marginea patului.

Dănuţ avea în mînă o carte luată din podul cu vechituri: *Robinson Crusoe.* Pe întaia foaie, o iscălitură caligrafică: Dan Deleanu, elev, clasa IV-a primară.

Monica luase o păpuşă tunsă, cu rochiţă de mătasă ;albă, zdrenţuită.

Amintiri atît de vechi, încît şi în suflet icoana lor era acoperită cu surul tremur al aţelor de păianjen.

Şedeau pe patul din odaia lui Kami-Mura, ca pe banca unui peron de gară, unul cu *Robinson Crusoe,* celălalt cu păpuşa, şi tot nu plecau.

Mărul de la fereastra odăii avea frunzuliţe verzi şi noduri trandafirii. S-auzea murmurul livezii. Ochiuri de soare se clătinau galeş pe podele.

Dănuţ aprinse o ţigară. începu să se plimbe prin odaie, de la uşă pînă la fereastră.

Răsunetul paşilor lui era ca o bătaie de inimă a zidurilor vechi.

De la întîia ţigară aprinse alta, apoi alta, plimbîndu-se tot mai repede. Apoi se aşeză pe marginea ferestrei, sub crengile de flori, în murmurul albinelor, cu profilul în soare.

— Alţi Medeleni...

Monica plînsese. Ridică ochii spre el. Avea lucirea umedă a lacrimilor pe obrajii ovali şi luminoşi. Subt ochii ei întristaţi, faţa lui Dănuţ apăru alta decît cea de pînă atunci, înviorată, energică, venind parcă din soare, ca o veste a livezii despre fructele viitoare.

— Vin aici, Monica. E bine pe fereastră.

Se sui lîngă el, pe pervazul cald de soare.

în vremurile vechi, cînd năvăleau tătarii sau turcii, străbunii îşi luau avutul în care şi se retrăgeau la munte: aşa spun cronicarii. Nu-şi luau numai avutul, luau şi sufletul caselor părăsite. Năvălitorii găseau ziduri moarte. Viaţa acelor ziduri fugise în munţi.

Sufletul Medelenilor, viaţa Medelenilor erau în inima lui Dănuţ. Rodica Bercale nu cumpărase nici viaţa, nici sufletul Medelenilor.

Dănuţ vînduse Medelenii, prin el vor trăi.

Simţea cu fiecare bătaie a inimii cum se ridica trecutul ca o insulă scufundată cu palatele ei. Toţi trăiau în el. Copilăria lor, tinereţă lor, casa lor, prietenii lor, căsuţa lui moş Gheorghe, Iazul Mînzului, via, livada, cîmpiile, toate, toate erau în el. Nu vînduse nimic, nu uitase nimic.

Trecutul era în el, viu, proaspăt, ca un viitor. Va scrie romanul Medelenilor, luîndu-şi astfel revanşa asupra vieţii. Olguţa va fi din nou alături de ei...

Dezmierdă capul Monicăi.

Zîmbiră trist, c-un gol între ei.

Din fundul livezii se stîrnise un vîrtej de vînt. Trecu nebuneşte printre pomii înfloriţi, revărsîndu-le florile, trecu peste capul lui Dănuţ şi al Monicăi, risipindu-le şuviţele de păr, şi se pierdu prin uşile deschise în adîncul casei, cutremurînd tăcerea, neliniştind perdelele, înfiorînd pustietatea încăperilor.

— Olguţa...

Mîna lui Dănuţ flutură prin lumină un gest ca spre depărtări.

— Olguţa era un vînt de larguri...

Şi toată odaia se umpluse de parfumul florilor tinere.

NOTE ŞI COMENTARII

1. ULIȚA COPILĂRIEI

Culegerea de povestiri *Ulița copilăriei* reprezintă debutul editorial al lui Ionel Teodoreanu, urmînd după *Jucării pentru Lily,* acestea din urmă fiind răspîndite în paginile *Însemnărilor literare* (1919, nr. 13, 14, 15, 16, 22, 23, 25, 28, 30, 32, 43, 44, 45), în *) iața românească* (nr. 6, 1920), în *Gîndirea* (I, 1921 — 1922) şi în *Gîndul nostru* (I, 1921, nr.l).

Deci, după ce debutul lui Ionel Teodoreanu în *Viața românească* se produce o dată cu publicarea unora dintre *„jucăriile"* destinate lui Lily *(Un cerşetor, Cocorii, Despărțire, Basmul toamnei)„* să menționăm că toate cele patru piese ale volumului au fost mai întîi tipărite în revista ieşeană. Povestirea titulară, *Ulița copilăriei,* apare în *Viața românească, nr.l,* anul VII, 1920, p.51— 58. în sumar, ea este încadrată între două sonete ale lui Mihai Codreanu *(Uraganul, Mesagiu)* şi bucata în proză *Amintirile Caterinei State,* de Constanța Marino-Moscu. De remarcat mai este şi faptul că în cuprinsul acestui număr apare dominanta prezența tinerilor colegi de generație ai lui Ionel Teodoreanu, care vor constitui aşa-zisa generație postbelică a cercului *Vieții româneşti;* în afară de „veteranii" C. Stere *(O voce engleză despre Tratatul de la Versailles),* G. Topîrceanu (cronica literară la *Sfinxul* de Hortensia Papadat-Bengescu), Mihai Codreanu (cu cele două sonete citate), Artur Gorovei *(Amintiri literare)* şi, bineînțeles, P. Nicanor & Co. („Miscelaneea"), întîlnim, aşadar, numele lui Demostene Botez (cu poemele *Pescari* şi *Destin),* al lui Al. A. Philippide (la rubrica „Note pe marginea cărților") şi al lui Al. O. Teodoreanu, care, împreună cu Adrian Maniu, publică povestea în trei acte *Rodia de aur.*

Dintre toate povestirile volumului, *Ulița copilăriei* are, fără îndoială, cel mai pronunțat fond autobiografic.

Cum am mai spus (v. studiul introductiv), Ionel^ Teodoreanu, aici, plasează în ficțiune lirico-epică chipul fratelui său mai mic, Puiu, mort, la vîrsta ce îi Jîncheia adolescența, în primul război mondial, în Franța.

în memoria scriitorului, fratele său va rămîne un adolescent cu fața superb luminată şi de o energie — dublată dezgustul pentru actul îndrăzneț — niciodată istovită, ceea ce şi explică gestul temerar al înrolării ca voluntar |în aviația franceză. *în casa bunicilor* (1938), prima sa carte de amintiri, Ionel Teodoreanu îl rememorează astfel pe Puiu:

„Cel mic, care are păr de aur creț şi graseiază, rîzînd cu toată fața — ca şi cum mereu l-ar bate soarele în ochi — e bătăuş, trage cu puşca în ciorile de pe crucea bisericii Sfîntul Ion Gură de Aur, dă cu praştia nu numai în vrăbii şi în gutuile Năoaiei, dar şi în ferestrele oamenilor răi, cum ar fi popa Tachi şi dascălul Ghiță-Sughiță, şi merge cu bicicleta—fără număr, ca şi uniforma — cu mîinile la spate, printre tramvaie şi trăsuri, scoțînd limba şi făcînd schime necuviincioase birjarilor, sergenților şi oamenilor serioşi."

A doua povestire a volumului, *Vacanța cea mare,* e publicată prima dată în *Viața românească,* nr.ll, 1921, p. 205—217. în intervalul ce trecuse de la publicarea povestirii titulare pînă acum, Ionel Teodoreanu mai fusese prezent în revista ieşeană cu *Două poveşti* (nr. 10, 1920, p.51—58) şi cu scurta narațiune *Ș-atunci* (nr. 4, 1921, p.44—51). Cele „două poveşti" (subintitulate, una, *Pentru copii,* iar alta, *Pentru visători),* cam naive şi cam artificioase, n-au mai fost tipărite în volum. *Vacanța cea mare* apare încadrată, în sumarul revistei, între o încercare în proză a cunoscutului autor de manuale de limba franceză, dicționare francezo-române şi invers, Charles Drouhet, *Cavalerul Stamati,* şi un pastel de Demostene Botez, *Toamna.* în acelaşi număr proză mai publică Mihail Sadoveanu (povestirea *Neculai şi prietenul său),* Gala Galaction *(Caligraful Terțiu,* nuvelă), Cora Irineu *(în Țara Bîrsei,* note de călătorie) şi Constanța Marino-Moscu (din aceleaşi *Amintiri ale Caterinei State).*

A treia piesă a volumului, ampla nuvelă *Cel din urmă basm,* se publică în două numere consecutive ale *Vieții româneşti.* Prima parte apare în nr.10, 1922, p.21—45, încheindu-se cu pasajul următor:

„Scutură, scutură cireşe coapte, cad grindeni, grindeni de mărgean: să aibă toate buzele cireşe şi toate bucuriile cercei.

Zorii! Zorii!

Soarele! Cercelul dimineții!"

Scriitorul este încadrat între C.Stere, cu *Din Carnetul unui solitar,* III, *Supremația legii,* şi Dragoş Protopopescu, care semnează trei poezii *(Confesii, Pe apele Domnului* şi *Romanță saxonă).* în acest număr, sectorul de proză mai este susținut de povestirea *însemnarea lui Pafnutie* de Ion Agârbiceanu şi de nuvela *Laguna* de Joseph Conrad, traducere. A doua parte din *Cel din urmă basm* e publicată în nr. 11 din 1922, p. 192—214, al *Vieții româneşti.* Este încadrată între studiul *Originea democrației române,* semnat de Ioan C.Filitti, şi deja citatele însemnări *Din^Carnetul unui solitar* ale lui C. Sftere]. Sumarul revistei se deschide cu povestirea *Fîntîna dintre plopi* a lui Mihail Sadoveanu, care, împreună cu a doua parte din nuvela lui Ionel Teodoreanu, asigură sectorul de proză aî acestui număr.

Vacanța cea mare şi Cel din urmă basm se poate spune că marchează momentul deplinei cristalizări a personalității de prozator a lui Ionel Teodoreanu, în egală măsură, atît în ceea ce priveşte originalitatea stilistică, după cum şi universul problematic, implicit viziunea asupra acestuia. De data aceasta, spre deosebire de povestirea titulară a volumului, experiența directă de viață a autorului (existentă, fără îndoială, şi aici) este total asimilată ficțiunii narative, Ionel Teodoreanu luîndu-şi deplin zborul în sferele prozei de invenție, ceea ce îl va duce firesc la tentativa romanescă din trilogia *La Medeleni.* De altminteri, este caracteristică împrejurarea că, aproape fără excepții, critica va porni în examenul asupra respectivului roman de la datele oferite de cele două nuvele.

Cum mai arătam, povestirea *Ș-atunci,* ultima piesă a volumului *Ulița copilăriei,* a apărut în nr. 4, 1921, p.44—51 al *Vieții româneşti.* în sumar ea este plasată între *Primăvară* şi *Romanță,* poemei3 Al. A. Philippide, şi eseul *Definiția revoluției* al lui Mihai D.Ralea. De data aceasta, proză mai semnează Lucia Mantu, *File rupte*, un soi de amintiri convertite în narațiune. Dincolo de notațiile pătrunzătoare,ʳprivind psihologia adolescentină a celor patru personaje — Mira, Mircea, [Dan] şi Raduf—, povestirea *Ș-atunci* este prea puțin semnificativă pentru viitorul creației lui Ionel Teodoreanu. Genul de conflicte abordat aici — frica mistică de necunoscut ^usă față în față cu luciditatea ateistă — nu-1 va

solicita pe prozator în chip deosebit şi personajele tinere din epica sa, în general, vor fi departe de a se defini în cadrul unor asemenea confruntări. Nici în ceea ce priveşte latura demonstraţiei narative lucrarea nu atinge o treaptă prea ridicată, tînărul scriitor alunecînd în portretizări exterioare, forţate. De altfel, această povestire nu apare în prima ediţie a *Uliţei copilăriei.* Autorul o introduce în ediţiile ulterioare (a Il-a, 1929, şi a IILa, 1938), pentru ca în ediţiile IV, 1941—VII, 1947 să renunţe la ea. Aşa se explică de ce şi din ediţia noastră este exclusă.

Volumul *Uliţa copilăriei* a apărut în 1923 la „Cultura naţională", Bucureşti. Cartea a atras de îndată atenţia criticii, succesul de public fiind de asemenea remarcabil. Am reţinut în *Studiul introductiv* cu totul pătrunzătoarele aprecieri ale lui Pompiliu Constantinescu *(Mişcarea literară,* 26 sept., 1925) şi ale lui G. Bogdan-Duică *(Societatea de mîine,* anul I, nr. 9, 1924), prezente în articole apărute nu prea tîrziu după tipărirea cărţii. în afara disocierilor şi a filiaţiilor fine, după cum şi a aprecierilor de valoare directe, raportate la text, nu mai puţin semnificative sînt, în aceste articole, pasajele menite să fixeze poziţia tînărului scriitor în ansamblul prozei produse de tînăra generaţie postbelică.

îndeosebi, caracterizarea lui Pompiliu Constantinescu e semnificativă. Criticul, care nu ezită încă de pe acum să releve în scrisul lui Ionel Teodoreanu şi o seamă de „izbitoare scăderi", e de părere că acesta, cu primul său volum, se situează în rîndul celor mai valoroşi scriitori ai generaţiei sale:

„Prin *Uliţa copilăriei* s-a situat printre cei dintîi scriitori tineri ce s-au manifestat după război, deşi fondul operei nu reflectă nimic din preocupările conştiinţelor agitate ale vremii, rupt din trecutul azuriu, ne oferă imaginea unei lumi liniştite, patriarhale, în care umilele amănunte domestice constituiesc elemente de armonie între mediu şi sufletele personagiilor, astfel proza d-lui Teodoreanu sfîşie vălul ce întunecă un colţ al vieţii noastre proprii, peste care am trecut în pripă, mînaţi de biciul aspru al nevoilor ce aduc o maturizare prematură.

Bucuriile mărunte, alternarea între vis şi realitate, născocirea suferinţelor imaginare şi voluptatea amăgitoare a iluziei ce pluteşte peste proza cotidiană, *poezia unică* dintr-o etapă a vieţii şi-au găsit în d-1 Ionel Teodoreanu pe cel mai distins poet în proză al generaţiei actuale."

în cele mai de seamă studii de sinteze, după cum şi în istoriile literare ce apar de-a lungul anilor după tipărirea *Uliţei copilăviei,* aceasta, de regulă, nu este trecută cu vederea, cînd este vorba de întreaga operă a scriitorului. în diferite împrejurări, în *Studiu introductiv* am citat pe G.Ibrăileanu *(Scriitori români şi străini,* Ed. „Viaţa românească", 1926, p. 176—199), E. Lovinescu *(Istoria literaturii române contemporane,* IV, *Evoluţia prozei literare,* „Ancora", 1928, p. 143 — 157, şi *Istoria literaturii române contemporane,* 1900-1937, Socec, 1937, p. 209—213) şi G.Călinescu *(Gîndirea,* VIII, 1, 1928, p. 32 — 35, *Ionel Teodoreanu,* şi *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent,* Editura Fundaţiilor, 1941, p.666 —673), aşa că aici nu mai insistăm. Să mai adăugăm doar că nici Nicolae Iorga *(Istoria literaturii româneşti contemporane,* II, *în căutarea fondului,* Buc, Ed. Adevărul, 1934, p. 311—315), care, cum se va mai vedea, a primit nefavorabil opera lui Ionel Teodoreanu în ansamblu, aderă, cel puţin în parte, la cartea de debut a acestuia. Istoricul literar fiind nemulţumit de ceea ce el numeşte prezenţa unor scene „de un senzualism bizar" sau de fondul narativ, „în care plutesc numai urme de mediu artificial", se arată încîntat de faptul că *Uliţa copilăriei* reprezintă o valoroasă tentativă de a descoperi noi urme de inspiraţie în lumea copilăriei.

„Un tînăr scriitor ieşean — scrie N.Iorga — crezu că a descoperit în lumea copiilor o altă inspiraţie. Fiul avocatului Osvald Teodoreanu şi al fiicei mai mari a compozitorului Muzicescu, d. Al. Teodoreanu (dacă nu e vorba de o greşeală de tipar, e clar că autorul confundă numele lui Ionel Teodoreanu cu acela al fratelui său, ALO. Teodoreanu, *n.n.)* începea la 1920 cu povestiri din lumea boierilor moldoveni vechi mai noi, în care, ca la un N. Beldiceanu, se simţea puternica pecete a d-lui Sadoveanu. *Uliţa copilăriei* era însă cu totul altceva: imagini duioase din primii ani se legau cu o logică particulară, foarte delicată."

Uliţa copilăriei nu scapă atenţiei criticii şi istoriei literare nici în ultimele decenii; este cazul lucrărilor *Curs de istorie a literaturii române între cele două războaie mondiale,* 1920—1944, partea întîi, Editura didactică şi pedagogică, 1964, p.484 —493, de Ov. S. Crohmălniceanu, şi *Ionel Teodoreanu,* de Marin Bucur, *Viaţa românească,* nr. 6—7, 1964, p. 390 — 403. în sfîrşit, în cuvîntul său introductiv la volumul *Uliţa copilăriei,* Editura tineretului, 1966> Demostene Botez, cu multă căldură, relevă în primul rînd inalterabila tinereţe artistică a acestei cărţi.

2. LA MEDELENI

Surprinzător, punctul de plecare în elaborarea trilogiei 1-a constituit încercarea lui Ionel Teodoreanu de a realiza o nuvelă pe tema vieţii de licean. Este vorba de nuvela ce trebuia să se numească *Dacă vecinii îmi omoară hulubii,* devenită fără modificări unul din capitolele volumului al II-lea al romanului. în *Masa umbrelor,* mărturisind cum a ajuns să scrie suita de secvenţe ce dau conţinut respectivului volum („într-adevăr, mă sileam mereu să fia din Bucureşti, din Bucureştiul ăstui timp, în actualitate, cum se spune, şi iată că pana mă trăgea necontenit spre timpul dus, încovoindu-mă spre amintire, acoperindu-mi ferestrele dinspre stradă şi aprinzîndu-mi lampa priveghiului"), Ionel Teodoreanu intercalează o paranteză explicativă cu referire directă la geneza *Medelenilor:* „Aşa am păţit cu *Medelenii.* Am pornit să scriu o nuvelă intitulată *Dacă vecinii îmi omoară hulubii,* ai cărei protagonişti erau: Dan Deleanu, un licean din Bucureşti, şi Monica, o fată de la o moşie din Moldova. Nuvela începea bifurcat: în trenul care-1 aduce, de vacanţă, pe licean, la moşia părintească; şi la moşia din Moldova, unde Monica îl aştepta pe Dan. Scriam conştiincios şi cu spor,f dar *fără convingere.* Tot ce se întîmpla, fn prezentul narativ, mi se părea o aluzie la un trecut copleşitor de bogat, după care parcă oftam şi eu, împreună cu protagoniştii, deşi nu-1 cunoşteam. Pînă cînd, după cîteva zile de efort, care a devenit canon, mi-am spus, rezemîndu-mă în pană ca într-un băţ, cînd schimbi drumul: Dar nuvela pe care o scriu nu e decît un capitol al romanului pe care-1 voi scrie. Căci în acea clipă am avut certitudinea *Medelenilor,* care erau scrişi în mine. Şi, ^într-adevăr, nuvela a devenit, la timp, un simplu capitol *valabil,* deşi scris anticipat, în volumul al doilea al *Medelenilor.*◁

De altfel, manuscrisul autograf al romanului (păstrat la B.A.R., Arhiva Ionel Teodoreanu, ms. 1, 2, 3), manuscris asupra căruia vom mai stărui în notele de faţă, confirmă cele de mai sus. Al treilea caiet din arhiva scriitorului (I, ms. 3) care reprezintă prima variantă a volumului I din roman *(Hotarul nestatornic)* conţine la sfîrşit (p.142 şi urm.) o serie de file disparate. Unele dintre ele sînt fragmente din diversele părţi ale voi. I, altele conţin simple notaţii şi exerciţii ale autorului, din timpul lucrului, probabil, iar altele pasaje (însoţite de titlu) din proiectata nuvelă *Dacă vecinii îmi omoară hulubii.*

Totodată, să mai notăm că însuşi titlul celui de al doilea volum al romanului *(Drumuri),* iniţial este împrumutat de la aceeaşi nuvelă. în arhiva citată (ms. 2, p.250), pe o filă întreagă, stau scrise următoarele: *La Medeleni,* voi. II, *Dacă vecinii îmi omoară hulubii,* Partea I, cap. I, *Sfîrşitul unui an şcolar,* şi în josul paginii, la mijloc, numele autorului: Ionel Teodoreanu.

Adevărul este că „trecutul copleşitor de bogat" după care el însuşi mărturiseşte că ofta, nu-i era atît de necunoscut lui Ionel Teodoreanu, căci numai aşa se explică chemările în acest trecut de care era cuprins. Operă de ficţiune în accepţia superioară a cuvîntului, *La Medeleni* valorifică, pînă la anularea deplină a originar-concretului, nu numai un anumit tip de experienţă social-umană proprie într-o bună măsură biografiei scriitorului; romanul este susceptibil de raportări şi mai directe, în special cînd este vorba de modelele reale de la care s-a pornit în plăsmuirea unora dintre personaje. Sigur, nu se pune problema unor calchieri nici pe această latură, dar cum rezultă şi din cercetarea biografiei scriitorului — operaţie mult facilitată de excepţionala bunăvoinţă a doamnei Ştefana Velisar-Teodoreanu—, este limpede că, în planul tipologiei, „împrumuturile" sînt numeroase. Iată-le p3 cele mai de seamă şi mai evidente: Dănuţ este proiecţia în ficţiune romanescă a însăşi figurii lui Ionel Teodoreanu; doamna Deleanu are drept model din viaţă pe mama scriitorului, Sonia Teodoreanu,. fostă Sonia Muzicescu, cunoscută prin spiritul ei superior, prin sensibilitatea maternă şi prin pasiunea pentru muzică, fiind o> înzestrată interpretă la pian; domnul Deleanu, în jovialitatea şi bonomia sa, avocat de profesie, „copiază" şi el pe Osvald Teodoreanu, tatăl scriitorului, despre care toţi cei care l-au cunoscut spunea, în ceea ce priveşte structura de caracter, în *La Medeleni,* e re-

memorat cu o izbitoare fidelitate; Herr Direktor purcede din figura inginerului Laurenţiu Teodoreanu, unchi, din partea tatălui, al scriitorului; Vania Dumşa — ne-a mărturisit doamna Ştefana Velisar-Teodoreanu — are drept model pe unul din fraţii mamei scriitorului, Colea Muzicescu, profesor de matematici; Fiţa Elencu împrumută cîte ceva din firea bunicii dinspre tată, cunoscută prin firea ei aprigă şi din volumul *în casa bunicilor;* în sfîrşit, s-a zis că Mircea Balmuş exprimă anumite trăsături ale lui Mihai Kalea •adolescent, fostul coleg de liceu al scriitorului, cît despre conducătorul revistei *Viaţa contimporană,* e prea elocventă trimiterea la personalitatea lui G. Ibrăileanu spre a mai insista.

Ne oprim aici în această operaţie de confruntare, fiindcă, estetic vorbind, prea multe foloase de pe urma ei nu putem avea. Precizările de mai sus n-au tins decît doar să sugereze că romanul *La Medeleni* poartă pecetea unei organice împlîntări într-un anumit tip de realitate social-umană, pe care prozatorul a fixat-o artistic în esenţialitatea sa, nefiind nici un moment animat de dorinţa de a realiza ceea ce numim un roman cu cheie. De altminteri, în ciuda valabilităţii similitudinilor semnalate, încercarea de a duce mai departe unele posibile confruntări ar eşua de îndată, fiindcă „infidelităţile" s-ar ţine lanţ. Ceea ce dovedeşte încă o •dată cîtă dreptate avea, bunăoară, Gamil Petrescu, care, presupunînd eventualitatea că s-ar ivi inadvertenţe în raport cu realitatea strictă — e vorba de romanul *Un om între oameni* — considera reproşurile de această natură inutile:

„Aici nu este loc pentru argumente istorice. Nimic din ceea •*ce* ar putea aduce viitorul nu poate constitui un argument în această regiune de ardere şi zbucium dialectic. E o regiune rezervată vederii scriitorului. Care poate fi acceptată ori nu, fireşte" *(Opinii şi atitudini,* E.S.P.L.A., 1962, p.276). Observaţia lui Cărnii Petrescu este cu atît mai valabilă în cazul de faţă, dacă ne gîn<iim că *La Medeleni* e un roman căruia sîntem cu totul departe de .a-i pretinde să se conformeze rigorilor naraţiunii de inspiraţie istorică, atunci cînd avem în vedere raporturile sale cu realitatea nemijlocită.

Conchizînd, trebuie spus că direcţia în care scriitorul obţine •cel mai mare cîştig de pe urma preluării modelelor pentru personajele sale din realitate este aceea a caracterologiilor diferenţiate, latura anecdotică propriu-zisă fiind într-o măsură considerabilă produsul unei fantezii artistice dintre cele mai prodigioase. într-un loc, autorul romanului *La Medeleni* ţine să-şi exprime ast-

fel punctul de vedere relativ la prioritatea personajului în munca de elaborare a operei narative:

„Invitat să vorbesc despre creațiunea literară, am împărțit romancierii în două categorii: într-o primă categorie am pus pe aceia care purced în compunerea unui roman creînd întîi subiectul şi apoi personajele — ceea ce este fundamental greşit, după părerea mea, fiindcă de la Adam şi Eva, creațiunea, în logica ei firească, mai înainte de a da naştere conflictelor a zămislit eroii; şi în a doua categorie de romancieri intră tocmai acei scriitori cari, în primul rînd, îşi fixează eroii, îi determină şi apoi îi pun să acționeze" (I. Teodoreanu, *Omul cu mîrțoaga, Vasile Bodescu,* Ed. „Viața românească", Iaşi, 1931, p. 7).

Să nu ne grăbim însă şi să nu absolutizăm, fiindcă pregnanța caracterelor din epica lui Ionel Teodoreanu, în ciuda celor de mai sus, nu rezidă neapărat întotdeauna în existența unui model din realitate, de la care scriitorul să fi pornit. Prima abatere strălucită de la regulă ne-o oferă însăşi trilogia *La Medeleni,* prin prezența a două din cele trei personaje centrale, Olguța şi Monica, a căror plăsmuire pare a fi produsul exclusiv al imaginației scriitorului.

Din fericire, s-a păstrat o foarte mare parte din manuscrisul romanului. în fapt, avem de-a face cu două rînduri de manuscrise ale întregii trilogii. Este vorba de manuscrisul autograf, care, neîndoios, reprezintă prima variantă a scrierii, pe de o parte, şi de dosarele ce conțin — cum se va vedea, cu multe lacune — forma definitivă a acestuia, pe de alta.

Prezentarea succintă a ambelor rînduri de manuscrise va fi, credem, edificatoare pentru procesul de elaborare a romanului.

Aminteam mai spre începutul notelor de existența (B.A.R., Arhiva I.Teodoreanu, I, ms. 1,2,3) unui număr de trei caiete. Fiecare din ele conține manuscrisul autograf a cîte unui volum din roman.

Primul volum *(Hotarul nestatornic)* este redactat pe caiete mici de dictando, care, împreună, adună 169 pagini. Este scris cu creionul şi, în general lizibil, deşi literele sînt extrem de mărunte. Manuscrisul acestui' volum are cel mai accentuat aspect de ciornă, dintre toate trei. E o dovadă a faptului că, fiind vorba de primul volum, scriitorul, adesea, întîmpina greutăți în redactare, greutăți venite fie din insuficienta elaborare a planului general, fie din nesiguranța legată de semnificația unor episoade sau personaje de plan secundar, fie, pur şi simplu, din nu îndeajunsa in-

trare în atmosfera şi în ritmul naraţiunii. De altfel, în acest sens, nu e întîmplător că 27 pagini din cele 169 (p. 142—161), cîte însumează întregul manuscris păstrat al volumului, conţin, pe lîngă unele fragmente din nuvela *Dacă vecinii îmi omoară hulubii,* o serie de fragmente disparate, ciorne cu aspect de exerciţiu, note etc.

Că prozatorul, în faza redactării întîiului volum, se afla în faţa unor neclarificări faţă de el însuşi o demonstrează şi alte aspecte.

Pe prima pagină a caietului (avem în vedere, aşa cum va fi cazul şi cu celelalte două volume, caietul rezultat din strîngerea la un loc a tuturor micilor caiete folosite de scriitor) stă scris: *Cele şase vacanţe,* Partea I-a. După toate probabilităţile, pornind de la ideea axării întregii acţiuni a romanului pe motivul vacanţelor şcolare, acesta trebuia să fie titlul întregii scrieri. Printr-o deducţie pe deplin logică, pornind tot de aici, dacă avem în vedere constatarea că, imediat după respectivul titlu, urmează indicaţia „Partea I-a" şi apoi prima frază din capitolul I alprimului volum, putem afirma că, totodată, scriitorul nu era fixat nici asupra următoarelor aspecte: împărţirea în volume a romanului, titlul celui dintîi volum şi titlul celui dintîi capitol al acestuia.

Din primul capitol al volumului I — capitolul ee va fi^intitulat *Potemkin şi Kami-Mura—,* îri acest caiet, s-a păstrat mai puţin de jumătate din întregul manuscris, pînă la pasajul ce se .încheie cu fraza: „Chipiul peste-amiralului rus tresări rămînînd cu o gropiţă întunecată în fund".

Lipseşte, de asemenea, în întregime, cap.II al primei părţi, care avea să poarte titlul *Căsuţa albă şi rochiţa roşie.*

Al treilea capitol s-a păstrat în întregime. Este primul care are uri titlu ceva fi definitiv: *Herr Direktor, ceea,* ce probează că, pe parcurs, în timp ce înaintează cu lucrul, lui Ionel Teodoreanu romanul i se defineşte mai clar în aceste detalii. în partea de sus a întîiei pagini din acest capitol stă scris: *„Vacanţele,* voi. I, Ionel Teodoreanu, Plaja Eforiei, Vila Meia, Tekir-ghiol, jud.Constanţa, Oficiul Carmen-Silva". Prin urmare, vechiul titlu al romanului *(Cele şase vacanţe)* devine *Vacanţele;* autorul notează că e vorba de un prim volum şi, totodată, avem indicat pentru prima dată locul unde este elaborat acesta.

Manuscrisul capitolului I din partea a H-a a volumului este lacunar într-un sens aparte. Anume, din el lipsesc pasaje ce vor fi scrise o dată cu elaborarea manuscrisului pregătit pentru tipar.

Astfel, după ce la început parcurgem cîteva notaţii de ciornă extrem de încurcate, prima frază complet inteligibilă este următoarea: „Monica desprindea boaba, o dezbrăca de cojiţă, între buze" etc. în forma definitivă, capitolul, de fapt, debutează cu această frază: „Ca dintr-un cantalup ţinut la gheaţă, de laolaltă cu lumina soarelui, intra răcoarea prin fereastrele deschise: venise toamna". După aceea, pînă la fraza de debut din manuscris, urmează încă două scurte pasaje de descripţie introductivă în capitol. Manuscrisul capitolului continuă pînă la pasajul ce se încheie cu propoziţia: „Şi adierea toamnei de afară, învăluind suflarea toamnei din Cotnar, se umplu de amintiri..." După ce, pe o filă întreagă, stă scris: „cap. IV, *Mediul moldovenesc,* continuare", textul continuă pînă la această replică exclamativă a doamnei Deleanu: „— Săracii! Bieţii copii!". în forma definitivă, capitolul se încheie cu replica de mai sus, sensibil modificată însă, la care se mai adaugă încă o frază, după cum urmează: „Bieţii copii! îngînă pentru ea mama lui Dănuţ. Cu mişcări nesigure şi albe cădeau petalele unui trandafir de pe măsuţa de noapte: cum se dezvelesc copiii mici prin somn, cînd visează..." Completarea — este evident faptul — subliniază în chip deosebit, prin intermediul sugestiei metaforice, ideea de ansamblu a capitolului: scurgerea ineluctabilă a timpului cu consecinţele ei iremediabile în planul psihologiei în devetiire a micilor eroi, hărţuiţi nemilos de simptomele noii vîrste: adolescenţa.

în sfîrşit, legat de manuscrisul aceluiaşi capitol, mai notăm că de fapt el va deveni capitolul I din partea a H-a a volumului. Ceea ce probează că prozatorul, deocamdată, nu se gîndise la o asemenea împărţire, în două, a *Hotarului nestatornic.*

Nu este mai puţin adevărat însă că, în caiet, după trei pagini goale, la p. 95, pe verso, se află cîteva note răzleţe, fiind însoţite de titlul *Marea,* partea II. Ipotetic, de aici, s-ar putea trage concluzia că scriitorul, în acel. moment, se gîndea să dea titlul respectiv întregului volum şi, totodată, să-1 împartă în două.

Se pare însă că este vorba doar de un gînd răzleţ, fiindcă în următorul caiet şcolar se continuă numerotarea iniţială a capitolelor, fiind deci vorba de capitolele V şi VI, în loc de capitolele II şi III, cum ne-am fi aşteptat.

în ansamblul volumului I al trilogiei, partea de manuscris al acestor două capitole prezintă cele mai izbitoare diferenţe faţă de textul definitiv. Deşi este vorba-de peste 40 de pagini, acestea, în cea mai mare măsură, dau impresia unei ciorne asupra căreia

prozatorul va trebui să revină temeinic. Din această cauză, confruntările cu textul definitiv ar fi de-a dreptul fortuite şi, în definitiv, inutile. Avem de-a face cu două etape radical deosebite ale elaborării, textul definitiv nu mai este, ca în toate celelalte părţi ale volumului, o transcriere revizuită a primului manuscris.

Cîteva constatări de interes mai general, pe marginea respectivei părţi a manuscrisului, se impun totuşi. Astfel, înainte de a trece la aşternerea textului pe hîrtie (care începe cu propoziţia: „Plouă cu fum şi cu pustiu"..., devenită, în textul definitiv: „Plouă..."), prozatorul tatonează asupra titlurilor, notînd următoarele: *Robinson în podul cu vechituri* şi, respectiv, *Monica aime Dănuţ de tout sa coeur... Nu te supăra, Dănuţ,* la care se mai adaugă *Căsuţa păpuşelor.* De aici s-a ajuns la titlurile definitive: *Robinson Crusoe* şi, respectiv, *Păpuşa Monicăi.*

Comparativ cu manuscrisul primului volum, cel reprezentînd al doilea volum, *Drumuri,* este mult mai apropiat de textul definitiv, întrucît însă — aşa cum se va vedea — textul definitiv în manuscris s-a păstrat cu multe lipsuri, credem că este util să prezentăm şi cel de al doilea caiet (I, ms. 3) cît mai amănunţit.

Este vorba de un caiet masiv, cuprinzînd 266 file neliniate, de mărime mijlocie, adică între dimensiunile unui caiet şcolar şi acelea ale unui dosar comercial. Textul este redactat cu creionul negru. Încă de la început, ne întîmpină un fapt inedit, în comparaţie cu manuscrisul volumului I: apare titlul general şi definitiv al trilogiei: *La Medeleni;* ceea ce este pe deplin explicabil, întrucît voi. I al romanului era deja publicat, în acest timp, întîi în *Viaţa românească* şi apoi la editura Cartea românească. După aceea, este inserat titlul celui dintîi volum — *Hotarul nestatornic* — pentru ca acesta să fie tăiat şi înlocuit cu titlul nuvelei *Dacă vecinii îmi omoară hulubii,* pe care autorul a intenţionat multă vreme să-1 împrumute volumului II *(Drumuri).*

Dacă, în ceea ce priveşte titlul celui de-al doilea volum, scriitorul va opera cunoscuta schimbare (de la *Dacă vecinii îmi omoară hulubii* la *Drumuri),* structurarea pe părţi a acestuia este încă de pe acum hotărîtă. După titlul volumului, urmează indicaţia: „Partea întîia, cap. I, *Sfîrşitul unui an şcolar".* Deci este notat şi titlul întîiului capitol.

Textul începe cu fraza:

„Deşi plină de şcolari, vasta clădire a Liceului Lazăr amuţise într-atît încît din ea nu s-auzeau decît zvonurile de-afară". Reluată, fraza, în textul definitiv, va avea următoarea înfăţişare: „Deşi plină de şcolari, vasta clădire a Liceului Lazăr din Bucureşti amuţise. Din ea nu auzeau decît zvonurile de-afară" etc. Ceea ce indică, încă de la început, existenţa unor atente reveniri de detaliu asupra textului de la prima redactare la definitivare.

Deocamdată, titlul *Sfîrşitul unui an şcolar* — cum se va vedea, ca şi în cazul textului copiat pentru publicare în *Viaţa românească* — înglobează aproape în întregime prima parte a volumului. El însoţeşte în continuare capitolele II (p. 29 ms.) şi III (p. 57 ms.), care se vor numi *II etait un petit pommier* şi, respectiv, *Escapada Olguţei.*

In manuscris, cap.III începe astfel: „Abia se stinseseră stelele. Sergenţii de noapte dormitau". Cele două propoziţii, în textul definitiv, vor cunoaşte următoarea alcătuire:

„Ultimele stele se stinseră vibrînd clar în paloarea viorie.

Străzile şi trotuarile erau albe ca de argint mat. Sergenţii de noapte dormitau, lăsînd să se deschidă şi să vegheze singuri ochii inocenţi ai zorelelor". Dezvoltarea, în sensul transfigurării poetice, este izbitoare. în acelaşi scop, al plăsmuirii unei atmosfere de mare pregnanţă, în textul definitiv, prozatorul adaugă la începutul capitolului următoarele două alineate:

„Orgiacă, dragostea pisicilor răsunase de-a lungul nopţii de vară, modulînd subt tremurul stelelor uuitul vîntului de pustă, scîncetul primordial al pruncului, gemătul gutural al femeii cu dinţii încleştaţi, bocetul solitar al geamandurii, şi furtunile melodice ale violinelor.

Apoi, ca din milenii, cu creste roşii, trîmbiţaseră cocoşii".

Şi fraza de încheiere a capitolului III cunoaşte cîteva revelatoare intervenţii, după cum urmează:

în manuscris:

„în etacul lui Dănuţ, cu trupul destins, în pijama băieţească, cu figura netedă, doar cu pumnii strînşi, Olguţa dormea tun",

în textul definitiv:

„în etacul lui Dănuţ, într-o dezordine crîncenă, cu faţa netedă, trupul destins în pijama băieţească, dar cu pumnii strînşi, Olguţa dormea tun".

între textul manuscris al primei părţi şi acela al celei de a doua părţi a volumului se află o filă pe care stă scris: „Lui Lily, întîiul volum care merită să-i fie închinat". Este prima formulare a dedicaţiei care va însoţi volumul *Drumuri* şi care, în forma defi-

nitivă, va fi redactată astfel: „Lui Lily, întîiul meu volum pe care-1 socot vrednic de-ai fi închinat".

O dată cu trecerea la a H-a parte a volumului (p. 89 ms.), pe o pagină întreagă, citim următoarele: *„La Medeleni,* voi. II, *Drumuri,* Ionel Teodoreanu". Deci scriitorul renunţă la vechiul titlu *(Daca vecinii îmi omoară hulubii),* şi-1 adoptă pe cel din urmă care, fără îndoială, exprimă deosebit de convingător ideea centrală a întregului volum, aceea potrivit căreia, la noua vîrsta, eroii se află într-o febrilă prefigurare a propriilor destine.

Pe următoarea pagină a manuscrisului (p. 90), stă scris:„Partea H-a, *Bucureşti-Medeleni, Două nopţi şi o zi* (titlul din urmă tăiat, *n.n.), O noapte, o zi şi o noapte."*

Sînt aici trei încercări de titlu pentru întreaga parte a volumului. Prima i-a fost sugerată autorului de faptul că acţiunea ce va urma se desfăşoară în trenul ce-i duce pe Dan Deleanu şi pe Mircea Balmuş, în vacanţă, de la Bucureşti la Medeleni. A doua şi a treia formulare sînt sugerate de timpul cît durează respectiva acţiune.

în cele din urmă, Ionel Teodoreanu va renunţa la ideea unui titlu pentru o întreagă parte — ca de altfel pe întregul cuprins al trilogiei. Din ultimul titlu, despărţit în trei, vor rezulta titlurile capitolelor din a doua parte a volumului *Drumuri:* I. *O noapte,* II. *O zi,* III. *O noapte.* Deocamdată, în manuscris, despărţirea pe capitole a acestei părţi nu este indicată.

în schimb, este foarte vizibilă dorinţa unei cît mai riguroase organizări pe capitole a părţii a IH-a *dih Drumuri.* Astfel, la pagina 196 a caietului, pe o pagină întreagă, după ce este indicat începutul părţii respective, se încearcă formularea titlurilor pentru primele trei capitole, după cum urmează: pentru cap.I trei proiecte de titlu *(Ioana Pallă, Castelana de la Sălcii, Caietul cu foi albe),* pentru cap. II două proiecte *(Monica* sau *Caietul cu foi albe),* şi pentru cap. III un singur titlu *(Adina)K* în dreptul titlurilor propuse pentru cap. I şi II, scriitorul pune cîte un semn de întrebare; de asemenea, toate cele şase formulări sînt încadrate într-o acoladă însoţită de un alt semn de întrebare. E un indiciu al faptului că scriitorul căuta febril, neputînd încă să se decidă. Se ştie că în textul definitiv cap, I se va *numi Ioana Pallă,* al Il-.lea *Rodica* şi al III-lea *Monica.* E lesne de observat că s-au produs şi unele schimbări în ceea ce priveşte ordinea capitolelor; cap. II nu mai este cel intitulat în manuscris *Monica* sau *Caietul cu foi albe,*

ci *Rodica,* iar al III-lea (în ms. *Adina),* la rîndul lui, suprimîndu-se titlul iniţial, devine *Monica,* fiind vorba, de fapt, de permutarea precedentului.

Dar faptele nu se opresc aici, căci în interiorul lui, manuscrisul învederează încă multe alte situaţii demne de a fi luate în seamă.

într-adevăr, cap. I *(Ioana Pallă)* nu mai sufere schimbări, după ce se rămîne la primul din cele trei proiecte de titlu, nici în substanţa lui arhitectonică. Cap. II *(Rodica),* ca text, acelaşi ca şi în forma definitivă, poartă deocamdată titlul *Sînt fratele motanilor sau Caietele cu foi albe* (p. 193 ms.). Cap.III, în nianuscris, este împărţit în două. Din numerotarea paginilor din caiet, rezultă că mai întîi a fost scrisă partea a doua din textul definitiv, anume aceea de la locul de unde începe scrisoarea lui Mircea Balmuş către Monica pînă la pasajul final al capitolului: „Deasupra Medelenilor, cu lente pogorîri de frunze, toamna de aur binecuvînta pămîntul în care odihneau primă verile şi toamnele de odinioară". De-abia după aceea se pare că a fost scrisă prima parte a capitolului, parte ce se încheie cu această replică a Olguţei, adresată lui Puiu Deleanu: Facă-se voia ta!"

în această fază de lucru, romancierul se gîndeşte să dea cap. III *(Monica)* titlul *Copilul care a sărutat un zarzăr* (p.223 ms.).

în fine, cap. IV şi cap. V din partea a H-a a volumului, în manuscris, sînt împreună, numindu-se *Titlul romanului.*

în textul definitiv se va proceda la ruperea în două: cap. IV *(Titlul'romanului)* şi cap. V *(Tînărul romancier).*

După ultimul pasaj al volumului („Slavă Domnului! Era încă elevul Dan Deleanu dintr-a opta modernă" !), urmează indicaţia „Fine voi.II" şi această însemnare: Tekh>ghiol, 3 august 1925 — Tekir-ghiol 3 septembrie 1926" (p. 249 ms.). Cum se va vedea mai încolo, datarea din manuscrisul definitiv este şi mai precisă, suferind, totodată, şi unele modificări.

Caietul cu manuscrisul volumului *Drumuri* mai conţine cîteva file pe care apar fragmente de la începutul respectivului volum, şi altele pe care întîlnim diverse notaţii răzleţe, legate de profesiunea de avocat a scriitorului.

Manuscrisul voi. III este alcătuit dintr-un număr de opt caiete format mare, hîrtie dictando, însumînd împreună 94 pagini.

Volumul III *(între vînturi)*, în forma definitivă, este compus din patru părţi şi un epilog. Dintre cele patru părţi, numai ultima este organizată pe capitole, numerotate de la I la IV, fără titluri

deci. Confruntarea volumului cu manuscrisul, deosebit de interesantă, impune o seamă de constatări demne de reținut.

Comparînd manuscrisul cu textul definitiv, în ceea ce priveşte partea întîia, situația este următoarea:

Pe prima pagină a caietului I sînt însemnate următoarele: *La Medeleni,* voi. III, *Ultima vacanță, Vînt, Intre vînturi.* Avem, aşadar, în față, procesul de definire al titlului, după ce, în prealabil, autorul renunțase la unul asupra căruia se fixase anterior *(Olguța)*.Dacă titlul la care se renunțase, deja, pornea, fără îndoială, de la realitatea că Olguța, în acest volum al trilogiei, cum s-a observat adesea, este personajul central, ideea următoare de titlu *(Ultima vacanță)* este cît se poate de explicabilă; exprimă însăşi finalitatea volumului, care se vrea un ultim act al amplei elegii închinate trecerii iremediabile a vîrstelor de început ale vieții. Dar de vreme ce şi în cazul volumelor precedente romancierul renunță la titlurile ce-ar fi trebuit să transcrie direct leit-motivul vacanțelor, spre a evita impresia de inconsecvență, se pare că procedează la respectiva schimbare. Totodată, structura metaforică a titlurilor acordate primelor două volume îl constrînge pe Ionel Teodoreanu la consecvență cu el însuşi, aşa încît titlul *între vînturi* pare a-1 fi satisfăcut din toate punctele de vedere.

Tot pe aceeaşi pagină sînt notate unele nume de străzi, parcuri şi cartiere ale Parisului, despre care este vorba în prima parte a volumului.

Primul caiet conține textul primei părți pînă la pasajul ce se încheie cu fraza: „Astfel decorurile aveau iluminarea fragmentară, dură, zvîcnitoare a luminilor de fulger". Caietul II continuă textul aceleiaşi părți (pasajul ce începe cu propoziția: „Lîngă Vania nu puteai concepe somnul"). Este însă demn de reținut că prima pagină a caietului conține următoarele: *„La Medeleni,]* voi.III, caiet II, *Elegie,* Ionel Teodoreanu". Titlul *Elegie* indică faptul că autorul s-a gîndit pentru moment la un capitol distinct; interesul lui stă însă în altceva: explicația fățişă a tonalității fundamentale a narațiunii, avînd în centru iubirea sublim dramatică dintra Olguța şi Vania.

Textul din caietul II se încheie cu fraza: „în dreptul soarelui, şedea drept un om din larg clădit, ca o poartă închisă cu lacăt de veci, prin care trecuse Dumnezeu".

Caietul III continuă textul („Vîntul dă mării bucla des lucind a huilei" etc.),pînă la pasajul ce se termină cu fraza: „Aşteptai cortina şi aplauzele". Restul textului din prima parte, de altfel

foarte scurt, se află în caietul IV, caiet în care se continuă textul din partea a Il-a a volumului (începînd cu fraza: „înainte ca ochiul s-o vadă, mult înainte, cataracta Niagarei" etc.) pînă la această frază, întreruptă după cum urmează: „Procesele încep la unu, dar pe citații ora judecăților e douăsprezece, aşa că țăranii, încrezători în cuvîntul scris, aşteaptă../' De reținut însă că pe pagina 61 a caietului însumînd întreg manuscrisul voi. III, respectiv la locul de unde începe textul părții a doua, scriitorul indică începutul cap. II, care a devenit partea a doua.

Fraza de mai sus, întreruptă o dată cu terminarea caietului IV, se continuă în caietul V („...de la unsprezece judecata anunțată la douăsprezece, principial începînd la unu, şi efectiv la unu jumătate"). Textul din caietul V se încheie cu fraza: „Continua desigur şi cînd era singur să-şi flambeze cartonul țigărilor, dar mirosul şi gustul de ars, nu distrugerea microbilor, îi deveniseră, încetul cu încetul, tot atît de necesare ca şi tutunul".

Prima pagină a caietului VI, în afara obişnuitei inserări a titlului *(La Medeleni,* voi. III, *între vînturi,* Ionel Teodoreanu), mai conține următoarele notații răzlețe, deosebit de interesante: „Lily către Ionel: «Ca mata, bobocule, mai rar !» 1 septembrie 1927, Agapia (zi mahmură), Sonata în la bemol — opus 110 — pentru pian, a lui Beethoven, Preludiul şi Fuga în mi bemol pentru orgă de Bach".

Notațiile nu reclamă, credem, un comentariu amplu, fiindcă este limpede în fiecare caz despre ce este vorba: doamna Teodoreanu admiră, parafrazînd pe Caragiale, sporul cu care scrie romancierul, în ciuda acelei zile mohorîte de septembrie de la Agapia; cît despre titlurile celor două capodopere ale muzicii, prozatorul poet anticipa tonalitatea tragică a textului din următoarele părți ale volumului, consacrate în cea mai mare parte Olguței.

Aşadar, caietul VI continuă textul din partea a doua a volumului („Iaşul are o grădină, Copoul, repurtată frumoasă, prin decret municipal şi cor civic").

Caietul VII (p.134) duce mai departe textul părții a III-a de la fraza care începe astfel: „Pentru întîia oară în viața lui, Dănuț participase total la o bucurie exterioară" etc. pînă la sfîrşit.

De reținut însă că aici autorul notează următoarele: „Fine partea I-a". Aşadar, deocamdată, Ionel Teodoreanu se gîndea probabil să împartă întregul volum *între vînturi* în două părți, urmînd, cum s-a mai arătat, ca ceea ce pînă la urmă a devenit partea întîia, partea a doua şi partea a treia să fie capitole ale respectivei prime părți.

De altfel, pe acelaşi caiet (p.139) citim următoarele: *„La Medeleni,* voi.III, *între vînturi,* Partea a doua, cap. I". în realitate, textul care urmează aici va fi cap.I din partea a patra. Aşadar, încă de pe acum cap. I de aici este definitiv stabilit (începutul: „Aşteaptă liniştită veşti de la mine"). Capitolul se află în întregime în caietul VII, încheindu-se şi prin replica dată de către Olguţa lui Vania: „— Jeni-Valide-Giami, murmură Olguţa silabele muzicale, neştiind că-şi murmura numele în faţa căruia îngenunchiau anii nomazi".

După aceea, în acelaşi caiet este marcată succesiunea cap. II („înainte de-a cădea galben, cu frunzele, toamna" etc), pînă la fraza următoare, ce se întrerupe astfel, în momentul în care se termină caietul respectiv: „Tînărul doctor în litere fusese victima unui banchet..." (p. 157). Evident, capitolul, exact de la locul unde se întrerupse fraza (... „a doua zi, după acest banchet, Olguţa..." etc), se continuă în caietul următor (VIII), pînă la fraza finală, perfect asemănătoare cu cea din textul definitiv: „Şi o podidi plînsul, cu şiruri atît de dese, încît, lăsînd adresa neisprăvită, îşi apleacă fruntea îndepărtînd-o de biurou, deasupra covorului, lăsînd să curgă lacrimile în voie, cum sîngerează căprioarele împuşcate în cap, deasupra izvorului".

După aceea, este marcată începerea cap. III, care debutează cu fraza: „Nici unul dintre copii nu era pus la curent cu complotul celor bătrîni". Textul acestui capitol se încheie cu fraza următoare, rămasă aidoma şi în textul definitiv: „Porni spre viaţă cu umerii plecaţi". în fapt, aici se află şi textul cap.IV, care, neindicat nici în manuscrisul pregătit pentru tipar, va fi fost structurat de către autor de-abia în ultimul moment, pe cînd volumul se tipărea deja. Operaţia a fost cu totul inspirată, fiindcă astfel s-a procedat la o şi mai stringentă subliniere a celor două momente finale privind destinul tragic al Olguţei: moartea şi apoi drumul făcut de Monica la Constanţa spre a-i comunica lui Vania (plecat fără urme în vagabondajul său iremediabil) întîmplarea.

în acelaşi caiet (VIII) se află şi textul epilogului deja marcat de autor (p. 176) pînă la această frază din scrisoarea lui Herr Direktor către Dănuţ: „Vacanţele copilăriei petrecute la moşie sînt un remediu împotriva futilităţii pentru care noi, românii, avem puternice predispoziţii". Epilogul se continuă exact în următorul şi ultimul caiet (IX), după ce pe o pagină răzleaţă de caiet (p. 181) stau scrise următoarele: *„La Medeleni,* voi. III, *Olguţa* (?), Ionel Teodoreanu" şi într-un colţ însemnarea: „1927, 18 iunie Tekirghiol". Semnul de întrebare din paranteză este, se înţelege, al autorului. Semnificativ este deci că Ionel Teodoreanu, chiar şi în această fază finală a elaborării volumului, se mai gîndea să revină la vechiul proiect de titlu, dovadă că el însuşi era conştient de poziţia net dominantă a Olguţei în această carte a trilogiei sale. Alături de fila răzleaţă de mai sus, în caietul general, la acel loc, mai sînt cîteva file cuprinzînd unele fragmente din cap. I al părţii a patra, iar altele — goale.

După aceea urmează caietul IX care (p. 189—194) conţine restul epilogului, ce se încheie cu aceeaşi frază din textul definitiv: „Şi toată odaia se umpluse de parfumul florilor tinere".

Tot la B.A.R. în ms. *5984* se află şi o bună parte din textul definitiv al romanului *La Medeleni.* După toate indiciile, ceea ce se află aici rezultă din pregătirea pe fragmente a textului în vederea publicării cărţii mai întîi în revistele *Viaţa românească* şi *Adevărul literar şi artistic.* Textul este cînd dactilografiat, cînd scris cu mîna, fapt la care se mai adaugă existenţa unor capitole sau fragmente paralele, strînse în dosar. Totodată, adesea numerotarea paginilor este dublă: cea iniţială, raportată la întregul scrierii, şi cea pe fragmente sau capitole, de unde rezultă că e vorba nu o dată de detaşări dintr-un text complet. Este de presupus că de cele mai multe ori scriitorul desprindea direct capitole din romanul aflat în faza de definitivare, pe care le încredinţa revistelor, de unde îi reveneau (dovadă, frecventele amprente în tuş), şi că numai de puţine ori copia în mod special pentru o publicaţie sau alta. Mai ales în ceea ce priveşte manuscrisele volumelor I şi II par a releva asemenea stări de lucruri.

Oricum, în continuare, compararea manuscrisului respectiv cu textele din revista *Viaţa românească* poate conduce spre constatări şi rezultate edificatoare.

Extrem de semnificative sînt primele două pagini ale manuscrisului, în ceea ce priveşte drumul parcurs de romancier pînă la fixarea titlului atît al întregii trilogii, cît şi al primului volum, după cum şi al celui dintîi capitol din acest volum. Aceste două pagini au însoţit probabil manuscrisul primului capitol publicat în *Viaţa românească,* nr.10, oct. 1924.

Rezultă din aceste pagini de manuscris, în faza respectivă, că mai întîi trilogia trebuia să se intituleze *Trei copii,* apoi *Copiii Deleanu,* pentru ca, în sfîrşit, autorul să se decidă pentru *La Me-*

deleni. în ceea ce priveşte titlul celui dintîi volum, e cel ce va rămîne: *Hotarul nestatornic.* în schimb, capitolul I din *Hotarul nestatornic* mai întîi este intitulat *Zmeul lui Dănuţ,* pentru ca apoi să se opteze pentru cel definitiv: *Potemkin şi Kami-Mura.*

Extrem de semnificativă — şi de data aceasta, în faza definitivării textului — este şi nota explicativă din josul paginii a doua, cu privire la primele idei de titluri pentru volumele II şi III ale trilogiei. De aici rezultă că al doilea volum, iniţial, trebuia să poarte titlul nuvelei de la care a purces romanul *Dacă vecinii îmi omoară hulubii,* iar al treilea să împrumute numele eroinei centrale de aici: *Olguţa.*

Capitolul I din *Hotarul nestatornic — Potemkin şi Kami-Mura* — a apărut în *Viaţa românească,* nr. 10, oct. 1924, p.5—34 şi nr. 11, noiembrie 1924, p. 196—217. Prima parte a capitolului este însoţită la subsolul paginii de nota de pe pagina a doua a manuscrisului, cu unele modificări însă, făcute probabil în redacţie, fie de autor, fie de redacţie, cu consimţămîntul acestuia. Pentru comparare, le reproducem aici, în întregime, pe ambele:

în manuscris:

„La Medeleni (titlu ce apare deasupra vechiului titlu *Copiii Deleanu,* care e tăiat de autor, *n.n.)* e titlul unei trilogii de romane închinate evoluţiei unei generaţii de moldoveni a căror copilărie a început pe vremea demodată a valsului şi a căminului patriarhal şi a căror tinereţe, după ce s-a înfruptat din *marele război,* a reînceput viaţa în ritmurile *jazz-band-ului.*

întîiul volum, *Hotarul nestatornic,* cuprinde copilăria; al doilea, *Dacă vecinii îmi omoară hulubii!...,* cuprinde adolescenţa, iar al treilea, *Olguţa,* cuprinde tinereţea."

în revistă:

„La Medeleni e titlul unei trilogii de romane închinate evoluţiei unei generaţii de moldoveni a căror copilărie începe în vremea demodată a valsului şi a căminului patriarhal şi a căror tinereţa e contimporană cu pacea, bolşevismul şi *jazz-band-ul.*

întîiul volum, *Hotarul nestatornic,* cuprinde copilăria; al doilea, *Dacă vecinii îmi omoară hulubii,* adolescenţa; iar al treilea, *Olguţa,* tinereţa."

Manuscrisul textului definitiv din capitolul I al volumului I s-a păstrat foarte incomplet, fiind vorba de o serie de fragmente disparate, scris cînd de mînă cu cerneală, cînd la maşină, cu tăieturi şi adăugiri, din care lipsesc, pe sărite, mai mult de jumătate din pagini.

Partea întîi din capitolul *Potemkin şi Kami-Mura* deschide sumarul revistei, fiind urmat de trei sonete ale lui Mihai Codreanu: *Candela, Otrava* şi *Răzbunarea.* în acelaşi număr, la proză, se mai publică un fragment din romanul *Voica* de Henriette Yvonne Stahl şi un fragment tradus din *Oblomov* al lui Goncearov. Partea a doua a aceluiaşi capitol, în sumar, este încadrată între poemul *Stigmata diavoli* de Mihai Codreanu şi paginile publicistice *Printre tomuri brăcuite (Biblia mea englezească şi traducerea Noului Testament)* de Gala Galaction. Proză mai publică Jean Bart, note de călătorie: *Pittsburg.*

Al doilea capitol din *Hotarul nestatornic, Căsuţa albă şi rochiţa roşie,* se publică integral în *Viaţa românească,* nr. 12, dec. 1924, p.358—382. Manuscrisul este şi el integral (p. 29—49, în dosar), scris de mînă, precedat de aceleaşi titluri ca şi în revistă *(La Medeleni, Hotarul nestatornic,* partea întîia, cap. II, *Căsuţa albă şi rochiţa roşie),* încheindu-se cu semnătura autorului şi cu menţiunea, în paranteză: „Va urma". în sumarul *Vieţii româneşti,* în acest număr, Ionel Teodoreanu este încadrat între Alexandru N.Naum *(Cîntec urît,* versuri) şi G.Bogdan-Duică *(Multe şi mărunte despre Eminescu,* studiu critic). La proză se mai publică *O inspecţie,* de Al. O. Teodoreanu, şi un nou fragment din *Oblomov.*

Al treilea capitol din *Hotarul nestatornic, Herr Direktor,* se publică în *Viaţa românească,* nr. 1, ianuarie 1925, p. 5 — 40, în între-, gime. Ionel Teodoreanu deschide sumarul acestui număr, fiind urmat de Andrei Oţetea, care publică studiul *Teatrul lui Pirandello.* Proză mai publică M.Sadoveanu *(Cealaltă Ancuţâ),* Gala Galaction *(Madona din port),* împreună cu un alt fragment din *Oblomov.* Manuscrisul capitolului este integral fiind numerotat de autor de la 1, dovadă, probabil, că a fost copiat special pentru revistă. La sfîrşit, ca şi în revistă, se află, alături de semnătura scriitorului, menţiunea în paranteză „Va urma". Capitolul, în manusscris, are 20 de pagini (p. 51—70 în dosar).

Cu capitolul *Herr Direktor* se încheie prima parte din volumul *Hotarul nestatornic.*

Capitolul I din a doua parte a volumului a apărut în două numere consecutive ale *Vieţii româneşti* (nr. 2, 1925, februarie, p. 179-200, şi nr. 3, martie, 1925, p.333-352). Prima parte a capitolului deschide sumarul respectivului număr. Urmează Otilia Cazimir, cu poemele *Crai-nou, Ianuarie.* în afară de un alt «capitol din *Oblomov,* la proză se mai publică *Berzele din Boureni* de Al. O. Teodoreanu. Şi a doua partea capitolului deschide sumarul ur-

mătorului număr al revistei, după care urmează poezia *Floarea vieţii* de M. Codreanu. La proză aflăm un alt fragment din *Oblomov* şi *Fericita Cecilia* de M. Sadoveanu.

Manuscrisul capitolului este complet, are 21 de pagini, numerotate de la 1 (p. 72—92, în dosar), scrise cu mîna, copiate de autor pentru revistă. De altfel, inserarea titlurilor la începutul p.l *(La Medeleni, Hotarul nestatornic,* partea doua, sfîrşitul cap. I — de fapt, urmează întreg capitolul, *n.n. — Mediul moldovenesc)* şi semnătura autorului de la sfîrşit sînt indicii sigure în această privinţă.

Capitolul II din partea a H-a a volumului *Hotarul nestatornic — Robinson Crusoe* — se publică în *Viaţa românească,* nr. 4, aprilie, 1925, p. 9—30. în sumar, Ionel Teodoreanu urmează după M. Sadoveanu, a cărui scriere, *Sfintele amintiri,* împreună cu capitolul din *La Medeleni* şi cu un alt fragment din *Oblomov,* asigură proza acestui număr. Manuscrisul capitolului s-a păstrat, fiind în 9 pagini compacte, scrise cu mîna, numerotat de la 1 (p. 94—103, în dosar). Este evident, deci, că avem de a face şi de data aceasta cu o copie pentru revistă.

Capitolele III şi IV din partea a H-a a volumului — *Păpuşa Monicăi* şi *Moş Gheorghe nu tragi din lulea?* — au apărut împreună sub titlul primului, în *Viaţa românească,* nr. 5—6, mai-iunie 1925, p.175—209. S-a procedat astfel fiindcă era un număr dublu de revistă, aşa încît întreg textul a apărut sub un singur titlu. La sfîrşit, se face, în paranteză, următoarea menţiune: „Sfîrşitul volumului I". Textul lui Ionel Teodoreanu este încadrat între poemul *Pelerinaj sentimental* de Otilia Cazimir şi eseul *Disociaţii* de Mihai D.Ralea. în acest număr se mai publică la proză *Căpitan Mavromati* de Panait Istrati.

Manuscrisul acestor două capitole s-a păstrat sub forma a două fragmente, numerotate, primul, de la 1 la 7, iar al doilea de la 1 la 5. Ambele, la sfîrşit, sînt semnate Ionel Teodoreanu, al doilea avînd şi menţiunea privind încheierea volumului I.

Aşadar, în acest număr dublu al revistei ieşene se încheie publicarea integrală a volumului I din romanul *La Medeleni.* Din prezentarea noastră rezultă că volumul a fost tipărit în intervalul de timp ce începe cu luna octombrie 1924 şi se încheie cu lunile mai-iunie 1925. Se poate deduce de aici că scrierea acestui volum, paralel cu definitivarea lui, a început cel mai tîrziu în vara anului 1924, încheindu-se înainte de vara anului 1925.

De altfel, în acelaşi număr dublu, la *Miscelaneea,* p. 345—346, semnată Nicanor & co., apare nota intitulată *Romanele noastre,* cu referire la publicarea lui *Oblomov* de Goncearov şi a *Hotarului nestatornic.*

în legătură cu acesta din urmă, redacţia, prin condeiul lui Ibrăileanu, probabil, scrie următoarele:

„La Medeleni. — în numărul de faţă se isprăveşte prima parte a trilogiei *La Medeleni.* După vacanţă, probabil, d-1 Ionel Teodoreanu va începe publicarea părţii a doua — *Dacă vecinii îmi omoară hulubii!* — a cărei acţiune se petrece şase ani mai tîrziu, cuprinzînd adolescenţa micilor eroi din *Hotarul nestatornic.*

Acest al doilea roman va prezenta un nou interes: intriga care într-o operă de observaţie şi de poezie — şi nu de senzaţie — nu putea avea loc între copii de zece ani — eroi principali ai romanului — cărora autorul nu le-a atribuit precocităţi patologice.

în noul roman Olguţa va avea şaisprezece ani! Şi — împreună cu eroina sa — autorul va putea să-şi ia zborul de care e capabil.

Mai tîrziu, în romanul al treilea, eroii d-lui Teodoreanu vor fi oameni formaţi şi atunci, dar înştiinţările sînt indiscreţii de prisos...

Aşadar, romanul publicat pînă acum e temelia clădirii, o temelie în dimensiuni grandioase, proporţionată cu edificiul.

în acest prim roman d-1 Teodoreanu a realizat virtuozitatea de a interesa pe cetitorii săi cu măruntele evenimente ale unor copii de-a lungul unei vacanţe de vară.

Interesul cu care a fost urmărit — din cîte ştim — acest roman dovedeşte că arta adevărată are şi alte rezerve, în afară de «subiect», pentru a putea capta pe cititor. Pictura vieţii şi poezia acestei picturi au fost de ajuns ca cititorul să aştepte cu nerăbdare capitolele *Hotarului nestatornic.*

Dar romanele viitoare — cînd eroii vor fi «mari», cînd vor începe romanul vieţii lor — vor satisface şi pe puţinii (dacă sînt) care vor fi făcut o rezervă sau o obiecţiune din lipsa intrigii celui dintîi roman/'

Indiscutabil, această notă nu face decît să accentueze convingerea că redacţia *Vieţii româneşti,* conducerea acesteia au privit publicarea primului volum din *La Medeleni* ca pe un eveniment literar deosebit de important. Numai aşa se explică marea cinste acordată de prestigioasa revistă tînărului prozator de a-i publica integral primul roman, înscriindu-i adesea numele în fruntea su-

mânească. Partea a doua şi a treia a volumului au fost scrise în cel de al doilea răstimp. Aceasta explică de ce n-au putut fi date mai devreme, pentru lunile din primăvară şi de vară ale anului 1926, noi capitole spre publicare, la revistă. Manuscrisul a mers direcţ-ia editură, şi cele două capitole, prin notele lor, dovedesc din plin că scriitorul aştepta de la o zi la alta să apară volumul. Ceea ce se şi întîmplă la sfîrşitul anului 1926, cînd *Drumuri* e lansat de Ed. „Cartea românească". Totuşi, dată fiind periodicitatea săptămînală a revistei *Adevărul literar şi artistic,* Ionel Teodoreanu încredinţează acesteia fragmente ce vor apare nu cu mult timp înainte de editarea volumului. Primul fragment apare în nr. 308 din 31 octombrie 1926, p. 1, al revistei mai sus amintite şi poartă titlul *Femeia roşie.* Fragmentul începe cu fraza: „Mircea dormea în aerul tare al bucuriei amăgitoare" şi se încheie astfel: „Zările se ridicară în aur. Răsărirea soarelui: suverana poruncă." In nr. 310< din 14 noiembrie 1926, p. 1,2, al revistei bucureştene apare un al doilea fragment, intitulat *Printre caisele din vîrfuri,* însoţit de această notă: „Fragment din romanul *Drumuri,* seria *La Medeleni,* care va apărea la finele lui noiembrie în editura «Cartea românească»". Fragmentul începe cu fraza: „Caişii îl cunoşteau bine pe Puiu şi-I răsfăţau" etc. şi se încheie după cum urmează:

„— Da' la ce-ai mai închis-o? zîmbi Sevastiţa.

— Nu-i treaba ta!

Şi-i trînti uşa în nas".

în fine, al treilea fragment apare în *Adevărul literar şi artistic,* nr. 313, din 5 dec. 1926, semn că tipărirea romanului mai întîrziase la „Cartea românească". Fragmentul este intitulat *Monica.* El debutează cu fraza: „La Medeleni, cel mai însemnat eveniment nu era nici toamna..." etc, încheindu-se astfel: „—Călărire!,, izbucni Puiu mai mîndru să călărească alături de Olguţa, chiar pe mărunţelul Titi-Bighi, decît să nu-i poată răspunde la nici o minge".

In ceea ce priveşte manuscrisul definitiv al celor două părţi ale volumului *Drumuri,* pe scurt, situaţia este următoarea:

Partea a doua: Cap. I *(O noapte),* manuscris integral, numerotat de autor de la 1 la 29.

Cap. II *(O zi),* manuscris lacunar, numerotat în continuare de la 30 la 95, lipsesc p. 35—41, fragmentul care începe cu dialogul: „— Ce cîntă? se informă Rodica. —Debussy..." şi se încheie cu fra~zele: „Pietros, trupul era rotund. în curbe dulci, sînii erau tari."

Cap.III *(O noapte),* manuscris complet, numerotat în continuare de la 96 la 118.

Partea a treia: Cap.I *(Ioana Pallă),* se păstrează fragmentul din capitolul publicat în *Viaţa românească,* minus cîteva file, pînă la fraza, neterminată aici: „Ioana Pallă răsfoi un maldăr de fotografii, pe care le privi amănunţit, aşa cum se priveşte..." Fragmentul este numerotat de la 1 la 16. Acelaşi fragment se păstrează într-o altă copie, fiind numerotat de la 1 la 18 (este deci ceva mai mare) şi încheindu-se şi el cu următoarea frază neterminată: „Motivul? Schimbarea mediului. Ce-ai iubit la Văratec, la Bucureşti, după..."

Cap. II *(Rodica)* a rămas integral, fiind numerotat de la 39 la 75, cu precizarea că între p.63—64 este introdusă o filă albă pe care stă scris *„Sînt fratele motanilor,* Ionel Teodoreanu, fragment — partea treia, cap.II — din romanul *La Medeleni — Drumuri* în curs de tipărire la Editura «Cartea românească»".

Şi acum, deci, autorul rămîne la titlul din manuscrisul originar pentru capitolul *Rodica,* încredinţat *Vieţii româneşti.* Din cap. III *(Monica)* nu s-a păstrat decît fragmentul în care e conţinută scrisoarea lui Mircea către Monica (p.252 şi urm. în dosar). S-a mai păstrat manuscrisul conţinînd cele două capitole de la sfîrşit ale volumului *Drumuri,* acum însoţite şi de titlurile definitive *(Titlul romanului* şi *Tînărul romancier),* numerotate de autor de la 94 la 126.

Volumul III al trilogiei, *între vînturi,* care va primi deci alt titlu decît cel pe care şi 1-a propus romancierul iniţial *(Olguţa)»* a fost elaborat, cum s-a văzut, la finele anului 1926 şi în prima jumătate a anului 1927.

Din acest volum, în *Viaţa românească* nu s-au publicat decît două fragmente, de fapt partea I şi partea alll-a, parţial (v. ms.), în numărul dublu 8—9, 1927, p. 5—59, şi, respectiv, în numărul triplu 10, 11, 12, 1927, p. 79-116.

Cum s-a arătat, acest volum al trilogiei e alcătuit din patru părţi şi un epilog. Doar a IV-a parte e împărţită în capitole numerotate de la I la IV, celelalte părţi fiind compacte. Nici părţile, nici capitolele n-au titluri. De aceea, fragmentele din *Viaţa românească* poartă, ambele, titlul întregului volum. Primul e însoţit de următoarea notă explicativă: „Fragment din volumul al III-lea al ciclului *La Medeleni,* care va apărea în cursul acestui an", în legătură cu al doilea, se spune: „Fragment din volumul *între vînturi,* al treilea volum din ciclul *La Medeleni J".*

Primul fragment deschide sumarul revistei, fiind urmat de studiul *King Lear în concepţia dramatică a teatrului shakespearean**

de I. Botez. în acest număr, la proză, mai întîlnim: A. Cehov, *Despre iubire,* schiță, M.Sadoveanu, *Demonul tinereții,* fragment, şi I.Petrovici, *Note de drum* (Veneția).

Al doilea fragment, în sumar, poartă, totuşi, subtitlul *Ochii verzi* şi este încadrat între două studii: *Cunoştințele lui Montesquieu despre valahi de* Petre-Marcu Balşşi *Probleme monetare din trecutul economiei noastre* de G. Zâne. La proză mai întîlnim: *Demonul tinereții,* alt fragment, şi *Istorisirea Zahariei fîntînarul* de M. Sadoveanu, *Iarmarocul metehnelor* de Dragoş Protopopescu şi *Amintirile Caterinei Stata* de Constanța Marino-Moscu.

înainte de a fi editat volumul, în afară de fragmentele de mai sus, se mai tipăresc încă alte trei ample fragmente în *Adevărul literar şi artistic.* Cu indicațiile de rigoare, în nr. 360 din 31 octombrie 1927, p. 1—3, al revistei bucureştene se publică un fragment intitulat *Procesul,* fragment ce debutează cu fraza: „Dănuț pledase întîiul proces" etc. şi se încheie cu pasajul ale cărui ultime cuvinte sînt: „efigia micimii lui". în nr.367, 18 decembrie 1927, p.l—2, se publică cel de al doilea fragment, intitulat *Cheful.* Acest fragment începe cu fraza: „Involuntar, Dănuț se îndreptă spre pavilion" etc. şi se încheie după cum urmează: „...dar scripca lui Huduba avea alte cîntece pentru noii contemporani, pe cînd scripca lui Dănuț avea un singur cîntec pentru toți". De notat că revista bucureşteană mai publică un fragment, după ce volumul este deja tipărit *(între vînturi,* IX, nr. 377, 26 februarie 1928, p. 7, col. 1-4), cu evidentul scop de a atrage atenția cititorilor.

Manuscrisul definitiv al volumului *între vînturi* s-a păstrat, deşi într-o mare măsură, fragmentar. Partea I, unul din cele două fragmente publicate în *Viața românească,* lipseşte. Din partea a H-a s-a păstrat aproximativ două treimi din manuscris, de la început pînă la pasajul ce se încheie cu acest dialog: „Şi eu sînt tînăr, domnul meu. Aşa sînt eu". Urmează, apoi, partea de manuscris numerotată de autor de la 103 la 121, din care lipseşte p. 115, parte care conține finalul aceluiaşi capitol, începînd cu pasajul următor: „în clipa cînd se naşte, porecla defineşte stringent şi plastic pe cineva"etc. Manuscrisul părții a H-a s-a păstrat integral (p. 122 — 153 în ms.), cu excepția p. 148. E manuscrisul conținînd cel de al doilea fragment publicat în *Viața românească.*

Situația manuscrisului părții a IV-a este următoarea: cap. I (p.l — 31 în ms.) este complet, în dosar urmează o pagină albă pe care scrie: *„La Medeleni,* voi. III, *între-vînturi,* partea a patra,

capitolele II, III şi *Epilog^* (p.122, în dosar), după care se află partea de manuscris ce conține integral cele două capitole şi epilogul (p.32 — 96 ms.). Aşadar, manuscrisul părții a patra şi al epilogului din ultimul volum al trilogiei s-a păstrat complet.

Volumul al treilea al trilogiei, *între vînturi,* se editează la „Cartea românească" la sfîrşitul anului 1927.

Medelenii sînt ceea ce numim un *Bildungsroman,* şi, fără îndoială, unul din cele mai bune din cîte a produs proza românească. De aceea, cercetarea critică se cuvine — în primul rînd — orientată în direcția urmăririi procesului de formație a eroilor centrali, fără ca prin aceasta — e de la sine înțeles — să ne închipuim că putem face abstracție de diversitatea implicațiilor de alt ordin ale scrierii. înseşi explicațiile autorului demonstrează că *Bildungsroman-ul* trebuie să se infiltreze puternic, organic, în însăşi materia timpului istoric şi social. Cele trei volume sînt structurate tocmai în funcție de criteriul dublu al vîrstelor eroilor şi al etapelor social-istorice specifice cu care se confruntă aceste vîrste. Mai mult decît atît, romancierul, adeptul unui punct de vedere distinct în legătură cu raporturile dintre cei doi termeni, nu ezită de la bun început să fixeze cadrele morale şi sociale în cuprinsul cărora se vor circumscrie destinele personajelor. Semnificația opoziției dintre ceea ce el numeşte „vremea demodată a valsului şi a căminului patriarhal", de dinainte de război, şi aceea în care viața se consumă „în ritmurile *jazz-band-ului",* adică după război, este, prin urmare, cu totul explicită.

Mai trebuie spus că trilogia lui Ionel Teodoreanu, în datele ei fundamentale, în ciuda relativei autonomii a celor trei părți, nu poate fi judecată pe volume, şi cu atît mai mult, aşa cum s-a procedat nu o dată, nu e cu putință să considerăm, luîndu-1 în sine, *Hotarul nestatornic* (voi. I) ca roman de sine stătător, romanul copilăriei.

îndreptățit, G.Ibrăileanu preciza că *„Medelenii* nu sînt romanul copilăriei, ci al unei generații". Şi mai departe: „Roman al copilăriei e numai *Hotarul nestatornic,* pentru că... este primul volum al epopeii acestei generații". *„Hotarul nestatornic* — mai observă criticul — e tot atît de mult sau de puțin romanul copilăriei, ca şi *l'Aube* şi *Le matin* a lui Romain Rolland". Aceasta deoarece *„Le matin* este hotarul nestatornic al unui om; *Hotarul nestatornic* este *Le matin* al generației care avea douăzeci de ani la începutul războiului nostru" *(op. cit.,* p.176).

TABLA ILUSTRAȚIILOR

CUPRINS

LA MEDELENI * 3
ÎNTRE VÎNTURI

Redactor responsabil : AURELIA RUSU
Tehnoredactor : MINA CANTEMIR

Dat *la cules 05.01.1968. Bun de tipar 16.05.1968. Apărut 1968. Tiraj 20180 ex.* **Vi** *legate. Hîrtie scris I A de 63* gr/m^2. *Format 540X840116. Coli ed. 23,16. Coli tipar 25,5. Planşe tipo 8. A. nr. 19150/1967. C.Z. pentru bibliotecile mari şi mici 859—0.*

Tiparul executat la Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii", Piața Scînteii nr. 1, Bucureşti — Republica Socialistă România, comanda nr. 80 015